

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**1960'LAR TÜRKİYE SOLUNDA DEMOKRASİ TARTIŞMALARI:
BİR DERGİ, BİR PARTİ**

Mehmet Ali ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

1960'LAR TÜRKİYE SOLUNDA DEMOKRASİ TARTIŞMALARI:
BİR DERGİ BİR PARTİ

Mehmet Ali ASLAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Mehmet Ali Aslan tarafından hazırlanan “1960’lar Türkiye Solunda Demokrasi Tartışmaları: Bir Dergi Bir Parti” başlıklı bu çalışma, 13/06/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özden (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar (Danışman)

Prof. Dr. Gökhan Atılgan (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

13/06/2023

Mehmet Ali Aslan

¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü tezele ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.*

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Hakan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Mehmet Ali ASLAN

TEŞEKKÜR

Belki de yıllar sonra dönüp bu tezi açtığımda bu günlerin kolay geçtiğini zannedecek ve zamanın bir çırpıda geçtiğini düşüneceğim. Fakat şu an bu düşünceye sahip değilim. Zorlu ve ne kadar emek verilirse verilsin eksiklerin de bulunduğu bir sürecin içinde olduğu inancındayım. Bu sebepten varlıkları sayesinde güç bulduğum isimlere teşekkür etmeyi borç bilirim.

Önce, lisans öğrenimimin başından beri derslerini aldığım, hayata ve tarihe bakış açımı değiştiren kıymetli danışmanım Hakan Kaynar hocama teşekkürlerimi sunarım. Daha sonra, birikiminden ve hoş sohbetlerinden daima istifade etmeye çalıştığım, Mehmet Özden hocam ile çalıştığım konunun Türkiye'deki belki de en önemli ismi olan Gökhan Atılgan hocama teşekkürlerimi iletirim. Gökhan hocamın pek yoğun olduğu bu an da savunma sınavıma gelmesi ve tezime yaptığı katkılar benim için çok önemliydi.

Eğitimim için, Ankara'da yaşadığım en zor zamanları bana kol kanat gererek geçirmemi sağlayan ve daima bir kuzenden öte yaklaşan ablam Pınar Karabacak'a,

Aynı hedef yolunda tanıştığım, bana dostluğun sıcaklığını hatırlatan ve tezimi her daim can kulağı ile dinleyen pek kıymetli dostum Büşra Akgümüş Suna'ya,

Yine anlattıklarımı ve yazdıklarımı usanmadan takip eden dostum Berk Gökmen'e,

Hiç ilgilendiği bir alan olmamasına rağmen beni hep can kulağı ile dinleyip motive eden çok kıymetli arkadaşım, dostum Hilal Erkal'a,

Sevdiğimiz yemeklerden politik görüşümüze, tuttuğumuz takımdan sevdiğimiz kitaplara kadar pek noktada ayrıştığımız ama hep bağlı olduğumuz, yıllardır aynı evi paylaştığım, dostumdan öte kardeşim Akın Sakman'a pek farklı görüşlerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Beni hep okumuş, bir yerlere gelmiş biri olarak görmenin hayali ile maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen babaannem Kumru Aslan'a,

Tez sürecimin yakından takipçisi, varlıklarından huzur ve gurur duyduğum, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kardeşlerim Deniz ve Irmak Aslan'a,

Fedakârlığın, huzurun ne olduğunu öğrendiğim hala da öğrenmekte olduğum sevgili annem Sevim Aslan ile sevgili babam Kazım Aslan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onlar olmasa birçok şeyi yapamayacağım gibi bu tezi de nihayete erdiremezdim. Varlıklarından güç bulduğumu ayrıca eklemek isterim.

Ve tabi ki;

Dostum, sırdaşım, yoldaşım Zeynep Kılıç'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Teşekkürlerim sadece bu tez için değil, hayata, romana, şiire ve bana anlam kattığı için. Birçok şeyin manasını ondan öğrendiğim gibi sevginin manasını da kendisinden öğrendim. Ayrıca teşekkür ederim.

ÖZET

ASLAN, Mehmet Ali, *1960'lar Türkiye Solunda Demokrasi Tartışmaları: Bir Dergi Bir Parti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile açılan 12 Mart 1971 askeri müdahalesi kapanan 1960'lı yıllar, Türkiye'de birçok çok açıdan değişimi ve gerilimi simgeler. 1960'lı yıllar Türkiye'sinde yeni bir anayasa, idam cezaları, darbe teşebbüsleri, yeni yayınlar, yeni partiler ve yeni figürler bir arada olmuştur. Bu sebepten 1960'lı yıllar hem demokratik hem de antidemokratik siyasal gelişmeleri barındırmıştır. Öte yandan Türkiye'de sol hareketler siyasal ve toplumsal açıdan önemli bir konum kazanmıştır. Bu dönemde Türk solunun iki büyük akımı olarak Yön-Devrim Hareketi ve Türkiye İşçi Partisi ortaya çıkmaktadır. Bu iki akımın aynı ve farklı özellikleri bulunmaktadır. 1960'lı yıllar Türkiye'sinin radikal ortamında bu iki akım aydınlara platform olması yönünden ortaklığa sahiptir. Fakat bu çalışmanın içeriğini parlamento içinden bir parti ile meclis dışından bir derginin demokrasiye olan yaklaşımları oluşturmaktadır. Yön-Devrim Hareketi ile Türkiye İşçi Partisi'nin demokrasiye karşı nasıl bir yaklaşım sergiledikleri, bu yaklaşımların sebepleri, sonuçları ve bu hususta geleceğe bıraktıkları miraslar çalışmayı bütüncül hale getirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Türkiye İşçi Partisi, Yön Devrim Hareketi, Sol

ABSTRACT

ASLAN, Mehmet Ali, *Democracy Debates on the Left of Turkey in the 1960s: One Magazine, One Party*, Master's Thesis, Ankara, 2023

The 1960s, which opened with the military coup of May 27, 1960 and ended with the military intervention of March 12, 1971, symbolizes change and tension in Turkey in many ways. A new constitution, death sentences, coup attempts, new publications, new parties and new figures came together in Turkey in the 1960s. For this reason, the 1960s hosted both democratic and anti-democratic political developments. On the other hand, leftist movements in Turkey have gained an important political and social position. In this period, the Direction-Revolution Movement and the Workers' Party of Turkey emerged as the two major currents of the Turkish left. These two currents have the same and different characteristics. In the radical environment of Turkey in the 1960s, these two movements have a partnership in terms of being a platform for intellectuals. However, the content of this study consists of the approaches of a party within the parliament and a journal outside the parliament to democracy. How the Direction-Revolution Movement and the Workers' Party of Turkey approached democracy, the reasons and results of these approaches and the legacies they left to the future in this regard make the study holistic.

Keywords: Democracy, Workers' Party of Türkiye, Direction Revolution Movement, Left

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:.....	6
DEĞİŞİM VE GERİLİM SAHASI OLARAK 1960'LI YILLAR TÜRKİYE'Sİ	6
2. BÖLÜM:.....	23
YÖN-DEVİRİM HAREKETİ:.....	23
2.1. YÖN HAKKINDA GENEL BİLGİLER:.....	23
2.1.1. Ortaya Çıkışı.....	26
2.1.2. Yön'ün Getirdikleri.....	29
2.1.3. Kapatılışı	30
2.2. SOSYALİZM ANLAYIŞI: MİLLİ DEMOKRATİK DEVİRİM YA DA TÜRK SOSYALİZMİ.....	31
2.2.1. Güvence veya Tehdit unsuru olarak zinde kuvvetler	37
2.3. YÖN'ÜN DEMOKRASİYE BAKIŞ AÇISI	43
2.3.1. Umut ile Şüphe Arasında (1961-1965)	44
2.3.1.1. Umut	44
2.3.1.2. Şüphe.....	53
2.3.2. Karşı Devrim olarak Demokrasi (1965-1967).....	62
2.3.3. Değerlendirme	67
2.3.4. Yön: Devrim (1969-1971).....	68
3. BÖLÜM:.....	85
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ.....	85
3.1. GENEL BİLGİLER.....	85
3.1.1. Tüzük, Örgüt, Kongreler	91
3.1.2. TİP'ten Doğanlar	104
3.1.3. Yayın Organları	104

3.1.4. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu.....	105
3.1.5. Fikir Kulüpleri Federasyonu.....	106
3.1.6. Anti-Empeyalist Mücadele: “Ne Rusya, ne Amerika... Bağımsız Türkiye!”	106
3.1.7. Doğu Sorunu.....	108
3.2. SOSYALİZM ANLAYIŞI	108
3.2.1. Öncü:.....	118
3.3. DEMOKRASIYE BAKIŞ	128
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	159
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	172
EK 2: ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	174

GİRİŞ

27 Mayıs darbesi ile başlayıp 12 Mart darbesi ile son bulan Türkiye’de 1960’lı yıllar dönemi, iki tane de başarısız darbe girişimine sahne olmuştur. Öte yandan bu dönemde 1961 Anayasası ile değişim ve olanak safhası yaşanan Türkiye’de gelişen iç ve dış dinamikler, toplumsal ve siyasal hayatı bir gerilim sahasına dönmüştür. Türkiye, bu dönemde yeni kurulan partiler, değişen liderler, yeni yayınlar, yeni cumhurbaşkanları ve yeni bir siyasal alanla tanışmıştır. Fakat değişim ve dönüşüm siyasal alanla da sınırlı değildir. 1960’lar Türkiye’si aynı zamanda sosyolojik bir dönüşümün de içerisindeydir. 1950 yılında Demokrat Parti (DP) iktidarı ile başlayan siyasal değişimin yansımaları on yılın sonunda 1960’lar Türkiye’sinde etkisini birçok alanda hissettirmiştir. Demokrat Parti’nin halka seçenek olarak kitleleri siyasal alanda bir pozisyona yerleştirmesi Türk demokrasisinde yeni bir dönem açarken Demirkırat’ın izlediği sosyo-ekonomik ve siyasi politikaların sonuçları kendisinden sonrakilere yansımıştır. Sözgelimi DP döneminde başlayan tarımda makineleşme sonucunda köylerden kentlere göç olmuş ve kentlerin nüfusu artmıştır. Öte yandan toplumsal muhalefetin ilk belirtileri DP’nin son döneminde kendini göstermiştir. Nihayetinde Türkiye’nin 1950’li yıllarında çok partili hayatın yerleşmesi, yeni iktidarın halk tarafından belirlenmesi, kentli ve genç nüfusun artması ve toplumsal muhalefetin tohumlarının atılması bir sonraki on yılda yaşanacak gelişmelere zemin oluşturmuştur.

Bu çalışmanın içeriğini bir bütün haline getiren altmışlı yıllar Türkiye’si ile demokrasi ve sol kavramlarına “neden” sorusu sorulduğunda birbirinden ayrı cevapların verilmesi düşünülemez. Nitekim Türkiye, 1960’lı yıllarında daha önce hiç olmadığı kadar “özgür” bir hayat sahasına kavuşmuş 1961 Anayasası ise bu hayatın koruyucu hamiliğini yapmıştır. Bir taraftan hükümet darbesiyle açılan altmışlı yıllar döneminde diğer taraftan en özgürlükçü anayasa yürürlüğe girmiştir. Anayasanın sağladığı güvence ile demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partiler kurulmuş, işçi hakları tanınmış ve sol için yasal siyaset yapma olanağı doğmuştur. Fakat öteki taraftan iki darbe, iki de darbe girişimi birçok tutuklamaya ve toplamda sekiz idam cezasına neden olmuştur. Demokratik ve anti demokratik keskin gelişmelerin yaşandığı bu dönemde demokrasinin içine düştüğü ikilikten doğan hassasiyet ise dikkat çekicidir.

Neden sol sorusu sorulduğunda ise cevabı yine çalışılan yıl aralığında aramakta fayda vardır. Türkiye’de sol hareketlerin bu denli ortaya çıktığı altmışlı yıllarda sol ve demokrasi ilişkisinin nasıl gelişeceği merak konusuydu. Sol ve demokrasi ilişkisi, demokrasiye yaklaşımlar ve bu yaklaşımların sonuçları ise dönemin en büyük iki sol akımı üzerinden incelenmiştir. Bu akımlardan birinin parlamento içinden diğerinin de parlamento dışından olması kritiği yapılacak diğer bir husustu. Türkiye tarihinde bir sosyalist partinin ilk defa meclise girmesi Türk demokrasisine ne gibi katkılarda bulunmuştu? Parlamentoya giren Türkiye İşçi Partisi’nin demokrasiye yaklaşımı nasıldı? Diğer taraftan matbuatın bir hayli zenginleştiği ortamda bir dergi etrafında konumlanmış Yön Hareketi’nin belirleyici rolü neydi ve bunun demokratik siyasal hayata etkisi hangi düzeydeydi? Farklı yaklaşımların sonucunda bu akımlar birbirini nasıl etkilemiş, kendileri ise nasıl etkilenmişti? Hepsinden önemlisi bu iki akımın Türk demokrasisine bıraktığı miras neydi?

Türkiye’de ilk defa bu kadar yasal olan sol hareketlerin siyaset sahnesinde oluşunun demokratik hayata dinamik bir etkisi olmuştur. Türkiye’nin 1960’lı yıllarında yayın faaliyetlerinden işçi eylemlerine, öğrenci hareketlerinden parlamentoya kadar birçok noktada etkisini fazlasıyla hissettiren sol hareketler, bu dönemde siyasi hayatın da odağı haline gelmiştir. Sözelimi sol matbuattan çıkan dergilerin tirajı otuz bini aşmış, sayısız çeviri yapılmış, düzenlenen bir işçi mitingine yüz bini aşkın katılım sağlanmış, gençlik politik hayatın bir öznesi haline gelmiştir. Ayrıca sol, anti-emperyalist ve sosyalist söylemlerle Türkiye politiğinin çehresini de değiştirmiştir.

1960’lar Türkiye’sine bakıldığında solun en büyük üç akımı Yön-Devrim Hareketi, Türkiye İşçi Partisi ve Milli Demokratik Devrim Hareketi’dir. Fakat bu çalışma kapsamında Yön-Devrim Hareketi ve Türkiye İşçi Partisi’nin demokrasiye bakışları incelenecektir. Milli Demokratik Devrim hareketinin çalışma dışında tutulmasının bazı sebepleri vardır. Öncelikle bu çalışmayı oluşturan metot “eylemsellikten” ziyade “kavramsallıkla” ilişkilidir. Oysa MDD’nin iktidar stratejisi en başından beri “ihtilalci” idi. Başka bir ifadeyle bu hareketin politiğinde demokrasi dışarıda kalmaktaydı. Bu yüzden MDD ekseninde demokrasi tartışmaları bu çalışma kapsamında uygunluk taşımamaktadır.

Yön-Devrim Hareketi ile Türkiye İşçi Partisi ise bu noktada farklılık göstermektedir. 1960'lı yılların iki cazibe merkezi konumunda olan bu hareketlerin demokrasiye bakışı dönemi ve geleceği etkilemesi bakımından üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu noktada Yön-Devrim ile TİP'i aynı ve ayrı kılan hususlar vardır. Öncelikle iki akım da dönemde aydınların platformu olarak göze çıpmaktadır. Bu hareketlerin içinde bulunan aydınların demokrasi üzerine yaptığı teorik tartışmalar ise doyurucudur. İki akımı birbirinden ayıran durumlar ise birinin parlamento içi diğzerinin ise parlamento dışı sol hareket olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ise iki akımın demokrasiye karşı takındıkları tavrın farklılaşmasına neden olan en önemli hususlardan biridir.

Bu çalışma kapsamında Yön-Devrim Hareketi ile Türkiye İşçi Partisinin demokrasi anlayışlarını yerinde irdeleyebilmek ve bu iki akımın Türkiye'deki demokrasi serüvenine etkilerini kavrayabilmek için bazı soruların cevapları aranmıştır.

1. Türk solundaki dinamizmin radikalizme dönüşmesindeki faktörler nelerdir?
2. Dinamizmini radikalizme* dönüştüren Türk solunun içinde Yön-Devrim ve Türkiye İşçi Partisi nasıl konumlanmıştır?
3. Demokrasiye yaklaşımları ne tür evrelerden geçmiştir?
4. Bu evreleri oluşturan kırılma anları ne zaman ve nasıl yaşanmıştır?
5. İki akımın etki alanları hangi sınırları kapsamaktadır?
6. Yön-Devrim Hareketi ve Türkiye İşçi Partisi'ne göre sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkinin boyutu nedir?
7. İki akım açısından iktidar ile demokrasinin nasıl bir bağı ya da nasıl bir çelişkisi vardır?

* Dinamizm ile radikalizm arasındaki solun güzel bir ifadesi Şair İsmet Özel'in 1970 yılında yazdığı *Mazot* adlı şiirin bir mısrasında bulunabilir aslında; "*çarpıntısız dakikası olur mu devrimcinin?*"

8. İki akımın demokrasiye karşı tutumu geleceğin Türkiye'sine nasıl bir miras bırakmıştır?

Yukarıda sorulan soruların cevapları bu çalışmanın bulgularını ortaya koyacaktır. Bu çalışmada iki akımın demokrasi tanımlarının, bu rejime yaklaşımlarının kritiği yapılacağından çalışmanın esas kaynakları akımların öncülüğünde çıkan (hatta akımları oluşturan) dergilerdir. Bu kapsamda Yön, Devrim, Sosyal Adalet, TİP Haberleri ve Emek dergilerinin bütün sayıları incelenmiştir. Bu duruma ek olarak dönemi ve bu akımları inceleyen ikinci el kaynaklara ulaşılabildiği ve zamanın yettiği kadar bakılmaya çalışılmıştır.

1960'lar Türkiye'sinde cereyan eden sol akımlar farklı çalışmalara konu olmuştur. Özellikle Yön-Devrim Hareketi ve Türkiye İşçi Partisi çeşitli noktalardan incelenmiştir. Bu çalışmanın da daha önce yapılmış bazı araştırmalarla ilişkili olduğunu belirtmek gerekir. Alanın yapı taşları haline gelen Hikmet Özdemir'in *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi* adlı çalışması ile Gökhan Atılğan'ın *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi* adlı çalışması temel birer kaynak olarak kullanılmıştır. Öte yandan Yön ve TİP ekseninde kayda değer çokça çalışma vardır. Sözgelimi Ersan Bakır'ın hazırlamış olduğu *Yön Yazılarında Demokrasi Anlayışı* başlıklı yüksek lisans tezi, Yön ve Devrim dergilerinde demokrasi vurgusu yapılan yazıların bir analizi şeklindedir. *Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi* başlıklı teziyle Atıl Cem Çiçek, Yön'ün 1960'lı yıllar Türkiye'sinde bıraktığı etkiyi tartışmaktadır. İlhan Bilici'nin hazırladığı *Vesayetçi Demokrasi Bağlamında Yön Dergisi'nin Nitel Bir Analizi* başlıklı doktora tezi istatistiksel bir incelemeye dayanmaktadır. Öte taraftan Erkan İnan'ın *Demokratik Sosyalizm Modelinde Siyasal Katılım: Türkiye İşçi Partisi Örneği* adlı çalışması demokratik sosyalizm modelinde yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkiyi esas almaktadır. Günay Dumrul Uygur'un *Türkiye İşçi Partisi 1961-1971* başlıklı tezinde irdelediği problematik TİP'te bağımsızlık ve sosyalizm temelinde Atatürk devrimlerinin algılanış biçimlerini sunmaktadır.

Bu çalışmayı farklı kılan husus ise iki akımın sosyalizm ile eklenmiş demokrasi anlayışındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirleyerek 1960'lı yıllar Türkiye'sindeki sol

ile demokrasi ilişkisini çözümlenektir. Ayrıca bu ilişkinin geleceğın Türkiye'sine nasıl bir miras bıraktığı sonucuna ulaşılmaıa çalışılacaktır. Bunun için önce 1960'lı yıllarda yaşanan gelişmelerin Türk siyasal hayatında nasıl bir değışime yol açtığı irdelenecek daha sonra da sol ile demokrasi arasında oluşan gerilimin sebeplerine bakılacaktır. Daha sonra Yön-Devrim Hareketi ile Türkiye İşçi Partisi ayrı bölümlerde fakat aynı başlıklar altında değerlendirilecektir. Bu akımların hakkında genel bilgiler verildikten sonra demokrasiye bakışlarını daha iyi kavrayabilmek adına sosyalizm anlayışları üzerinde durulacaktır. Nihayetinde demokrasiye karşı tutumları bu çalışmanın temasını oluşturacaktır.

1.BÖLÜM: DEĞİŞİM VE GERİLİM SAHASI OLARAK 1960'LI YILLAR TÜRKİYE'Sİ

1960-1971 evresini Türk demokrasi tarihi açısından değişim ve gerilim dönemi olarak tanımlamak yanlış olmasa gerek. 27 Mayıs 1960'ta bir hükümet darbesiyle açılan bu dönem, Hikmet Özdemir'e göre 1950 yılında DP yönetimi ile başlayan kesintisiz demokrasi devresi duraklatmıştı. Fakat demokratik hayat 1961 yılında kurulan yeni hükümetle bir on yıl daha kesintisiz devam etmiştir. Öte yandan 27 Mayıs bir hükümet darbesi olsa da Türk demokrasisinin 1946'da açılan evresini genişletmiştir.¹ Atatürk dönemi, Milli Şef dönemi ve DP dönemini takip eden Türkiye'nin demokrasi serüveni 1960-1971 arasında "1961 Demokrasisi" adıyla anılır ve kayda değer değişimlerin sürekli ve bir gerilim halinde yaşandığı dönemdir.

1961 Demokrasi evresinde değişimin bazı simgeleri vardı, "devletin ana yapısını ve devlet-toplum ilişkilerini yeniden kurgulayan yeni bir anayasa, 11 yılda dokuz ayrı hükümet"² Türk siyasi tarihinin ilklerinden koalisyonlar ve referandum, askere darbe girişimleri, işçi ve öğrenci eylemleri ve nihayetinde sol. Fakat Mete Kaan Kaynar'ın belirttiği gibi altmışlarla birlikte sadece zamanın ruhu değil, zamanın aktörleri de değişmeye başlamıştı"³ Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Mehmet Ali Aybar, Talat Aydemir, Deniz Gezmiş gibi bu dönemdeki yeni figürler Türkiye tarihine iz bırakmıştır.

Altmışlı yıllar Türkiye'sinde oransal olarak da değişim çarpıcıydı; 1950'de 20.947.188 olan Türkiye nüfusu 1960'a gelindiğinde yaklaşık yedi milyon artarak 27.800.000'e ulaşmıştı.⁴ Kırdan kente göçte ve okuryazarlık oranındaki değişimler de bu dönemde yaşanacakların belirleyicisi olmuştu. 1950'de nüfusun dörtte biri kentlerde yaşarken

¹ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980", *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 227-228

² Gökhan Atılğan, "1960-1971 Sanayi Kapitalizminin Şafağında", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, Yayına Hazırlayanlar: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, Yordam Kitap, İstanbul, 2019, s. 543

³ Mete Kaan Kaynar, "Türkiye'nin Altmışlı Yılları Üzerine Bazı Notlar", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 58

⁴ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 279

1960'ta bu oran yüzde 30,54'tür.⁵ Değişim hayatın her alanında olduğu gibi okuryazarlık oranında da kendini gösteriyordu; 1950 yılında 32,37 olan okuma yazma oranı 1960'ta 39,49'dur. 1965'e gelindiğinde okuryazarlık oranında ciddi bir artış görülmektedir; bu yılda nüfusun yüzde 48,72'si okuma yazma biliyordu. 1970 yılına gelindiğinde ise bu oran 56,21'e ulaşmıştı.⁶

Emir-komuta zinciri dışında gerçekleşen 27 Mayıs askeri darbesi ise farklı bir demokrasi tesisi kurmasından ve darbeler devrini başlatmasından dolayı Türkiye siyasi tarihinin dönemlendirilmesinde etken bir rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk hükümet darbesi olan 27 Mayıs hareketi on yıllık DP iktidarını sonlandırmıştır. Darbeyi gerçekleştiren subaylar arasından 38 kişinin oluşturduğu Milli Birlik Komitesi (MBK)*, 1961'de gerçekleştirilecek genel seçimlere kadar hükümeti devralmıştır. Fakat genel seçimlere kadar geçen bir buçuk yıllık hükümet boşluğu nasıl doldurulacaktı? Zira bir yandan darbeyi gerçekleştiren subayların devleti nasıl yöneteceği sorusu ön plana çıkarken diğer yandan mevcut (1924) anayasa devre dışı kalmıştı. Öte yandan 27 Mayıs meşru bir temele oturtulmalıydı. Darbenin yapıldığı gün İstanbul'dan Ankara'ya gelen beş profesörün ilk işi darbeye bir dayanak yaratmak olmuştu; 27 Mayıs'ın "adi ve siyasi bir hükümet darbesi sayılamayacağı" vurgusunun olduğu bir rapor hazırlanmıştı. Böylelikle 27 Mayıs hareketinin hukuksal dayanağı oluşturulmuştur.⁷

Öte yandan oluşturulan Kurucu Meclis, 1960'lar Türkiye'sinin hareket alanını belirleyecekti. Temsilciler Meclisi ve MBK Temsilciler Meclisi olmak üzere iki koldan oluşan Kurucu Meclis'te, Devlet Başkanı'nın belirlediği 10, MBK'dan 10, illerden 75, CHP'den 49, CKMP'den 25, barolardan 6, üniversitelerden 12, yargı organlarından 12, basından 12, Eski Muharıpler Birliği'nden 2, esnaf kuruluşlarından 6, gençler arasından 1, işçi sendikalarından 6, odalardan 10, tarım kuruluşlarından 10, öğretmenlerden 6 olmak üzere toplamda 265 üye bulunuyordu.⁸ Ayrıca yasama yetkisi ile yürütme

⁵ Mustafa Öztürk, Nihat Altuntepe, "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması", *Journal of Yaşar University*, 31.11.2008, s. 1597

⁶ Hüseyin Şahbaz, "1940-2020 Dönemlerinde Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri Açısından Tunceli İlinin Ülkedeki Yeri", *ETÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 Ekim 2021, Sayı 13, s. 76-78

* Komite içinde çıkan anlaşmazlıktan ötürü başını Alparslan Türkeş'in çektiği radikaller (14'ler) tasfiye edilerek yurtdışı görevlerine atılmışlardır.

⁷ Atılğan, *a.g.e.*, s. 548

⁸ *A.g.e.*, s. 561

organını denetleme görevi de Kurucu Meclis'teydi. Fakat bu meclis ve kollarının ilk işi yeni bir anayasa hazırlamak olacaktı.

6 Ocak 1961 tarihinde başlayan anayasa çalışmaları dört buçuk ay gibi kısa bir sürede tamamlanmıştı. 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunulan anayasa, seçmenlerin %60.4'ünün evet demesi neticesinde kabul edilmişti. Bu anayasa 1960'lar Türkiye'sinin yaşadığı değişimde anahtar bir roldeydi. Sözcüleri 1924 Anayasası TBMM'yi en yetkili organ kılarken 1961 Anayasası'nda meclis yetkili organlardan ancak bir tanesiydi. Öte yandan Türk demokrasininin serüveninde geliştirici bir rol oynuyordu çünkü bu anayasa aydınlara, işçilere, öğrencilere ve sola siyaset yapabilme imkanı sağlıyordu.

1960'lı yıllar değişiminin diğer bir önemli etkeni de kurulan yeni partilerdi.⁹ Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Türkiye İşçi Partisi yeni kurulan partiler arasındaydı. Başta merkez sağ modelinin temsilcisi AP, 60'ların sonunda muhafazakar milliyetçiliğin ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir noktada temelini oluşturan CKMP, Türkiye'de bir sosyalist partinin ilk defa meclise girmesini sağlayan Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmak üzere Türk siyasi hayatında önemli ve belirleyici roller oynayan bu oluşumların değişime ve demokrasinin çeşitliliğine olan katkısı mühimdi.

15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerle birlikte Türkiye'de demokrasinin ikinci evresi de başlamış bulunuyordu. Seçim sonuçlarına göre CHP yüzde 36.7 ile 173 milletvekilini parlamentoya gönderirken AP, yüzde 34.7 ile 158 milletvekili, CKMP yüzde 13.9 ile 65 milletvekili, YTP 13.7 ile 54 milletvekili ile meclise katılım sağlamıştır.¹⁰ Seçim sonuçları aslında sadece yeni bir dönemi açmıyor aynı zamanda yaşanacak olan ikiliği de yansıtıyordu. Bir taraftan DP geleneğinden gelen partilerin aldıkları oy toplamı CHP'yi geride bırakıyor ve bu da halkın oyuna sahip çıktığını gösteriyordu. Bu durum halkın demokrasiyi benimsediğinin işaretiydi bir bakıma. Diğer taraftan ise anayasa referandumda “evet” oranının beklenenin altında kalması daha

⁹ CHP ve CKMP'ye ek olarak on bir yeni parti kurulmuştur. E. Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev: Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 357

¹⁰ Ahmad, *Açıklamalı Kronoloji*, s. 298

sonra da 1961 seçimlerinde alınan bu sonuç “Menderes’in Zaferi” olarak yorumlanıyordu.¹¹

Anayasa’nın kabulü, siyasi partilerin faaliyetlerine başlaması ve genel seçimlerin yapılması serüveninin ardından sivillerin eline geçmiştir. Fakat bu durum bir yüzeysellik içeriyordu. Asker hala tam olarak kışlasına dönmemiş ve baskı unsuru rolünü üstlenmişti. Sözgelimi TBMM’nin açılışından üç gün önce yüksek rütbeli askerler ile albaylar arasında “bütün siyasi partilerin faaliyetten men edilmesini” ön gören “21 Ekim Protokolü” imzalanmıştı. Daha sonra TBMM’nin açılışının ilk gününde Cumhurbaşkanlığı seçiminden kaynaklı bir bunalım meydana gelmişti. En çok oy alan ikinci parti AP, Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel’in yerine bir “sivili” tercih ediyor ve Ali Fuat Başgil’i aday gösteriyordu. Bu noktada askerin baskısı devreye girmiş Başgil’in adaylıktan çekilmesiyle küçük çaplı bir kriz atlatılmıştı. Orgeneral Cemal Gürsel ise TBMM’de kullanılan 607 oyun 434’ünü alarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin dördüncü cumhurbaşkanı seçilmişti. Ordunun en üstündeki kişinin cumhurbaşkanı olması ardından da İsmet Paşa’nın başbakan olması askeri kısa süre de olsa yatıştırmıştır. Nitekim 21 Ekim Protokolü uygulanmamış, askeri kanat kendi yarattığı baskıyı yine kendi dengelemişti.

20 Kasım 1961 tarihinde CHP-AP ortaklığı ile kurulan hükümet ile Türkiye bir koalisyon yönetimiyle tanışmıştır.¹² Türkiye’nin ilk koalisyon hükümeti 1 Haziran 1962 tarihinde bozulmuştur. İki haftalık bunalımın ardından varlığını 25 Haziran 1962 ile 3 Aralık 1963 arasında sürdürecektir ve CHP, YTP, CKMP’den oluşan II. İnönü Koalisyonu kurulmuştur. Bu koalisyonun geleceğini 17 Kasım 1962 tarihinde yapılan yerel seçimler belirlemiştir bir bakıma. Seçim sonuçlarında AP’nin beklenmeyen zaferi ve CHP ile koalisyon halinde bulunan partilerin sert düşüşü anahtar roledir. Sonuçlara göre AP yüzde 45.87, CHP 36.97, YTP 6.5, CKMP 2.6 oranında oy almıştı.¹³ Koalisyonun bileşenlerinden YTP ile CKMP, CHP ile iş birliği halinde olduklarından

¹¹ A.g.e, s. 298

¹² Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 312

¹³ Özdemir, a.g.e, s. 245

dolayı oy kaybı yaşadığı düşüncesi II. İnönü Koalisyonu'nun dağılmasındaki en önemli faktördür.¹⁴

1961 genel seçimleri itibariyle hükümet sivilleşse de bu dönemde asker baskısının yoğunluğu belirtilmişti. Koalisyon dönemlerinde istikrarın bir türlü sağlanamadığı, köklü reformlar için herhangi bir adımın atılmadığı ve nihayetinde 27 Mayıs hareketinin tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı düşünceleri bu koalisyon dönemlerinde bir albayın iki darbe girişimine zemin hazırlamıştır. Kara Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in ilk darbe girişimi 22 Şubat 1962 tarihinde gerçekleşmiştir.¹⁵ Başbakan İnönü liderliğinde bastırılan bu hareketin sonucunda Aydemir ordudan ihraç edilmişti. İkinci girişim ise 20-21 Mayıs tarihlerinde gerçekleşmiş, Aydemir yine başarısız olunca Askeri Mahkeme tarafınca yargılanarak arkadaşı Binbaşı Fethi Gürcan ile birlikte idam cezasına çarptırılmıştır.¹⁶

III. Koalisyon'a ortak bulmakta güçlük çeken İnönü, 25 Aralık 1963'te yeni hükümeti kurabilmişti. Bağımsızlar ve YTP'nin dışarıdan desteği ile kurulan koalisyon, 13 Şubat 1965'e kadar görevde kalmıştır. Bu koalisyon döneminde yaşanan bir olay Türkiye'nin dış politikasında bir dönüm noktası olacaktı. ABD Başkanı Johnson'un Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmasını önlemek için yazdığı meşhur mektup, olası çıkarmanın Türk-Yunan ilişkilerine zarar vereceğini ve bunun NATO açısından kabul edilemez olduğunu belirtiyordu. Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapması durumunda SSCB'nin de Türkiye'ye müdahalede bulunabileceğini fakat bu durumda NATO'nun Türkiye'yi savunamayacağını belirten başkan Johnson, ayrıca ABD'nin yaptığı askeri yardımların anlaşma gereği Kıbrıs'ta kullanılmayacağını söylüyordu. Johnson'un bu mektubundan sonra Türkiye çıkarma girişiminden vazgeçmek durumunda kalmıştı. Fakat bundan daha önemlisi DP yıllarındaki Amerika'nın sıkı "dostluğu" sorgulanmış ve Türkiye'nin "yeni bir yol bulması" gerektiği anlaşılmıştı. Bu gelişmelerden sonra Türkiye, SSCB ile yakınlaşma politikaları izlemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemil Erkin'in SSCB ziyareti bu yönde atılan bir adımdır.¹⁷ Dış politikada yeni arayışları başlatan bu

¹⁴ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 121

¹⁵ A.g.e, s. 112-113

¹⁶ A.g.e, s. 116

¹⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)*, Editör Bedirhan Toprak, Yapı Kredi Yayınları, Cilt II, İstanbul, 2003, s. 93

hadiseden sonra Ağustos 1964'te Başbakan Ürgüplü de Moskova'ya ziyarette bulunmuştu.¹⁸ Neticede Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında somut gelişmeler yaşanmıştı. 25 Mart 1967'de Türkiye'de yedi fabrikanın açılmasını öngören Ekonomik Yardım Anlaşması imzalanmıştır.¹⁹ Daha sonra 1968 ve 1969 yıllarında Arpaçay Barajı, İskenderun Demir-Çelik Tesisleri, İzmir Aliğa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Tesisleri ile ilgili anlaşmalar imzalanarak Sovyetlerle ilişkiler geliştirilmiştir.²⁰

Katılımın düşük olduğu (%60.2) Haziran 1964 kısmi senato seçimlerinde AP'nin yükselişi devam etmişti. Yüzde 50.3 oranında oy alan AP, 51 senatörlükten 31'ini elde etmişti.²¹ Bu kuvvetle beraber 13 Şubat 1965'te yapılan bütçe oylamasında III. Koalisyon Hükümeti düşürülmüştür. Nitekim İnönü'de son kez başbakanlık koltuğundan ayrılmıştır.²² Özdemir'e göre bir yıl ara ile iki ayaklanmanın bastırılmasında önemli rol üstlenen İnönü, "Türkiye'yi askerî yönetim tehlikesinden uzaklaştırdıktan sonra, geçiş dönemi başbakanı görevini başarı ile tamamlamış oluyordu."²³ 1965 genel seçimlerine az bir süre kala yeni hükümet, AP listesinden seçilen Kayseri bağımsız senatörü Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında AP, YTP, CKMP ortaklığıyla kurulmuştur.²⁴ Adalet Partisi'nin genel başkanlığına ise Süleyman Demirel getirilmişti. Demirel, 1960'lı yıllar Türkiye'sinde hem değişimin hem de sürekliliğin önemli bir temsilcisi olacaktı. AP genel başkanı bir taraftan ordu üst kademeleri ile partisi arasındaki yumuşama dönemini başlatmış diğer taraftan da 1965 seçim sonuçları ile beraber askeri kanattan gelen bir muhtıraya kadar "hep başbakan" olmuştu.

1965 seçimleri Türkiye'nin demokrasi tarihinde önemli bir yer kapsamaktadır. Bu seçimin sonuçlarına göre, Süleyman Demirel liderliğinde Adalet Partisi oyların yüzde 52.87'sini alarak meclise 240 milletvekili göndermiş ve tek başına iktidara gelmişti.²⁵ "DP geleneğinin bir ürünü olan AP'nin" tek başına iktidara gelmesi koalisyon dönemlerini bitirirken aynı zamanda 27 Mayıs'ta iktidardan ayrılan ideolojinin tekrar

¹⁸ A.g.e, s. 95

¹⁹ A.g.e, s. 167

²⁰ A.g.e, s. 167

²¹ Özdemir, a.g.e, s. 245

²² Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1960-1973*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 1311

²³ A.g.e, s. 249

²⁴ *Cumhuriyet*, 18.02.1965

²⁵ Ahmad, a.g.e, s. 373

iktidara gelmesi demektir. Bu durum halkın oylarına sahip çıkarak demokrasiye ayak uydurması ve bu rejimin Türkiye’de kabul edilmesi anlamını taşımaktadır. Fakat öte taraftan AP iktidarı bir kopuşun da simgesi olmuştur; Türkiye’de sol hareketlerin önemli bir kısmı genel oyla iktidara gelemeyeceği kanısına kapılmış ve bu noktadan sonra iktidarı ihtilalle aramıştır. Bu durum 1960’lar Türkiye’sinin demokrasi serüveninde bir ikilik yaratmıştır; DP geleneğinin oylarına sahip çıkarak AP’yi iktidara getirmesi demokrasi adına olumlu bir adımken “tutucu güçlerin” iktidarı tekrar ele geçirdiği düşüncesi radikal sol ile demokrasi arasına bir mesafe sokmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi için ise 1965 seçimlerinin daha farklı bir anlamı vardı. Oyu yüzde 28.75 olan CHP’nin meclise gönderdiği milletvekili sayısı 134’e düşmüştü.²⁶ CHP adına bu başarısız sonuç bir kimlik değişimine yol açacaktı. Geleneksel kimliğinden sıyrılmaya arayışları içinde olan parti artık kendini ortanın solunda konumlandırarak ve CHP’nin bu hamlesi ilerleyen yıllarda “ulusalcı sol” ideolojisinin zeminini hazırlayacaktı.

1965 seçimlerinden önce “artık oyların ülke düzeyinde birleştirilerek kalan sandalyelerin partiler arasında dağıtılmasını öngören” milli bakiye sisteminin kabul edilmesi bu seçimlerde parlamento dağılımında önemli bir yer tutmuştur. Küçük partileri destekleyici olan bu sistem yaklaşık 2-3 milletvekili çıkarabilecek Türkiye İşçi Partisi’nin (% 2.97)²⁷ 14 vekil ile meclise girmesini sağlamıştır. Türkiye’de değişimin ve demokrasinin genişlemesinin en önemli olaylarından biri böylelikle yaşanmıştı. Zira TİP’in meclise girmesi Türkiye’de bir sosyalist partinin ilk defa parlamentoda temsilini mümkün kılmıştır. TİP’in meclise girmesi parlamentoda oluşan resmi bir çeşitlilikten ibaret değildi. İlk defa işçi sınıfının taleplerinin en yüksek perdeden dile getirilmesinde ve anti-Amerikancı söylemlerin mecliste bu denli yoğunlaşmasında TİP’in etkisi fazlasıyla hissedilmiştir. Öte yandan CHP’nin sola kayması bu zeminden yükselmiştir. TİP’in aldığı oyun ağırlıkla aydınlardan ve memurlardan oluştuğunu gören CHP, kendini solda konumlandırarak bu oylara talip olmuştur.

1965 seçimlerinin başka bir özelliği de sonuçların ardından altı farklı siyasi partinin parlamentoya katılımıdır. AP, CHP, MP, YTP, TİP ve CKMP mecliste grup oluşturan

²⁶ A.g.e, s. 373

²⁷ A.g.e, s. 373

partileridir. Bu durumun Türkiye demokrasisine dinamik bir etkisi bulunmaktadır. 1961 seçimlerinin ardından bu seçimlerle beraber mecliste çok seslilik devam etmiştir. Üstelik bu partiler parlamentoya girdikten sonra başka bir partiden koparak oluşmamıştır. Seçimlere kendi isimleriyle katılmaları seçmene seçenek oluşturmuştu. Bu dönemde parti çeşitliliği* sadece halka seçenek olmakla sınırlı kalmamış, partiler birbirlerinin programlarını da etkilemiştir. Sözelimi CHP'deki ortanın solu politikasında TİP'in doğrudan bir etkisi vardır.²⁸

1965 seçimlerinden sonra kurulan AP hükümetinin karşılaştığı ilk büyük sınav cumhurbaşkanlığı seçimiydi. Bir süredir sağlık sorunlarıyla uğraşan Cemal Gürsel felç geçirmiş ve tedavi için ABD'ye gitmişti. Gürsel'in bitkisel hayata girmesi sonucunda cumhurbaşkanlığı görevi 28 Mart 1966'da sona erdirilmişti.²⁹ Yukarıda bahsedilen AP ile ordu üst kademesinin yumuşama dönemi bu noktada başlayacaktı. Mecliste tek başına iktidar konumunda olan AP'den sivil bir cumhurbaşkanı seçmesi en azından buna yönelmesi beklenebilirdi. Fakat Başbakan Demirel, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ı aday gösterdi. Nitekim Sunay da Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı seçildi.³⁰ Böylelikle AP Hükümeti yeni döneme nispeten de olsa gerilimsiz girmiştir.

AP Hükümeti'nin ilk sınavında izlediği denge politikası başarılı olmuş, ordu ile hükümet ortak paydada buluşarak yeni döneme başlanmıştı. Fakat hükümetin sol hareketleri kontrol altında tutma çabası altmışların ikinci yarısında farklı bir gerilime neden olacaktı. Süleyman Demirel daha başbakan yardımcısı olduğu dönemde bu tutumunu açıkça ifade etmişti. Demirel'in 29 Mayıs 1965'te "Türkiye'de bir sınıf kavgasına asla müsaade etmeyeceğiz"³¹ demesinden iki gün sonra Bakanlar Kurulu "aşırı sol hareketler" gündemiyle toplanmıştı.³² Bundan bir süre sonra TSK tarafından "Komünizmle Mücadele El Kitabı" yayınlanmıştı. AP iktidarının "aşırı cereyanlarla" mücadele kararı 1966 yılından itibaren kendini göstermeye başlamıştı. Komünizmle

* Bu çeşitlilik altmışların ikinci yarısında daha da artacaktır. CHP'den kopan ve Turhan Feyzioğlu'nun genel başkanlığını yaptığı Güven Partisi, Ferruh Bozbeyleli önderliğinde AP'den kopan Demokratik Parti, Alevilerin siyasal alanda temsilini simgeleyen Birlik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi 1969 seçimlerinden sonra parlamentoya dahil olacaktır.

²⁸ Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Yunus Emre, *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019

²⁹ Atılğan, a.g.e, s. 609

³⁰ *Cumhuriyet*, 29.03.1966

³¹ *Cumhuriyet*, 30.05.1965

³² Atılğan, a.g.e, s. 609

mücadele kapsamında 141 ve 142 maddeler dayanak alınarak anarşizmi önleme iddiasında olan hükümet, politikalarının her açıdan caydırıcı olmasını istiyordu. Bu sebepten Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Ruhi Su, Can Yücel gibi sosyalist aydınlarla beraber komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle ortaokul 7. sınıf öğrencisi Gürbüz Şimşek de tutuklanmıştı. Şimşek'in tutuklanma nedeni yaptığı ödevde Atatürk ile Lenin'i kıyaslamasıydı.³³ Hükümetin bu tutumu ile beraber parlamento dışı sağ cenaha da bir hareket alanı doğmuştu.³⁴ Özellikle MTTB öncülüğünde Komünizmi Telin Mitingi düzenlenmiş ve parlamento dışı siyasal şiddetin ilk adımları atılmıştı.

Türkiye 1968 yılına doğru ilerlerken hükümet tarafından uygulanan bazı politikalar gerilimi ve radikalizmi arttırıyordu. AP Hükümeti'nin sola karşı tutumu ve bu cenahın bir savunma refleksi ile başlayan fakat altmışların sonuna doğru doruğa ulaşan radikal durumun temel sebeplerindendi. Öte yandan Aydemir'in darbe girişimleri bastırılrsa da orduda hareketlilik hala mevcuttu. AP Hükümeti'nin 3 Temmuz 1966'da meclisten geçirdiği Af Kanunu³⁵, Kayseri Cezaevi'nde bulunan DP'lilerin salınmasını sağlamıştı. Bu durum gençlik ve ordu tarafından olumsuz karşılanmıştı. Nitekim Türkiye "fazla mesai yaptığı" 1968 yılına böyle giriyordu.

1960'lı yılların ilk yarısı ikinci yarısına göre durağan geçmiş gibi görünse de radikalizmi ayyuka çıkaran bazı gelişmelerin tohumları bu evrede atılmıştır. Öte yandan Türkiye'de 1960'lı yıllar, 1950'lerden ve dünyadaki gelişmelerden de ayrı düşünülemezdi. DP hükümetinin kapitalizm ile bağı, her mahallede bir milyoner yaratma arzusu, ABD ile sıkı "dostluk" hatta Türkiye'den "küçük Amerika" yaratma hayalleri 1960'lı yıllara ekonomik ve milli iki çelişkiyi miras bırakmıştı. Bu çelişkilerden ilkinin büyüyen kapitalizm karşısında büyüyen işçi sınıfı oluşturuyordu. İkinci çelişki dünyada artan anti-emperyalist/anti-Amerikancı tutumun neticesinde oluşmuştu. Türkiye'de 1960'lara kadar Amerika'nın müttefikliği hiç sorgulanmamıştı. Fakat 1960'lı yıllar dünyasında sömürüye dayalı sistem ile az gelişmiş ülkelerin arasında geçen bağımsızlık mücadelesi "milliyetçilik" olgusunu kuvvetlendirmişti. Türkiye'nin de bu duruma kayıtsız kalması beklenemezdi. Zira Johnson'un

³³ Atılğan, *a.g.e.*, s. 610

³⁴ Bayram Koca, "Altmışlı Yıllarda Anti-komünizm: Truman Doktrini'nden Komünizmle Mücadele Derneklerine", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 555-558

³⁵ *Milliyet*, 04.08.1966

mektubundan sonra oluşan tepkiler, Kıbrıs meselesinde halkın tutumu,* TİP'in parlamentoya girmesi, Yön Dergisi'nin yayın hayatına başlaması gibi anti-emperyalizm karşıtlığından doğan milliyetçi tavırların artması Türkiye'nin dünyaya ayak uydurmasını sağlıyordu.

Demokrat Parti kapitalizminde en önemli rollerden birini oynayan dış yardımlar, özel sektörün teşvikinde de, tarımda makineleşmede de aynı önemli yer tutar. Zira makineler dış yardımlarla alınmıştır. Keza yardım-kredi alınan ülkeler verdikleri paraların özel sektörün teşvikinde de kullanılmasını umuyorlardı. Bu da devletçiliğin iyice anlam kaybetmesine yol açıyordu. Ayrıca yardım-kredilerin tek şartı özel teşebbüsün desteklenmesi değildi. Örneğin Amerika'dan alınan paralar, ABD başkanının bilgisi ve onayıyla, belirli amaçlar çerçevesinde kullanılması gerekiyordu. Dahası, bu hususta Amerikan temsilcilerinin serbestçe denetimde bulunup bilgi toplamalarına engel olunmayacaktı. En çarpıcı denetim ise askeri malzemelerin yardımı konusundaydı.³⁶ Türkiye, bu askeri malzemeleri Amerika'nın onayı olmadan kesinlikle kullanmayacaktı. Bu madde 1964 Kıbrıs olaylarında Türkiye'nin karşısına çıkacak, başkan Johnson'un mektubundan sonra askeri malzemeler Kıbrıs'ta kullanılamayacaktı.

1962 sonrası dönemde ülkenin izlediği ekonomik politikalar önceki dönem politikalarından farklıydı. Bu farklılardan belki de en önemlisi ekonomik politikaların artık bir planlama tabanına oturtulmasıydı. Aslında planlama kavramı 1930'lu yıllara kadar uzanır fakat 27 Mayıs'tan sonraki hükümetler, ülkenin ağır koşullar içinde olmasını kendilerinden önceki hükümetlerin plansız hareketine bağlıyordu. Bu yüzden özellikle ekonomide atılacak adımlar bir plana göre şekillenmeliydi. 1961 Anayasası ile birlikte bu doğrultuda ilerlendi. Anayasanın 41. ve 129. maddeleriyle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) anayasal bir nitelik kazandı. 41. maddeye göre devletin bir yükümlülüğü *“iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planını yapmak(tı)”* 129. maddenin

* Cumhuriyet gazetesinin 2 Mayıs 1965 tarihinde başlattığı “Millet Yapar” kampanyası buna örnektir. Kıbrıs'taki gelişmelerin akabinde Amerikan askeri yardımlarının Yunanistan lehine artması üzerine düzenlenen bu kampanya Deniz Kuvvetleri'ne halkın yardımını ön görüyordu. Neticede toplanan bağışlar 21 Mayıs 1965'te Türk Donanma Cemiyeti'nin hesabına aktarılmıştır. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 120

³⁶ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 112

içeriği de plana dayanak oluşturmaktaydı; “*iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlıdır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir.*”³⁷ Bu maddelerle ve DPT’nin kuruluşuyla yeni bir kalkınma stratejisi benimseniyordu. DPT’nin ilk icraatlarından biri “Beş Yıllık Plan” olmuştur. DPT tarafından hazırlanan ve TBMM’de kabul edilen Beş Yıllık Kalkınma Planı, beş yıl boyunca hedeflenen büyüklüklere ulaşmak için izlenecek yöntemleri ve politikaları içermektedir. Bu planda 15 yıllık bir perspektif çizilmiş, bu dönem için üç Beş Yıllık Kalkınma Planı esas almıştır.³⁸ Ayrıca, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; devletçi-reformcu, sürükleyici gücün devlet olduğuna kani olan, kamu yatırımlarının öncelikli olduğu ve sosyal konulara yer veren bir plan olması bakımından ikincisi ve üçüncüsünden ayrılır. İkinci ve üçüncü kalkınma planlarında daha çok özel sektöre teşvikler, kamu kesiminden özel sektöre destek söz konusudur. Ve bunları ilkinden ayıran önemli bir nokta da sosyal hedeflerin geri planda tutulmasıdır.³⁹

Öte yandan 1960’lı yıllar ekonomisinde gelişme biçimi iç pazara dönük ve ithal ikamecidir. Zaten ithal ikameci politika Birinci Beş Yıllık Plan’ın en belirgin stratejik tercihidir. İthal ikameci sanayileşme dendiğinde bir ülkenin daha önce dışarıdan aldığı ürünleri ülke içinde üreterek, iç pazara canlılık kazandırma amacı anlaşılır. Buradaki asıl amaç ithalatı azaltmaktır. Bunun için gümrük vergilerinin yükseltilmesi, ithalata kota getirilmesi, Türk parasının değerinin korunması gibi politikalar benimsenmiştir.⁴⁰ 1930’larda bu politika benimsenmiş fakat ekonominin liberalleşmesiyle terk edilmiştir. Özellikle DP döneminde sanayi ürünlerini satın alma fikri hakim olmuştur. İthal ikameci politika ülkede de giderek kronikleşen döviz sıkıntısı karşısında atmışlı yıllarda tekrar benimsenmiştir. 1960’lı yıllarda taşralı ve şehirli burjuvazinin ‘lüks’ istekleri bu politikanın tekrar benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Zira devlete egemen olan bu sınıfların isteklerinin karşılanması kaçınılmazdı. Fakat döviz kıtlığı bu malların isteklerin karşılanmasını zorlaştırıyordu. Bu noktada yabancı sermayenin de desteği ile bahsedilen lüks tüketim malları ülke içinde üretilecekti.⁴¹ İlk başta salt montaj olan bu sanayi zamanla modern sanayi olma yolunda adımlar atacaktı. Zaten 1960’lar Türkiye’si tüketim mallarını üretebilen bir sanayiye ulaşmıştı. Planlı kalkınma stratejisi

³⁷ A.g.e, s. 24

³⁸ DPT, *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl 1963-1967)*, Ankara, 1963, s. 33

³⁹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, İmge Kitapevi, Ankara, 2019, s. 141

⁴⁰ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 24

⁴¹ Boratav, *a.g.e*, s. 133

ile bu sanayi bir adım daha ileri taşınarak buzdolabı, çamaşır makinesi, otomobil gibi dayanıklı tüketim mallarını üretmeyi amaçlıyordu. Bu politika kısa vadede olumlu sonuçlar vermiştir. Arçelik buzdolabının, Anadol, Devrim, Murat gibi otomobillerin üretimine geçilmiştir.⁴² Artık dayanıklı tüketim malları günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Örneğin buzdolabı kullanımına bakıldığında, 1950 yılında 100 hanenin yaklaşık 5'inin buzdolabı kullandığı görülürken, 2000 yılında bu oran %90'ı geçmiştir.⁴³ Diğer bir ithal ikame süreci de özellikle kamu kesiminin katkısıyla demir, çelik, bakır, alüminyum, Petro-kimya, inşaat malzemesi gibi temel ara mallarda gözlemlenmiştir.⁴⁴

İthalatı azaltmak amacıyla uygulanan ithal ikamecilik, tam tersi bir sonuç vererek ithalata bağımlılığı arttırmıştır. Çünkü üretilen ürünlerinin parçaları yurt dışından alınmıştır ve ithalata bağlı ürünler hızlı genişleme temposu içerisindedir. Ayrıca yüksek yatırım temposu daima ithalatta aranmıştır. İthal malı enerji türlerine bağımlı bir sanayi yapısının oluşmasında ise ucuz petrol fiyatları önemli rol oynamıştır. Bunların yanında içeride üretilen bu mallar sınırlı olmuştur.⁴⁵

Nüfusun ve kırdan kente göçün artması ile sınai alanda atılan atımlar, işçi sınıfının nicel ve nitel olarak büyümüştür. Atılğan'ın aktardığı verilere göre 1963'te 2 milyon 745 olan işçi sayısı 1975'te 4 milyon 55'e ulaşmıştı. Sendikalaşma oranındaki artış da çarpıcıydı. 1963'te yüzde 11 olan sendikalaşma oranı 1967'de yüzde 18, 1971'de yüzde 29,6'dır.⁴⁶ İşçi sınıfındaki sayısal artış ve 27 Mayıs'tan sonraki göreceli özgürlük ortamı 1960-1971 döneminde bu sınıfın politik bir kuvvet olmasını sağlamıştı. Başta 1961 yılının son gününde gerçekleştirilen Büyük Saraçhane Mitingi ve 28 Ocak 1963'te grev dönemini başlatan Kavel Direnişi işçiler açısından "Bizim de Sözümüz Var!" anlamına geliyordu. İşçilerin dinamizmine kayıtsız kalınmadığı ise önce Türkiye'nin ilk işçi partisinin kurulmasından daha sonra da DİSK'in kuruluşundan anlaşılmaktadır. Netice itibarıyla işçi sınıfı Türkiye'de 1960-1971 döneminde toplumsal muhalefetin zeminini oluşturan önemli bir olgu haline gelmişti.

⁴² *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 147

⁴³ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 241

⁴⁴ Boratav, *a.g.e.*, s. 134

⁴⁵ *A.g.e.*, s. 134-135

⁴⁶ Atılğan, *a.g.e.*, s. 535

1960'lar Türkiye'sinde değişimin simgelerinden biri de yayın hayatındaki gelişmelerdi. Bu dönemde özellikle sol matbuatta tabiri caizse bir patlama yaşanmıştı. Yayın hayatında yaşanan hareketlilik sadece altmışlarda değil Türkiye'nin önündeki yirmi yılda önemli roller oynayacaktı. Özellikle sol hareketler, çıkışlarını, etki alalarını, eylemlerini, teori tartışmalarını kurdukları yayınlar etrafında dizayn etmiştir. Yayın hayatındaki bu hareketlilikte 1960'lar ruhunun bir ürünüydü. Nitekim 12 Ekim 1960'ta "neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek cürümler" hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı yasaların iptali, 29 Kasım 1960'ta da Basın Kanunu'nda antidemokratik hükümlerin iptalini içeren 143 sayılı ve nihayet 1961 Anayasası'nın sunduğu göreceli özgürlük ortamı özellikle sol yayımların artmasına imkan vermişti.⁴⁷ Bu dönemde Sol, Toplum, Dost, Ant, Yön gibi yayınevleri kurulmuştur. *Ant, Sosyal Adalet, Emek, Yön, Devrim, Türk Solu, Aydınlık Sosyalist* gibi dergiler faal olarak yayın hayatına başlamıştı. Üstelik bu dergiler kitlelere ulaşmıştı. Öte yandan ayrıca önem arz eden diğer bir husus da çevirilerdi. Sözgelimi Marx'ın Kapital'i ilk kez 1965 yılında tam metin olarak Türkçeye çevrilmişti. Bundan başka, Hegel, Engels, Lenin, Mao gibi sol hareketler için ayrı bir önem arz eden isimlerin eserleri de bu dönemdeki çeviri furyasının içindeydi.⁴⁸

1950'lerin son yıllarında ve 1960'ların ilk yarısında oluşan toplumsal dinamikler Türkiye'de sol hareketlerin büyümesine ve radikalleşmesine zemin hazırlamıştır. Atılğan'ın belirttiği gibi "üniversite öğrencilerinin siyasal alana çıkışları" onları 27 Mayıs'ın aktif öznesi haline getirmişti.⁴⁹ 1960'lı yılların ilk çeyreğinde ise anti-emperyalist tavırdan büyüyen işçi ve öğrenci hareketleri Türkiye'de sol ideoloji ile bütünleşiyordu. Zira Türkiye'de meclise grup gönderen ilk sosyalist parti sendikacıların kurduğu TİP iken altmışların sonundaki radikal sol grupların liderleri ve mensupları öğrencilerdi.

1960'lı yıllar Türkiye'sini dönemin dünyasından ayrı tutmak çok zordur. Bu durum öğrenci hareketleri için de geçerlidir. Sözgelimi 1959 Küba devriminin yarattığı etki sadece Latin Amerika'dan sınırlı kalmamıştı. Bu olay özellikle altmışların sonunda iyiden iyiye radikalleşen sol gruplar için emperyalizmin silah yoluyla yenilebileceğine dair önemli bir örnek oluşturmuştur. Öte yandan ABD'nin Vietnam'da yaptığı soykırım,

⁴⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 121

⁴⁸ *A.g.e*, s.121

⁴⁹ Atılğan, *a.g.e*, s. 613

dünya genelinde ABD'ye karşı bir tepkiye yol açarken Türkiye'de öğrenciler arasında bağımsızlık için harekete geçilmesinin bir gereklilik olduğu fikrini güçlendirmiştir. Öte taraftan 1968'e doğru ilerlerken Türkiye'nin iç dinamikleri de öğrenci hareketlerinde belirleyici olmuştur. AP Hükümeti'nin öğrencilere karşı baskıcı tutumuna karşılık TİP'in özellikle 1965'ten itibaren gençlik üzerindeki etkisinin artması öğrenci hareketlerinin nasıl şekilleneceğine dair ipuçları vermiştir. AP'nin komünizmle mücadele tutumundan doğan parlamento dışı sağ oluşumların öğrencilere ve sol hareketlere fiili saldırılarda bulunması solda savunma refleksinden oluşan karşı bir harekete sebep olmuştu. TİP'in ise özellikle parlamentoda takındığı antiemperyalist ve anti-Amerikancı tavır gençlik arasında yankı bulmuştu. Bu noktadan sonra TİP'in etkisi altındaki FKF'nin öğrenciler üzerindeki etkisinin giderek artması gençlik hareketlerini örgütlü hale getirmiştir.

Türkiye'deki öğrenci olaylarında esas artış 1967 yılına denk gelmektedir. Öğrencilerin protesto biçimi, oturma eylemi, bildiri dağıtma, toplantı, açık oturum gibi eylemlerle başlamıştı ilk olarak. Fakat bu durum dersleri boykot etmekten üniversite işgallerine oradan da kırlara uzanan yolun başlangıcıydı. Aslında öğrencilerin yaptığı ilk boykotlar akademik taleplerden kaynaklıydı. Fakat daha sonraki eylemlerin temasını “ülke gündemi” oluşturuyordu. ABD 6. Filo'sunun 1967 Haziran'ında İstanbul'a ulaşmasının sonunda yapılan yürüyüş buna örnektir. Daha önceki gelişlerinde herhangi bir tepkiyle karşılaşmayan ABD askerleri, bu kez öğrenciler tarafından üzerlerine mürekkep atma, üniformalarının yırtılması gibi eylemlerle karşılaşmışlardı.

1968 yılına gelindiğinde ise Batı Avrupa'dan Latin ve Kuzey Amerika'ya Ortadoğu'dan Asya'ya neredeyse dünyanın her yerinde öğrenci olaylarında ciddi bir artış görülmektedir. A. Bağış Erten'in aktardığına göre bu durum kayıtlara da böyle yansımıştır; *Le Monde* gazetesini yaptığı istatistiğe göre, 1967'de Afrika'daki öğrenci hareketleri gazeteye 4 defa konu edilmişken 1968 yılında bu sayı 81'e ulaşmıştır. Yine Asya'daki değişim 14'ten 50 iken Avrupa'da 39'dan 450'dir.⁵⁰ Türkiye'de 1950'lerin sonunda başlayan öğrenci hareketleri 1968'le beraber artan olaylar karşısında bir ivme kazanmıştı. İşgaller-boykotlar artmış, “NATO'ya Hayır” kampanyaları ve yürüyüşleri

⁵⁰ A. Bağış Erten, “Türkiye'de 68”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* içinde, Edit. Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 834

gibi eylemler düzenlenmiştir. Bu sırada ABD 6. Filo'su Türkiye'ye tekrar gelmişti. Öğrenciler 6. Filo'yu protesto amacıyla Dolmabahçe'de toplanmıştı fakat polisin harekete geçmesi öğrencilerle polis arasında gün boyu yaşanacak "kovalamacayı" başlatmıştı.⁵¹ Nitekim olayları takip eden 17 Temmuz 1968 sabahında polisler İTÜ öğrenci yurdunu basmıştı. Baskın sonrasında çok sayıda öğrenci gözaltına alınmış ve dövülmüştü. Baskın sonunda ağır yaralanan Vedat Demircioğlu 24 Temmuz 1968'de yaşamını yitirmişti.

Demircioğlu'nun ölümü Türkiye'de daha da artacak radikalizmin habercisiydi. Nitekim 1969'un ilk günlerinde CIA'da ve Vietnam'da çeşitli "görevler" yapan ABD Büyükelçisi Robert Komer'in makam arabası ODTÜ'de öğrenciler tarafından yakılmıştı. Şubat 1969'da ise tekrar İstanbul'a gelen ABD 6. Filo'suna karşılık işçi ve öğrenci örgütleri tarafından büyük bir miting düzenlenmişti. 76 gençlik örgütünün katılacağı yürüyüş Beyazıt'tan başlayıp Taksim'de son bulacaktı.⁵² Fakat Milli Türk Talebe Birliği öncülüğünde bir grubun göstericilere saldırması, üstelik polisin de saldırgan gruba müdahale etmemesi Taksim Meydanını bir savaş haline çevirmişti. Nitekim bunun sonunda iki kişi bıçaklanarak öldürülmüş ve Türkiye tarihinde "kanlı Pazar" adıyla anılan bu olay gerilimin yapı taşlarından birini oluşturmuştur.

Türkiye'de 1969 genel seçimleri bu radikal ortamda gerçekleşmişti. 12 Ekim 1969 tarihinde yapılan seçimlere 8 siyasi parti katılmıştır. Bu durum Türk demokrasi tarihinde bir ilkti; zira daha önce yapılan genel seçimlerde parti bazında bu kadar katılım sağlanmamıştı. 1950 genel seçimlerinde 3 parti yarışırken 1954, 1957 ve 1961'de 4, 1965 genel seçimlerinde ise 6 siyasal parti iktidar mücadelesi vermişti.⁵³ Fakat bu seçimlerde olumluluğun yanında olumsuzluklar da mevcuttur; sözgelimi 1965 genel seçimlerinde katılım oranı 71.3 iken 1969'da bu oran 64.3'e gerilemişti. Öte yandan AP Hükümeti'nin milli bakiye sistemini yürürlükten kaldırması küçük partiler için dezavantajlı bir durumu oluşturuyordu. Nitekim nispi temsil esasına göre yapılan 1969 seçimleri AP'nin zaferiyle sonuçlanmıştır. AP, yüzde 46.63 oy oy oranı elde ederek parlamentoya 256 milletvekili göndermiştir. CHP ise yüzde 27.36'lık oranla 143 milletvekiline sahip olmuştur. Bu seçim sonuçlarının ardından TBMM'ye ilk defa

⁵¹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 190

⁵² *A.g.e*, s. 215

⁵³ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s. 214

milletvekili gönderebilen partiler olduğun da belirtmek gerekir. Güven Partisi (%6.58/15 mv), Birlik Partisi (%2.80/8 mv) ve Milliyetçi Hareket Partisi (%3.03/1 mv) ilk kez mecliste temsil şansı bulmuştu. Öte yandan bağımsız 13 vekilin de parlamentoya katılım sağlayacağı seçim sonuçlarına göre YTP ve TİP'teki düşüş kayda değerdi. YTP, yüzde 2.18'lik oranla 6 vekil çıkarabilirken TİP, yüzde 2.68'li oranla yalnızca 2 temsilcisini meclise gönderebilmiştir.⁵⁴

Türkiye'de sol hareketlerin örgütlü bir hal alması savunma refleksinden doğan bir gereklilikle başlamış fakat daha sonra bu gereklilik devrimi yapmak için hasıl olmuştur. Bu durumun oluşmasında 1965 ve 1969 seçimleri de önemli bir yer tutar. AP'nin tek başına iktidar olması sol hareketlerde genel oy ile iktidara gelinemeyeceği düşüncesini kuvvetlendirmiş ve onları iktidar için farklı arayışlara yönlendirmiştir.

Dönemin en büyük üç sol akımı incelendiğinde iktidar arayışlarının ve bileşenlerinin farklı olduğu görülür. Bu akımlardan biri 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi'dir. İşçilerin demokratik öncülüğüne dayanan bir iktidar arayışı içinde olan TİP'in iktidar ile kendileri arasındaki aracı parlamento ve seçimlerdir. Yön-Devrim Hareketi ise 1961 yılında yayın hayatına başlayan *Yön Dergisi* etrafında bir aydın birliğine dayanarak şekillenmiş fakat 1969'da yayın hayatına başlayan *Devrim* ile birlikte bileşenin en önemli halkasını askerler oluşturmuştur. "Eski tüfeklerin" ideoloğu, "yeni tüfeklerin" de eylemcisi olduğu Milli Demokratik Devrim Hareketi'nin siyasal tezleri ise Kemalizm, Cumhuriyet ve 27 Mayıs'a ilişkin değerlendirmelerle şekil alıyordu.⁵⁵ Sosyalizm hedefinde "aşamalı" bir devrimi kabul eden MDD Hareketi'nin yayın organı *Türk Solu* dergisi, öncüsü ara tabakalar bileşeni ise öğrencilerdi. Fakat 1960'ların sonuna doğru eski tüfeklerin iktidar stratejisi ve kabul ettiği öncü yeni tüfekler tarafından kabul görmeyecekti. Sözgelimi Mahir Çayan, MDD'yi "sağa saptakla" suçlayarak THKP-C'yi kuracaktı. Öte yandan bu dönemde SSCB ile Çin arasındaki gerilim ve dünyanın çeşitli yerlerindeki gerilla hareketleri MDD içindeki ayrışmada önemli rol oynamıştı.⁵⁶ MDD içindeki gençlerin "Çin tarzı kır gerillası" mı yoksa "Latin Amerika'daki gibi şehir gerillası" mı sorularına verdikleri cevap "herkesin kendi yoluna gitmesiyle"

⁵⁴ Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 473

⁵⁵ Mustafa Şener, "Yön ve Millî Demokratik Devrim Hareketleri", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, s.380

⁵⁶ Şener, *a.g.m.*, s. 395

sonuçlanmıştır. Nitekim Türkiye 1970’lerde MDD’den kopan THKP-C, THKO, TKP/ML gibi gibi radikal sol örgütlerle tanışacaktı.⁵⁷

İşçi ve öğrenci hareketleri, sol örgütlerin silahlı mücadeleye girişi, ordudaki cuntaların varlığı altmışlı yılların sonunda radikalizmi ve gerilimi doruğa çıkarmıştır. “1961 Demokrasisi” dönemi bu gerilimlerin bir tezahürü olan Muhtıra’sının verilmesiyle son bulmuştur. Ordu üst kademesindeki subayların 12 Mart 1971 günü verdikleri muhtırada “parlamento ve hükümetin süregelen tutumunun” Türkiye’yi bir kardeş kavgasıyla beraber ekonomik ve sosyal huzursuzlukların içine soktuğu belirtiliyordu. “Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike” içine düşürüldüğünden “Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu görevleri yerine getirerek idareyi *doğrudan doğruya*” ele almıştı.⁵⁸ Aslında bu durum şaşırtıcı değildir. Özellikle 1960’ların ikinci yarısından itibaren Türk kamuoyunda gerçekleşmesi muhtemel bir darbenin tahminleri görülür. Fakat bu “ne tarafa kayacağı belli olmayan” bir darbedir. Bu sebepten Feroz Ahmad’ın belirttiği gibi ordu komutanlarının Demirel’i istifaya zorlamasına kimse şaşırmamış fakat “pek çok gözlemci müdahalenin niteliğini anlayamamıştı.”⁵⁹ Fakat niteliği ne olursa olsun 12 Mart Askeri Müdahalesi değişimi değiştirecekti.

⁵⁷ Aybars Yanık, Tanıl Bora, “Altmışlı Yıllarda Türkiye’nin Siyasî Düşünce Hayatı”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* içinde, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 285

⁵⁸ *Milliyet*, 13 Mart 1971

⁵⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 1996, s. 277

2. BÖLÜM: YÖN-DEVİRİM HAREKETİ:

2.1. YÖN HAKKINDA GENEL BİLGİLER:

Prof. J. Landau tarafından, 27 Mayıs'tan sonra ortaya çıkan radikal eğilimlerin belki de en dikkate değerisi olarak nitelendirilen Yön hareketi,⁶⁰ 15 Ekim 1961 genel seçimlerinden hemen sonra; 20 Aralık 1961'de yayın hayatına başlamıştır.⁶¹ Haftalık olarak çıkan derginin imtiyaz sahibi, mesul müdürü ve başyazarı⁶² Doğan Avcıoğlu'dur.⁶³ Avcıoğlu ile birlikte Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu derginin kurucularıdır.⁶⁴ "Yön" isminin neden tercih edildiği derginin isim babası Mümtaz Soysal tarafından şöyle açıklanmaktadır; "*Çünkü, bir yön­süz­lük şaş­kın­lığı ge­çiren Tür­kiye'ye 'çıkış yolu şudur' diye bir 'yön' göstermek iddiasındaydık. O nedenle hem kısı­lı­ğı hem de ama­cına uy­gun­lu­ğu ba­kımın­dan Yön çok uy­gun­du.*"⁶⁵

Türkiye'ye yön verme iddiasıyla kurulan dergi; 1-6. sayı 24 sayfa, 7-49. sayı 20 sayfa (47. sayı "Atatürk Özel" sayısındır ve 24 sayfadır), 50-222. sayı 16 sayfa şeklinde 222 sayı çıkararak 1960'lı yıllarda etkili olmuştur. Yalçın Küçük'e göre, Kadro ve Forum'dan

⁶⁰ Jacob Landau, *Türkiye'de Aşırı Akımlar: 1960 sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*, çev. Erdinç Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara, 1978, s. 74. ; İlhan Akdere ve Zeynep Karadeniz'e göre ise Yön, "27 Mayıs darbesiyle birlikte açılan yeni siyasal ve entelektüel ortamın en karakteristik özelliklerini" yansıtmıştır. İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, *Türk Solunun Eleştirel Tarihi-1*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1994, s. 220

⁶¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000), (Editör Bedirhan Toprak), Yapı Kredi Yayınları, Cilt III, İstanbul, 2003, s. 3 ; Ayrıca; Devrim Gazetesi de 1969 seçimlerinden 9 gün sonra yayın hayatına başlamıştır. İki yayının da seçimlerden hemen sonra ortaya çıkması tesadüf değildir. İki yayın da seçim sonuçlarını beklemiş yazılarını sonuçlara göre şekillendirmişlerdir.

⁶² İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, Sadun Aren, İlhami Soysal, Cemal Hüsnü Taray ve İbrahim Çamlı'nın bazı yazıları zaman zaman başyazarı olmuştur.

⁶³ Metin Toker, Doğan Avcıoğlu'nu Yön'ün ruhu olarak tanımlar. Metin Toker, *Solda ve Sağda Vuruşanlar: Türkiye'de İki Yönlü İhtilâl Ortamının Anatomisi*, Akis Yayınları, Ankara 1971, s. 34

⁶⁴ Derginin kurucuları arasında İlhami Soysal, İlhan Selçuk ve Hamdi Avcıoğlu da vardır. Fakat İlhan Selçuk ve İlhami Soysal başka gazetede çalıştıkları için Hamdi Avcıoğlu da teknik işlerden sorumlu olduğundan adları derginin künyesinde yer almamıştır. ;Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, Yordam Kitap, İstanbul 2018, s. 241

⁶⁵ Atılğan, a.g.e., s. 240

sonra Türkiye’de en etkili üçüncü dergi olan Yön’ün⁶⁶ yazar kadrosu Hikmet Özdemir’e göre dört bölümden oluşmaktadır;⁶⁷

Birinci grubu Yön yöneticilerinden oluşturan yazar, bu kişileri; Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal olarak belirler.

Özdemir’e göre ikinci grup, en az birinci grup kadar etkili olmasına rağmen yönetici görevi üstlenmeyen isimlerdir. Bunlar; Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir ve Sadun Aren’dir. Aren dışında bu iki isim Yön’de sürekli yazmıştır.

Yazma sıklığı daha az olan üçüncü grup, Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci,⁶⁸ Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Attila İlhan, Mehmed Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan ve İbrahim Çamlı’dan oluşturan Hikmet Özdemir’e göre, dördüncü grup daha fazla yazarı kapsamaktadır. Bu grubu oluşturan yazarlar şöyledir; Nimet Arzık, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Mehmet Fuat, Samim Kocagöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilâv Arslan Beşer Kafaoğlu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Hayati Asilyazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, Sırrı Hocaoğlu, Turan Güneş ve Taner Timur.

Yön üzerine yapılan çalışmaların çoğu, hareketi “aydınların ortak platformu”⁶⁹ olarak niteler. Gökhan Atılğan’ın dediği gibi 1960’lar Türkiye’inde Yön ile ilişkisi olmayan aydın yok gibidir.⁷⁰ Bu durumun birinci sebebi “Yön Bildirisi”dir. Bildiriyi ilk an da 164 kişi imzalarken imzacı sayısı daha sonra 1042’ye yükselmiştir. İmzacılar arasında; yargı mensupları, milletvekilleri, çeşitli rütbeden askerler, bürokratlar, memurlar, öğretmenler, öğrenciler, esnaflar, gazeteciler ve yazarlar gibi farklı meslek gruplarından

⁶⁶ Yalçın Küçük, “Türkiye’de Planlama Kavramının Gelişimi Üzerine”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1981 özel sayısı, s. 101, ayırbaşım.

⁶⁷ Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s. 59-60

⁶⁸ Bu tezin yazarına göre, Fethi Naci’nin hem etkisi hem de yazma sıklığı düşünüldüğünde ikinci grupta olması gerekmektedir.

⁶⁹ Ergun Aydınoglu’na göre Yön, “Türkiye’nin modern tarihinde, entelijansiyanın temel ideolojik eğilimlerini dile getirmiş ve bu sayede gelecekteki ideolojik dalgalanmaları haber vermiş ya da onları belirlemiş bir dergi”dir. Ergun Aydınoglu, *Eleştirel Bir Tarih Denemesi: Türk Solu 1960-1971*, Belge Yayınları, İstanbul 1992, s. 38

⁷⁰ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 251

kimseler varken⁷¹ Muammer Aksoy, Melih Cevdet Anday, Korkut Boratav, Sabahattin Eyüboğlu, Suphi Karaman, Kemal Tahir, İdris Küçükömer, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Enver Ziya Karal gibi alanında ünlü isimler de bulunmaktadır. Fakat sadece bildiriye imzalayanların sayısı ve farklı alanlardan oluşu bu hareketi tek başına “ortak bir platform” haline getirmemektedir. Bu noktada ikinci durum ortaya çıkmaktadır; 186 farklı⁷² yazarın yazılarının yayınlanması⁷³ “aydınların ortak platformu”⁷⁴ düşüncesini güçlendirmiş ve Yön’de yazan herkesin Yöncü olmadığı sonucunu çıkarmada yardımcı olmuştur.

1960’ların ikinci yarısından itibaren önemli bir figür haline gelen gençlik, Yön yöneticileri ve yazarları tarafından yukarıda bahsedilen platforma başarılı bir şekilde eklenmiştir. Yön, zaten her geçen yıl daha fazla politikleşen gençliği siyasi yazılarıyla etkilemiştir fakat iletişimin ve nüfusun arttığı, matbuatın hızla geliştiği bir dünyada derginin içerik hacmi, aydınlarla beraber üniversitelilere de hitap etmiştir.⁷⁵ Dergide yayınlanan sinema ve tiyatro yazıları, kitap değerlendirmeleri, Türkiye ve dünya gündemlerinin yakından takip edilmesi, tarihi olaylara ayrılan bir köşenin mevcudiyeti, yer verilen karikatürler, Attila İlhan’ın yazıları, başta Nazım Hikmet olmak üzere çeşitli şairlerin şiirleri, Camus, Sartre gibi dünya edebiyatının önemli isimlerinin işlenmesi dergiyi tekdüze bir siyasi yayın olmaktan çıkarmış ve ona fikir/sanat dergisi niteliği kazandırmıştır. Yön’ü 1960’lı yıllar Türkiye’inde en önemli hareketlerden biri haline getiren bu durumlar derginin tirajına da yansımıştır. Hikmet Özdemir’in aktardığı bilgiye göre, derginin 78. Sayısına kadar 30 bin⁷⁶ tirajı varken daha sonraları bu sayı 10 bindir.⁷⁷

⁷¹ Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji*, s.52

⁷² Sadece Türk yazarların sayısıdır. Yön’de yabancı yazarların yazıları da mevcuttur.

⁷³ Yazarların tam listesi için: Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji*, s.328-333

⁷⁴ Ergun Aydınoglu bu durumu; “*merkezden en aşırı sola dek tüm Türk solunun yer aldığı bir fermantasyon ortamı*” olarak niteler. Ergun Aydınoglu, *Türk solu 1960-1971*, s.42. ; Haluk Yurtsever’e göre ise; “*1960’lardan bu yana, bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezi oluşmadı.*”, Haluk Yurtsever, “*Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*”, Yordam Kitap, İstanbul 2016, s.48

⁷⁵ Yön Dergisi’nin üniversite öğrencilerine etkisi için bkz. Özer Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, AÜSBFY, Ankara 1966, s.34-36

⁷⁶ Prof Landau’ya göre, “o tarihlerde, politik-ideolojik bir süreli yayın için korkunç bir rakamdır”. J. Landau, *Türkiye’de Aşırı Akımlar*, s.75

⁷⁷ Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji*, s.54

2.1.1. Ortaya Çıkışı

Doğan Avcıoğlu liderliğinde çıkarılan Yön Dergisi 1961-1967 arasına yaklaşık 5 buçuk yıl varlığını sürdürmüş, geniş kitlelere ulaşmış ve döneminin en etkili üç sol hareketinden biri haline gelmiştir. Fakat hareketin oluşumu 1950’li yıllara dayanmaktadır. Yön kurucuları, ellili yıllarda Demokrat Parti muhalefetine içinde bulunmuş ve kuracakları derginin fikri altyapısını bu yıllarda geliştirmişlerdir. DP iktidarına karşı dönemin birçok aydını gibi CHP etrafında konumlanmış olan Yön kurucuları, Forum, Akis ve Kim dergileri vasıtasıyla birbirlerini tanımışlar ve şekillendirmişlerdir.

Yön’ün en önemli isimlerinden Mümtaz Soysal, Forum’da, İlhami Soysal Akis’te yazıyordu. İlhan Selçuk mizah dergisi Dolmuş’u çıkarmaktaydı. Doğan Avcıoğlu ise Akis, Kim ve Ulus’ta yazarken aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi araştırma bürosunda da yöneticiydi.⁷⁸ Özellikle Forum, muhalefetin çizgisinin ve gündeminin belirlenmesinde kilit rol oynuyordu. Forum Dergisi, “kalkınma” ve “demokrasi” kavramlarını ön plana çıkararak muhalefetin isteklerini formüle edip “hürriyet düzeni” vurgusunu yapıyor, CHP ise DP karşısındaki tek siyasal güç olarak beliriyordu. Muhalefetin en güçlü iki ayağı Forum çevresi ve CHP iç içe geçmiş⁷⁹ Yön kurucuları ise bu ortaklığın içinde yükselmiştir.

Yön’ün doğuş sürecinin Avcıoğlu ile Mümtaz Soysal’ın 1957 yılının sonlarında tanışmasıyla* başladığını yazan Atılğan, bu tanışmada Avcıoğlu’nun hayat görüşü ile Soysal’ınkinin birbirine benzediğini belirtmektedir.⁸⁰ Avcıoğlu’nun Paris’te ekonomi alanında eğitim alması, burada sosyalist fikirlerinin gelişmesi, Pierre Mendes-France,

⁷⁸ Mustafa Şener, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, Yordam Kitap, İstanbul 2015, s. 77

⁷⁹ Bunun en güzel örneği Forum öncülerinden Turhan Feyzioğlu’nun CHP Genel Sekreterliği Araştırma ve Dokümantasyon Bürosu başkanı olmasıdır.

* Yalçın Küçük’e göre “duygusuz bir mantığın avantajlarını başarıyla kullanabilen Doğan Avcıoğlu ile imajlı yazının güzel örneklerini verebilmiş olan Mümtaz Soysal” Yön Dergisi’nin iki mimarıdır. ; Yalçın Küçük, “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.1*, İletişim Yayınları s. 143

⁸⁰ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 40

Maurice Duverger gibi siyasal bilimcilerden etkilenmesi⁸¹, Soysal'ın ise o sıralarda hazırladığı doktora tezinin “iktisadi planlama” ve “siyasi mekanizma” temalı olması ve nihayet aynı fakültede asistanlık yapmaları ile aynı muhalefet grubu içinde bulunmaları Yön'ün en önemli iki isminin yakınlaşmasına vesile olmuştur.⁸² Kardeşi Turhan Selçuk'un Akis'te çalışmasından ötürü bu derginin bürosunu sık sık ziyaret eden İlhan Selçuk⁸³, burada İlhami Soysal ve Doğan Avcıoğlu ile tanışma fırsatı bulmuş⁸⁴ böylece Yön'ün çekirdek kadrosu oluşmuştur. Atılğan'a göre bu kadro aynı soruya cevap aramaktadır; “Türkiye nasıl kalkınabilir?”⁸⁵

27 Mayıs öncesi süreçte DP muhalefetine içinde bulunan Yön'ü kuracak ekip, darbe sonrası süreçte kendilerine Temsilciler Meclisi'nde yer bulmuşlardır.⁸⁶ İsmet İnönü'nün deyimiyle “Türkiye'nin altın çocukları” olarak adlandırılan Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal, Temsilciler Meclisi'ne CHP kontenjanından girmiştir.⁸⁷ İlhami Soysal'ın da Ankara basın temsilcisi sıfatıyla seçilmesi ile birlikte Yön kurucularından üç isim Temsilciler Meclisi'nde kendilerine yer bulmuştur. Temsilciler Meclisi Yön kurucuları için hem siyasi tecrübe⁸⁸ kazandıkları bir yer hem de başka aydınlarla iletişim kurabilecekleri bir saha olmuştur. Burada ileride Yön sayfalarında sık sık yazacak olan Muammer Aksoy, Bahri Savcı, Altan Öymen, Çetin Altan gibi isimlerle tanışma fırsatı bulmuşlardır.⁸⁹

Ekonomik darboğaz, baskı, kaos ve darbe sürecini takiben oluşmaya başlayan Yön hareketinin bağımsız bir akım olmasının en büyük sebeplerinden biri de Forum'un yenilgisidir. Mustafa Şener'e göre bu yenilgi ve hayal kırıklığı, yeni bir muhalefet

⁸¹ Hikmet Özdemir, *Doğan Avcıoğlu Bir Jön Türkün Ardından*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 13

⁸² Atılğan, *a.g.e.*, s. 37-39

⁸³ İlhan Selçuk bu süreç hakkında şunları yazmaktadır; “*Sanıyorum 1958'den beri Doğan Avcıoğlu ile bir dergi düşünmeye ve konuşmaya başlamıştık. Belki Doğan'da bu fikir daha eskiden de vardı.*” İlhan Selçuk, “Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken”, *Yön*, Sayı 222, s. 5, 30 Haziran 1967

⁸⁴ Atılğan, *a.g.e.*, s. 44

⁸⁵ *A.g.e.*, s. 33-39

⁸⁶ İlhan Selçuk hariç.

⁸⁷ Atılğan, *a.g.e.*, s. 49-50

⁸⁸ Yalçın Küçük bu durumu “ilk ciddi staj dönemi” olarak adlandırır. Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler 5*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 633

⁸⁹ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 50

yapılanmasının önünü açıyordu.⁹⁰ 27 Mayıs'tan sonra hazırlanan yeni anayasada; çift meclisli yasama organı, üniversite özerkliği, anayasa mahkemesi, gibi yeniliklerden sebep, büyük oranda Forum etkisi görülüyordu. Anayasayı hazırlayan komisyona Turhan Feyzioğlu'nun başkanlık etmesi de bu etkinin başka bir açıklamasıdır. Forum'un yenilgisi ise 9 Temmuz 1961 seçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Anayasanın halk oylamasına sunulduğu seçimde seçmenlerin yüzde 17'si oy kullanmamış, yüzde 39,6'sı ise Adalet Partisi'nin "*hayır demekte hayır vardır*" çağrısına kulak vermiştir. Yeni anayasaya ancak seçmenlerin yüzde 60,4'ü evet demiştir.⁹¹ Referandumun sonuçları 1960 öncesi muhalefet için tam bir hayal kırıklığı olmuş özellikle CHP ile Forum'un yenilgisi anlamına gelmiştir. Nitekim bu yenilgi, yeni bir dönemde, yeni şartlarda, yeni bir muhalefet gereksinimi doğurmuştur.

9 Temmuz 1961 Referandumu'ndan yaklaşık 5 ay sonra bir bildiriyle⁹² yayın hayatına başlayan Yön Dergisi, "*Türk halkının çok çetin iktisadî, siyasî ve sosyal meseleler ortasında*" kaldığını ve halkın "*bir yön aramakta*" olduğunu ifade eder. Yön bildirisinde bu meselelerden kurtulmanın yolu şöyle açıklanmaktadır;⁹³

*"Atatürk devrimleriyle amaç edinen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim dâvasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın, ancak, iktisadî alanda hızla kalkınmakta (...) göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz."*⁹⁴

Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma parolası ile yayın hayatına başlayan dergide ilk sayıdan itibaren ana tema Türkiye'nin kalkınma sorunudur.⁹⁵ "*Türkiye, bugün, ciddi bir iktisadî ve sosyal buhranın içindedir. Sosyal buhran, iktisadî buhranın tabî bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır*"⁹⁶ o halde temel amaç kalkınma olmalıdır. Bu durumda Yön

⁹⁰ Şener, *Üç Tarzı Siyaset*, s. 79

⁹¹ Ahmad, *Açıklamalı Kronoloji*, s. 292

⁹² Bildiri, İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiştir. J. Landau, *Türkiye'de Aşırı Akımlar*, s. 75

⁹³ "Bildiri", *Yön*, 20 Aralık 1961, Sayı 1, s. 12-13

⁹⁴ *A.g.m.*, s. 12

⁹⁵ Hikmet Özdemir'in yaptığı analize göre bazı konuların işlenme sıklığı; Ekonomi-Maliye 174, Devletçilik 31, İşçi Hakları-Sendikacılık 256, Kalkınma 53, Madenler 30, Millileşme 37, Özel Sektör 99, Plan-Planlama 94, Sanayi 87, Tarım 49, Toprak Reform 53, Yabancı Sermaye 67. ;Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji*, s. 334-336

⁹⁶ "Bildiri", *Yön*, s. 12

Dergisi, kalkınmanın tam anlamı ile anlaşılmadığını ifade etmekte ve yayın hayatı boyunca kalkınma temasını işleyerek ⁹⁷ Türkiye'ye yön vermek istemektedir. Önerdikleri kalkınma metodu ise Kemalizm-Sosyalizm-Marksizm eklemlenmesinin bir sonucudur.⁹⁸ Bu bağlamda Kemalist ilkeler 1960'lar Türkiye'sine uyarlanarak yeniden değerlendirilmiştir.⁹⁹

2.1.2. Yön'ün Getirdikleri

1960'lı yıllar Türkiye'sinde sadece bir yayın olmanın çok ötesine geçen Yön Hareketi'nin etkisi birçok noktada görülmektedir. Özellikle sol matbuatın hızla geliştiği bir dönemde yayın hayatına başlayan dergi, dönemin dinamiklerini iyi kavramış ve böylece okuyucusuna hitap ederek en önemli yayın organlarından biri haline gelmiştir. Yön'ün sosyalist eğilimli ilk dergi olması¹⁰⁰ ve çıkış bildirisinin etkisi, daha ilk sayıdan dikkatleri üzerine çekmesini sağlamıştır. Bildiriye imza atan çeşitli mesleklerden tanınmamış kişiler, dergiyi tabanda sempatik kılarken ordu mensuplarının, MBK üyelerinin, yazarların, hukukçuların, akademisyenlerin imzaları Yön'ün siyasiler nezdinde de dikkate alınmasını sağlamıştır. Yıllarca yasaklı sayılan kelimelerin kullanılması ve “tabuların yıkılması” dergiyi cazip kılan başka bir önemli unsurdur. Yasaklı kelimelerin başında gelen sosyalizm, Yön'de sürekli işlenmiş, vatan haini olarak görülen Nazım Hikmet'in şiirleri ilk defa bu dergide yayınlanmış, “Kürt sorunu” sözü yine ilk kez Yön sayfalarında kullanılmıştır.¹⁰¹ Nitekim; tabuları yıkarak yeni konuları işlemek, Yön'ü özgün kılmıştır.

1961-1971 arasında etkinliğini sürdüren hareket, Yön önderliğinde farklı oluşumlara da gebe olmuştur. Bu oluşumların içinde bir büyük kitap, bir yayınevi, bir haftalık gazete, hiç hayata geçirilemese de gündemi meşgul eden bir parti ve bir de dernek vardır.

⁹⁷ Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 39

⁹⁸ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 33-34

⁹⁹ “Yeni Devletçilik” kavramı bunun en açık örneğidir. Yıldız Sertel'e göre, 1960'lı yıllar Türkiye'sinde aydınlar arasında gelişen en kuvvetli kalkınma akımı “Yeni Devletçilik” akımıdır. Yıldız Sertel, *Türkiye'de İlerici Akımlar*, Ant Yayınları, İstanbul 1969, s. 216-217

¹⁰⁰ Atılğan, *a.g.e.*, s. 245

¹⁰¹ Aydınoglu, *Türk Solu*, s. 43

Doğan Avcıoğlu'nun Yön'de "omurgasını oluşturduğu"¹⁰² ünlü kitabı Türkiye'nin Düzeni, aralık 1968 ile aralık 1969 arasında dört baskı yapmış, tabiri caizse elden ele dolanan bu kitap, kısmen de olsa bir teori/metot kitabı haline gelmiştir. 1964'te kurulan Yön Yayınları ise, Niyazi Berkes, Turan Güneş, Muzaffer Erdost, İdris Küçükömer, Attila İlhan gibi isimlerin yazılarını kitaplaştırmıştır.¹⁰³ Fikir aşamasından öteye geçemeyen Çalışanlar Partisi (ÇP) ile de Yön arasında organik bir bağ mevcuttur. Yön sayfalarında fazlaca işlenen Çalışanlar Partisi, Türk-İş ile Yön'ün yakınlaşması ve de Yön'ün bir parti şeklinde hareket etme isteği olarak değerlendirilebilir. Yön Hareketi'nin partileşme ya da örgütlenme çabalarından biri de Sosyalist Kültür Derneği'dir.(SKD) Derneğin kurucuları arasında Yön'ün kurucularından Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüboğlu ve İlhami Soysal vardır. Zaten SKD'nın yayınladığı bildiri de okununca Yön ile arasındaki bağ görülür. Bu bildiri okunduğunda bazı Yön yazılarının etkisi fazlasıyla hissedilmektedir.¹⁰⁴ Esasen gerek Çalışanlar Partisi girişimi gerek de SKD yapılanması bir bakıma Yön'ün örgütlenme çabası olarak okunabilir. Çalışanlar Partisi'nin kuruluş sürecinde de Sosyalist Kültür Derneği eylemleri sırasında da zaten sosyalist bir partinin bulunması (Türkiye İşçi Partisi) Yön'ün bağımsız bir örgütlenme çabası içinde olduğunun göstergesidir. Bu durum Yön ile TİP'in iktidar stratejilerinin farklılığından kaynaklanmaktadır.

2.1.3. Kapatılışı

Toplam 222 sayı ile yaklaşık 5 buçuk yıl 1960'lar Türkiye'sine damga vuran Yön Dergisi'nin ilk kapatılışı 5 Haziran 1963 (77. sayıdan sonra) tarihinde olmuştur. Sıkıyönetim Komutanlığınca alınan kararda dergide yayınlanan iki yazı gerekçe olarak gösterilmiştir. Fakat kapatılmanın esas sebebi Yöncülerin Talat Aydemir'in darbe girişimindeki rolleridir. 77 ile 78. sayılar arasında 14 ay vardır. 78. sayı ile birlikte

¹⁰² A.g.e, s. 253

¹⁰³ Yön Yayınları'ndan çıkan ilk kitap, Niyazi Berkes'in, önce Yön sayfalarında yazı dizisi olarak yayınlanan "200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?" adlı eseridir.

¹⁰⁴ Kalkınma vurgusu, az gelişmiş ülkeler için tek çıkar yolun sosyalizm olduğu inancı başlıca benzerliklerdir.

yayın hayatına yeniden başlayan Yön Dergisi, 30 Haziran 1967’de Doğan Avcıoğlu’nun kendi isteği ile kapatılmıştır. Bu kapanış, yeni hedeflere hazırlık anlamına gelmektedir.

2.2. SOSYALİZM ANLAYIŞI: MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM YA DA TÜRK SOSYALİZMİ

Geniş bir aydın birliğine dayanan Yön Hareketi’nin, demokrasiyi reddettiği yerde ona bir alternatif bulmaması düşünülemezdi. 1960’ların ortalarından itibaren hızla radikalleşen dünyada Yöncüler; devrim ve sosyalizm kelimelerini sık sık kullanmış ve sosyalizme ulaşmak için Milli Demokratik Devrim’i stratejisini formüle etmişlerdir. Diğer bir yaklaşımla Türk Sosyalizmi dedikleri bu sistem Yöncülere göre Türkiye şartlarına en uygun yönetim şekliydi. Hızlı bir kalkınma metodunu esas alan bu sistemin geçerli olabilmesi için iktidara en kısa yoldan ulaşmak şarttı.

Yöncüler “Türkiye’nin düzeninin” bozulduğunu ve “*Türk halkının çok çetin iktisadi, siyasi ve sosyal meseleler*” ortasında kaldığını düşünmektedir.¹⁰⁵ Bu düşünce derginin ilk sayısından son sayısına kadar devam etmekte ve ortadaki probleme çözüm aranmaktadır. Çözüm ise “ancak iktisadi alanda hızla kalkınmaktadır.” Çözümün nasıl uygulanacağı ise Yön Hareketi’nin hem 1960’lardaki kalkınma stratejisini hem de iktidara nasıl gelineceğini açıklar. Yöncülerin benimsediği stratejiler aynı zamanda “*açlığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamıyan*” rejimin sorgulanmasına sebep olur.¹⁰⁶ Sosyal buhranı, iktisadi buhranın tabii bir sonucu olarak gören Yöncüler, sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınmayla buhrandan sıyrılmayı amaçlar ve bunun başarılabilmesi halinde Türkiye’nin 25-30 yılda kalkınacağına inanırlar.

Yöncülerin 25-30 yılda kalkınmaya nasıl ulaşabileceği düşüncesinden önce, “nasıl kalkınamayız” sorusuna verdikleri cevap üzerinde durulmalıdır. Doğan Avcıoğlu, derginin 75. sayısında yazdığı yazıda nasıl kalkınılamayacağını cevaplar. Ona göre “*kapitalist yol, yirminci yüzyılda az gelişmiş ülkeler için tıkalıdır.*” Zira “Türkiye’de... kapitalist gelişmeye ayak uydurabilen, ilerici bir burjuva sınıfı yoktur.”¹⁰⁷ Kapitalizm

¹⁰⁵ “Bildirisi”, *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961, s. 12-13

¹⁰⁶ A.g.m, s. 12-13

¹⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, “Açık Oturum Konuşması”, *Yön*, Sayı 75, 27 Kasım 1964, s. 9

Batı'dan ithal edilmiştir ve Ortaçağ artıklarını temizleyecek durumda değildir. Avcıoğlu'na göre, “az gelişmiş ülkelerde burjuvazinin ortaya çıkıp da bugün gelişmiş ülkelerin gelişmeleri sırasında oynadığı tarihi rolü oynamasına imkan yoktur” ve “ekonomiyi kendi kendine besleyen bir kalkınma hızına kavuşturacak yatırımlar için özel teşebbüs çok cılız kalmaktadır.”¹⁰⁸ Mümtaz Soysal'a göre özel teşebbüs, “Türk toplumunun demokrasi ve sosyal huzur içinde kalkınma bakımından tek ümidi olan devletçiliği kemirmekle meşguldür. Bugüne kadar devlet sayesinde bir şeyler yapan sanayici, artık devletin elindekileri almak veya en azından devletten pay kazanmak sevdasındadır.” Soysal'a göre işin özü, “*besle kargayı oysun gözünü hikayesinden ibarettir.*”¹⁰⁹ Doğan Avcıoğlu, başka bir yazısında özel teşebbüsün mantığını şöyle anlatır;

*“... Motoru kâr olan özel teşebbüs, kalkınmaya kâr ettiği ölçüde katılacaktır. Ancak fazla kâr, özel teşebbüsün yatırım şevkini arttırabilir. Fazla kâr, işçilere düşük ücret, satılan mallara yüksek fiyat demektir. Kârın bir kısmı da yatırımlara gitmeyecek, talihli müteşebbislerin lüks ve israfına ayrılacaktır. Başka bir deyişle müteşebbisin kemerini sıkmaya kalkışmak, özel teşebbüsün yatırım şevkini kırmak, özel teşebbüse dayanmaktan vazgeçmek demektir.”*¹¹⁰

Bahsedilen bu sebeplerden dolayı kalkınmada “kapitalist olmayan yol” benimsenmelidir. Kapitalist olmayan yol, diğer bir deyişle “yeni devletçilik” yahut “Türk Sosyalizmi”, Yön Hareketinin kalkınma stratejisini tanımlayan anahtar kavramlardır. Bunlar, Atatürk ilkeleriyle beraber çağdaş uygarlık seviyesine çıkmanın tek yolu olan hızlı iktisadi kalkınmaya şeklini verecek olan kavramlardır. Söz konusu olan hızlı kalkınma da zaten ancak böyle bir devletçilikle mümkündür.¹¹¹ Ayrıca bu devletçilik, “*demokrasinin iktisadi temelini Türkiye gibi bir memlekette sağlayabilmek için tek çıkar yol olarak gözükmektedir.*”¹¹² Fakat bu devletçiliğin önünde “yeni” sıfatı vardır. Zira “eski devletçilik” anlayışı yetersizdir. Çünkü bu anlayış ekonomi ile sınırlı

¹⁰⁸ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, *Yön*, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s. 9

¹⁰⁹ Mümtaz Soysal, “Göz Oyan Kargalar”, *Yön*, Sayı 32 25 Temmuz 1962, s. 7

¹¹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Kemer Sıkalım...”, *Yön*, Sayı 1 20 Aralık 1961, s. 3

¹¹¹ Sadun Eren, “Devletçilik ve Ötesi”, *Yön*, Sayı 6, 24 Ocak 1962, s. 15

¹¹² Mümtaz Soysal, “İkinci Yılın Eşiğindeyiz”, *Yön*, Sayı 53 19 Aralık 1962, s. 3

kalmıştır. “Yeni Devletçilik” anlayışı ise; iktisattan siyasete, sosyal konulara ve “Türkiye’nin nizamını ve milletin hayrını temsil eden bütün alanlara” hakimdir.¹¹³

Şevket Süreyya Aydemir, derginin 56. sayısında Türk Sosyalizminin ilkelerini “antiemperyalizm, antikapitalizm, karma ekonomiyi reddetmeyen fakat istismarcılığı reddeden devletçilik, halk için halkla beraber halkçılık, sosyal adalet, devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olmak, milli hayatın bütün kollarını içine alan bir plancılık, sendikacılık, laiklik” şeklinde açıklıyordu.¹¹⁴ Türk Sosyalizminin hedefleri ise Doğan Avcıoğlu tarafından derginin 13. sayısında açıklanmıştır. Bu hedefler; “kapitalizm öncesi iktisadi yapıyı, kalkınmayı sağlayacak şekilde modernleştirmek, başta kullanılmayan iş gücü olmak üzere kaynakların tam istihdamını sağlamak, planlamayı bütün alanlarda güçlü bir müdahale vasıtası olarak kullanmak, çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek, fırsat eşitliği sağlamak”tı.¹¹⁵ Yöncüler, Türkiye’de sosyalizmin temel meselesinin antiemperyalist ve antifeodal mücadele olduğu kanısındaydılar. Bu alanda amaç “eşit şartlarla milletlerarası işbirliğine dayanan ekonomik bağımsızlığın sağlanması” ve köylüleri sıradan vatandaş olmaktan kurtarmak için örgütlemektir.¹¹⁶ Bunun sonunda da toprak reformu –zirai ihtilal- gerçekleşecek ve asıl amaç olan sınıai kalkınmanın yolu açılacaktı. “Üretim arttırılarak tarım kesimi, sanayi işgücü deposu, gıda ambarı, bankası ve pazarı haline getirilmelidir.” Zaten “tarım reformunun ekonomik hedefi budur.” Asıl amaç sınıaiyi geliştirmek olsa da, köylüler ve köylüler de düşünölmüştür;

“Köylü deyince akla toprağın gelmesi, liman deyince direk, açık deniz deyince yelken, mart deyince kedi düşünmekten çok daha kuvvetli bir çağrışım. Köylüyü topraksız düşünmek imkansız. Onun içindir ki, köyde sosyalizmin ilk parolası ‘herkese toprak’ olmalıdır. Sosyalistler, programların uygulanmasında daha ilk günlerden itibaren, toprağın az çok eşitleştirilmesini ve her köylü ailesinin toprak sahibi yapılmasını sağlayacak hızlı tedbirleri daha bugünden düşünmek zorundadırlar. Bunun bölgelere göre göstereceği özellikler olacaktır ve bunlar da inceden inceye

¹¹³ Şevket Süreyya Aydemir, “Artık Devletçilik Yetmez”, *Yön*, Sayı 39, 12 Eylül 1962, s. 14

¹¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizminin İlkeleri”, *Yön*, Sayı 56, 9 Ocak 1963, s. 8

¹¹⁵ Doğan Avcıoğlu, “Kalkınma Programı II. A’dan Z’ye Kadar Reform”, *Yön*, Sayı 13, 14 Mart 1962, s. 8

¹¹⁶ Özdemir, *a.g.e*, s. 258

hesaplanmalıdır. Ama temel kural her yerde bir kalacaktır: Herkese toprak!”¹¹⁷

Yön Hareketi’ne göre kalkınmanın temel taşlarından biri de toprak reformudur. Doğan Avcıoğlu, “Toprak Reformunun Temel Şartı” adlı yazısında, bu “devrimin” gerçekleşebilmesi için bazı meselelerin çözüme kavuşması gerektiğine inanır;

“... siyasi mesele çözülmeyince, yani devrimci ve halkçı bir kadro iktidara gelmedikçe, kağıt üzerinde çok ileri reform tasarıları yapılsa bile, bunlar siyasi nüfuz sahiplerini zenginleştirmekten öteye gitmeyecektir. (...) Bütün dünyadaki toprak reformunun temel gayelerinden biri, ortaçağ düzenini ve adamlarını siyasi bakımdan tasfiye etmek, onların milletin kaderi üzerinde söz sahibi olmasını önlemektir.”¹¹⁸

Yön Hareketi’ne göre, “nüfusun yüzde 75 ini teşkil eden köylü vatandaşları parlamentoda ancak toprak ağaları temsil ediyor. İşçiler parlamentonun dışındadır.”¹¹⁹ İflas etmiş bir demokrasiyi karşı bir devrim olarak gören Yöncüler, “ yirminci yüzyılın ikinci yarısında az gelişmiş memleketler için tek çıkar yol”un sosyalizm olduğunu savunur.¹²⁰ Tutucu güçleri sürekli iktidara taşıyan bir rejim yerine Yöncülerin önerdiği sosyalizm aslında hem demokrasiye hem de kalkınmaya alternatif bir modeldir. Bu model sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirebilecek tek yoldur.¹²¹

Yöncüler yukarıda bahsedilen hedeflerin gerçekleşmesi için iktidarda olmak gereğinin farkındaydılar. 1960’lardan, 1970’lere uzanan bu yolda Yön Hareketi’nin iktidar stratejileri zaman zaman değişmiştir. Fakat hedefleri ve görevleri başlangıçtan tasfiye oldukları güne kadar aynıdır. Planladıkları iktidarı “milli cephe iktidarı” olarak tanımlayan Yöncüler, bu iktidara radikal görevler yüklemişlerdi. Doğan Avcıoğlu’nun, derginin 95. sayısında yazdığı “Kalkınmaya Götüren Yol” başlıklı yazıda “milli cephe

¹¹⁷ Mümtaz Soysal, “Köyde Sosyalizm”, *Yön*, Sayı 38, 5 Eylül 1962, s. 20

¹¹⁸ Doğan Avcıoğlu, “Toprak Reformunun Temel Şartı”, *Yön*, Sayı 28, 27 Haziran 1962, s. 7

¹¹⁹ Doğan Avcıoğlu, “Kalkınma Programı II.: A’dan Z’ye Kadar Reform”, *Yön*, 7 Mart 1962, Sayı 13, s. 8,

¹²⁰ Doğan Avcıoğlu, “Kemer Sıkılım”, *Yön*, 20 Aralık 1961, Sayı 1, s 3

¹²¹ Doğan Avcıoğlu, “Yapıcı Milliyetçilik”, *Yön*, 10 Ocak 1962, Sayı 4, s.3, ; Doğan Avcıoğlu, “Niçin Sosyalizm”, *Yön*, 31 Ocak 1962, Sayı 7, s. 3

iktidarının” görevleri açıklanıyordu.¹²² Bu yazıya göre “kalkınmanın vazgeçilmez şartı ekonomik bağımsızlığın gerçekleştirilmesi” için sosyal yapı değişikliği anlamında siyasi bir değişiklik zorunludur. Siyasi değişiklikler ise milli cephe iktidarının görevlerini yerine getirmesiyle sağlanabilirdi; “*milli cephe iktidarının ilk işi; petrol ve yabancı sermayeyi teşvik eden kanunların kaldırılması ve yabancı şirketlerin tasfiye edilmesidir. Bugün ki şartlar altında dış yardımlara hayır denilmeli ve borçlar çok uzun vadeli bir ödeme planına bağlanmalıdır.*” Zira “*politik bağımsızlığı zedelemekten dış yardım alabilmenin ilk şartı dış yardımlara hayır diyebilmeyi bilmektir*”. Ayrıca “*siyasi ve iktisadi bütün bağımlı müesseseler tasfiye edilmelidir.*” Bunların yanında “*dışişlerinde tarafsız olunmalı ki bağımsızlığımız tehlikeye düşmesin. Dış ticaretin belli başlı kurumları devletleştirilmelidir ve dış kredilerden sakınılmalıdır.*” Ülkede “*gerçek bir toprak reformu yapılarak gerici toprak ağaları tasfiye edilmelidir.*” Sadece toprak ağaları değil, “*hakim sınıflar tamamen tasfiye edilmelidir.*” Kitlelerin bilinçli yetişmesi için “*eğitim reformu şarttır.*” Ve bunların gerçekleşmesi için de “*devlete gerekli öncelikler tanınarak, planlı hareket edilmelidir.*”

Türkiye’nin düzeninin değiştirilmesi için ilk olarak hızlı bir iktisadi kalkınmaya ihtiyaç duyduklarını belirten Yöncülere göre, kalkınmanın diğer bir yapı taşı sanayileşmedir. Sanayileşme de bahsedilen ilkelerle ve yeni devletçilik anlayışının bir araya gelmesiyle mümkündür. Sanayileşmeye giden yolda önce toprak reformu gereklidir. Zira üretimin artmasıyla tarım kesimi sanayinin iş gücü deposu, gıda ambarı ve pazarı haline gelecektir. Toprak reformunun ilk amacı budur. Bu politikalar uygulanırsa, Türkiye 25-30 yıl içinde sanayileşmiş yani kalkınmış bir ülke olacaktır.¹²³

Yön hareketinin üzerinde durduğu devletçilik kavramı –yeni devletçilik*– iktisadi planların üst başlığı konumundadır. Bu sebepten devletçiliğin uygulanabilmesi için gerekli hamleler yapılmalıdır; ilk olarak dış ticaret ve mali kurumların kamulaştırılmalıdır.¹²⁴ Böylelikle sermaye birikimini hızlandırmak ve ekonomiyi

¹²² Doğan Avcıoğlu, “Kalkınmaya Götüren Yol”, *Yön*, Sayı 95, 22 Ocak 1965, s. 9

¹²³ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*, Cilt II, Cem Yayınevi, İstanbul 1973, s. 1150

* Bu düşüncenin merkeze oturtulması ile beraber Yöncüler, ihtiyaç duyulan alanlarda özel teşebbüse de müsamaha göstermektedirler. Bu yüzden böyle bir sistemin ne tamamen sosyalist ne de tamamen hususi teşebbüs ekonomisi olmadığını, her ikisinin de özelliklerini taşıdığını iddia ederler. Nejat Bengül, “İktisadi Sistem Meselesi”, *Yön*, Sayı 9, 14 Şubat 1962, s. 9

¹²⁴ Özdemir, *a.g.e.*, s. 239

planlayabilmek adına en önemli adım atılmış olacaktır. Daha sonra temel sanayinin devletin elinde olması ve yatırım mallarına öncelik verilmesi “yeni devletçilik” anlayışının vazgeçilmez unsurudur. Ayrıca devlet atıl kaynakları en verimli şekilde kullanabilecek yegane kurumdur. Teşebbüsleri garanti altına alması, işsizlik ve kaynak israfını en aza indirmesi ve tecrübeli elemanlara sahip olması, bu sistemin kazandırdığı başlıca avantajlardır.¹²⁵ Böylelikle iktisadi hamlelerin devlet eliyle gerçekleşmesi yatırımları daha verimli kılacak, israfı azaltacak ve daha önemlisi elde edilecek kar devlete kalacağı için bu durumdan en çok halk faydalanacaktır.

Mümtaz Soysal, bu modelin uygulanması halinde sadece kalkınma sorununun halletmeyeceğini, aynı zamanda “hortlayan faşizmin önüne de geçeceğini” vurgular. Soysal’a göre, “totaliter muhafazakarlar” parlamentoda epeyce çoğalmışlar, gazete ve dergi sayıları epeyce artmıştır.¹²⁶ Aslında halk da bu muhafazakarlardan rahatsız olmaktadır fakat bunların yerine ne koyacaklarını bilememektedir.¹²⁷

Türkiye’de halkı daima çıkmazdan kurtaran ilerici güçlerin, mevcut burjuva demokrasisini milli bir demokrasiye dönüştürmek için çaba göstereceğini yazan Avcioğlu’na göre, milli demokrasi, burjuva demokrasiden ve sosyalist demokrasiden farklıdır. Bir kere milli demokraside, milli burjuva ve emekçi iş birliği içindedir. “*Burjuva demokrasisinde kuvvet ilişkileri burjuva yararına*” işlemektedir. Sosyalist demokrasi de ise, “*işçi sınıfı egemen durumdadır.*” Milli demokrasi, “*diktatörlük ve despotizm metotlarını*” reddeder. Parlamenter rejimde halkın pasif olduğunu ve bu pasif tutumun, para gücünün parlamentoya kolaylıkla hakim olmasına sebebiyet verdiğini belirten Yön başyazarı, milli demokrasinin halkın iradesini yansıtacağını savunur.¹²⁸

Yön Dergisi’nde sosyalizm ile demokrasi arasındaki organik bağ sık sık vurgulanır; “*Eğer demokrasi, etimolojisine uygun en basit tanımıyla bir halk idaresi rejimiye, halkçılığı kendi temel ilkelerinden biri sayan sosyalizmin, bu gerçek anlamına uygun bir demokrasiyle alıp veremediği bir şey bulunmaması gerekir*” diye yazan Mümtaz Soysal’ın ve Yöncülerin anlatmak istediği husus, demokrasinin sosyalizme açık kapı

¹²⁵ Bengül, İktisadi Sistem Meselesi, *Yön*, s. 9

¹²⁶ Mümtaz Soysal, “Göl Kıyısında”, *Yön*, 13 Haziran 1962, Sayı 26, s. 3

¹²⁷ Soysal, *a.g.m*

¹²⁸ Avcioğlu Doğan, “Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu” *Yön*, 14 Mayıs 1965 Sayı 111, s. 8-9

bırakmasıdır. Yöncüler için demokrasi, sosyalizm için bir merdiven olarak da düşünülmektedir. Sosyalizm halka dayanmaktır felsefesiyle Yöncüler, gerçekten halka dayalı bir sistemin olabileceğini mi kabul ederler yoksa sosyalizmi meşrulaştırmak için mi bu yola giderler -1962'ye kadar- belli değildir.

İlk defa Yön sayfalarında işlenen Türk Sosyalizmi ya da Milli Demokrasi, aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanan “yönetim biçimleriydi.” Sosyalizmin temel hedef olduğu sayfalarda, sosyalizme ulaşmadan önceki durak Milli Demokrasi'dir. Bu sebepten Yön'ün sosyalizm ile demokrasi anlayışları birbirini tamamlayan unsurlardı. Fakat Yön'ün demokrasisi ile Türkiye'deki demokrasinin yönü birbirinden farklıydı. Soysal'a göre halk idaresi, yönetilenler ile yöneticiler arasındaki ayrılığın mümkün olduğu kadar ortadan kalkması demektir. Türkiye'de işleyen demokrasi bu farkın açıldığını gösteriyordu. Bu yüzden “halkçılığı temel ilkelerinden biri sayan sosyalizmin” farkı kapatacağı düşünülmekteydi.¹²⁹ Bu anlayış ise milli bir demokratik devrim ile gerçekleştirilebilirdi.¹³⁰

Sosyalizmin Yön'de algılanma şeklinin Türkiye'yi kalkındıracak bir tür “aydın sosyalizmi” olduğu kabul edilebilir.¹³¹ Çünkü Yön'ün fikrine göre en kısa yoldan iktidara gelmesiyle ve hızlı bir kalkınmayla gerçekleşmesi lazım olan bu sistem ancak “Türk toplumun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların millet kaderine hakim olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların¹³² ve inanmış, karalı, bilgili ve enerji siyasal kadronun” mevcudiyeti ile inşa edilebilecekti.¹³³

2.2.1. Güvence veya Tehdit unsuru olarak zinde kuvvetler

İlk defa Yön'ün üçüncü sayısında Doğan Avcıoğlu'nun “Efendilerimiz” başlıklı yazısında yer alan “zinde kuvvetler”, Yön'ün iktidar stratejisindeki tartışmasız öncüsü olacaktır. Genel oya ve parlamentoya güvensizliğin sonucunda ortaya çıkan “tepeden

¹²⁹ Mümtaz Sosysal, “Demokrasi Anlayışımız”, *Yön*, 11 Temmuz 1962, Sayı 30, s. 3

¹³⁰ “Türk Milliyetçilerine Sesleniş”, *Yön*, 7 Mayıs 1965, Sayı 110, s. 9

¹³¹ Gökhan Atılğan, *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2019, s. 268

¹³² “Bildiri”, *Yön*, 20 Aralık 1961, Sayı 1, s. 12-13

¹³³ “Sosyalist Kültür Derneği: Bildiri”, *Yön*, 19 Aralık 1962, Sayı 53, s. 16

inme” bir stratejinin uygulayıcısı olacak zinde kuvvetler, Yön’e göre, Türkiye’nin ihtiyacı olan köklü reformları yapabilecek yegane güçtü. Ayrıca, hem kısır çekişmeler arasında sıkışmış siyasi partilerin hem de henüz yeteri kadar gelişmemiş işçi sınıfının yerine Türkiye’de gerçek demokrasiyi uygulayabilecek tek politik kuvvet yine zinde kuvvetlerdi.

Demokrasilerde iktidara ulaşmanın aracı siyasi partiler, seçimler ve parlamento iken Yön’ün tepeden inme iktidar stratejisinin uygulayıcısı olan zinde kuvvetler gerçek demokrasi veya sosyalizm hedefinde diğer bütün “aracıları” devre dışı bırakıyordu. Gerçi Yön’e göre siyasi partiler toprak ağaları ve kompradorların eline düşmüş, seçimler tutucuları daima iktidara taşımış, halkın başka seçeneği olmadığı için oy verdiği çıkarıcı çevreler parlamentoya girmişti. Nitekim Yön’e göre Türkiye’de bu “aracılar” zaten işlevsizdi.

“Siyasi partilerin bünyesi, geniş halk kütlelerinin parlamentoda temsiline imkan vermemektedir” diye yazan Avcıoğlu, *“halk ağaları seçmek zorundadır çünkü siyasi partilere ağalar hâkimdir”* vurgusunu yaparak halkın parlamentoda temsil edilmediğini, yöneticilerin köklü reformlar yerine önemsiz olaylarla oyalanarak ortaya çıkan çelişkiyi dile getirir.¹³⁴ Bu aslında sistemin açığıdır. Avcıoğlu’na göre ancak köklü reformlarla demokratik rejim memleket gerçeklerine uygun hale gelebilir.¹³⁵ Mümtaz Soysal’a göre ise bunu yapabilecek ve *“ülkenin kaderine sahip çıkacak milyonlarca dinç kolumuz”* vardır.¹³⁶ Bu kuvvet sayesinde demokrasi bir karikatür olmaktan çıkacaktır.¹³⁷

Soysal’ın vurguladığı “milyonlarca dinç kol” zinde kuvvetleri oluşturan ilerici çevreleri ya da başka bir deyişle “ara tabakaları” ifade ediyordu. Aydın-Milli Burjuvazi-Ordu bu tabakaları bir zincir haline getirirse de üçüncüsü bu yapının en büyük halkasıydı.

Yöncülere göre, 1960’lar dünyasında yurt ve dünya politikasıyla ilgilenmeyen asker tahayyül edilemezdi. Onlara göre, *“Her milletin silâhlı kuvvetleri küçük politikanın dışında kalmalıdır. Ama her ülkenin ordusu, ülkesinin milli varlığını korumakla*

¹³⁴ Doğan Avcıoğlu, “Efendilerimiz”, *Yön*, 3 Ocak 1962, Sayı 3, s. 3

¹³⁵ Avcıoğlu, *a.g.m*

¹³⁶ Mümtaz Soysal, “Hayal Perdesi” *Yön*, 11 Aralık 1964, Sayı 89, s. 3

¹³⁷ Avcıoğlu, *a.g.m*

*görevlidir.*¹³⁸ Çünkü ordu denilen zümre daima bilinçli, ilgili ve bilgili olmalıdır. Türk ordusunun tarihi geleneğinde de bu mevcuttur. Yön yazarlarından İlhami Soysal, “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu” adlı yazısında, Türkiye’de, hatta Osmanlı’nın son dönemlerinden beri ilericilerin hep ordu içinden çıktığını vurgulamaktadır. Ülkede, ilk gerçek mühendislerin, ilk gerçek doktorların, ilk gerçek ilim adamlarının ordu içinden çıktığı belirten Soysal, ordunun ilerici rolünü vurgular ve orduyu umutların kaynağı olarak niteler.¹³⁹ İlhami Soysal’ın yazısından iki sayfa sonra Massachusetts Teknoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan “Uyanan Milletler” adlı kitabın ordu bölümü “Değişen Toplumlarda İlerici Kuvvet: Ordu” başlığı ile incelenmekte, yine Türk ordusunun ilerici ve karakteristik özellikleri vurgulanmaktadır.¹⁴⁰ Yön sayfalarında orduya ayrılan bölümler bir hayli fazladır. “Ordunun politikadaki Rolü” adlı başlık ile Dünya tarihinde ordu-siyaset ilişkisini inceleyen bir yazı dizisi hazırlanmıştır.¹⁴¹ Derginin 51. sayısı, “Ordu Ne Zaman Müdahale Eder?..” kapağıyla çıkmış ve orta sayfada bu durum detaylı bir incelemeye alınmıştır. “Ordu Müdahalelerine Açık Ülkeler” bölümünde Türkiye’ye de müdahaleye giden yollar incelenmiş, siyasi kültür seviyesinin düşüklüğüne doğru orantılı olarak ordu müdahalelerin yaşandığı tespiti yapılmıştır.¹⁴²

Ordu, Yöncüler için bir kurtuluş sigortasıdır¹⁴³ 27 Mayıs gibi bir örnek de Türk ordusunun halktan yana olduğu açıkça göstermektedir.¹⁴⁴ Gerici kuvvetlerin iktidara gelemeyecekleri, gelseler bile kalamayacakları kesindir Yöncülere göre. Çünkü *“Türkiyede oy sayısının dışında, farklı bir kuvvet dengesi mevcut”* tur.¹⁴⁵ Bu kuvvet dengesi *“Türkiye’de hamle yapmak ve köklü reformlara girişmek isteyecek bir önderin veya bu maksatla kuracağı takımın dayanabileceği”* bir güçtür. *Türkiye’de zinde kuvvetler sözü boş söz değil.* Şunu belirtmek lazımdır ki bu memlekette Atatürk devrimlerinin bekçisi, devrimci, reformcu *“gençliğiyle öğretmeniyile, bir kısım*

¹³⁸ İlhan Selçuk, “Ordu ve Politika”, *Yön*, 31 Aralık 1965, Sayı 144, s. 5

¹³⁹ İlhami Soysal, “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu”, *Yön*, 10 Ekim 1962, Sayı 43, s. 7

¹⁴⁰ “Değişen Toplumlarda İlerici Kuvvet: Ordu”, *Yön*, 10 Ekim 1962, Sayı 43, s. 17

¹⁴¹ İsmail Nafiz Alkan, “Sayın İnönü!... İsmet Paşayı Tanır Mısınız?”, *Yön*, 21 Kasım 1962, Sayı 49, s. 9

¹⁴² “At Sırtındaki Adam: Ordunun Politikadaki Rolü”, Aktaran: Mete Tunçay, *Yön*, 5 Aralık 1962, Sayı 51, s. 8-9

¹⁴³ İlhan Selçuk, “Türkiye’de Ordu”, *Yön*, 17 Ocak 1962, Sayı 5, s. 5

¹⁴⁴ Mümtaz Soysal, “Yargıçlar ve Toplum..”, *Yön*, 12 Eylül 1962, Sayı 39, s. 3

¹⁴⁵ Doğan Avcıoğlu, “Tepesi Üstü Duran Ağaç”, *Yön*, 3 Nisan 1963, Sayı 68, s. 3

*memurlarıyla, basınıyla, subayıyla bir “sabırsız ve öfkeli adamlar” kütlesi var. Ve bunların oyunlara seyirci kalmaya da tahamülleri yoktur.*¹⁴⁶

Yaklaşık 300 sayı olan Yön ve Devrim dergileri incelendiğinde orduya ayrılan yer dikkat çekmektedir. Sadece Devrim’de ana temanın ordu olduğu ellinin üzerinde yazı vardır. 27 Mayıs hatırlatmaları, ordu üst kademesine açık mektuplar, eski asker yazıları, orduların tarihleri ve ülkelerinde oynadıkları ilerici roller, “Atatürk ve arkadaşları gizli bir dernek kurmuştu” başlıklı bir yazı hatta ordu üzerine şiirler. Yöncüler, stratejisinin öncüsü olarak belirledikleri orduyu sürekli sayfalarında işlemiş onu bir şekilde ikna etmeye çalışmıştır. Özellikle Devrim’de bazı sayılar sadece asker için çıkmıştır demek abartılı bir yaklaşım değildir.

Yöncülerin izlediği zinde kuvvetlere dayalı politika Türkiye’de “tepeden inmecilik” tartışmalarını da başlatmıştı. Yön sayfalarında TİP Tartışmaları* adlı dizinin temel problematiği 1960’ın en kuvvetli iki sol akımının öncü tercihlerinden doğan uyuşmazlıktı. Sosyalizme ulaşmanın hangi yoldan daha doğru olacağını esas alan tartışma dizisinde Yöncüler, zinde kuvvetlere dayalı tepeden inmeciliği savunurken, TİP, Çetin Altan’ın da dediği gibi, “devrimler ve demokrasi yukarıdan geldiği için muvaffak olunamamış ve halka maledilememiştir” görüşünü savunup sosyalizmin tabandan ve işçi sınıfı öncülüğünde olabileceğini iddia ediyordu.

Avukat Kemal Kaya Yön’de yayınlanan bir yazısında “Türkiye’de sosyalizmin yüksek tahsil seviyesindeki insanlara” anlatılabileceğini fakat halka öğretilmeyeceğini, yaşatılabileceğini savunmaktadır. Kaya, devrimlerin ve demokrasinin yukarıdan geldiği için halka inemediği fikrini kabul etmez. Ona göre din de tepeden inmiştir ve halk zamanla bunu benimsemiştir.¹⁴⁷

Yön’e göre Türkiye’de cumhuriyet, Atatürk devrimleri ve 27 Mayıs da tepeden inmedir. Zaten Türkiye’nin tarihsel gelişimi bunu gerektirir. Tepeden inmeciliğe karşı çıkan TİP

¹⁴⁶ Mümtaz Soysal, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, Yön, 7 Mart 1962, Sayı 12, s. 12

* “TİP Tartışmaları” Yön ile TİP’in nasıl bir iktidar stratejisini benimsediklerine dair Yön sayfalarında yürütülen bir tartışma dizisidir. TİP mensuplarının yazılarının da Yön sayfalarında yer alması dikkat çekicidir. Bu tartışmaların özeti için bkz; Yön, Sayı 184, s. 8-14

¹⁴⁷ Kemal Kaya, “TİP Tartışmaları: Sosyalistler Ne Yapmalıdırlar?”, Yön, 15 Temmuz 1966, Sayı 172, s. 11

de tepeden gelen bir hareket sonunda ancak kurulabilmiştir. TİP ise tepeden inme hareketleri aslında tamamı ile yadsımış değildir. Atatürk devrimlerine, cumhuriyete, 27 Mayıs'a sahip çıkmaktadır. Fakat aynı zamanda bunları yetersiz ve istikrarsız olarak da görmektedir. Evet, 27 Mayıs'ta bir devrim olmuştur ama bu durum halka inemediği için 27 Mayıs'ın izleri silinmeye başlamıştır. TİP, izlerin kalıcı olmasını yolunun halktan geçtiğini savunmakta, aşağıdan gelen bir inşayı benimsemektedir.

Mehmet Ali Aybar'a göre, halk devrimi 1950'de başlamıştır. Osmanlı tipi ceberut devlet geleneğini sürdüren CHP, 1950'de devrilmiş fakat halk, yerine kendi temsilcilerini getirememiştir. Aybar'a göre devrimi yörüngesine oturtmak ise ancak TİP iktidarı ile olacaktır. Aybar, esasen burada yine tepeden inmeciliği eleştirmektedir. *"Halkımız yüzlerce yıl tepeden inme metodlarının ıstırabını çekmiştir"* diyen Aybar, halkın ancak 1950'de aşağıdan yukarı bir yönetim fırsatını bulduğunu vurgular. Avcıoğlu ise, bu mantıkla düşünüldüğü takdirde AP'nin zaferini de bir halk devrimi olarak vurgulanabileceği, hatta Atatürk devrimlerin ve 27 Mayıs'ın karşı bir devrim olabileceği ironisini yapmaktadır.¹⁴⁸ Yön başyazarı tepeden inme hareketlerin büyük ihtimalle faşizme dönüşeceğini söyleyen Aybar'ın öte yandan *"Osmanlı tipi ceberrut devletin temsilcilerinin eseri olan 27 Mayıs Anayasasını yürekten destekleme"*sinin bir tutarsızlık olduğunu belirtir.¹⁴⁹ Vahap Erdoğan da TİP'in bu politikasını eleştiren isimlerdendir. *"TİP ideologları ilk yanlışlığı parlamenter çalışmaya öncelik vermekle işlemişlerdir"* diye yazan Erdoğan, TİP'in temel görevinin halkı bilinçlendirmek ve örgütlemek olduğu iddiasında bulunur. Zira TİP'in öncü olarak kabul ettiği işçi sınıfı *bugün Türkiyede kendi yararına yapılan sosyal mücadeleye ilgisiz ve hattâ birçok defa karşıdır.*¹⁵⁰ Erdoğan'ya göre "1969'da başa gürüşmek" ise bir hayaldir ve TİP'in yanlılığı burjuva parlamentarizmi ile gerçek demokrasiyi birbirine karıştırmaktan kaynaklanmaktadır.¹⁵¹

Dönemin birçok sol görüşlü ve aydını gibi Mihri Beli de Yön sayfalarında sık sık görünmektedir. Mihri Belli, E. Tüfekçi takma adıyla yazdığı bir yazıda ileride karşımıza çıkacak "Milli Demokratik Devrim" teorisini genel hatlarıyla açıklamaktadır.

¹⁴⁸ Doğan Avcıoğlu, "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", *Yön*, 14 Ekim 1966, Sayı 185, s. 8-9

¹⁴⁹ Avcıoğlu, *a.g.m*

¹⁵⁰ Adil Aşçıoğlu, "İşçi Sınıfımızın İlgisizliği", *Yön*, 5 Mayıs 1967, Sayı 214, s. 13

¹⁵¹ Vahap Erdoğan, "TİP Nereye Gidiyor?", *Yön*, 11 Kasım 1966, Sayı 190, s. 10-11

Sosyalizme aşamalı bir şekilde gitme görüşünü savunan “eski tüfek”, sosyalistlerin önündeki adımın milli bir demokratik devrimden geçeceğini dile getirmektedir. Peki, bu demokratik devrim kimle beraber, kime karşı yapılacaktır? Belli’nin devrimi kimlerle yapacağını cevabı; “ulusal topluluğumuz dışında sayılması gereken kompradorlarla feodal ağalar dışında (...) tüm emekçi Türk halkıdır” şeklindedir.¹⁵² Fakat emekçi Türk halkının içinde asker-sivil-aydın zümrenin önemi farklıdır. Daha doğrusu bu zümre, Milli Demokratik Devrim’in öncüsüdür. Bu noktada Mihri Belli ve ekibi ile Yön aynı fikirde iken, Türkiye İşçi Partisi tepeden inmeciliğe karşı çıkarak, tabandan başlayan bir işçi öncülüğünü benimsemektedir. Bu görüş ayrılığı altmışların ortalarından 12 Mart’a kadar devam edecek, nihai olarak üç grup da amacına ulaşamayacaktır.

Yön ile Devrim hareketlerini birbirine bağlayan köprü zinde kuvvetlerdir. Bu kuvvetlerden beklentiler, onları yönlendirme çabaları, bu gücün zaman zaman güvence olarak görülmesi ve nihayetinde tehdit unsuru olarak gösterilmesi Yön sayfalarında sık sık işlenmiştir. Yön Dergisi’nin yayın hayatı boyunca bu kuvvetlere bakışı değişmese de konuyu işleme, pişirme ve sunma metotları zaman zaman değişmiştir. Örneğin, 27 Mayıs’ı takip eden günlerde İnönü önderliğinde bir zinde kuvvetler anlatımı varken özellikle 1963’ün sonuna doğru “İnönü’yü kanatları altına alan kuvvetler” söz konusudur. Benzer bir şekilde “İnönü’nün çabalarıyla işleyen demokrasi” anlatımından ordu korkusundan dolayı işleyen rejim söylemine geçilmiştir. Keza 1965’e kadar güvence olarak görülen zinde kuvvetler, bu tarihten sonra tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs hatırlatmasıyla bu tehdidi pekiştiren Yöncüler, özellikle AP’nin iktidara gelişinden sonra; 27 Mayıs öncesi/sonrası karşılaştırmaları yapmışlar 1965 sonrası dönemi 1960 öncesine benzetmişlerdir. Bir başka benzetmeyi de AP ile DP arasında yapan Yön Hareketi, bu benzerliklerin karşısına zinde kuvvetleri tutucu güçlerin en büyük korkusu olarak sunmuştur.

Yön Dergisi tarafından rejime olan güvensizlik yaklaşık beş buçuk yıl boyunca sistematik bir şekilde işlenmiştir. Dergide 1961-1963 yılları arası, umutla dengelenen daha ılımlı yorumlara yer verilse de özellikle 1965 Ekim’inde AP’nin iktidara gelmesi ile birlikte rejime olan güvensizlik artmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri ise

¹⁵² E. Tüfekçi, “Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı?”, *Yön*, 5 Ağustos 1966, Sayı 175, s. 10-11

hareketin yönlendirecek bir iktidar bulamamasıdır. Bu tarihten sonra yön verilmek istenen hedef kuvvet, ordu-aydın-burjuva bileşeni zinde kuvvetler olmuştur. Yöncüler, 27 Mayıs'tan 1965 Seçimleri'ne kadar rejime şüpheyile yaklaşmış fakat yine bir seçimle “tutucu güçlerin” iş başına gelmesinden sonra şüphelerin haklı olduğu kanısına varmışlardır. Beklenen reformlar ve hamleler İnönü Hükümetleri döneminde bile gerçekleşmemişken DP'nin devamı olan bir parti iktidarında hiç gerçekleşmeyecektir. 27 Mayıs'tan yaklaşık dört yıl sonra DP geleneğinin tekrar iktidara gelmesi ise Türkiye'de genel oyun nasıl işlediğini yine ortaya çıkarmıştır. Nitekim kişilerin çabalarıyla işleyen demokrasi ise artık iflas etmiştir.

2.3. YÖN'ÜN DEMOKRASIYE BAKIŞ AÇISI

Yön-Devrim Hareketi, iki dergi etrafında şekillenmiştir. Bu dergiler birçok sefer gündemi belirlemiş, tartışmalar başlatmış ve tartışmalara konu olmuştur. Bu dergilerde tabuların yıkılması, ortaya atılan iddialar, yazar ve okuyucu kitlesinin genişliği ve bırakılan etkiler, matbuatın harekete dönüşmesini sağlayarak 1960'lı yıllar Türkiye'sinde en etkili sol akımlardan birini yaratmıştır. İşlenen ana temanın “kalkınma” olmasının yanında Yön'ün siyasi fikirleri de ciddi tartışmalara ve çalışmalara sebep olmuştur. Yön'ün ekonomiye, laikliğe, milliyetçiliğe, emperyalizme, sosyalizme hatta şiire ve sanata bakışı gibi konuların her biri ayrı bir çalışma konusu olabilecek kadar geniştir. Yön'ün demokrasiye bakışı ise ne taraftan bakılırsa o tarafa göre bir anlamın çıkması muhtemeldir. Bu çalışmanın bu bölümünde ise Yön Hareketi'nin demokrasiye bakış açısı incelenecektir. Çoğunlukla Yön yazılarından yararlanılan bu bölümde, kronolojik gidişat benimsenmeye çalışılsa da yazıların tutarsızlığı ve yazar kadrosunun demokrasi hakkındaki görüşlerinin farklılığı Yön etrafında buluşan aydınların farklı demokrasi anlayışları Devrim'in yayın hayatına başlamasına kadar bu çevreyi çok sesli kılmıştır. Fakat bu bölümde genel olarak Yöncü diyebileceğimiz kişiler ile Yöncülerin görüşlerini yansıtan yazılar esas alınmıştır.

Gökhan Atılğan'a göre Yön-Devrim Hareketi'nin iktidar stratejisi beş ayrı döneme ayrılarak incelenmekteydi; Yön dergisinin kuruluşundan 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı yöneticilerinin istifası arasında geçen süre birinci dönemi oluşturuyordu. DPT

yöneticilerinin istifasından 1963 yılında derginin Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılması arasında geçen süreç ikinci dönemdi. Üçüncü, derginin kapatılışından 1965 seçim sonuçlarının açıklanması arasında geçen evreydi. Bu tarihten Yön dergisinin 1967 yılında kendini feshetmesine kadar geçen süre dördüncü dönemdi. Beşinci dönemi ise 12 Mart Askeri Müdahalesi sonuçlandırıyordu.¹⁵³ Yön Hareketi'nin iktidar stratejisini Mustafa Şener ise üç dönemde incelemiştir; “1961-1965 Reformculukla İhtilalcilik” arasındaki dönem ilk dönemdi. Şener'e göre ikinci dönem, 1965 seçim sonuçlarından 1967 yılındaki kapanış arasındaki evredir. “Tek yolun Devrim” olduğu üçüncü devre 1967-1971 arasındadır.¹⁵⁴

Bu çalışmanın konusu -Yön-Devrim Hareketi'nin iktidar stratejileri ile yakından ilişkili de olsa- eylemsel tavrından ziyade kavramsal yaklaşımlardan oluşmaktadır. Bu sebepten Yön-Devrim Hareketi'nin “demokrasiye bakışı” farklı bir tasnifle incelenmiştir. Çalışmanın bu kısmını üç dönem oluşturmaktadır; Yön Dergisi'nin kuruluşundan 1965 seçim sonuçlarına kadar Yöncülerin demokrasiye bakışı “*Umut ile Şüphe Arasında*” geçen hatta gidip gelen bir evredir. “*Karşı Bir Devrim Olarak Demokrasi*” başlıklı dönem 1965 seçim sonuçlarından 1967'de derginin kendini feshettiği dönem aralığıdır. İki yıllık bir “hazırlığın” ardından başlayan üçüncü ve son dönem Devrim Dergisi'nin kuruluşundan 12 Mart Askeri Müdahalesi arasında “*Yön: Devrim*” evresidir.

2.3.1. Umut ile Şüphe Arasında (1961-1965)

2.3.1.1. Umut

27 Mayıs'la beraber yeni bir döneme giren Türkiye'de sol akımların demokrasiye olan inancının tükenmesi kolay olmadı. Çünkü sol akımların yasal olarak varlıkları ilk kez bu dönemde tanınmış ve sol için siyasal alanda daha kaygısız boy gösterme imkanı doğmuştu. Yön Hareketi de 27 Mayıs'ın etkisiyle oluşan yeniden demokratikleşme ortamında ortaya çıkmıştı. Demokrasiyi yeniden tesis etme iddiasındaki 27 Mayıs'a saygı ve yeni dönemde kurulan ilk hükümetin tarihi ve ilerici kişiliğine güvenilen İsmet

¹⁵³ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 152

¹⁵⁴ Şener, *a.g.e.*, s. 100

İnönü öncülüğünde kurulması 1960'ların başından 1965 genel seçimlerine kadar Yön'ün demokratik düzene ılımlı ve umutlu bakmasını sağlamıştı. Fakat yine de Yön aydınları, bu dönemde de genel oya karşı duydukları şüpheyi her fırsatta dile getirmeyi ihmal etmeyecekti.

Aslında Mustafa Şener'in de belirttiğine göre, Yöncüler en başından beri kurmak istedikleri düzen ve vermek istedikleri yön konusunda netteler. Net olmayan husus ise amaçlanan düzene hangi yolla ulaşılabileceği idi.¹⁵⁵ Demokratik bir yolu benimsemek Yöncüler için cılız da olsa bir seçenektir. Fakat Yöncüler, hedefe giderken bu yolun fazla uzun olduğu düşüncesiyle 1965 seçim sonuçlarına kadar bir kafa karışıklığı da mevcuttu. Bu kafa karışıklığı Türkiye'ye yön verme iddiasıyla ortaya çıkan Yöncüleri umut ile şüphe arasında sıkıştırmış ve bu hareket 1965'e kadar kendi yönünü tayin etmekte zorlanmıştı.

Yön-Devrim Hareketi'nin herhangi bir yönetim biçimine karşı takındığı olumlu ya da olumsuz tavır bu yönetim biçiminin az gelişmiş ülkelerde kalkınma sorununa nasıl yaklaştığı ile alakalıydı. Bu doğrultuda Yöncülerin arayışı "köklü reformları" gerçekleştirebilecek ve "sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı" sağlayabilecek bir sistem, bir hükümet ya da bir kişi yönündeydi.

27 Mayıs'tan sonra kurulan yeni hükümetin başbakanı İnönü olması ve ona yön verme ihtimali 1960'ların ilk yarısında Avcıoğlu ve arkadaşları için bir umut kaynağıydı. Çünkü Yöncülerin beslediği umut, vermek istedikleri yönün gerçekleştirilebilirliği ile doğru orantılıydı. Bu sebepten reformların hayata geçirilmesi hususunda hükümetlere pek güvenmeyen Yön hareketi, ilk etapta çareyi İnönü'de aramaktadır;

"27 Mayıs, sosyal ve iktisadi alanda reform yollarını gösteren yeni bir Anayasa ile parlamenter sisteme olan inancı tazelemeğe çalışmıştır. Fakat 27 Mayıs'a karşı olan muhafazakar kuvvetlerin çok sayıda bulunduğu parlamento ile başlayan Birinci Cumhuriyetin ikinci safhası, bütün devrimci kuvvetler için tam bir sürpriz olmuştur." ... bu manzaranın ümitsizlik yaratmaması imkansızdı. Son olayların önlenmesi, siyasi rejimden çok

¹⁵⁵ Şener, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 102

tecrübeli lider İnönü'ye duyulan güven sayesinde mümkün olmuştur. Kredi rejime değil, İnönü'ye açılmıştır."¹⁵⁶

Doğan Avcıoğlu'na göre Türkiye'nin bir ihtilal ve yeni bir anayasa tecrübesi olsa da halk ile sistem arasında bir kördüğüm vardır; "*halk, halk düşmanlarının peşindedir ve halkçı zinde kuvvetlere karşıdır*" ve aradan bir buçuk yıl geçmesine rağmen rejim oturmamıştır. Hal böyle olunca bu düğümü çözebilecek ve demokrasiyi kurtarabilecek tek çare halkçı politikalarıdır. Bu halkçı politikaları ise tarihi bir şahsiyet olan İnönü gerçekleştirebilir. Nitekim DP mirasçılarının daha çok oy almasına rağmen başbakan İnönü olmuştur. Bu, zinde kuvvetlerin sayesinde ve pekala İnönü sırtını zinde kuvvetlere yaslayarak bu politikaları gerçekleştirebilir.

"Şimdi bir İnönü düşününüz: İstismara son, adaletsizliklere son diyen bir İnönü. "Hızla ileri" kumandası veren bir İnönü... Bu İnönü, toplumun bütün zinde kuvvetlerini, çalışan kütlelerin çoğunluğunu peşinde bulacaktır. Bu kütlelere dayanarak, demokratik düzen içinde çok şeyler yapılabilir."¹⁵⁷

Kredi İnönü'ye açılrsa da bunun en büyük sebebi o an için başka bir alternatifin bulunmamasıydı. Yöncüler, "mevcut şartlar altında hükümeti desteklemenin tek çıkar yol olduğunun" farkındaydı. Çünkü Avcıoğlu'na göre devrimci kuvvetler dağınık ve fikri bakımdan hazırlıksızdı.¹⁵⁸ Bu sebepten Yöncüler, İnönü ve CHP'yi reformların uygulanması için zinde kuvvetlerden de bir baskı unsuru oluşturarak etkilemeye çalışmıştır.¹⁵⁹ Fakat CHP'nin Toprak Reformu konusunda geri adım atması, DPT yöneticilerinin istifalarına sessiz kalması gibi nedenler Yöncülerin İnönü'nün beklenen reformları gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği noktasında tereddüde düşmüşlerdir.¹⁶⁰

Yöncüler özellikle 1962-1963 yıllarında İsmet İnönü'yü demokrasinin hamisi olarak göstermişler ve Paşa üzerinden sistematik bir anlatıyla umut inşa etmişlerdir. Fakat bu algı İnönü'nün reformcu özelliğini kaybettiği gerekçesiyle 1963'ün sonlarına doğru yıkılmıştır. İsmet Paşa'dan kopuşun tek sebebi Paşa'nın kendisi olmamıştır. CHP'nin ilerici kanadı ile TİP'in yükselişi, Yön için tutunacak yeni dallar olmuştur. Bu

¹⁵⁶ Avcıoğlu, "Huzur", *Yön*, s. 3

¹⁵⁷ "Açık Oturum: İşçiler Konuşuyor", *Yön*, Sayı 15, s. 10-13

¹⁵⁸ Doğan Avcıoğlu, "Huzur", *Yön*, 27 Aralık 1961 Sayı 2, s. 3

¹⁵⁹ Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s. 157

¹⁶⁰ Şener, *a.g.e.*, s. 101

durumdan demokratik rejime olan umudun alternatifleri doğmuştur. Özellikle 1965 Seçimleri'ne kadar Yön sayfalarında İsmet Paşa ile beraber CHP'nin ilericileri ve TİP sıkça işlenmiştir.

“Türkiyenin tek sosyalist partisi olan Türkiye İşçi Partisinin önümüzdeki seçimlerde en büyük başarıyı sağlaması için, elinden gelen çabayı şüphesiz gösterecektir” diyerek 1965 seçimleri öncesinde TİP'i destekleyeceklerini açıkça belirten Yöncüler CHP'ye de göz kırpmaktadırlar; *“Mücadelenin başarısı (...) sosyal yapısı itibariyle solcu bir azınlığın yanı sıra, sağcı bir çoğunluğa dayanan CHP önem taşımaktadır.”* Bir kere, altmışların başından beri sık sık tartışılrsa da İnönü'nün tarihi bir kişiliği vardır. Ve CHP her şeye rağmen anayasa savunuculuğunu yapmıştır. Bu sebepten CHP ile AP'yi aynı sepete koymak yanlış olacaktır.¹⁶¹

Yöncüler, 1950-1960 arasındaki sistemi “soyut demokrasi” olarak tanımlarlar. Zira solun meşru sayılmadığı bir dönemde demokrasi, gerçek olamaz. Sol fikirler 27 Mayıs Anayasası ile birlikte gelmiştir ve sadece bu yüzden bile anayasa muhafaza edilmelidir. Fakat Demirel yönetimi sol fikirlerin tasfiyesini istemekte, dolayısıyla anayasayı ihlal etmektedir. Yön'e göre böyle bir *durumda “Halk Partisinin alacağı tavır hem Türk demokrasisinin ve hem de Türkiyenin geleceği bakımından çok önemlidir.”*¹⁶² Bu sebepten, İlhan Selçuk, CHP içindeki ilerici güçlerin silkinişini ve mücadelesini beklemektedir. Zira, *“bu mücadelenin Halk Partisiyle birlikte yürümesi, çok partili demokrasi çerçevesinde yürümesi demektir.”*¹⁶³

CHP içinde beklenen ilerici atağı karşılayan durum ise ortanın solu politikasıdır. Fakat bu durum Yöncüler açısından tam anlamıyla yeterli değildir. Zira Yöncüler, ancak CHP içindeki muhafazakar grubun tasfiyesi halinde partinin ilerici ve devrimci kimliğinin ön plana çıkacağını düşünmektedir.¹⁶⁴ Ortanın solu politikasını değerlendiren Yön başyazarı da CHP'nin bir tereddüt içinde ve aynı zamanda bir yol ağzında olduğunu vurgular. CHP'nin bu politikasını sola açılma zorunluluğu ile sağın ağır baskısının yarattığı endişeler arasında sıkıştığını yazan Avcıoğlu, CHP'nin tereddütlerden sıyrılıp bir an önce ilerleme yoluna girmesi gerektiğini dile getirir. Avcıoğlu'na göre CHP

¹⁶¹ “Seçimler ve Yön”, *Yön*, 10 Eylül 1965, Sayı 128, s. 4

¹⁶² İlhan Selçuk, “Halk Partisinin Sorunu...”, *Yön*, 25 Haziran 1965, Sayı 117, s. 3

¹⁶³ Selçuk, *a.g.m*

¹⁶⁴ “C.H.P”, *Yön*, 4 Nisan 1962, Sayı 16, s. 6

kendini ortanın soluna konumlandırmıştır fakat Türkiye’de ortanın solu nerede başlamaktadır?¹⁶⁵

Bu yazının üzerinden bir yılı aşkın bir süre geçtikten sonra Yön’ün ortanın soluna bakışı değişmiştir.¹⁶⁶ Derginin 186. Sayısının kapağında Ecevit, altı okun önünde resmedilmiş ve “C.H.P nin Ümidi!...” başlığıyla verilmiştir. Bir sonraki sayıda Avcıoğlu, “*CHP içinde Ecevit ve arkadaşlarının âdeta bir devrim yaparak parti yönetimini ele almaları iyi değerlendirilmelidir*”¹⁶⁷ diye yazar. Ecevit hareketini halkçı bir hareket olarak tanımlayan Avcıoğlu, CHP’nin sola açıldığını düşünmektedir. Aynı sayıda Sadun Tanju, Ecevit’in geldiği konumdan memnun olarak “*Türk toplumcuları ülkeye ve millete gerçek demokrasiyi, sosyal demokrasiyi hediye edeceklerdir*”¹⁶⁸ diye yazmaktadır. Ecevit, bu sıralarda sadece CHP’nin değil, Yöncülerin de umududur. Yöncüler hala CHP’nin içindeki ilerici kanattan umutludur. Doğan Avcıoğlu’nun Yön’deki son yazısını Bülent Ecevit’in şu sözleriyle bitirmesi, umudun, derginin son sayısında bile varlığı ile alakalıdır;

*“Demokrasimizi, yabancı nüfuz ve baskısının Türkiye’ye girmesini kolaylaştırıcı bir kapı hâline getirme yolundaki davranış ve oyunlara göz yummayacağız, meydan vermiyeceğiz. Hiçbir Türk buna râzı olamaz. Parti farkı olmaksızın, bütün Türk milliyetçileri, bu türlü oyunların elbirliği ile karşısına çıkmalıdır.”*¹⁶⁹

Yön yazarlarından bazıları 10 Ekim 1965 seçimi için umutludur. Seçimi AP’nin kazanması durumunda oluşabilecek tehlikelerin farkındadır. Fakat CHP ile TİP’e güvenmektedir. Biçimsel demokrasiden gerçek demokrasiye geçişin TİP’in meclise girmesiyle gerçekleşeceğini düşünen Fethi Naci, 10 Ekimi gerçek bir “Anayasa bayramı” olarak görmektedir.¹⁷⁰ “10 Ekim, aynı zamanda, gerçek bir işçi bayramı olacaktır” diye yazan Fethi Naci, TİP’in meclise girmesini Türk halkının gerçek

¹⁶⁵ Doğan Avcıoğlu, “Ortanın Solu”, *Yön*, 30 Temmuz 1965, Sayı 122, s. 3

¹⁶⁶ 1969 Seçimleri’nden sonra ortanın soluna bakış tekrar değişecektir.

¹⁶⁷ Doğan Avcıoğlu, “CHP’de Sola Açılış”, *Yön*, 28 Ekim 1966, Sayı 187, s. 3

¹⁶⁸ Sadun Tanju, “Sosyalist Cemil Sait ve Ortanın Solunda Ecevit”, *Yön*, 28 Ekim 1966, Sayı 187, s. 7

¹⁶⁹ Doğan Avcıoğlu, “Son Söz”, *Yön*, 30 Haziran 1967, Sayı 222, s. 3

¹⁷⁰ Fethi Naci, “Gerçek Saygısı: Seçme Özgürlüğü ve T.İ.P.”, *Yön*, 10 Eylül 1965, Sayı 128, s. 6

temsilcilerini meclise girmesi olarak değerlendirmektedir.¹⁷¹ Belki de son defa bir seçime karşı umut besleyen Yön Hareketi, 10 Ekim’i politik bir savaş olarak tanımlamakta ve bu tarihe herhangi bir gün gibi bakmamaktadırlar.¹⁷² Yön yazarlarından Mehmed Kemal’in görüşleri de Fethi Naci’ninkinden pek farklı değildir. 10 Ekim seçimlerinin bundan öncekilerden çok farklı bir yeri olduğunu yazan Kemal, tarihimizde ilk defa sosyalist fikirlerin meydanlarda ve mecliste olma durumu üzerinde durmaktadır.¹⁷³ Bundandır ki, TİP’in seçim kampanyalarına sık sık yer verilmekte ve TİP’lilerden övgülerle söz edilmektedir.¹⁷⁴ Yöncülerin, TİP’e sempati ile yaklaşımlarının sebebi “sosyalist düşüncenin kütlelerle temasa geçmesi, parlamento gruplarında veya iktidar çevrelerinde hemen bir telâş ve tepki yarat”masıyla da alakalıdır. “Türkiye İşçi Partisi’nin başarılı bir şekilde kütlelere hitab etmesi veya sosyalist yayın organlarının öbür yayınları geride bırakacak tirajlara yükselmesi” 1962 yılı itibariyle Yön çevresini memnun etmekte ve TİP ile Yön’ün aynı safta olması anlamına gelmektedir.¹⁷⁵

“Halk, demokrasinin dört yılda bir oy vermekten ibaret olmadığını anlıyor; demokrasi adı altında kurulu düzenin sürdürüldüğünü anlıyor. Ve kurulu düzeni sürdürmek için çevrilen dolabı anlıyor diye yazan Fethi Naci’ye göre 20 yıllık demokrasi tarihimizin özeti, toprak ağaları ve kompradorların isteklerinin karşılanmasıdır. Fakat halk artık bu durumun farkındadır ve *“seçmen, yavaş yavaş, her şeyden önce, işçi olduğunu, topraksız olduğunu”* da anlamıştır. Naci’ye göre TİP’in sesi halkın sesi olmaktadır.¹⁷⁶ Ayrıca *“Türkiye İşçi Partisi, tarihimizin bütün ilerici yanlarının tek varisi; bütün ilerici geleneklerimizin tek devam ettiricisi”*dir Fethi Naci’ye göre. Daha sonradan TİP

¹⁷¹ Naci, *a.g.m*

¹⁷² Fethi Naci, “10 Ekim’in Anlamı”, *Yön*, 17 Eylül 1965, Sayı 129, s. 6

¹⁷³ Mehmet Kemal, “Politika ve Ötesi: Güzel Günlere Doğru”, *Yön*, 24 Eylül 1965, Sayı 130, s. 6

¹⁷⁴ “Seçim Kampanyası Başladı”, *Yön*, 24 Eylül 1965, Sayı 130, s.4. ; “TİP Kongreleri”, *Yön*, 11 Aralık 1964, Sayı 89, 4-5. ; “Türkiye İşçi Partisi”, *Yön*, 22 Ağustos 1962, Sayı 36, s. 6. ; “Türkiye İşçi Partisi”, *Yön*, , 12 Eylül 1962, Sayı 39, s. 4. ; “Demokrasinin Gerçek Sahipleri”, *Yön*, 10 Ekim 1962, Sayı 43, s.4,. ; Mümtaz Soysal, “Milli Kalıntı Sistemi”, *Yön*, 1 Ocak 1965, Sayı 92, s. 4

¹⁷⁵ Mümtaz Soysal, “Uyanış Saati”, *Yön*, 11 Nisan 1962, Sayı 17, s. 3

¹⁷⁶ Fethi Naci, “Gerçek Saygısı: Halklaşan Seçmen”, *Yön*, 1 Ekim 1965, Sayı 131, s. 6

saflarında yer alan Naci, 1965 Seçimleri'nden iki gün önce yazdığı yazısında oyunu TİP'e vereceğini açıklar ve ekler; *“ilk defa seçme özgürlüğümü yaşayacağım”*¹⁷⁷

Mümtaz Soysal'ın 1965 seçimlerinden biraz önce yazdığı yazı Yöncülerin içlerindeki umudun özeti niteliğindedir. Soysal'ın çok partili hayatı ve DP-AP benzerliğini değerlendirdiği yazısında, seçim arifesinde CHP ve TİP'in kütleleri hala ikna edebileceği yolundaki yorumları dikkat çekmektedir. Yön'ün isim babası yine bu seçimle, DP-AP geleneğini rezil etmenin tam sırası olduğunu vurgulamaktadır.¹⁷⁸

Demokrasiye bakışındaki umut evresini oluşturan dinamikler, Yöncülerin genel oya ihtilalci bir anlam yüklemesine “bile” sebep olmuştur. Avcıoğlu'na göre Türkiye, 1945'ten beri üç ihtilal yaşamıştır. Bunlardan biri nüfus ihtilali, diğeri Türkiye'nin dışa açılması iken sonuncusu da genel oyun kabulüdür. Avcıoğlu'na göre genel oyu ihtilal yapan sebep Türk halkının artık talep etmeyi öğrenmesiyle ilişkilidir. Çünkü Türk halkı artık “krali ve suni” yönetimlere tahammül edemez duruma gelmiştir.¹⁷⁹

Yöncülere göre köklü reformların gerçekleştirilmesi sosyal yapının değişmesi anlamına geliyordu. Böylelikle demokrasi “gerçek” kimliğini kazanacaktı. Çünkü Taner Timur'a göre, demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmanın yolu hızlı kalkınmadan geçmektedir. Hızlı kalkınma ise köklü reformlar sayesinde olur. *“Bu reformları gerçekleştirecek siyasi mekanizma, en ideal planda şüphesiz parlamenter usullerdir.”*¹⁸⁰

Fakat; Yöncülere göre parlamento *“çok daha fazla sağa kayan, toprak sahiplerinden ırkçılara kadar muhafazakar unsurları bol sayıda sinesinde barındıran bir topluluktur”* Mümtaz Soysal'a göre. *“(...) bu durum 1946'dan beri defalarca anlaşıl”*mıştır. *“Ama, bu duruma bakarak, büsbütün karamsar ve kötümser olmak, yahut eli kolu bağlı beklemek de doğru değil”*dir. *“Çıkmazın, kısa ve uzun vadeli, hukuk içi ve hukuk ötesi çözüm yolları bulunabilir. (...) Seçmen yaşının on sekize indirilmesi ilk akla gelen küçük tedbir”*dir. Böylelikle seçmenlerde okuma yazma oranı ve dinamizm arttırılarak genel seçim sonuçları biraz da olsa etkilenebilir. Soysal'ın diğer bir önerisi de Senatoda Cumhurbaşkanı kontenjanının iyi kullanılmasıdır. Seçimle gelen üyelere aranan

¹⁷⁷ Fethi Naci, “Gerçek Saygısı: Öbür Gün...”, *Yön*, 8 Ekim 1965, Sayı 132, s. 6

¹⁷⁸ Mümtaz Soysal, “Türkiye Gerçek Demokrasiye Doğru Yavaş Yavaş İlerlerken Çok Komik Bir Şey Oldu”, *Yön*, 11 Haziran 1965, Sayı, 116, s. 3

¹⁷⁹ Doğan Avcıoğlu, “Hükümet Ne Yapıyor?”, *Yön*, 2 Mayıs 1962, Sayı 20, s. 3

¹⁸⁰ Taner Timur, “Rejimin Gizli Hatalıkları: Çarpışan Tezler”, *Yön*, 24 Ocak 1962, Sayı 6, s. 16

yüksek öğrenim şartı senatoyu okumuş muhafazakarlarla doldurmuştur. Bunun yerine ileri görüşlü sendikacılar, işçi temsilcileri senatoya alınabilir. Fakat bunların hepsi “*meseleyi kökünden değiştirmeyen küçük tedbirler*”dir. O yüzden daha farklı tedbirler üzerinde durmakta fayda vardır fakat bu da “*demokrasi tariflerini biraz daha geniş ve gerçekçi*” yapmaktan geçebilir.¹⁸¹ Soysal’ın bahsettiği “daha farklı tedbirler”, reformcu hamlelerdir ve bu hamleler yapılmazsa rejimin yaşama olanağı yoktur.

Yön Hareketi’nin varlığı boyunca mevcut parlamenter sisteme bakışında pek bir değişiklik olmamıştır. Onlara göre zaten demokrasinin önündeki “gerçek” sıfatına zarar veren “tutucu güçlerin” çoğunlukta olduğu parlamentodur. Bu noktada “köklü reformların” sosyal sistemi ve parlamentonun niteliğini değiştireceği de düşünülmektedir. İnönü’nün hem hükümetlerden hem de rejimden daha kuvvetli olduğu düşüncesi ve hatta hükümetlerin ve rejimin gücünün İnönü’den kaynaklanması “yön” verilecek kişiyi de belirler. “*Demokrasimiz*” Ekrem Alican’ın tabiriyle, “*topaldır.*” “*Demokrasiyi topallıktan kurtarmak için, onun bu topallığından faydalanmak lazımdır*”¹⁸² diye yazan Avcıoğlu, aslında aksayan bir demokrasiye şekil vermenin daha kolay olacağını ima etmektedir. Topal bir demokrasi için tedavi yöntemi ise “*uzun vadede köklü reformlar yapılması*”¹⁸³ ile Örneğin, “*toprak reformunu gerçekleştirmek demokrasiyi getirecek en önemli adımlardan biri*” olacaktır.¹⁸⁴

Yöncüler köklü reformların yapılmadığı takdirde kalkınmanın sağlanamayacağı ve demokratik rejimin gerçek anlamına kavuşamayacağı iddiasındaydılar. Özellikle TİP’in ve CHP içindeki ilerici kanadın gelişim göstermesine kadar İsmet Paşa’dan başka çare yoktur Yöncüler için. Bu zaman diliminde İnönü’nün politikaları sorgulansa bile rejimin ayakta kalmasının ön koşulu Paşa’nın varlığıdır ve “*İnönü giderse ne oluruz korkusu, hükümeti ve hatta rejimi ayakta tutan tek kuvvet*”tir.¹⁸⁵

¹⁸¹ Mümtaz Soysal, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, *Yön*, 7 Mart 1962, Sayı 12, s. 12

¹⁸² Doğan Avcıoğlu, “Tepesi Üstü Duran Ağaç”, *Yön*, 3 Nisan 1963, Sayı 68, s. 3

¹⁸³ Mümtaz Soysal, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, *Yön*, 7 Mart 1962, Sayı 12, s.12. ; Mümtaz Soysal, “Temeldeki Kavgalar...: Yanlış Reçete”, *Yön*, 28 Şubat 1962, Sayı 11, s. 14

¹⁸⁴ Taner Timur, “Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy”, *Yön*, 17 Ocak 1962, Sayı 5, s. 17

¹⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, “Eski ve Yeni Türkiye”, *Yön*, 3 Ekim 1962, Sayı 42, s. 3

Fakat sadece “İnönü’nün çabalarıyla işleyen demokrasi”¹⁸⁶ rejimi “sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı” ne ölçüde gerçekleştirebilirdi? Beklenen reformların gecikmesi, hatta uygulanmaması İnönü’ye duyulan güvenin sorgulanmamasını imkansız kılıyordu;

“Başbakan İnönü, rejimi gerçekten açığa kavuşturabilecek, ve çok partili sistemi çökmekten kurtarabilecek midir? İyimser de olsa kötümser de olsa, Atatürkçüler böyle bir mucizeyi yürekten istemektedir. Bu mucize gerçekleşmezse çok partili rejim yakın zamanda yıkılacak, onun yerini belki de daha kötü bir idare alacaktır.”¹⁸⁷

Yöncülerin İnönü Hükümetleri’nin reformcu bir kimlikten uzak olduğunu sezdiklerinde hayal kırıklığına uğramışlar, reformların gerçekleştirilebilirliği ve kalkınmanın hızı konusunda tereddüde düşmüşlerdir. Fakat yine de 1963’ün sonlarına kadar genel oyun ihtilalci kimliğini reddetmemişler ve bir şeyleri yoluna koymayı “parlamentar usullerle” gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu sebepten 1961-1965 devresinde Yöncülerin genel oya ya da demokratik rejime doğrudan cephe almadığını burada belirtmek gerekir.

Fakat demokrasi ile aradaki bağ arasındaki kopuş, -Yöncülerin ilerleyen yıllarda savunucusu oldukları “kademeli devrim” gibi- “kademeli” olmuştur. Dış etkenlerin yanında gerek Yöncülerin kafa karışıklığı gerek de yazar kadrosunun hepsinin Yöncü olmamasından dolayı bu dönemde tek sesli bir yaklaşım yoktur. Kaldı ki, Yöncü diyebileceğimiz isimlerin de yazdıkları incelendiğinde umut ile şüphe arasında geçen dönemin bir “yön” bulma arayışının ortasında bir dilim olduğu söylenebilir. Bu sebepten Yön aydınlarının demokratik rejime karşı gerçekten bir umudu var mıydı, bu hala kafa karıştırıcıdır. Aslında yön verme iddiasıyla ortaya çıkan bir ekip için her şeyin yolunda gitmesi iyi değildir bir bakıma. Zira karanlık ve kaotik bir durumda yön vermek daha kolay olabilir. Yöncüler aslında en umutlu göründükleri anlarda bile var olan rejimi tam anlamıyla benimsemiş de değillerdi. Demokrasi isteklerinin “gerçek” ön ekiyle yapılması bunun bir göstergesidir. Demokrasi ve umut ilişkisini anlatırken her ne kadar kronolojik gidilemese de kırılma anlarına dayanan bazı veriler dikkate değerdir. Özellikle 1965 genel seçimleri Yöncülerin “umudunu” kırmış, bu seçimler ilerleyen bölümlerde işlenecek olan demokrasiye tavrın sebeplerinden biri olmuştur. Hikmet

¹⁸⁶ “İnönü’nün Çilesi”, *Yön*, 10 Ocak 1962, Sayı 4, s. 8

¹⁸⁷ “Demokrasi”, *Yön*, 24 Ocak 1962, Sayı 6, s. 4

Özdemir'in yaptığı analiz ise ikinci bir kronolojik veridir. Buna göre demokrasi kavramı; 1962 yılında 20 defa işlenirken 1963'te 16, 1964'te 4, 1965'te 2, 1966'da 3, 1967'de sadece 1 kere işlenmiştir.¹⁸⁸

2.3.1.2. Şüphe

Yön Hareketi demokrasiye en başından beri şüpheyle yaklaşmıştır.¹⁸⁹ Çünkü Yöncüler, çok partili hayatın ihtilalci ve halkçı yönünü kabul etmekle beraber, tutucuları sürekli iktidara getiren bir sistem olduğunun da farkındaydılar. Bu farkındalık zamanla ağır basacak ve muhafazakar bir parlamentonun hatta iktidarın oluşumu, demokrasinin ihtilalci ve halkçı yönünün önüne geçecektir. Yöncüler, muhafazakarların meclisteki sayısından ve bu zümrenin kendi çıkarları için reformların önüne geçme çabalarından dolayı parlamentoya herhangi bir umut beslememekteydi zaten. Fakat İsmet İnönü'nün başbakanlık koltuğunda oturmasına rağmen reformlar konusunda eylemsiz kalması, Yön'de sadece altmışlar demokrasininin sorgulanmasına sebep olmamıştır. 1946 ve özellikle 1950'ler parlamentolarının da tutucuların hakimiyetinde olduğu düşüncesi rejime ve İnönü'ye duyulan güveni iyice sarsmıştır. Yaklaşık yirmi yıllık demokratikleşme ve parlamento süresi boyunca "tutucular koalisyonun" iş başında olması az gelişmiş memleketlerde Batı demokrasininin işlemeyeceği kanısını uyandırmıştır. Fakat Türkiye'nin üzerine dar gelen bir elbiseyi giydirmek ise yine İnönü'nün çabalarıyla olmuştur.

Yöncülerin umut ile şüphe arasında kaldığı bu dönemin düğümü İnönü'dür. 1961 yılının sonlarında rejime değil de İnönü'ye "kredi açan" Yöncüler için umudun ve şüphenin kaynağı Milli Şef'in yaptığı ya da yapmadığı politikalarıdır. Avcıoğlu'na göre artık "*kendi eseri olan şekli demokrasiyi yaşatabilmek endişesiyle, hertürlü tavizi kolayca veren İnönü,*"¹⁹⁰ bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Yöncülere göre "27 Mayıs'tan önce geniş bir kütle, İnönü işbaşına gelsin her şey düzelecek inancıyla yaşıyor ve geleceğe

¹⁸⁸ Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji*, s.66. ; Yine bu verilere bakıldığında demokrasinin işlenme sıklığının altı yıllık ortalaması 8.1 iken sosyalizmin işlenme sıklığı 31.6'dır.

¹⁸⁹ Yön Bildirisi'nde "açlığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerinde titrersek titreyelim, demokrasi olmaktan çıkması ve bir gün çökmesi tabiidir." Bildiri, s. 12

¹⁹⁰ Doğan Avcıoğlu, "Ümitsizlik", *Yön*, 12 Aralık 1962, Sayı 52, s. 3

ümitle bakıyordu.” Fakat “*Paşa artık, eski Paşa değil, gözler değişti. İnönü, ona bağlananlara bezginlik, kötümserlik ve ümitsizlikten başka bir şey*” veremiyordu.¹⁹¹

Yöncülere göre İnönü’nün başbakanlık dönemde hükümetlerden elle tutulur, gözle görülür adımlar gelmemiştir. Buna rağmen İnönü çevreleri rejimin ayakta kalmasını Paşa’nın varlığı ile ilişkilendirmektedir. Avcıoğlu ise bu durumu yaklaşık bir yıl önce yazdıklarını tam tersi bir şekilde değerlendirmektedir: “*80 yaşında bir adamın mevcudiyetiyle ayakta duran bir rejim... 13 ay önce olduğu gibi, rejimin kaderi İnönü’nün mevcudiyetine bağlıysa, bu, umut verici bir manzara değil.*”¹⁹²

Avcıoğlu ve çevresinin onlarca yazısında rejimin ayakta kalmasını İnönü’ye bağlamaktaydı fakat artık başbakanın “pasif” tavrı Yöncüler adına strateji değişikliğine yol açacaktır. Öyle ki Yön başyazarı, “Cepheler Beliriyor” yazısında İnönü’yü “*gerici kuvvetlerin koruyucu meleği*” olarak ilan etmiştir. Avcıoğlu’na göre İnönü, zinde kuvvetlerle aynı yolda olması gerekirken tutucularla işbirliği yapmaktadır. Üstelik zinde kuvvetlerin herhangi bir huzursuzluğunda muhafazakarların “İnönist” olmaları artık İnönü’den de ümitlerini kestiklerinin başka bir belirtisidir.¹⁹³ Avcıoğlu’na göre bu durum üzüntü verse de sis perdesi aralanmış, cepheler belirginleşmeye başlamıştır.¹⁹⁴

“İnönü demokrasisinin” reform ihtiyacına sürekli çözümsüz kalması ve 1946 yılından itibaren tutucuların kuvvetlenmesi Yön’de demokrasinin farklı okunmasına sebep olmuştur. Yöncülere göre, köklü reformların yapılmaması ve parlamento gündeminin günlük kısır tartışmalardan ibaret olması rejimi bir buhrana sokmaktaydı. Rejim buhranı ise çok partili hayatla başlamıştı ve hala sürmekteydi; “bugünkü şekliyle” diyordu Mümtaz Soysal, “*Parlamentonun millet kaderini kökünden değiştirecek bir atılganlığa, hamle gücüne sahip olmadığı*”¹⁹⁵ çok açıktır.

Yöncülere göre, “bu manzara rejimin işleyişi bakımından ümit verici değildir.” “Rejimin yaşaması ve kuvvetlenmesi, ihtilalci sosyal ve iktisadi şartları değiştirmeye

¹⁹¹ A.g.m, s. 3

¹⁹² Doğan Avcıoğlu, “Ne Kadar Yol Aldık?”, *Yön*, 2 Ocak 1963, Sayı 55, s. 3

¹⁹³ Doğan Avcıoğlu, “Cepheler Beliriyor”, *Yön*, 17 Ekim 1962, Sayı 44, s. 3

¹⁹⁴ A.g.m, s.3

¹⁹⁵ Mümtaz Soysal, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, *Yön*, 7 Mart 1962, Sayı 12, s. 12

yönelmiş devrimci bir politikanın yürütülmesine bağlıdır.¹⁹⁶ Fakat Avcıoğlu “suni konuları” bile kolayca çözüme kavuşturamayan bir parlamentonun ciddi konuları nasıl ele alacağından şüphelidir. Ciddi konular ise kapıdadır. Kalkınma için bir şeyler yapılmalıydı fakat bu sistemle nasıl? Sözgelimi enflasyon parlamentonun çözemediği sorunlardan yalnızca bir tanesidir.¹⁹⁷ Toprak reformu, ağaların istismarı, işçilerin ve memurların sırtındaki ağır vergi yükü parlamentoda çözülmesi çok zor sorunlardır. Çünkü “*sayıca üstünlüklerine rağmen, emekçi kütlelerin*” sesi, parlamentoda duyulmamaktadır.¹⁹⁸ Fakat az sayıdaki varlıklı kesimin menfaatleri çok iyi korunmaktadır. Zira parlamentoyu bunlar oluşturmaktadır. Bu durumda Avcıoğlu’nun aklında bazı sorular/sorunlar vardır: “*muhafazakar bir çoğunluğa dayanarak devrimci bir politika nasıl yürütülecektir?*” Avcıoğlu bu sorusunu kendi cevaplamaktadır: “*parlamentonun dar ve birçok halde miyoplaştırıcı havasından sıyrılıp, kütlelerin desteği*” aranmalıdır.¹⁹⁹ Zinde kuvvetler ise bu hususta anahtar roledir. Zira “*devrimci bir politika, bugün Türkiyede de parlamento dışı geniş bir destek bulacaktır.*”²⁰⁰ Avcıoğlu’nun ikinci sorusu ise böyle bir ortamda, sosyal adalet içinde hızlı kalkınma nasıl gerçekleşebilir? Yöncüler bu sorunun “*rejimin dengesizliklerinin*” ortadan kalkmasıyla mümkün olacağı inancındadırlar fakat bunun nasıl yapılacağına dair metotlarını “henüz” yüksek sesle dillendirmezler.

Yöncülere göre, demokrasi uğruna diye yapılanların basit ve dar çerçeveli tertiplerden, küçük çaplı denge oyunlarından öteye gitmeyen bir rejimin “dengesiz” olması şartırtıcı değildi. Çünkü Soysal’a göre rejimi yaşatmak için girişilen gayretler Bizans politikalarına ve saray entrikalarına benzetmektedir. Soysal’a göre dengenin sağlanabilmesi, “*Türk demokrasisinin yaşayabilmesi ve sağlam temellere yerleştirilmesi için zoraki iyimserlik gözlüklerinin hepsini bir yana fırlatmak*” gerekmektedir. Fakat İnönü’ye göre demokrasinin kusurları kadı kızının kusurları gibidir. Yöncüler ise bu kadı kızına yaklaşıp biraz daha yakından baktıklarında “*yüzü gözü irinlerini derinlerden alan çıbanlarla kaplı; kolları, ayakları dermansızlıktan kopmak üzere; rengi soluk,*

¹⁹⁶ DoğanAvcıoğlu, “İnönü’den Beklediğimiz”, *Yön*,14 Şubat 1962 Sayı 9, s.3,

¹⁹⁷ DoğanAvcıoğlu “Rejimin Güçlükleri”, *Yön*, 13 Nisan 1962, Sayı 19, s.3,

¹⁹⁸ Avcıoğlu, *a.g.m*

¹⁹⁹ Avcıoğlu, “İnönü’den Beklediğimiz”

²⁰⁰ Avcıoğlu, *a.g.m*

*nabzı cansız” birini görmekte-dirler. Üstelik kadı kızının “ıffeti konusunda türlü rivayetler dolaşmakta”dır.*²⁰¹

Türkiye’de temel meseleleri halletmede büyük bir başarı gösteremeyen hatta “küçük olaylarda dahi” İnönü’nün devreye girmesini bekleyen bir sistem nasıl yaşayabilirdi? Taner Timur, Yöncülerin rejime karşı güvensizliklerinin çıkış noktası olan bu sorunun cevabını Türkiye’nin sosyal bünyesinde aramaktadır. Timur’a göre Türkiye’de mevcut düzen “batılı anlamda bir demokrasinin sıhhatli bir şekilde işlemesine müsait değildir.” Çünkü “genel oya dayanan seçimler “eşraf”ı iş başına getirmektedir.” Bu durumda demokrasinin gerçek niteliğini kaybetmesi çok doğaldır. Çünkü “*Eşraf demokrasilerinde ise hürriyetler kağıt üzerinde kalmağa mahkumdur.*”²⁰²

Yön’e göre rejim, “1950’den sonra olduğu gibi, bugün de sosyal görüşleri baskı altında tutma yönünde ilerliyor.”²⁰³ Bu da hükümetlerin demokrasiyi ne kadar benimsediğinin bir göstergesidir Sosyal görüşleri baskı altında tutmak faşizmindi ve 1950’den beri sosyal görüşler baskı altındaydı. Yöncülere göre 141. ve 142. maddeler bunun en açık örneğidir. Avcıoğlu da bu maddelerin hala var olmasını demokrasiyle bağdaştıramaz ve bundan hükümetleri sorumlu tutar. “... 141 ve 142. maddeler bugünkü haliyle korkunçtur.” Buna rağmen, “açık rejim ve demokrasi şampiyonluğunu kimseye vermek istemiyen bir iktidarın mevcudiyeti, memleketimize hâs bir garabet olsa gerekir”²⁰⁴ ve bu durum ancak mutlu azınlık demokrasisidir.²⁰⁵ Bir aldatmacadan öteye gidemeyen bu demokrasi ise iflasa mahkumdur.²⁰⁶ Zaten her geçen gün onlarca yıllık gayretlerin iflasına şahit olunmaktadır Yöncülere göre. “prestiji sıfıra inmiş parlamento ve rejimin” iflas etmemesi mümkün müdür? Çok partili hayat ne kadar suni teneffüsle kurtarılmaya çalışılsa da yaşama belirtisi göstermemektedir.²⁰⁷

Taner Timur’a göre gerçek demokrasinin işlemesi bir aşamaya bağlıdır. Sözgelimi Batı da demokrasi içinde kalkınmamıştır. Bunun açık göstergesi Batılıların, kalkınma süreci içinde iken genel oy hakkına sahip olmamasıydı. Bu yüzden “genel oy kabul

²⁰¹ Mümtaz Soysal, “Nakarar”, *Yön*, 1 Mayıs 1963, Sayı 72, s. 3

²⁰² Taner Timur, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Çarpışan Tezler”, *Yön*, 24 Ocak 1962, Sayı 6, s. 16

²⁰³ Doğan Avcıoğlu, “Ne Kadar Yol Aldık?”, *Yön*, 2 Ocak 1963, Sayı 55, s. 3

²⁰⁴ Doğan Avcıoğlu, “Devekuşu Politikası”, *Yön*, 9 Ocak 1963, Sayı 56, s. 3

²⁰⁵ *A.g.m*, s. 3

²⁰⁶ Doğan Avcıoğlu, “Bir İntikal Devresi”, *Yön*, 23 Ocak 1963, Sayı 58, s. 3

²⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, “Rejim Buhranı”, *Yön*, 21 Şubat 1962, Sayı, 10, s. 3

edilmedikçe gerçek bir demokrasi olmayacağına göre”, Batılılar demokrasi olmadan kalkınmışlardır.²⁰⁸ Aslında Timur’un anlatmak istediği kalkınma sırasında demokrasinin elzem olmadığıdır. Köklü reformların yapılması ve sosyal adalet içinde hızlı kalkınma merkeziyetçiliğin kuvvetli olmadığı sistemlerde pek mümkün değildir Yöncülere göre. Üstelik Türkiye gibi parlamentonun bu kadar dağılık ve işlevsiz olduğu az gelişmiş memleketlerde Batıdan ithal edilen bir rejimin olumlu sonuç vermesi beklenemezdi.

Peki Batı’dan alınan bir demokrasini tatbik şekli nasıl olmalıydı? Daha doğrusu böyle bir durum olabilir miydi? Yöncülere göre rejim buhranı aslında bir siyasi felsefe buhranıydı. *“Bir memlekette siyasi rejimin sıhhatli işleyişi, o memleketin toplumsal ve ekonomik alt yapısı, siyasi felsefesi ve siyasi kurumları arasındaki ahenge”* bağlıydı. Bu ahengin sağlanması ise ancak bir aşamadan sonra mümkündü. Sözgelimi 27 Mayıs ihtilali de bir rejim buhranı sonunda ortaya çıkmıştı ve 1961 Anayasası ile bu buhran önlemeye çalışılmıştı. Fakat bu uyumu ne derece sağlayabilmişti? Yöncülere göre rejim ile halk arasındaki dengenin sağlanması bir “âna” değil bir “süreçe” bağlıydı. Köklü reformlar ise bu sürecin temelini oluşturmaktaydı. Fakat Taner Timur’a göre *“Türkiye’de rejim buhranı halledilememiştir ve daha uzun müddet halledileceğe benzememektedir.”*²⁰⁹ Çünkü Batı siyasi felsefesine uygun bir siyasi yapı ile köklü reformlar nasıl sağlanabilirdi? Üstelik İlhan Selçuk’a göre ise Türkiye sadece Batıdan sadece “işine gelen” fikirleri almaktaydı. “İşine gelmeyen fikirleri” ise *“tehlikelidir, zararlıdır”* diye geri çevirmekteydi. *“Sonra işimize gelen fikirler üstünde kör ve sağır bir rejim kurup adına demokrasi diyerek halkı aldatmak”* der Selçuk; *Bu olacak iş değildir.*²¹⁰

“Bu işin” neden olmayacağını ise Taner Timur açıklamaktadır; çünkü *“demokrasi, sadece bir siyasi teşkilatlanma şekli değil, aynı zamanda bir hayat felsefesi ve yaşama tarzıdır. Bu bakımdan, demokratik rejimi bir vasıta olarak görmek doğru değildir.”*²¹¹ Batıda demokrasiyi bir hayat felsefesi, hatta her şey olarak gören Timur’a göre az gelişmiş memleketlerde durum böyle değildir. Az gelişmiş memleketler İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı tipi demokrasiyi kabul etmişlerdir fakat bu durum bu

²⁰⁸ Taner Timur, “Hürriyet... Fakat Kimin İçin?..”, *Yön*,25 Nisan 1962, Sayı 19, s. 8

²⁰⁹ Taner Timur, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Felsefesiz Türkiye”, *Yön*,28 Şubat 1962, Sayı 11, s. 12

²¹⁰ İlhan Selçuk, “Çıkmazdayız”, *Yön*,14 Mart 1962, Sayı 13, s. 6

²¹¹ Taner Timur, “Demokrasi ve Demokrasi...”, *Yön*, Sayı 25, s. 13

coğrafyalarda bir siyasal sorun yaratmıştır. Bu ülkelerin çoğunluğunda Batı demokrasisi kabul edilmesine rağmen benimsenememiştir. Timur'a göre, "temsili demokrasi az gelişmiş memleketlerin çoğunda iflas etmiş geri kalanında ise işlemez hale gelmiştir." Az gelişmiş memleketlerin Batı demokrasisini benimseyememesinin en büyük sebebi ise bu ülkelerde şehirli ile kırdaki yaşayanlar arasında var olan ikiliktir.²¹² Bu sebepten;

*"genel oy esası, demokrasinin temel prensibi olmasına rağmen, toplumsal yapısında böyle bir ikilik arz eden memleketlerde antidemokratik neticeler doğuruyor. Bu memleketlerde genel oy azınlığın çoğunluğa hükmetmesi neticesini veriyor. (...) genel oy hakkı ağaların oylarını çoğaltan bir vasıta halini alıyor."*²¹³

Memleketi ileri götürecek devrimci hamleler de çok partili hayatla birlikte durmuştur. Yöncülere göre.²¹⁴ Devrimci hamlelerin durduğu yerde ise karşı devrim başlamıştır. Bu noktada Yöncüler için en iyi örnekler Toprak Kanunu'nun bir türlü yürürlüğe konmaması ile Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıdır. Bunlarla beraber "*ileri gidişin motörü olan zinde kuvvetler*" geri plana atılmış hür düşünce engellenerek ülke toprak ağalarının yönetimine bırakılmıştır. Ayrıca Türkiye'de genel oyun kabulü, "*tek parti devrinde hakim olan Devlet telakkisini değiştirmiştir.*" Batı ülkelerinde genel oyla birlikte "sosyal devlet" anlayışı ön plana çıkarken "*bizde genel oydan beklenenlerle, genel oyun verdiği neticeler çoğu zaman tezatlı olmuştur.*"²¹⁵ Doğan Avcıoğlu'na göre bu tezat çok partili sistem ile Atatürk devrimleri arasındaki çelişkiden gelmektedir. Çok partili hayat halka sesini duyurma imkanı verdiği için ileri bir adım olmuştur. Fakat "*yeni sistem aynı zamanda devrimciliğe paydos borusunu çalmıştır.*"²¹⁶ Toprak kanunu uygulanmadan rafa kaldırılmış, köy enstitüleri kapatılmış, din istismarcılığı artmıştır. Nitekim halkı gözetmeyen bir "azınlık demokrasisi" oluşmuştur.

Mümtaz Soysal'a göre demokrasinin temel meselesi halkın istekleriyle devlet idaresi arasında bir bağlantı kurabilmektir. Bu yüzden oy sahibi kimseler, ihtiyaçlarını karşılayacak olanları başa getirmek ister. Fakat az gelişmiş toplumlarda ve Türkiye'nin

²¹² Taner Timur, "Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy", *Yön*, 17 Ocak 1962, Sayı 5, s. 17

²¹³ Timur, *a.g.m*

²¹⁴ Doğan Avcıoğlu, "İnanç Buhranı", *Yön*, 28 Şubat 1962, Sayı 11, s. 3

²¹⁵ Taner Timur, "Ümit Kaynağımız", *Yön*, 21 Mart 1962, Sayı 14, s. 14

²¹⁶ Doğan Avcıoğlu, "İnönü'nün Konuşmaları", *Yön*, 24 Ocak 1962, Sayı 6, s. 3

yapısında böyle bir şey görülmez. Partiler belli çevrelerin eline düşmüştür. Dolayısıyla demokrasi de belli çevrelerin eline düşmüştür ve gerçek anlamını yitirmiştir. Nitekim, ağaların oluşturduğu parlamentodan toprak reformu yapmasını beklemek insanın kendi kendini ameliyat etmesi kadar zordur. Bu bir siyasi çıkmazdır.²¹⁷ Bu durumda “*Türk demokrasisinin halk tercihlerine yöneldiğini söylemek mümkün müdür?*”²¹⁸

Yöncülere göre Türkiye’de demokrasi ile halk arasında bir ikilik vardır ve bu durum çözülmeyen gerçek demokrasiden söz etmeye imkan yoktur. “*Çünkü bugün parlâmentoyu dolduran politikacılar, köylü-işçi-esnaf’tan kurulu halk çoğunluğunu değil, bir mutlu azınlığı temsil etmektedir*”²¹⁹ diye yazan İlhan Selçuk, Prof. Dr. İlhan Arsel’in, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki araştırma yazısını örnek olarak sunar; 1961 yılı seçimlerinin değerlendirildiği yazıda, 450 sandalyeli parlamentoya 41 sanayici ve tüccarın, 47 büyük toprak sahibinin, 263 serbest meslek sahibinin girdiği anlaşılmaktadır. Sanayici, tüccar, toprak ağası ve serbest meslek sahiplerinin toplamı 351’dir. Bu da meclisteki sandalye sayısının yaklaşık yüzde 80’ine tekabül eder. Selçuk, “*geriye kalan üyeler içinde de köylü-işçi-esnaf’tan tek temsilci yoktur*” diye yazar. Oysa 30 milyonluk Türkiye’de sanayici-tüccar-toprak ağası-serbest meslek sahibi kimseler yalnızca yüzde 2’lik dilimi oluşturmaktadır. “*Halkın temsil edilmediği bir parlâmento, bir halk yönetiminin parlâmentosu olabilir mi?*” Halk gerçekten hür iradesini gösteren vatandaşlar topluluğu mudur, yoksa teba mıdır? Bu soruyu soran İdris Küçükömer’e göre eğer halkın sözü parlamentolarda işitilmiyorsa, halk tebaadır, parlamentoya ise küçük bir zümre hakimdir.²²⁰ Bu durum sadece parlamentonun acıklı görünüşü değildir, aynı zamanda “*demokrasi dediğimiz düzenimizin acıklı görünüşü*”dür. Bu durumun doğal sonucunda ise “*çok partili hayatın on yıllık israf devresi ihtilalle kapanmıştır.*”²²¹ “*Netice itibariyle de Türk demokrasisi hiç de İngilteredekine benzemeyen bir mahiyet kazanmıştır*”²²² Bu sebepten Türkiye de “*demokrasiye başka*

²¹⁷ İlhan Selçuk, “Siyasi Çıkmaz, İktisadi Çıkmaz”, *Yön*, 9 Mayıs 1962, Sayı 21, s. 8

²¹⁸ Mümtaz Soysal, “Teşhiste Yanılma”, *Yön*, 21 Şubat 1962, Sayı 10, s. 14

²¹⁹ İlhan Selçuk, “Görünen Köye Doğru”, *Yön*, 3 Eylül 1965, Sayı 127, s. 3

²²⁰ İdris Küçükömer, “Türkiye’de Hukuk Hakim Sınıfların Bir Aracı Mıdır?”, *Yön*, 29 Ocak 1965, Sayı 96, s. 11

²²¹ Taner Timur, “Demokrasi ve Demokrasi...”, s.13

²²² Turan Güneş, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Demokrat Parti Neydi?...” *Yön*, 10 Ocak 1962, Sayı 4, s. 15

kaynak, başka temel aranmalı”dır.”²²³Nihayetinde “her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarına en uygun şekilde” yeşermektedir.²²⁴

Aslında ithal edildiği günden beri çalışmayan bir demokrasiden köklü reformların gerçekleştirilmesi nasıl beklenebilirdi? Türkiye’de 1946’dan beri bir demokrasi denemesi olduğunu belirten Mümtaz Soysal, bu deneme iyice hazırlanmadığı ve beceriksizce yürütüldüğü için “yüze göze bulaştırılmıştır” diye yazar.²²⁵ Batı’dan ithal edilen genel oyun, az gelişmiş memleketlerde “gericiliğe aracı olması” hesap edilememiştir. Aslında aksayan taraf demokrasi değil, sosyal yapıdır. Sosyal yapı değişmediği süre genel oy, tutucu güçleri iktidara getirecek bir mekanizma olarak kalacaktır.²²⁶ Bu sebepten, “demokrasi adı altında dönen dolap” daima tutucu güçler için dönmüştür. Çünkü;

“Türkiyede hangi siyasi teşekkül iktidarda veya muhalefette olursa olsun millî hayatın esasında ve yönünde hiçbir yenilik ve değişiklik beklenemez. Her yeni seçimde veya koalisyon kombinasyonunda kamu otoritelerinde görülebilecek fark, etiket ve şahısların yer değiştirmesinden, ibaret kalacaktır.”²²⁷

Avcıoğlu, daha 1945 yılında mecliste birçok toprak ağası olmasına rağmen Toprak Kanunu’nun geçebileceğini fakat 1946 bu ihtimalin kalktığını, 1950’de ise Türkiye’nin bir toprak ağası tarafından yönetildiğini yazar. Böyle olunca bu sistem ağaların işine gelmiştir ve bu da 27 Mayıs’ı doğurmuştur. Fakat sebepler doğru teşhis edilememiş, vaziyet 27 Mayıs önceki duruma gelmiştir.²²⁸ “İflas etmiş bir denemenin tekrarı ise, sadece yeni iflaslara yol açar.” Doğan Avcıoğlu’na göre 27 Mayıs bir sistemin toptan iflasının sonucudur. “1946’da girilen deneme, siyasi alanda toprak ağalarını ve büyük sermayeyi hakim duruma geçirmiş, bunun sonucu olarak, özel teşebbüse dayanmak isteyen bir iktisadi sisteme gidilmiştir.” Avcıoğlu’na göre çöken bu sistemdir.

²²³ “Demokrasi”, *Yön*, 20 Haziran 1962, Sayı 27, s.4,

²²⁴ Türkkaya Ataöv, “Türk Sosyalizmine Doğru”, *Yön*, 7 Mart 1962, Sayı 12, s. 14

²²⁵ Mümtaz Soysal, “Atatürkten Sonraki İnönü”, *Yön*, 14 Kasım 1962, Sayı 48, s. 3

²²⁶ Doğan Avcıoğlu, “Parlamentoculuk”, *Yön*, 3 Nisan 1966, Sayı 158, s.3

²²⁷ “II. Cumhuriyette Partiler”, *Yön*, 11 Aralık 1964, Sayı 89, s. 8-9

²²⁸ Doğan Avcıoğlu, “Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs”, *Yön*, 23 Mayıs 1962, Sayı 23, s. 3

Yöncülere göre, “demokrasi sanılan bu sahte demokrasinin sahteliği iyice anlaşılmadıkça ve Türkiye’nin sosyal, politik ve ekonomik yeri, tarihi gelişimi bilinmedikçe, memleketi kurtarma yollarını bulmak mümkün değildir.”²²⁹ 1946’da ithal edilen demokrasi daima tutucular koalisyonunu iş başına getirmiştir. 27 Mayıs ile bu durum sonlandırılmaya çalışılsa da “ihtilalden” kısa bir süre sonra çok partili hayat denemesi tekrarlanmış parlamentoya yine tutucular hakim olmuştur. Tutucuların hakim olduğu bir parlamento ise ilerici hamleleri ve reformları gerçekleştirmekten yoksundur. AP iktidarı ile birlikte bir kez daha anlaşılmıştır ki demokrasi, tutucuları ve işbirlikçileri sürekli iş başına getiren bir çarktır. 27 Mayıs’ta bu çarka çomak sokulmuştur. Fakat DP rejiminin ölüm sebepleri doğru teşhis edilememiştir. Mümtaz Soysal, DP rejimi ile AP rejimini baba-oğul ilişkisine benzetir ve şöyle devam eder; “şairin dediği gibi; Bu çocuk büyür babası kadar olur, ondan sonra efendim, ölür. Kaldı ki (...) tarihin hızlanışı diye bir şey var. (...) Memleket miskinler tekkesine dönerse, çocuğun babası kadar olmadan ölüvermesi pekala mümkündür.”²³⁰

Aslında bu dönemde Yöncülerin genel oya ve demokrasiye tam anlamıyla sırt çevirmediğini tekrar belirtmekte fayda vardır. Yöncüler 1946’da başlayan Türkiye’nin demokrasi serüvenine bir taraftan “devrimci bir adım” gözüyle bakıyor ve bu hamlenin halk kütlelerine seslerini işitme fırsatı verdiğini kabul ediyordu. Diğer taraftan ise 1946 denemesinin muhafazakarları iktidarı taşıdığı kanısındaydılar. Nitekim 1961-1965 arasındaki devre onlar için “ama”lıydı. Türkiye’de 1946 yılında kütlelere oy imkanı verilmesi önemliydi “ama” bu durum Türkiye şartlarına uygun muydu? Bu dönemde halk talep etme hakkıyla tanışmıştı “ama” tutucu güçlerden oluşan parlamento buna müsait miydi? Demokrasinin bir denge rejimi olduğunu düşünüyorlar “ama” “henüz ferdi iradenin şuurlanmadığı, organize halde bulunmadığı bir memlekette bu dengenin mevcut olabileceği” ihtimalini “son derece zor” buluyorlardı.²³¹ Bu yüzden 1961-1965 devresinde Yön sayfalarında bu ikiliğe sık sık rastlanmaktadır zira onlara göre demokrasi ile Türkiye ilişkisinde net olmayan bir şeyler vardır.

²²⁹ Cahit Tanyol, “Sömürge Demokrasilerinin Nitelikleri”, *Yön*, 29 Temmuz 1966, Sayı 174, s.16

²³⁰ Mümtaz Soysal, “Teşhiste Yanılma”, *Yön*, 21 Şubat 1962, Sayı 10, s. 14

²³¹ Kudret Bosuter, “Rejimin Dengesizlikleri”, *Yön*, 21 Şubat 1962, Sayı 10, s. 14

Yön-Devrim Hareketi'nin varlığı boyunca net olduğu husus Türkiye'nin sosyal adalet içinde kalkınması için köklü reformların yapılmasının gerekliliği idi. 27 Mayıs'la açılan yeni devre bunu mümkün kılan bir fırsattı Yöncüler için. Zira 27 Mayıs sonrası dönem hem Türkiye hem de Yöncüler için bir arayış devresiydi. Yön aydınları bu arayış devresini fark etmiş ve İnönü öncülüğünde kurulan yeni hükümete “yön” verme isteğiyle kendi arayışını başlatmıştı. Fakat İnönü Hükümetleri'nden beklenen hamlelerin gelmemesi, CHP'nin bünyesinde ilericilerin olduğu kadar muhafazakarların da olması, TİP'in etkisinin sınırı Yöncüleri farklı metotlara sevk etmişti. Çalışanlar Partisi girişimi muhtemelen böyle bir arayışın neticesinde ortaya çıkmıştı. ÇP, işçilerin önemli bir sayısal ve politik kuvvete dönüştüğü bu dönemde AP'ye gitmesi muhtemel oyları kendi bünyesine toplayarak durumu CHP lehine çevirebilir ve onun mevcut yapısında bir değişiklik sağlayabilirdi.²³² Diğer bir metot ise zinde kuvvetleri bir tehdit unsuru olarak gösterip hükümetlerin köklü reformları yapması için baskı uygulamaktı. Talat Aydemir'in 22 Şubat darbe girişiminden bir gün önce Yön'de yayınlanan bir yazı bu durumu destekler niteliktedir; “Türkiye orduya dayanarak ve ordunun desteğiyle, gericiliği ve gericileri yenmesini bilecektir.”²³³ Fakat Atılğan'ın da belirttiği gibi, Yöncülerin bekledikleri hiçbir gelişme olumlu sonuçlanmayacaktı; Aydemir'in darbe girişimleri başarısız olacak, ÇP kurulmadan dağılacak, İsmet Paşa köklü reformları gerçekleştiremeyecekti.²³⁴ Üstelik 1965 genel seçimlerinde alınacak sonuçlar, Yöncülerin “yön” verebileceği bir idare bırakmayacaktı.

2.3.2. Karşı Devrim olarak Demokrasi (1965-1967)

Yön Hareketi'nin demokrasiye yaklaşımı kime yön vermek istedikleri ile doğru orantılıdır. Yön'de demokrasiye aşamalı bir yaklaşım söz konusudur. Özellikle 27 Mayıs sonrası ilk seçimlerden 1963 yılına kadar geçen iki yıllık sürede yeni hükümetin başbakanının İnönü olması, Yöncülere bizzat hükümete ulaşma ve ona yön verme imkanı vermiştir. Bu imkan dahilinde Yöncüler, “bir şeyleri yoluna koyabilmeyi” amaçlamışlardır. İnönü üzerinden işlenen umut algısı, CHP'nin ilericileri ve TİP'in

²³² Atılğan, *a.g.e.*, s. 265

²³³ Doğan Avcıoğlu, “*Rejim Buhranı*”, s.3

²³⁴ Atılğan, *a.g.e.*, s. 164

varlığı ile desteklenmiş fakat zaten en baştan var olan şüpheyi yıkmamış ya da yıkamamıştır. Beklenen reformların gerçekleşmemesi, parlamentodaki çoğunluğun DP geleneğinin bir devamı olması Yöncülerin kafasındaki şüphenin bir kurt gibi büyüyerek demokrasiyi tüketmesine neden olmuştur.

Yöncüler açısından demokrasinin iflası beklentilerin gerçekleşmemesinden kaynaklıdır. Zira Yöncülere göre, kendi beklentileri ile “gerçek” demokrasi doğru orantılıdır. Yöncüler 1961-1965 evresinde reformların yapılması konusunda hükümetlere yön vermeyi amaçlamıştı. Yöncüler için *Umut ile Şüphe Arasında* sıkıştıkları kararsız dönem 1965 Ekim’i itibariyle bitmiş ve bu yıl yönün netleşmesi için dönüm noktası olmuştur. Çünkü AP’nin iktidara gelişi, geçmişi belli olan bir rejimin geleceğine olan inancı kırmıştır. Nitekim 27 Mayıs’a rağmen genel oy, “tıpkı 1950’de olduğu gibi yine tutucuları işbaşına getirmiştir.” Yön’e göre bu bir döngüdür ve sebebi de genel oy ile rejimdir. Böyle bir rejim ise ancak karşı bir devrimdir.

Yön’ün demokrasiye bakışında 1965 Seçimleri bir kopuşu ifade eder. Bu tarihe kadar özellikle CHP ve TİP’in başarısı için yazılar yazılmış seçime giden yolda iki parti birden desteklenmiştir. 10 Ekim Seçimleri Yöncüler için bir hayal kırıklığı mı yoksa bir fırsat mıdır tam olarak anlamak zor. Fakat bu tarihten sonra netleşen husus demokrasiye karşı takınılan tavidir. Yön’ün 10 Ekim seçimlerinden sonra çıkan ilk sayısında bazı yazılar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri; “Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi” başlıklı yazıdır. Bu yazının alt başlığı ise daha dikkat çekicidir; “Sosyalizmin romantik dönemi artık mutlaka kapanmalıdır.”²³⁵ İlhan Selçuk’a göre ise “*Batı demokrasisine âşık aydınlarımızda büyük hüznün başlamıştır.*”²³⁶ 10 Ekim seçimlerinden çok umutlu olan Fethi Naci ise, bu seçimi; “*27 Mayıs’tan beş buçuk yıl sonra, saatlerin beş buçuk yıl geri alındığı gündür (...) saatlerinizi beş buçuk yıl geri alınız*” diye yorumlamaktadır.²³⁷ Bir sonraki sayıda Doğan Avcıoğlu ise; “*1960 Mayısında süngüyle gidenler, 1965 Ekiminde büyük oy çoğunluğu ile iktidara gelmişlerdir*” diyerek, yeni iktidarın karşı bir devrim niteliği taşıdığını belirtmektedir.²³⁸

²³⁵ “Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi...”, *Yön*, 15 Ekim 1965, Sayı 133, s. 4

²³⁶ İlhan Selçuk, “Devrimciliği Yitirince”, *Yön*, 15 Ekim 1965, Sayı 133, s. 5

²³⁷ Fethi Naci, “Gerçek Saygısı: Seçimlerden Sonra”, *Yön*, 15 Ekim 1965, Sayı 133, s. 6

²³⁸ Doğan Avcıoğlu, “Yeni Dönem”, *Yön*, 22 Ekim 1965, Sayı 134, s. 3

Yön Hareketi için parlamenter yolla iktidara gelme ya da hükümete yön vererek reformların uygulanması 1965 seçim sonuçları ile beraber ihtimal dışı kalmıştı. Yöncüler artık kalkınmanın ve reformların ancak bir devrimle gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı.²³⁹ Bu sebepten “ihtilalci” yollardan iktidara gelmeyi amaçlayan Yöncüler, Atılğan’a göre 1967’de derginin kapanacağı tarihe kadar “programatik ve örgütsel bakımdan” ihtilale hazırlanıyordu.²⁴⁰

Yöncülerin “*Devrim’e*” kadar izledikleri metot, mevcut hükümeti Atatürk ilkelerine, kalkınmaya ve 27 Mayıs’a karşı bir devrim olarak göstermek ve bu karşı devrimin aracının parlamento olduğunu vurgulamak şeklindeydi. Bunun yüzden AP ile DP arasındaki organik bağ vurgulanıyor, Türkiye’de genel oyun bir döngü halinde sürekli olarak tutucuları iş başına getirdiği iddia ediliyordu. Sözelimi Mümtaz Soysal, “A.P.’nin Öğrettikleri” adlı yazısında, AP’nin tıpkı DP gibi kütlelerden ciddi oy aldığını yazıyor²⁴¹ ve 1950’den bu yana değişmeyen bu oyların sebebini soruyordu.²⁴²

Aslında Yöncülere göre bu sorunun cevabı “şüpheye” düştükleri andan itibaren aynıydı; Sözelimi Niyazi Berkes daha 1963 yılında “*Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemale o kadar direnen, fakat onun karşısında yenilen gericiliğin intikamı işte bu eserdi. Demokrasi Kemalizmin zıddı demek oldu*”²⁴³ diye yazıyordu. Soysal 1964 yılında demokrasinin “gerekli bünye ve değişiklikleri zamanında ve istenen ölçüde yapamadığı için” cumhuriyetin aleyhinde işlediğini belirtiyordu. Soysal’a göre genel oy çoğu zaman;

“dolambaçlı yollardan, yerleşmiş çıkarları pârlamentoya aksettirmekten öteye gidememiş, özgürlük temel dâvalara dokunmadan konuşabilenin olmuş, seçimler özlü politikalar arasında bir tercih değil, koltuk peşinde yarışmanın mekanizması haline gelmiştir. Bozuk işleyen düzen yüzünden, lâiklik gibi Türk cumhuriyetinin en sağlam kalması gereken başlangıç ilkesi

²³⁹ Atılğan, *a.g.e*, s. 194

²⁴⁰ *A.g.e*, s.194

²⁴¹ “*TİP’in bütün Türkiye’de aldığı oy tutarının AP’nin yalnız İstanbul’da aldığı oy tutarına bile erişemediği*” açıktır. ; Mustafa Demirci, “*TİP, İşçi Sınıfı ve CHP*”, *Yön*, 16 Eylül 1966, Sayı 181, s. 12

²⁴² Mümtaz Soysal, “*A.P.’nin Öğrettikleri*”, *Yön*, 5 Aralık 1962, 51, s. 3

²⁴³ Niyazi Berkes, “*200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: D.P. ve Demokraaaasiii!..*”, *Yön*, 27 Mart 1963, Sayı 67, s. 10-11

bile defalarca ayaklar altına alınmıştır. Yeni getirilen mekanizma, iktidarları halka yaklaştıracak yerde, halktan uzaklaştırmış ve statükocularla çıkarıcıların etkisi altına sokmuştur. Genel oyu cumhuriyetin hizmetine sokabilecek tek yol yani halkçı güçlerin seslerini rahatlıkla kütlelere duyurup doktrinli bir örgütlenmenin temellerini atabilmesi imkânı da bazı hesaplara dokunduğu için, önlenmiştir.”²⁴⁴

Doğan Avcıoğlu, 1945’te başlayan demokratikleşme hareketine varsayılanın aksi şeklinde yaklaşmaktadır. Bu hareketi, “eşraf ve kompradorun Vali Beyin önünde elleri bağlı ayakta durmaktan çıkıp, koltukta ayak üstüne ayak atarak, ona emir verebilecek duruma geçme teşebbüsü”²⁴⁵ olarak değerlendiren Avcıoğlu, Demokrat Parti’yi bir halk hareketi saymanın son derece yanıltıcı olduğunu savunmaktadır. Çünkü bu hareket işçiyi, köylüyü ya da küçük esnafı değil, eşraf ve kompradoru desteklemiştir. “Genel oya dayanan çok partili sistemin yirmi yıllık bilânçosu, tutucu güçlerin devamlı zaferini sağlamaktan ibaret kalmıştır. Genel oy, Batı ülkelerindeki ilerici rolünü Türkiyede oynayamamıştır. Genel oy, halkın değil, ilerici güçler aleyhine olarak, eşrafın ve kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir.”²⁴⁶ Nitekim bu hareket 27 Mayıs’la son bulmuştur. Fakat AP ile birlikte ikinci bir demirkırat dönemi başlamıştır.²⁴⁷ Süleyman Demirel’in A.P genel başkanı olması ise “ikinci bir Menderes özlemi”nin sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Devrimlerin ve Kemalizm’in zıttı olan demokrasinin, karşı bir devrim olarak algılanması Türkiye’ye ithal edildiği tarihten itibaren başlamıştır. 1950 yılında toprak ağalarını iktidara getiren bu sistem 1965 yılında yine tutucu güçlerin gövde gösterisine sahne olmuştur. Çok partili hayatın tek handikabı sadece tutucu güçleri iktidara getirmesi değildir. Partilerin çoğalmasıyla beraber parlamentoda işler yavaşlamış kısır tartışmalardan dolayı meseleler halledilemez olmuştur. İlhan Selçuk’a göre bunun sebebi “siyasi parti itişmelerinin ön plana geçmiş” olmasıdır. Her seçim döneminde ve sonucunda muhafazakarların daha da güçlendiğini belirten Yön yazarı, “parlâmetoculuk geri unsurların memleket içinde hakimiyet kurma ve sürdürme aracı” olduğunu iddia

²⁴⁴ Mümtaz Soysal, “Çıktık Açık Alınla...”, *Yön*, 30 Ekim 1964, Sayı 83, s. 3

²⁴⁵ Doğan Avcıoğlu, “Çatıdaki Kavga”, *Yön*, 11 Mart 1966, Sayı 154, s. 3

²⁴⁶ Doğan Avcıoğlu, “Parlamentoculuk”, *Yön*, 8 Nisan 1966, Sayı 158, s. 3

²⁴⁷ Doğan Avcıoğlu, “Çatıdaki Kavga”, s. 3

etmektedir. Bu durum böyle devam ederken 27 Mayıs olmuş fakat bu “devrimle” yürürlüğe konmak istenen *reformlar* “10 Ekim 1965 seçimleri ile tamamen tasfiye edilmiş”tir. “Böylece (...) parlâmentoculuğun gericileri iktidara getirmekten başka bir işe yaramadığı” tespit edilmiş bulunmaktadır.²⁴⁸ Yön başyazarına göre zaten parlamentonun niteliği bellidir ve böyle bu nitelikte bir meclisten çok fazla bir şey beklenmemektedir. Avcıoğlu’na göre parlamentonun isteneni verememesinin sebebi çok partili hayata sosyal yapıda önemli bir değişiklik yapılmadan geçilmesiyle alakalıydı. Avcıoğlu’na göre Türkiye’nin sosyal yapısına uymayan bu düzen olumlu bir etki bırakmadığı gibi “devrimci kadronun da tasfiyesine yol açmıştır. Nitekim Yön başyazarına göre bu sistem, “20 yıllık denemenin sonunda” “*feodal kalıntılardan hâlâ kurtulamamış*” bir “*parlamentoculuk*”tur.²⁴⁹

Yöncülere göre Türkiye’de işleyen rejimin gerçek demokrasi değil de “parlamentoculuk oyunundan” ibaret bir düzen olduğunun en açık örneklerinden biri de bu düzende sol fikirlere yer olmamasıydı. Halbuki gerçekten demokrasinin olduğu bir ülkelerde karşıt fikirler ve özellikle sol görüşler mevcuttur. Türkiye de ise Cemiyetler Kanunu’nda değişiklik yapıp sözde demokratik rejime geçildiğinden beri sol hareketlerin tasfiyesi söz konusudur. İlhan Selçuk’a göre “*sol fikri tasfiye etmek, özgürlüğü tasfiye etmek anlamındadır.*”²⁵⁰ Toplumcu düşüncelere karşı kurulan cephe “Türkiye’de demokrasicilik oyununu” açıkça göstermektedir. Bunun en güzel örneği Esat Adil’in Sosyalist Partisi ile Türkiye Emekçi Köylü Partisinin 141 ve 142’ye dayanarak kapatılmasıdır.²⁵¹ Bu durum Çetin Altan’ın deyimiyle; “kapitalist iktidar-kapitalist muhalefet”²⁵² yozlaşmasıdır. Bu yozlaşma “çok partili faşizm” diye de nitelendirilebilir. Fakat “*sosyalist partisiz bir demokrasi istemek ‘Dikensiz gül bahçesi’ne pek meraklı olanların kapıldıkları yeni hevestir. Ama boş bir hevestir.*”²⁵³

İlhan Selçuk’a göre bu düzeni oluşturan dönüm yılları vardır. Örneğin “demokrasi denemesine” başlanan 1946’da Atatürkçülükten uzaklaşmış, 1950 de ise seçimi

²⁴⁸ İlhan Selçuk, “İsmet Paşa, Rejimi ve Ötesi”, *Yön*, 19 Kasım 1965, Sayı 138, s. 5

²⁴⁹ Avcıoğlu Doğan Avcıoğlu, “Cumhuriyetin 42. Yılında”, *Yön*, 29 Ekim 1965, Sayı 135, s. 3

²⁵⁰ İlhan Selçuk, “Özgürlük Reformu ve AP!...”, *Yön*, 25 Mart 1966, Sayı 156, s.5

²⁵¹ Mehmed Kemal, “Politika ve Ötesi: Ögünürken Geçmiş Bakmalı!..”, *Yön*, 21 Mayıs 1965, Sayı 112, s. 7

²⁵² Fethi Naci, “Gerçek Saygısı: Halka Anlatmak”, *Yön*, 26 Kasım 1965, Sayı 139, s. 5

²⁵³ İlhan Selçuk, “Ham Hayallerin Sahipleri”, *Yön*, 9 Temmuz 1965, Sayı 119, s. 3

sağcılar kazanmıştır. 1960'ta bu durum düzeltilmeye çalışılmış fakat 1961'de seçimi yine sağcılar kazanmıştır.²⁵⁴ Aslında Yön'ün demokrasiyi karşı bir devrim olarak nitelendirmesinin esas sebebi de budur. Sağcıların sürekli iktidara gelmesinin sebebi ise genel oy ve bu “sahte demokrasidir.” Kütlelerin belirli aralılarla sandık başına gitmelerinden ibaret bir seçim mekanizması, küçük bir zümrenin işine yarayan tutucu ve çıkarıcıları işbaşına getiren demokrasi ise, “Mustafa Kemal hareketine bir son” demektir.²⁵⁵ Nihayetinde; bu bir karşı devrimdir.

2.3.3. Değerlendirme

Umut ile Şüphe arasında geçen bir devreden sonra demokrasinin karşı bir devrim olarak tanımlanması büyük oranda 1965 yılından sonradır. Yön Hareketi her ne kadar Türkiye'ye yön verme iddiasıyla oluşsa da aslında 1965'e kadar geçen süre kendileri için de bir arayış devresidir. Yön'ün yönü ise ancak 1965'ten itibaren netleşecektir. Bunun öncesinde Yöncüler, İnönü'den bir şeyler beklemişler, “ihtilalci İsmet Paşa'nın” hükümetlerine gerçekten de yön vermeye çalışmışlardır. Fakat bir netice alamayınca metot değiştirmişlerdir. Yön veremeyeceklerini bildikleri Demirel iktidarı ve AP ise Yöncüler tarafından her fırsatta eleştirilmiş hatta AP muhalifliği zamanla rejim muhalifliğine dönmüştür. Mecliste çözüme kavuşamayan herhangi bir durum, Yöncüler tarafından rejim buhranı, parlamentonun çalışmaması şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca Yöncüler, AP'yi eleştirirken 27 Mayıs'ı kırmızı bir çizgi olarak belirleyip olayları 27 Mayıs öncesi ve sonrası şeklinde değerlendirmişler ve de bu tarihi zaman zaman tehdit unsuru olarak kullanmışlardır.

Doğan Avcıoğlu'nun “*AP. İktidarı, 27 Mayıs ile karşı-devrim arasındaki yazısız bir anlaşmaya ve uzlaşmaya dayanmaktadır*”²⁵⁶ cümlesi üzerine birçok çıkarım yapılabilir. Bir kere 27 Mayıs ihtilal ya da darbe olarak adlandırılabilir fakat seçilmiş bir hükümeti alaşağı etmesi ve dolayısıyla demokrasiye müdahale etmesi tartışmaya kapalıdır. AP ise yine bir seçilmiştir. Bu noktada Doğan Avcıoğlu'nun, 27 Mayıs'a karşılık seçimle iş

²⁵⁴ İlhan Selçuk, “Müesseseseleşme Yolunda”, *Yön*, 6 Mart 1963, Sayı 64, s. 3

²⁵⁵ Mümtaz Soysal, “Atatürkten Sonraki İnönü”, *Yön*, 14 Kasım 1962 Sayı 48, s. 3

²⁵⁶ Doğan Avcıoğlu, “Durum”, *Yön*, 13 Mayıs 1966, Sayı 163, s. 3

başına gelen AP'yi karşı devrim olarak adlandırması, Yön'deki demokrasi kavramının esnekliğini ortaya koymaktadır.

Bugüne dek ihtilalin tek örneğini 27 Mayıs'ta yaşanan Yöncülerin, ihtilale karşı bakışları olumludur. Çünkü yaşadıkları ilk örnek, üzerlerinde olumlu etkiler bırakmış, hatta ortaya çıkışları bu hareket vesilesiyle olmuştur. Ayrıca, 1946-1960 arasındaki sıkıntılı döneme de yine bu ihtilal son vermiş, birçok kapıyı da açmıştır. Yine 27 Mayıs'ta birlikte hem sosyal hem de sosyalist fikirlerin gelişmesi, Yöncüleri ihtilal yanlısı yapmış olabilir. Aslında mantık basittir; Yöncülere göre, DP iktidarında ne demokrasiden ne sosyalizmden ne de özgürlükten bahsetmek imkansızdır. Bu kelimelere 27 Mayıs ihtilali ile kavuşulmuştur. Şimdi AP iktidarı ile ikinci bir demirkırat evresi yaşandığına göre, bu evreyi de kapatabilecek tek yol vardır; devrim.

2.3.4. Yön: Devrim (1969-1971)

Yöncülerin yönünü bulmasını ifade eden Devrim Gazetesi,²⁵⁷ 21 Ekim 1969'da yayın hayatına başlamıştır. Yön Dergisi ile Türk siyasetine yön vermeyi amaçlayan Avcıoğlu ve arkadaşları, Devrim ile amaçlarını radikalleştirmişlerdir.²⁵⁸ Devrim'e göre devrim, *"en basit deyimiyse eski düzenin egemen sınıflarıyla birlikte yıkılması ve yükselen toplumsal güçlerin kendi düzenlerini getirmesidir."*²⁵⁹ Devrim'in imtiyaz sahibi Cemal Reşid Eyüboğlu, genel yayın yönetmeni Doğan Avcıoğlu, yazı işleri müdürleri Hasan Cemal ile Uluç Gürkan'dır.²⁶⁰ Devrim'in kadrosu Yön'ünki gibi geniş değildir. Yön'de aydınlara ortak bir platform özelliği varken, Devrim'de dar ve esas amaca odaklanan çekirdek bir kadro mevcuttur.²⁶¹ Devrim'in, 1969 seçimlerinden yaklaşık bir hafta sonra

²⁵⁷ Gökhan Atılğan'a göre; Devrim'i gazete mi yoksa dergi mi olarak tanımlamak gerekir, bunun cevabı zordur. Atılğan, *Geleneksel Aydınlar*, s.288

²⁵⁸ Hasan Cemal'in yazdığına göre Avcıoğlu; *"1960'larda Yön'le Türkiye'nin yönünü belirledik. Devrim'le devrimi yapacağız"* diye söylemektedir. Hasan Cemal, *"Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım"*, Doğan Kitap, İstanbul 1998 s. 204

²⁵⁹ "Devrim Stratejisi", *Devrim*, 17 Kasım 1970, Sayı 57, s. 8

²⁶⁰ Devrim'i çıkaran kadro, Mümtaz Soysal hariç Yön'ünkiyle aynıdır.

²⁶¹ Yazar kadrosu Yön ile kıyaslanmayacak kadar dar olsa da, Çetin Altan, İlber Ortaylı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nimet Arzık, Ceyhan Atıf Kansu, Adalet Ağaoğlu gibi ünlü simaların yanında Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Dündar Seyhan, Mucip Ataklı gibi asker kökenli isimler de mevcuttur.

yayın hayatına başlaması tesadüf değildir. Avcıoğlu ve ekibi, büyük ihtimalle seçim sonuçlarını tahmin etmiş, gazetenin ilk sayısını da buna göre çıkarmışlardır. Burada amaç, silahların zamanında çekilmesidir. Zira Avcıoğlu da Devrim'in ilk sayısında “... son seçimler 27 Mayıs günlerinden beri <<zinde güçler>> denen aydın çevrelerde rejime olan ümitlerin azalmasına yol açmıştır” diyerek aslında Devrim'in işleme biçimini de açıklamıştır. Seçim sonuçlarının ardından CHP ve TİP'in beklentilerin altında kalmasını, “parlamentoculuk yoluyla düzen değişikliği ve kalkınmanın gerçekleşebileceği ümitlerini çok zayıflatmıştır” şeklinde değerlendiren Avcıoğlu, İnönü'nün de demokratik rejim konusunda yanıldığını yazar. Yine Avcıoğlu'na göre, Türkiye'nin kalkınabilmesi için köklü reformlara ihtiyaç vardır. Bu ise parlamento ile mümkün değildir. Bu sebepten, başka çözüm yolları aranmalıdır.²⁶²

Yön ile Devrim arasında biçimsel olarak birçok fark vardır. Yön Dergisi içerik olarak daha hacimlidir; sinema yazıları, kitap değerlendirmeleri, farklı görüşten yazarların düşünceleri, tarihi olayların değerlendirilmesi gibi pek çok konu Yön'de işlenebiliyorken Devrim'de durum farklıdır. Zaten sayfa sayısı da Yön'ün yarısı kadar olan Devrim'de ağırlık, güncel olayların değerlendirilmesi ve dönemin siyasi havasıdır. Fakat farklılık biçimsellikten ibaret değildir. Yön ile Devrim arasında zihniyet ve eylemsellik farkı da çoktur. Devrim'de artık yön belirleme gibi bir kaygı yoktur. Zira yön bellidir. Yaklaşık iki yıl yayın hayatına devam eden gazetede amaç, belirlenen yöne doğru hızla gitmektir. Zihniyet farkına verilebilecek en iyi örneklerden biri partilere ve isimlere biçilen roldür. Örneğin Yön'de zaman zaman CHP'ye, TİP'e ya da İnönü veya Ecevit gibi bazı kimselere ümit beslenmektedir. Devrim'de ise umut beslenen herhangi bir parti ya da isim olmadığı gibi, bu isimlerin veya partilerin bozuk düzene yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. İnönü'yü AP iktidarının bekçisi ve koruyucusu olarak adlandıran Avcıoğlu, bunu, “parlamentoculuğu koruma iddiasıyla benimsenen politik tutumun kaçınılmaz sonucu” olarak görür. “23 yıllık çok partili hayat denemesi, bu gerçeği gözler önüne sermiştir” diye yazan Devrim başyazarı, artık daha nettir; “genel oyun ters işlediği Türkiye'de parlamentoculuk, bozuk düzenin rejimidir”²⁶³

²⁶² Doğan Avcıoğlu, “Takke Düştü”, *Devrim*, 21 Ekim 1969, Sayı 1, s. 5

²⁶³ Doğan Avcıoğlu, “Çelişme”, *Devrim*, 28 Ekim 1969, Sayı 2, s. 1

Devrim’de ilk sayılarda kurgu şöyledir; parlamentoyu ve demokrasiyi eleştiren sabit iki köşe vardır. Bunlardan biri “parlamentoculuk tartışmaları” köşesidir. 5.sayıyla beraber “Parlamento Tartışmalarını Başlatıyoruz” adlı manşetle başlayan yazı dizisi, bir nevi parlamento karşıtı bir kampanyaya dönüşmüştür.²⁶⁴ Parlamentoyu eleştiren diğer sabit köşe, eski parlamenterlerden Çetin Altan’a aittir. Zamanında Yön’de yazıp daha sonra TİP’ten milletvekili olan Çetin Altan’ın Devrim’deki köşesinin ismi “Ben Milletvekili İken”dir. Altan’ın parlamento anıları ile parlamentonun “yararsızlığı” üzerine yazılarının bulunduğu köşede demokrasinin bir ön adı vardır; “cici demokrasi.” Bu kavram, Devrim sayfalarında sık sık kullanılacaktır.

Devrim’de başlatılan “parlamentoculuk tartışmaları” bir nevi parlamentoların ve demokrasilerin tarihsel serüveninin ele alındığı yazı dizisidir. Parlamento işleyişlerinin gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki mevcudiyetinin ve işleyebilirliğinin ele alındığı yazılarda Türkiye’nin yeri az gelişmiş ülkeler arasındadır. Az gelişmiş ülkelerde parlamento ise, tutucu güçler koalisyonunu iş başına getirme görevini üstlenmektedir. Devrim, birçok tarihi örnekle bunu kanıtlamaya çalışmakta ve “parlamentoculuğun” az gelişmiş ülkelere aktarılamayacağını savunmaktadır.²⁶⁵

Parlamentoyu ve demokrasiyi eleştiren sabit iki köşenin dışında Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve Hasan Cemal sabit yazarlardır. (Daha sonra İlhan Selçuk’un yerini Uğur Mumcu alacaktır.) Başta Avcıoğlu olmak üzere diğer yazarlar da siyasi havayı solur, durumları değerlendirir ve nihayetinde sonucu parlamentoculuğa vardırırlar. Parlamento ve demokrasi konusu 8 sayfa halinde çıkan Devrim gazetesinin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de özellikle 1960’ların sonunda gençlik hareketleri tüm hızıyla devam ederken bu duruma gerek siyasiler gerek de basın kayıtsız kalamamıştır. Devrim’in yazı işleri müdürlerinden Uluç Gürkan, “Gençlik” adlı köşesinde düzenli olarak durumları takip etmiş ve gençlik eylemlerinin yanında olduğunu daima hissettirmiştir. Devrim’de gençliğe ayrılan yazılar Gürkan’inkinden ibaret değildir. 23. sayıda “Faşizm Geliyormuş” başlıklı yazısında Avcıoğlu, gençleri eleştirenleri eleştirmektedir. Artan hararet, silahlı eylemlerin çoğalması, gençler arasındaki kavgalar özellikle siyasilere ve

²⁶⁴ Atılğan, “Geleneksel Aydınlar”, s. 294

²⁶⁵ “Az Gelişmiş Ülkelerde Parlamentoculuk”, *Devrim*, 18 Kasım 1969, Sayı 5, s. 7

bazı aydın kesimlere göre gelen faşizmin işaretidir. Avcıoğlu'na göre ise “gerçek devrimcinin görevi ‘ya daha kötü olursa diye paniklemek değil’ daha kötüsünü önlemek ve şartların elverdiği en iyiyi gerçekleştirmek için ön saflarda savaşımdır.” Kaldı ki, Avcıoğlu'na ve gençliğe göre faşizm zaten gelmiştir.²⁶⁶ “Lâfta keskin devrimci, fakat eylemde tutucu sol çevreler ‘aman uslu duralım, yoksa faşizm gelir’ diye avunurlarken, her gün patlak veren olaylar, işçiler ve devrimci gençlik için faşizmin çoktan geldiğini” kanıtlamakta²⁶⁷ ve Türkiye’de bugünkünden kötü birşeyin olabileceğine inananlardan değiliz” diye yazılmaktadır.²⁶⁸ Bu düzenin değişmediği sürece, faşizmin hep var olacağını savunan Avcıoğlu'nun temel dayanağı seçim sonuçlarıdır. Zira “cici demokrasi düzeninde, faşizme en fazla teşne olan gerici ve işbirlikçi sınıflar devamlı sandıktan” çıkmaktadırlar;²⁶⁹

“Çok partili döneme geçtiğimiz günlerden bugünlere kadar, Türkiye’de sözü edilen demokrasi, bu tür gizli kapaklı, yutturmaca maskeli, sahte bir demokrasi olmaktan öteye geçememiştir. Bir ülkede demokrasi sahte olunca, ‘A’ dan ‘Z’ ye kadar her şeyin sahte olabileceğine şaşırılmamalı gerekir. Yıllar boyunca seçimlerden seçimlere, bir yem borusu politikası ile oynayarak Demokrasi denilen Anka kuşunu bekleyip durmaktayız. Oysa, Sandıktan hep aynı egemen sınıfların partileri, halktan kopmuş partiler, herhangi bir sosyal sınıfa dayanmadıkları için, temel felsefeleri ve sosyal bilinçleri olmayan partiler çıkıyor.”²⁷⁰

Yön-Devrim hareketine göre, Türkiye’de 1946’dan beri Kemalist devrime yönelik bir karşı devrim söz konusudur. Fakat bazı “mukaddesatçı ve Anadolu kimseler”, bunun aksini düşünerek, esas devrimin ve birçok başarının çok partili hayata geçerek başarıldığını ifade eder. Atatürk dönemini “tek parti demokrasisi” olarak adlandıran Hasan Cemal, bahsedilen başarının ne olduğunu anlamaz ve sorar; “neydi bu başarılı hizmetler? Köy Enstitüleri’nin kapatılması mı? Toprak Reformu Kanununun rafa kaldırılması mı? Kuran kursları adı altında medreselerin yeniden açılması mı?”

²⁶⁶ Doğan Avcıoğlu, “Faşizm Geliyormuş...”, *Devrim*, 24 Mart 1970, Sayı 23, s. 1,7

²⁶⁷ “İşçi ve Gençlik İçin Faşizm Çoktan Geldi!”, *Devrim*, 17 Kasım 1970, Sayı 57, s. 1

²⁶⁸ Doğan Avcıoğlu, “Bekleyiş”, *Devrim*, 2 Mart 1971, Sayı 71, s. 1

²⁶⁹ Doğan Avcıoğlu, “Dar Kapı”, *Devrim*, 24 Kasım 1970, Sayı 58, s. 1

²⁷⁰ Muzaffer Karan, “Sahte Demokrasileri Yaratan Kötü Politikacılar”, *Devrim*, 5 Mayıs 1970, Sayı 29, s. 3

Sorularını sıralandırmaya devam eden Devrim yazı işleri müdürü Hasan Cemal, yazısını Atatürk'ün bir cümlesi ile bitirir; *“Telakki yolumuzun üstüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz.”*²⁷¹

Hem Yön'de hem de Devrim'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişi karşı bir devrim olarak nitelendirilir. Cemal Reşit Eyüboğlu'na göre; *“1950'de seçim sandıklarından çıkan oylar; toprak ağası, kasaba ve kentlerde türedi harp zenginleri, karaborsacılar, medrese kalıntısı yobazlar, romantik özgürlük tutkunları gibi çeşitli tutucu ve karşı devrimci özlem içindeki baskı gruplarının koalisyonu olan DP'yi iktidara getirmiştir.”*²⁷² Böylece “tek partili devrimci düzen” bozulmaya başlamıştır. 27 Mayıs ihtilali bu kötü gidişe dur demiş fakat yeterli olamamıştır. AP'nin iktidara gelmesi ise karşı devrim hareketinin güçlenerek yoluna devam etmesine yol açmıştır.

DP ile AP ve Menderes ile Demirel arasında Devrim sayfalarında sürekli bir benzetme yapılmaktadır. 1950'de başlayan DP iktidarının serüveni ile 1965'te iş başına geçen AP'nin izlediği yol, ekonomi, dış politika, Amerika'ya yakınlık, kapitalist düzenin savunuculuğu, baskıcı iç politika gibi konularda neredeyse aynıdır. Demirel'in yükselişi, kitlelere hitabı, Amerika ile ilişkileri de Menderes'in hikayesine benzemektedir. Devrim sayfalarında bu benzetmeler verildikten sonra iki partinin ve iki liderin sonlarının benzeyip benzemeyeceği üzerine tartışma yürütülür. Nitekim, yazının sonu 27 Mayıs'a övgü ile tamamlanır.

Doğan Avcıoğlu için “rejimin iflasının” temel sebebi Adalet Partisi'nin iktidar olması değildir. Devrim başyazarına göre iflasın asıl sebebi, AP iktidarına bir alternatifin olmamasıdır. Devrim çevresi CHP'den ümidi çoktan kesmiştir zaten. Onlara göre, ana muhalefet, güven ve samimiyet vermeyen bir ekibin elindedir. Bunların üstüne bir de toplumsal ve ekonomik bunalım gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu durumda rejimden ümidini kesen kesim sadece Devrim çevresi değildir, aydınlar ve iş çevreleri de rejimin

²⁷¹ Hasan Cemal, “Gericı Basında Ne Var Ne Yok?: 23 Nisan 1920'nin Ellinci Yılında”, *Devrim*, , 28 Nisan 1970, Sayı 28, s. 2

²⁷² Cemal Reşit Eyüboğlu, “Devletçilik Mi? Kapitalist Soygunculuk Mu?”, *Devrim*, 3 Şubat 1970, Sayı 16, s. 2

iflasını kabul etmektedir. Avcıoğlu'na göre manzara o kadar kötüdür ki; *“cici demokrasinin iflâsı, işler yoluna girecek değildir.”*²⁷³

“CHP’yi bugünkü, hâliyle bir iktidar alternatifi gören ve bir mucize ile iktidara gelirse, köklü bir düzen değişikliğini gerçekleştirebileceğine inanan kişilerin sayısı, öyle sanırız ki, hayli azalmıştır” diye yazan Avcıoğlu, Ecevit hareketini ilk yıllarında desteklediğini fakat bu hareketin yetersizliklerinin ve tutarsızlıklarının daha sonra ortaya çıktığını savunarak *“Ecevit takımını”* bozuk düzenin savunucusu olarak tanımlamaktadır. Avcıoğlu'na göre *“AP’nin perişan manzarası (...) ve CHP’nin umut veren bir iktidar alternatifi olmaktan çıkışı, aslında cici demokrasinin iflâsını yansıtılmaktadır.”*²⁷⁴

Avcıoğlu'na göre politik ve ekonomik sorunların temelini bir *“iktidar boşluğu”* oluşturur.²⁷⁵ ülkede, işsizlik, hayat pahalılığı, salgın, özgürlüklerin kısıtlanması gibi ciddi sorunlar mevcut iken parlamentoda ve meclis gruplarında, *“hangimiz daha çok Menderesiyiz”* gibi kısır tartışmalar sürmektedir. İktidar boşluğunun tek sebebi mevcut iktidar değildir Avcıoğlu'na göre. Bu boşluğu doldurabilecek bir muhalefet de yoktur. Devrim başyazarının iktidar boşluğunu aynı zamanda bir iflas olarak değerlendirmesinin esas sebebi de budur. Zira iflas eden sadece Demirel iktidarı değerdir; *“bütün partileriyle birlikte cici demokrasidir ve hatta cici demokrasinin egemen sınıflarıdır.”*²⁷⁶ Aynı boş kavgaların parlamentoda tekrarlanacağı görüşünde olan Avcıoğlu, yöneticisiz Türkiye, sahipsiz Türkiye değerdir diyerek gelecek günlere umutlu bakılmaktadır.²⁷⁷

1970 Eylül’nde, AP, CHP, GP, MP, YTP, BP, MHP, MNP ve TİP olmak üzere mevcut dokuz parti bulunmaktadır. Bu gidişle daha çok parti kurulur iddiasında bulunan Devrim’e göre bu durum bizzat *“cici demokrasinin”* iflasını açıklamaktadır. Birbirinin tekrarı niteliğinde kurulan partiler, aynı tutucu güçleri oluşturacaklar, koalisyon dönemlerini başlatıp zaten işlemeyen parlamentoyu iyice çalışmaz hale getireceklerdir.²⁷⁸ Uğur Mumcu’ya göre; *“Türkiye’de demokrasi adı altında yürütülen*

²⁷³ Doğan Avcıoğlu, *“İflâsın Eşiğinde...”*, *Devrim*, 19 Mayıs 1970, Sayı 31, s. 1,7

²⁷⁴ Doğan Avcıoğlu, *“CHP Kurultayı”*, *Devrim*, 30 Haziran 1970, Sayı 37, s. 1

²⁷⁵ Doğan Avcıoğlu, *“İktidar Boşluğu”*, *Devrim*, 27 Ekim 1970, Sayı 54, s. 1,7

²⁷⁶ Doğan Avcıoğlu, *“İflâs”*, *Devrim*, 17 Kasım 1970, Sayı 57, s. 1

²⁷⁷ Doğan Avcıoğlu, *“İktidar Boşluğu”*, s. 1,7

²⁷⁸ *“Cici Demokrasi, Parti Bolluğunda Boğulacak”*, *Devrim*, 8 Eylül 1970, Sayı 47, s. 1,7

(...) *sömürü düzeninin son belirtileri bunlardır.*"²⁷⁹ Yeni partilerin kurulmasının, halkta somut meselelerden, soyut siyasi çekişmelere doğru bir kaymaya neden olacağını ifade eden Mumcu, yeni kurulan partilerin, tıpkı eskiler gibi bir çözüm olamayacağını iddia eder. Mumcu'ya göre siyasi partilerin çoğalması, demokrasinin gereklerinin bu partilerce yapılması anlamına gelmez. Partilerin çoğalmasını bir düzensizlik olarak adlandıran yazar, bu düzensizliğe "çok partili düzensizlik" adını verir.²⁸⁰

"Türkiye'de iktidarın veya muhalefetin sistemli gafleti ve bunu sürdürüp gitmeleri sonucu, Ordu tarafından bir darbe veya ihtilâl gelirse" bu bir macera ya da iktidar hırsı olmayacaktır Yön-Devrim Hareketi'ne göre. Aksine, bir ihtilal olacaksa *"iktidar ile muhalefetin garip bir tutum ve hareket birliği içinde"* Anayasa'yı ihlali yüzünden olacaktır. Zira iktidar ve muhalefet, 1961 Anayasası'nın yarattığı çağdaş ve özgürlükçü ortamı tersine çevirmiş gerçek demokrasiye ulaşma imkanı ise yine değerlendirilememiştir. Yön-Devrim Hareketi'ne göre, bu partiler fırsatı sandıksal demokrasi haline getirmişlerdir. Demokrasi, "cici demokrasi", "Filipin demokrasisi" düzeyine düşmüştür. Bu durum ise, *"Türk toplumuna felâket getirdiği ve getireceği için, asker kişilerin sabrı taşacaktır."*²⁸¹

Avcıoğlu'na göre yaşanabilecek bir felaketin önüne geçmek ve gereken reformları yapmak için tek yol Kemalist bir devrimdir. Uğur Mumcu'nun tezi de budur. Mumcu'ya göre Kemalizm'in başta bağımsızlık ve ekonomik olmak üzere birçok olumlu tarafı vardır. Bu sistemin başarısı, çok partili hayattan uzak olmasıyla alakalıdır. *"Kemalizm, tek parti yönetimine bağlı devrimci bir düzen çeşididir"* diye yazan Mumcu, *"çok partili demokratik hayatı özlemek, toplumsal yapı karşısında bir anayasa ve demokrasi romantizmidir"* iddiasında bulunur ve Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak formülün Kemalizm olduğunu açıklar.²⁸² Kemalist devrimin ise iki dayanağı vardır; parti ve ordu. Ordu daima "günlük politikanın dışında, devrim politikasının içinde olmuştur."²⁸³ Zira, *"Türkiye'nin son yüzyıllık tarihi, bir zinde güçler*

²⁷⁹ Uğur Mumcu, "Çok Partili Düzensizlik", *Devrim*, 6 Ekim 1970, Sayı 51, s. 2

²⁸⁰ *A.g.m.*, s. 2

²⁸¹ Muammer Aksoy, "Ecevit Takımının Askerî Darbe Fobisi", *Devrim*, 11 Ağustos 1970, Sayı 43, s. 8

²⁸² Uğur Mumcu, "Gerici Parlamentoculuk", *Devrim*, 3 Mart 1970, Sayı 20, s. 2

²⁸³ Doğan Avcıoğlu, "Dikta", *Devrim*, 6 Ocak 1970, Sayı 12, s. 3

tarihidir.”²⁸⁴ Yön-Devrim Hareketine göre, Türkiye’de ordu hep ilerici bir rol oynamıştır. Bir kere, gericiler, ülkeyi “*tam bir orta çağ karanlığına gömmeye cesaret edemiyorsa, bu, herşeyden önce, Türk Ordusunun devrimci bilincinden çekindiği içindir.*”²⁸⁵

Zinde kuvvetler deyimini ilk kez Yön sayfalarında kullanılmış, Yöncüler sayfalarında “ilericilere” sık sık yer vermiştir. Yön’de aydın-öğrenci-ordu grubu, zinde kuvvetlerin temel bileşenleri iken, Devrim sayfalarında asker çok daha işlenen bir konu haline gelmiştir. Avcıoğlu’nun işlediği “Türk Ordusu ve NATO”, “CIA Gözüyle Türk Ordusu” gibi yazı dizilerinin varlığı, Atatürk’ün ordudan beklentileri şeklindeki yazılar daha ilk sayılardan itibaren Devrim’in iskeletini oluşturmaya başlamıştır.

Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Dündar Seyhan, Suphi Karaman, Mucip Ataklı gibi eski “ihtilalci” askerlerin Devrim’de yazması ayrıca dikkat edilmesi gereken bir konudur. Madanoğlu’nun ders verir yazıları, Köksal’ın 27 Mayıs anıları, gazetenin orduya hassas yaklaşımı sayfaları çevirdikçe daha net görünmektedir. Yön değerlendirmelerinde birçok araştırmacının Yön hakkındaki temel yorumu, derginin “tüzüksüz bir parti” işlevi görmesiydi. Devrim sayfalarına ve kadrosuna bakıldığı zaman ise, “bildirisiz bir cunta” görünmektedir.

27 Mayıs döneminin ihtilalci askerlerinden Dündar Seyhan, “Çıkmazdaki Bunalımın Gerçek Sorumlusu”nu İnönü olarak görmektedir. Atatürk ilkelerinin “rötuş” edilmesi, “cici demokrasiye” geçilmesi karşı devrimin ilk sinyalleriydi Seyhan’a göre. Atatürk ilkelerine dönüş hareketi olan 27 Mayıs’ın amacına ulaşamaması İsmet İnönü’nün “iktidar hırsından” kaynaklanmaktaydı. Türkiye siyasetine ihtilalle giren İnönü’yü ancak başka bir ihtilal gölgeleyebilirdi.²⁸⁶

“Paşa’nın Çıkmazı” başlıklı yazısında Avcıoğlu, İnönü’nün amacının halkın mutluluğu, özgürlüğü değil, “*iflâsın eşiğine yaklaşan cici demokrasinin, koltuk değnekleriyle de olsa*” yaşatmak olduğunu belirtir. İnönü’ye göre demokratik rejimden başka çare yoktur. Bu da Avcıoğlu’nun gözünde İnönü’nün eski devrimciliğini yitirmesi demektir.

²⁸⁴ Doğan Avcıoğlu, “Bu Sese Kulak Veriniz...”, *Devrim*, 7 Nisan 1970, Sayı 25, s. 1

²⁸⁵ Avcıoğlu, “Dikta”

²⁸⁶ Dündar Seyhan, “Çıkmazdaki Bunalımın Gerçek Sorumlusu?”, *Devrim*, 3 Şubat 1970, Sayı 16, s. 4

Devrim başyazarının eleştirileri bunla da sınırlı değildir; İnönü'nün “cici demokrasi” saplantısı yüzünden aldığı oyların sürekli bir düşüş halinde olması, onu iktidarın uydusu ve göstermelik bir muhalefet partisi haline getirmektedir. Yine Avcıoğlu'na göre, İnönü, “*hergün bir 31 Mart içinde yaşanmaktadır*” der, fakat “*cici demokrasinin zembereği kırılır diye*” olanları görmezden gelir. Avcıoğlu, en sonunda çok partili hayat ile “cici demokrasinin nimetlerinden yoksun bulunan” Atatürk dönemini kıyaslar ve İnönü'nün artık koalisyonun “ikinci adamı” olduğunu iddia eder.²⁸⁷

Demokrasinin Devrim'de, “cici demokrasi”, “Filipin demokrasisi”, “tutucular ve işbirlikçiler demokrasisi” gibi birçok ön adı vardır. TÖS ikinci başkanı Dursun Akçam'ın Devrim'de yayınlanan yazısının başlığı ise “Sarı Demokrasi”dir. Akçam, hükümetin gençliğe ve öğretmenlere karşı tutumu ile irticai faaliyetlerin artmasını değerlendirdiği yazısında yaşanan sıkıntılı günlerin sebebi olarak “cici demokrasiyi” görmektedir. “*Emperyalizmin filosuna, finosuna karşı çıkan gençler de bu demokrasi adına öldürüldüler. (...) 27 Mayıs'ın getirdiği Kemalist hareketin adı, anlamı yine bu demokrasi adına önce okul kitaplarından çıkarıldı, sonra da temelinden tasfiye yoluna gidildi.*”²⁸⁸

Demokrasinin sağcısı için de solcusu için de anlamının “*halkın, halk eliyle, halk için yönetim*” olduğunu yazan Doğan Avcıoğlu, Türkiye'de demokrasinin bu anlama gelmediğini ifade eder. Avcıoğlu'na göre Türkiye'de parayı verenin düdüğü çaldığı cici bir demokrasi mevcuttur.²⁸⁹ Seçmenin yıldan yıla ilgisinin azalması “*hiçbir dâvâya ciddi bir çözüm getiremeyen cici demokrasi*” yüzündendir. Halkın ilgisizliği “cici demokrasiyi” temellerinden sallandırmaktadır. Bu durum “çok partili faşizmi” doğurabilir. Avcıoğlu ise bu duruma karşı 27 Mayıs'ı hatırlatmaktadır.²⁹⁰

Uğur Mumcu da Doğan Avcıoğlu gibi, demokrasinin gerçek anlamı olduğunu fakat bu anlamın Türkiye'de işlemediğini düşünür. Mumcu bu durumu, demokrasinin bir dış görünüşü bir de düzeni oluşturan görünüşü olarak ifade eder. Demokrasinin dış görünüşünde göze çarpan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar; genel oy, millet iradesi, partiler ve parlamentodur. Dış görünüşe göre ise halk istediğini seçer, istemediğini

²⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, “Paşa'nın Çıkmazı”, *Devrim*, 23 Aralık 1969, Sayı 10, s. 1

²⁸⁸ Dursun Akçam, “Sarı Demokrasi”, *Devrim*, 10 Şubat 1970, Sayı 17, s. 2

²⁸⁹ Doğan Avcıoğlu, “Cici Demokrasi Üzerine...”, *Devrim*, 14 Nisan 1970, Sayı 26, s. 1

²⁹⁰ Avcıoğlu, a.g.m, s. 7

iktidardan düşürebilir. Bu noktada “*kapitalizmin baş temsilcisi Ecevit ile ‘en ileri solcu’ Ecevit arasında bir ayrılık yoktur*” diye yazan Mumcu, bir de bu düzeni demokratik düzen saymayan devrimcilerin mevcut olduğunu dile getirir. Devrimciler, bu düzende “*milli iradenin gerçekte bir oligarşinin idaresi olduğunu, seçmen çoğunluğunun iradesinin oligarşiye bağımlı olduğu kanısındadırlar.*” Siyasi partiler ile devrimcilerin farklı yorumları ise iki tarafın da birbirini “demokrasi düşmanı” olarak nitelendirmesine yol açar.²⁹¹

Avcıoğlu’na göre genel oy, “tutucu güçler koalisyonun” lehine işlemektedir. Zira “*sandıktan devamlı bu gericiler koalisyonu çıkmaktadır.*” Bu durumda “*Türk halkının büyük çoğunluğu, tutucu güçler koalisyonunun diktası altında yaşamaktadır.*” “*Dikta altındaki milyonların oyu, kendi oyu değil, şeyhin, beyin, ağanın, tefeci, aracı ve kompradorun oyudur*” diye yazan Avcıoğlu, bu durumun “köklü devrimlerle” son verilmedikçe devam edeceğini belirtir.²⁹² Uğur Mumcu ise, bu durumun Türkiye’nin tam bir çöküntü döneminde olmasının sebebi olarak görür. Bunun sebebini sadece “kötü politikalara” dayandırmanın bir hata olacağını ifade eden Mumcu için, kötü gidişatın asıl sebebi demokratik rejimdir. “Demokrasinin Faturası” başlıklı yazısında “*Türkiye çeyrek yüzyıldır cici demokrasinin kısır döngüsü içindedir*” diye yazara göre, “*yirmi yıllık demokratik hayattan sadece gerilik, yoksulluk ve sömürge kalmıştır.*”²⁹³ Yirmi beş yıl, geri kalmış bir ülkenin sanayi ülkesi haline gelerek gelişmesi yeterli bir süredir diyen Avcıoğlu da bunun gerçekleşmemesini demokratik rejime bağlamaktadır. “*Sorunları çözemeyen rejimler, yıkılmaya mahkumdur*” derken bir kehanette bulunmadığını ifade eden Devrim başyazarı, “cici demokrasi” denemesinin Türkiye’de sonunun iflas olduğunu ifade etmektedir.²⁹⁴ Aslında “*cici demokrasi iflâs etmiştir. İktidar koltuğu boştur.*” Bu koltuğu yakın gelecekte hangi güçlerin dolduracakları ise bellidir.²⁹⁵

Türk ordusunun geleneğine ve ilerici rolüne zaten güvenen Devrim kadrosu, ordu üst kademesindeki değişikliklerle güven tazelemiştir. “27 Mayıs sonrasında generalliğe yükselenlerin yüksek mevkilere gelmesi” Devrim’cilerin, asker önderliğindeki zinde

²⁹¹ Uğur Mumcu, “Düzenin Perde Arkası”, *Devrim*, 28 Temmuz 1970, Sayı 41, s. 2

²⁹² Avcıoğlu, “Dikta”

²⁹³ Uğur Mumcu, “Demokrasinin Faturası”, *Devrim*, 31 Mart 1970, Sayı 24, s. 2

²⁹⁴ Doğan Avcıoğlu, “Dar Kapı”, *Devrim*, 24 Kasım 1970, Sayı 58, s. 1

²⁹⁵ Avcıoğlu, *a.g.m*

kuvvetlere dayanan politikasını pekiştirmiştir. Faruk Gürler, Kemal Kayacan, Semih Sancar, Emin Alpkaya gibi askerlerin yüksek mevkilere terfileri, Devrim’de, “orduya 27 Mayısçılar egemen oldu düşüncesini” yerleştirmiştir.²⁹⁶ Devrim’in dayanağı böylelikle bir cunta ile sınırlı kalmamış, emir-komuta zincirine dayalı bir müdahale olasılığı da ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs dönemi albaylarının şimdi ordu üst kademelerinde olmasından memnun olan Uğur Mumcu, “*bozulan ordu ve devrimci güçler ilişkilerini düzeltmek*” bu isimlerin görevidir diye yazmaktadır.²⁹⁷

Bir askeri müdahale ile bir seçimin kıyaslanması Devrim’in sadece satır aralarında değildir. Gazetede birçok yazının konusu zaten budur. Örneğin Uğur Mumcu’ya göre, 1946 yılında anti-Kemalist bir sandık darbesi yaşanırken, “1960 devrimi” “*on yıllık düşünce özgürlüğü ortamında*” eski değer yargılarını yıkmış, siyasi ve sosyal gelişmelerin anası olmuştur. Fakat 27 Mayıs’ın getirdikleri 10 yıla kalmadan kaybedilmiş, demokrasi biçimsellikten ibaret kalmıştır. “*Düşüncelerin yasaklandığı, devrimcilerin ezildiği*” bir ortamda demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Bu durumun oluşmasındaki en büyük etken ise siyasi partilerdir. Çünkü hiçbir parti “*1961 Anayasasının sosyal hükümlerinin hiçbirinin savunucusu olmamışlardır.*” “*Çağdaş demokrasilerin istediği sosyal Haklar, ancak (...) ihtilâl sonu süngü ucu ile getirilebilmiştir.*” Türkiye’de demokrasi kavramının bir oyundan ibaret olup oligarşik yapıya hizmet ettiğini savunan Mumcu, “*kim ne derse desin, artık bu cici demokrasi son günlerini yaşamaktadır*” diye yazmaktadır.²⁹⁸

12 Mart’a doğru yaklaşırken Devrim’de durum tespiti şudur; dönem, 27 Mayıs öncesi döneme benzemektedir. Bu tespit sadece Devrim’de böyle değildir. Kamuoyu ve ordu da aynı görüştedir. Avcıoğlu ve arkadaşlarının amacı ise ne tarafa kayacağı belli olmayan hareketin yönünü sola saptırmaktır. 9 Mart’tan bir hafta, 12 Mart’tan on gün önce yayınlanan, “*Parlamente sistemin sonuna yaklaştığı, artık iyice seziliyor*” diye başlayan “Bekleyiş” başlıklı yazısında Avcıoğlu, iktidar koltuğunun boş olduğunu ve yöneticilerin ülkeyi yönetmekten aciz olduğunu vurgulamaktadır. “Demirel giderse ya da erken bir seçim yapılırsa” çıkmazdan çıkılacağını iddia edenlere Devrim başyazarı,

²⁹⁶ “Ordu Üst Kademesinde Değişikliğin Anlamı”, *Devrim*, 1 Eylül 1970, Sayı 46, s. 1,7

²⁹⁷ Uğur Mumcu, “Devrimciler Elele”, *Devrim*, 29 Eylül 1970, Sayı 50, s. 2

²⁹⁸ Uğur Mumcu, “Kardan Adamlar”, *Devrim*, 18 Ağustos 1970, Sayı 44, s. 2

cevabı bir benzetmeyle vermektedir; “*hamam aynı kaldıkça, tellâkların değişmesi hiçbir şeyi değiştirmiyor.*”²⁹⁹

1971 yılının ilk aylarında artan olaylar, gençlik hareketleri, sol fraksiyonların çeşitli “cephelere” ayrılarak kırdı ve şehirde yaptığı eylemler kamuoyunda “gerilla” kelimesinin sık sık kullanılmasına sebep olmuştur. Avcıoğlu’na göre gerilla kelimesini Türkiye’de ilk kullananlardan biri Atatürk’tür. Atatürk’e göre “*gerilla, mazlum ülkelerin emperyalizm savaşlarında bir kurtuluş silâhıydı.*” Gerillanın kahramanca bir şey olduğunu yazan Avcıoğlu, emperyalizmle savaşan ülkelerde gerillaların elbet olacağını ifade eder. Avcıoğlu’na göre de, Türk gençliği emperyalizmle savaşmaktadır. Zira onlar, Atatürk’ün deyimiyle; “*inkılâpların ve rejimin sahibi ve bekçisidir.*”³⁰⁰

Avcıoğlu, AP’nin sert politikalarının sebebinin “*cici demokrasiyi şiddet tedbirleriyle, örtülü bir faşizme*” dönüştürme isteği olarak yorumlamaktadır. Avcıoğlu, demokratik rejimi ayakta tutmak için gerekli tedbirlerin alınmasını savunan AP’yi, Menderes hükümetlerine benzetmektedir. Menderes de “*demokrasiyi koruma iddialarıyla, adım adım şiddet tedbirlerine yönelmiş*” fakat “*şiddet tedbirleri, rejimin idam fermanını hazırlamıştır.*”³⁰¹ Devrim bu şiddet tedbirlerini “iflasın eşliğindeki demokrasinin suni teneffüslerle yaşatılmaya çalışılması” diye yorumlar. AP iktidarı bu yolla, “gençliğe ve bütün devrimcilere karşı” türlü baskı ve zulüm yöntemlerini uygular.³⁰²

Ülkede herhangi bir olumsuzluğun sebebi, Devrim’e göre, çok partili hayat ve genel oydur. Aslında bu durum ile tutucu güçler koalisyonu aynı anlama gelmektedir. Kısaca; bir döngü vardır. Genel oy tutucu güçleri iktidara getirir, tutucu güçler ise karşı devrim demektir. Adı DP de olsa AP’de olsa bu durum aynıdır. Parti isimleri değişebilir fakat sistem aynıdır. Buna sebep olan olgu ise genel oydur.

Ecevit önderliğindeki CHP ile Aybar’ın TİP’i de bu döngünün içinde bir çark haline gelmiştir Devrim’e göre. Mehmet Ali Aybar, altmışların sonunda aşırı çevrelerce ‘pasifikle’ suçlanmış hatta genel başkanlığı bu sebepten bırakmak zorunda kalmıştır.

²⁹⁹ Doğan Avcıoğlu, “Bekleyiş”, *Devrim*, 2 Mart 1971, Sayı 71, s. 1

³⁰⁰ Doğan Avcıoğlu, “Atatürk Diyor Ki”, *Devrim*, 9 Mart 1971, Sayı 72, s. 1

³⁰¹ Doğan Avcıoğlu, “Bildiri”, *Devrim*, 26 Ocak 1971, Sayı 67, s. 1,7

³⁰² Uluç Gürkan, “Cici Demokrasinin Gençlik Korkusu”, *Devrim*, 1 Aralık 1970, Sayı 59, s. 2

Devrim'in pasiflikle suçladığı bir diğer isim de Bülent Ecevit'tir. Ecevit'in ismi Yön sayfalarında umuda eş değerken Devrim'de CHP genel sekreterine yönelik karalama kampanyası sık sık görünmektedir. Ecevit'in artan ağırlığı ile Devrim sayfalarındaki Ecevit eleştirisi doğru orantılıdır. "Ecevit takımı", "Pasif Ecevit", "Cici Demokrasi Şampiyonu" gibi tanımlamalar Ecevit güç kazandıkça sıklaşmaktadır. Uğur Mumcu bir yazısında CHP genel sekreterini, çok partili düzeni benimsediği için eleştirmektedir. "*Ecevit'in büyük yanılması, çok partili düzen konusundaki görüşleridir*" diye yazan Mumcu'ya göre ise, "*çok partili rejim, Demokrat Parti ve benzerlerinin iktidarını sağladığına göre, cici demokrasi bir karşı devrim niteliği taşımaktadır!*"³⁰³

Ecevit'e göre ise Türkiye'de bir dikta tehlikesi vardır. Bu dikta bir ordu müdahalesiyle olacak, bu müdahale de Amerikan tertibinden geçecektir. Nitekim bazı çevrelerin beklentilerinin tam tersi olacaktır. Avcıoğlu için durum tamamen farklıdır. Avcıoğlu yazısında, Türk ordusunun ilerici rolünü anlatmakta, 27 Mayıs öncesinde de bu tarz yorumların yapıldığını vurgulamaktadır. Halktan kopuk bir cuntanın çözüm olmayacağını düşünen Avcıoğlu, "Türkiye'yi ancak ve ancak, demokratik bir halk iktidarı kurtarabilir" der. "*Ecevit gibi, yürürlükteki cici demokrasiyle demokratik bir halk iktidarı arasında müthiş uçurumu yok sayacak kadar hayalci değiliz*" diye yazan Avcıoğlu'na göre gerçek devrimcinin görevi "*her iki yana da kayması mümkün kaçınılmaz gelişmeleri*" halkçı bir yöne çevirmek için mücadele etmektir.³⁰⁴ Avcıoğlu başka bir yazısında da Türk ordusunun tarihsel geleneğini ve ilericiliğini vurgulayarak Türkiye'de Yunanistan tipi tutucu bir cuntanın var olamayacağını bu sebepten koruya düşen aydınların içlerinin rahat olması gerektiğini yazar.³⁰⁵

Herhangi bir seçimden hiçbir şekilde umut beklemeyen Avcıoğlu, Şili'deki seçimlerin solcular tarafından kazanılmasını bir yanlgı olarak değerlendirir ve Türkiye'deki bazı sol çevrelerin bu yanlgıya düştüğünü ifade eder. Avcıoğlu'na göre bu yanlgının en büyük örneği de yine Şili'dedir. Zira; bağımsızlığını 1818 yılında kazanan ülkede, 1958 seçimleri hariç, sandıktan hep solcular çıkmıştır. Fakat "cici demokrasi devrimciliği" ile ne feodal kalıntılar temizlenebilmiş ne de Amerikan emperyalizminden

³⁰³ Uğur Mumcu, "Ecevit'in Devrimciliği", *Devrim*, 14 Temmuz 1970, Sayı 39, s. 2

³⁰⁴ Doğan Avcıoğlu, "Ordu ve Ecevit", *Devrim*, 11 Ağustos 1970, Sayı 43, s. 1,7

³⁰⁵ Doğan Avcıoğlu, "Yunan Cuntası ve Türkiye", *Devrim*, 25 Ağustos 1970, Sayı 45, s. 1

kurtulabilinmiştir.³⁰⁶ Seçimle iktidara gelen devrimci partilerin “hiçbiri tutucu güçler koalisyonu çemberini” kıramamış aksine “yozlaşarak tutucu güçler çarkının bir dişlisi” olmuşlardır.³⁰⁷

Türkiye’de devrimci bir partinin kurulması, ilerici hamlelerin ve reformların gerçekleştirilmesi aydın desteğine dayanan askeri bir müdahale ile gerçekleşebilir. Bunu, fikri aşaması yetersiz olan 27 Mayıs bile kanıtlamıştır aslında. 27 Mayıs’tan sonra, “yüz yıla yakın süren fikir kısırlığı sona ermiş” ve “aydınlar için uyanış yılları” başlamıştır. Marksizm’e ilk defa geniş ölçüde ilgi duyulmuş ve fikir hayatımız zenginleşmiştir. Türkiye’de sorunların üzerine düşünölmeye, araştırılmaya başlanması ihtilalden sonra olmuştur.³⁰⁸

Çok partili düzen ise muhafazakarların düzenidir. Devrim’in yazı işleri müdürlerinden Hasan Cemal, çok partili hayata böyle yaklaşan Devrim yazarlarından. Cemal’in “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?” başlıklı yazısının alt başlığı “Demokrasi Şeriatçılarındır” şeklindedir. “Şeriatçılar parlamentoculuğa, en az politikacılar kadar yürekten bağlanmışlardır” diye yazan Cemal’e göre, demokrasi tutucu güçleri işbaşına getirir ve artık tutucular da bunun farkındadır. Bu sebeple demokrasiye herkesten fazla sahip çıkmak isterler.³⁰⁹ Devrim’in 64. sayısında, “Parlamento Vitrinli Faşizme Doğru” manşetiyle okuyucuyla buluşan yazı da Hasan Cemal’i destekler. Manşetin altındaki yazı, Devrim’in demokrasiye karşı neden mücadele verdiğinin cevabı yatmaktadır. “Cici demokrasiye geçildiğinden beri” cumhuriyete karşı olan Nurcularla, Süleymancılarla, Tunagürcülerle, mücadelenin yerini Atatürk gençliğine karşı mücadelenin aldığı vurgulanır.³¹⁰ Bu yüzden “cici demokrasinin” rafa kaldırılması gerici kurtutmaktadır.³¹¹

Aslında çok partili hayatın en büyük etkisi bey, ağa, komprador, tefeci ve nihayetinde muhafazakarlar üzerinde olmuştur. Zira bu kesim, Atatürk’ün devrimci Türkiye’inde

³⁰⁶ Doğan Avcıoğlu, “Şili’de Sandıksal Sosyalizm”, *Devrim*, 15 Eylül 1970, Sayı 48, s. 1,7

³⁰⁷ “Türkiye Nasıl Kalkınabilir: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Bir Kalkınma Modeli”, *Devrim*, 15 Eylül 1970, Sayı 48, s. 8

³⁰⁸ Doğan Avcıoğlu, “Soyut’tan Somut’a”, *Devrim*, 19 Ocak 1971, Sayı 66, s. 7

³⁰⁹ Hasan Cemal, “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?”, *Devrim*, 28 Ekim 1969, Sayı 2, s. 2

³¹⁰ “Parlamento Vitrinli Faşizme Doğru”, *Devrim*, 5 Ocak 1971, Sayı 64, s. 1

³¹¹ Cemal Hasan, “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?”, *Devrim*, 1 Aralık 1970, Sayı 59, s. 2

hayal dahi edemeyecekleri iktidara çok partili sistem sayesinde ulaşmışlardır.³¹² Çok partili hayatın getirdiği oy kaygısı, partilerin devrimlerden ödün vermesine neden olmuştur. Oy kaynağı olan ağaların ve aşiret reislerinin gücü artmıştır. Din istismarcılığı artmış böylece muhafazakarların aracı olmuş. Nitekim bu sınıfların güçlerini artmasıyla Türkiye’de bir irtica dönemi başlamıştır. Tutucuların güç kaynağı cici demokrasi olmuştur.³¹³ Avcıoğlu’na göre “hürriyet ve insan hakları” sloganlarının gerisine gizlenen bu ideoloji, şeyleri, büyük arazi sahiplerini ön plana çıkarmıştır.

Doğan Avcıoğlu’na göre, çok partili hayatın sadece niteliği değil, oluşma biçimi de karşı devrimci bir yapıya sahiptir. Toprak Kanunu karşısında oluşan dörtlü taktır bunun en önemli örneğidir. Yine Avcıoğlu’na göre Batı demokrasisi bir sömürge biçimidir. Türkiye’de uygulanmaya çalışılan da budur.³¹⁴ “Köy Enstitüleri yerine İmam-Hatip Okulları, hürriyet yerine ağırlaştırılan 141 ve 142. Maddeler 1946’daki çok partili hayatın kimler yararına bir hareket olduğunu açıkça göstermeye yeterlidir.”³¹⁵

Devrim’in ilk sayısından 12 Mart’a kadar geçen yaklaşık iki yıllık süreç boyunca demokrasi eleştirisi/karşıtlığı, sistematik bir biçimde sayfalarda yerini almıştır. Devrim Dergisi’nde demokrasi karşıtlığı ile ordu provokesi bir bütünlük sağlamış ve sistematığı oluşturan iki temel kol haline gelmiştir. Esasen 1960’lı yıllar Türkiye’nin belki de en hareketli dönemi olmasına rağmen, dergide işlenen konuların ağırlığının ordu olması ile askerinin yer almadığı neredeyse bir sayının bile bulunmaması Avcıoğlu ve ekibinin amacını belli eder niteliktedir. Ordu tarafında ise Avcıoğlu’nun amacına bir iştirak söz konusudur. Avcıoğlu’nun ordu üzerindeki etkisini³¹⁶ dönemin ünlü generallerinden olan Celil Gürkan’ın anısından yakalamak çok mümkündür. Kara Kuvvetleri Plan Prensipler Başkanı Celil Gürkan’ın anlattıklarına göre, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, “Türkiye’nin Düzeni Kitabını okumayan subayı eksik görürüm” demektedir.³¹⁷ Buna benzer bir hikaye de dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından anlatılmaktadır;

³¹² Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni Dün Bugün Yarın Cilt II*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.354

³¹³ A.g.e, s. 358-362

³¹⁴ A.g.e, s. 351-352

³¹⁵ A.g.e, s. 355

³¹⁶ Türkiye’nin 1960’lı yıllarında Doğan Avcıoğlu etkisini “Türkiye’nin Düzeni” kitabının bir yılda (1968-1969) dört baskı yaptığını göz önünde bulundurarak da anlayabiliriz.

³¹⁷ Celil Gürkan, a.g.e, s. 196

“Devrim Gazetesi orduda çok okunuyordu. 1969’da Fethiye’den Bodrum’a gitmek üzere jandarma botuna bindim. Güvertede otururken deniz tuttu. Uzanayım diye komutanın odasına çıktım. Baktım Ant ve Devrim gazetesi var. Bunların fikri halkla devrim olmaz, askeri etkilemek onu kazanmak gerekir.”³¹⁸

Nazlı Ilıcak’ın 1986’da Süleyman Demirel ile yaptığı bu söyleşi Devrim’in 12 Mart öncesi misyonunu açıklar niteliktedir. Demirel’e göre, “31 Mart vak’asında Volkan gazetesinin yaptığı kışkırtmayı 1960 öncesinde Akis yapmıştır. 1971 öncesinde de Devrim gazetesi aynı görevi ifa et[miştir].”³¹⁹ Fakat Avcıoğlu ve Devrim’i ayrıcalıklı kılan nokta, hedeflenen ihtilal için kışkırtma görevi değildir. 27 Mayıs’ı tamamlanmamış bir devrim olarak gören Avcıoğlu ve arkadaşları, yapılacak devrimin fikri bir zemine oturtulması gerektiğini düşünmüşler ve bunun için de çalışmalar yapmışlardır. Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un anlattıklarına göre, 9 Mart için hazırlanan anayasada büyük oranda Avcıolu etkisi mevcuttur. Devrim konseyi, Devrim Partisi ya da Bakanlar Kurulu listesi buna örnektir.³²⁰

9 Mart öncesi cuntalarda sivil kanadın bu kadar önem arz etmesinin sebebi, 27 Mayıs’ın fikri yapısı olgunlaşmadan/oluşmadan gerçekleşmesiydi. 9 Mart’ın en önemli sivil/fikri kanadını Doğan Avcıoğlu önderliğindeki Devrim Gazetesi oluşturuyordu. Uluç Gürkan’a göre, Doğan Avcıoğlu temsil ettiği siyasi çizgi açısından tam bir ilgi odağıydı. “Bu işi yaparsa Doğan Avcıoğlu yapar” anlayışıyla Nihat Erim dahil birçok önemli isim Devrim bürosunu ziyaret ediyordu. Mümtaz Soysal da “düşünsel bir içeriğin oluşması” bakımından asker kanadın Avcıoğlu ile temas kurmasını doğal karşılıyordu.³²¹

Doğal karşılanan bir diğer husus ise 9 Mart gecesi ihtilalin tamamlanacağı inancıydı. Devrim Yazı İşleri Müdürlerinden Uluç Gürkan o geceyi şöyle anlatmaktadır;

“Her şey hazır. Harekete geçirilecek birlikler, ele geçirilecek yerler... (...) O gece Hasan Cemal’le birlikte bürodan eve gitmedik. Tankların

³¹⁸ Nazlı Ilıcak, “Süleyman Demirel ile Söyleşi”, *Tercüman*, 21 Mart 1986, s. 5

³¹⁹ Ilıcak, *a.g.m*

³²⁰ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 206

³²¹ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *12 Mart: İhtilal Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 196

çıkacağıını, orduevini alacağını tahmin ediyorduk. O konuda bilgilerimiz vardı. Ben kendimi bir şeye şartlamıştım. Şimdiki eşimehaber vermeden nişan yüzüklerini almıştım. Karşımıza çıkan ilk tanktaki tank komutanına taktırmayı düşünüyordum.”³²²

Devrim Dergisi, 12 Mart’tan kısa bir süre sonra, 27 Nisan 1971 yılında kapatılmıştır. Bu tarihten yaklaşık iki yıl sonra ise Avcıoğlu ve arkadaşları, Cemal Madanoğlu ve arkadaşları ile beraber, “*Kemalizm maskesi altında Türk Ordusunu tahrik ve teşvik ile bir ihtilal yaptırma teşebbüsü*”nden yargılanmışlardır.³²³ “Madanoğlu Cuntası”nın sivil kanadını oluşturmaktan yargılanan Devrim ekibi, mahkemece “*cuntanın nâşiri efkârı*” olarak tanımlanmıştır.³²⁴

9 Mart darbe girişimi, yıllardır asker ve sivil kanattan sol görüşlü kişilerin “devrimi” gerçekleştirmeye en çok yaklaştıkları olaydır. Fakat “düğmeye basılmaması” sol görüşlü cuntalar için 12 Mart karşı devrimine yol açmıştır. 12 Mart’la beraber Yön ve Devrim ile birlikte işlenen konular, hazırlanan planlar, iktidar hayalleri de tarihe karışmıştır.

³²² Birand, *12 Mart*, s. 219

³²³ *İddianame*, s. 18

³²⁴ *İddianame*, s. 50

3. BÖLÜM: TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

3.1. GENEL BİLGİLER

27 Mayıs hareketinin ve 1961 Anayasası'nın getirdiği göreceli özgürlük ortamının bir ürünü olan TİP, canlanan işçi hareketlerine ve buna karşılık bazı sendikacıların politikleşme çabasına ihtiyaç olarak 13 Şubat 1961'de kurulmuştur.

Partinin ilk tüzüğünde kurucular olarak yer alan isimler;³²⁵ Sendikalar Birliği Genel Başkanı Avni Erakalın, Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler, tekstil işçisi Şaban Yıldız, basın işçisi ve Basın-İş Genel Sekreteri İbrahim Güzelce, OLEYİS yöneticilerinden Kemal Nebioğlu, basın işçisi Salih Özkarabay, Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas, İbrahim Denizciler, Adnan Arıkan, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu,³²⁶ 14 Şubat 1961³²⁷ tarihinde yaptıkları basın açıklamasıyla Türkiye İşçi Partisi'ni kamuoyuna duyurmuşlardır.³²⁸

12 sendikacı, Türkiye'de bir türlü çözüme kavuşmayan sendikal örgütlenme, grev, toplu sözleşme gibi sorunların herhangi bir parti tarafından çözülebileceğine inanmıyorlardı.³²⁹ Sendikacılar, bu sorunları çözmek ve işçi sınıfının siyasi temsilcisi olmak için TİP'i kurmuşlardı.³³⁰

³²⁵ “*Türkiye İşçi Partisi Tüzük*”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1961, s. 8 ; Ayrıca kurucuların yaş ortalamasının 35-40 civarında olduğunu belirtmekte fayda vardır. Aydınöğlu, *Türk Solu 1960-1971*, s.48

³²⁶ Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy ile Nuri Beşer kurucu olmaktan vazgeçerek bu oluşumdan ayrılmışlar. Hatta Çalışanlar Partisi girişimi ile birlikte Türk-İş ve TİP arasındaki ipler iyiden iyiye kopmuştur. Avni Erakalın ise TİP'in 1961 seçimlerine yeterli örgütü sağlayamayıp katılamaması üzerine partiden istifa ederek Yeni Türkiye Partisi listesinden aday olmuştur.

³²⁷ Bu tarihte beş siyasal parti daha kurulmuştur. Bu durum TİP'in kuruluşuna ilginin az olmasının sebeplerindendir.

³²⁸ *Vatan*, 14.02.1961

³²⁹ Temsilciler Meclisi'ne 6 sendikacının katılması Sadun Aren'e göre sendikacıların siyasete atılmasında uyarıcı olmuştur. Aren'e göre 27 Mayıs'ın diğer bir etkisi Demokrat Parti'nin kapatılmasından sonra ortaya çıkan parti boşluğunun sendikacılar tarafından değerlendirilmesidir. ; Sadun Aren, , *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s.31-32

³³⁰ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi 1961-1971*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002 s.2

Partinin sendikacı kişiler tarafından kurulması bu duruma bir orijinallik katar. Çünkü daha önce Türkiye’de kurulan hiçbir parti saf-sendikacılar tarafından kurulmamıştır.³³¹ Bu orijinallik parti tarafından da fark edilen bir husustur zira 1964’te kabul edilen parti programında “tarihimizde doğrudan doğruya emekçi halkın kurduğu ilk parti” ibaresi yer alır. Türkiye İşçi Partisi’nin önemli isimlerinden Nihat Sargın da partinin kuruluşundaki sendikacıların rolünü Aybar gibi tabandan gelen bir halk hareketi olduğunu düşünmekte ve bu durumu sendikal alanın politik alana sıçraması şeklinde de yorumlamaktadır.³³² Aybar’a göre ise bu durum, işçi sınıfının siyasi bilinçlenmesinin bir göstergesidir. Aybar’ın mantığına göre CHP’yi Paşalar takımı, DP’yi Beyler takımı kurmuştur. “Emekçi Takımın” kurduğu TİP’in ayrıcalığı ise tam da bu noktada başlamaktadır. Cumhuriyet tarihinde bir partinin belki de ilk defa emekçiler tarafından kurulması Aybar’ın vurguladığı tabandan inşa için önemli bir adımdır.

TİP’in sendikacılar ve işçiler tarafından kurulması partinin altmışlı yıllar boyunca temel politikasını belirler. Türkiye’de kurucularının tamamının işçi kökenli olduğu ilk parti Türkiye İşçi Partisi’dir. Partiye bu özgünlüğü veren kurucuların yaptığı basın açıklamasında “ezilen işçi sınıfının haklarını” vurgulamanın yanı sıra işçi sınıfının “şimdiye kadar çeşitli siyasî partiler içinde eriyip kaybolduğu” dile getirilir.³³³ İşçi sınıfının temsilcisi olmak amacıyla kurulduğunu belirten sendikacılar, TİP’in altmışlı yıllar boyunca iktidar stratejisindeki işçi öncülüğünü ve “emekçi yığınlarının” demokrasiyi tabandan inşa edeceği inancını aşılar. İşçi sınıfının öncülüğü ve demokrasinin tabandan inşa edilmesi düşüncesi TİP’in taviz vermediği başlıca konulardır.

TİP’in kuruluşundaki bir özellik de çok partili hayata geçildiğinden beri CHP dışında kendiliğinden kurulan ilk parti olmasıyla alakalıdır. Daha önce kurulan partiler genellikle DP’nin bölünmesinden ya da DP kapatıldıktan sonra onun mirasçısı olmaktan ileri geliyordu. Fakat TİP, herhangi bir geleneğe bağlı olmadan kendi başına ortaya çıkmış bir partiydi.³³⁴

³³¹ Aydınoglu, *Türk Solu 1960-1971*, s.47

³³² Sargın, *TİP’li Yıllar (1961-1971)*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2020, s.63

³³³ Sargın, *a.ge*, s.865 ; *Vatan*, 14.02.1961

³³⁴ Ünsal, *a.g.e*, s. 38

Türkiye İşçi Partisi'ni kuran sendikacıların deneyimsizlikleri ise parti adına bir handikapı.³³⁵ 1961 seçimlerine gerekli şartları sağlayamadığı için katılmayan TİP'in, 1961 yılında kayda değer pek bir örgütlenmesi ya da faaliyeti de olmamıştı.³³⁶ Nitekim TİP'in ilk kuruluş süresi yaklaşık bir yıllık sessizliğin ardından tamamlanmıştı. 1962 yılında Çalışanlar Partisi girişimi, yeni kurulan işçi partisi için başka bir handikapı da beraberinde getiriyordu. ÇP'nin kurulması işçi ve aydın kesime hitap edecek TİP için güçlerin bölünmesi hatta TİP'in hızlı bir şekilde siyaset alanından silinmesi anlamına geliyordu. Zira partinin kuruluş aşamasındaki ortakları Türk-İş ile dönemin en iddialı dergilerinden olan Yön, ÇP girişiminin içersindeydiler. Çalışanlar Partisi haberleri 10 Ocak 1962'de Yön'de, 17 Ocak 1962'de Vatan Gazetesi'nde yer aldıktan sonra³³⁷ TİP kurucuları bu duruma hızla karşılık vererek kısa bir süre sonra "TİP'in başına tanınmış bir sosyalist" getirmeye karar verdiler.

1 Şubat 1962'de kurucu sendikacılar tanınmış bir solcuyu genel başkanlığa getirme fikrini eyleme dönüştürerek Mehmet Ali Aybar'ın "kapısını çalarlar". Yapılan görüşmeden sonra bir süre düşünmek istediğini belirten Aybar sonunda genel başkanlığı kabul eder. 9 Şubat 1962'de Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı görevini üstlendiğini kamuoyuna duyurur.³³⁸ Bu durumdan sonra TİP'in siyasi ve kurumsal çehresi değişecektir. Böylelikle partinin "ikinci doğuş süreci" başlıyordu.

Mehmet Ali Aybar'ın TİP'e genel başkan olması iki tarafın da isteklerini karşılayan bir husustu. Kurucular, partiye aydın kesimden bir genel başkan bulmak isterken Aybar ve bazı arkadaşları da sosyalist bir parti kurma isteğindeydiler.³³⁹ Aybar, kuruculardan gelen teklifi kabul etmiş ve TİP'in yeni genel başkanı olmuştu. Aybar'ın genel başkanlığa geçmesiyle TİP'in gerçek tarihi başlamış oluyordu.³⁴⁰ Böylelikle Aybar'ın TİP'e genel başkan olması hem parti hem Aybar hem de 1960'lar solu için bir kırılma noktası teşkil edecekti.

³³⁵ Yön'e göre TİP'in sendikacılar tarafından kurulması bu partiyi hem "dar" bir çerçeveye sıkıştırıyor hem de "toplayıcı" olmaktan uzaklaştırıyordu. ; Aydınöğlu, *Türk Solu*, s. 65

³³⁶ Tüzüğün nihai haline ulaşması, Dayanışma ve Yardım Resim Sergisinin, İzmir Şubesi'nin ve Gençlik Kollarının açılması gibi önemli hamleler 1962 yılında gerçekleşir. : Nihat Sargın, *a.g.e*, s. 869-879

³³⁷ *Yön*, 10 Ocak 1962 ; *Vatan*, 17 Ocak 1962

³³⁸ Mehmet Ali Aybar, *TİP Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 259

³³⁹ Aren, *a.g.e*, s. 38

³⁴⁰ Murat Belge, "Türkiye İşçi Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2120

Sadun Aren de sendikacıların kurduğu parti ile Aybar'ın genel başkan olmasından sonraki partinin birbirine hiç benzemediğini dile getirir. Aren'e göre Aybar'dan sonra TİP, Marksist-sosyalist bir kimlik kazanmıştır. Aren, ilk kurulan TİP'i bilimsel sosyalizmden uzak ve sendikacılığın uzantısı olarak görmektedir. Bu durumun nedeninin hem tüzükte hem de programda sosyalizmden bahsedilmemesinden kaynaklandığını yazan Aren, TİP kurucularının başlarda Türk-İş ile iç içe olmasını ve daha sonra aydın kesimden bir genel başkana ihtiyaç duyduklarında ise Ziyaettin Fındıkoğlu, Orhan Tuna, Nadir Nadi gibi sosyalist olmayan kimselere başvurduklarını belirtir.³⁴¹ Aren'e göre Aybar'ın genel başkan olması daha ilk kamuoyu açıklamasında kendini hissettirmiştir. Bu kamuoyu açıklamasının genel hatlarıyla Aybar tarafından oluşturulduğunu belirten Aren, verilmek istenen sosyalist kimliğin öğelerinin de bulunduğunu vurgular.³⁴² Fakat özellikle Aybar'ın genel başkanlığı döneminde hem parti tüzük ve programlarında hem de verilen demeçlerde demokrasi vurgusu, sosyalizm vurgusundan daha ağırdır.

Başta Orhan Asa, Cenani Güngördü, Sedat Erbil, İhsan Güngör gibi arkadaşlarını ikna edip partiye katılmasını sağlayan Aybar daha sonra Rasih Güran, Behice Boran ve eşi Nevzat Hatko'nun da partiye katılmasında ısrarcı olur. Partini çehresinin ve konumunun değişimi böyle başlar aslında. İlk kuruluşundan yaklaşık bir yıllık sessizlik dönemi geçiren ve kamuoyunda pek dikkate alınmayan TİP'e aydın akışı başlar.

Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olmasından sonra; Nazife ve Adnan Cemgil, Yaşar Kemal, Kemal Sülker, Avukat Cemal Hakkı Selek, Nihat Sargın, Necla Ferthan, Fethi Naci, Atıf Akgüç, Alaattin Tiritioğlu, Minnetullah Haydaroğlu, İhsan Üngör, Yunus Koçak, Behice Boran, Prof. Sadun Aren, Forum ve Yön'de yazmış olan Burhan Cahit Ünal, Yahya Kanbolat, Suat Aksoy, Türkkaya Ataöv, Nejat Erder, Doğan Özgüden, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Rasih Nuri İleri gibi aydınlar partiye katılır.³⁴³

Parti, "aydın aşısı" ile birlikte güçlenmiş örgütlenme çabalarına hız verilmiş ve 1965 Seçimleri hedef olarak belirlenmişti. TİP'in gelişimini olumlu etkileyen önemli olaylardan biri de Talat Aydemir'in ikinci darbe girişiminden sonra Yön Dergisi'nin

³⁴¹ Aren, *a.g.e.*, s. 34-35

³⁴² *A.g.e.*, s. 42

³⁴³ Ünsal, *a.g.e.*, s. 97-99

kapatılmasıydı. Yön aydınlar için bir platform işlevi görüyordu. Bu derginin kapanmasından sonra yeni toplanma merkezi Türkiye İşçi Partisi olmuştu. 1963 yılında Yüksek Seçim Kurulu tarafından TİP'in seçimlere katılabileceğinin ilan edilmesi partinin hem meşruluğunu sağlamlaştırmış hem de hareket alanını genişletmiştir. Seçimlere katılma imkanı TİP'e kitlelere "sesini duyurma" imkanı vermiştir. Radyoda propaganda yapma fırsatı, TİP için yurt gezileri öncesinde halkla iletişime geçmek adına bir zemin yaratmıştır.

Bu durumdan TİP'in içinde olduğu bir paradoks daha gözlemlenebilir. Aydınlardan uzak durmaya çalışan³⁴⁴ bir partinin "aydın aşısı" ile hayat bulması paradoksun sebebidir. TİP'i sendikacılar kurmuş ve parti bir müddet aydınlardan uzak durmaya çalışmıştır. İşçi haklarını savunma amacıyla kurulan partinin ilk programı bundan uzaktır aslında. Ünsal'a göre, "partinin sosyalist aydınlarla ilişki kurmak istemediği ilk dönemlerde, reformcu bir çizgiden öteye gidebilmesi zordu."³⁴⁵ TİP'in sosyalistleşme süreci ile aydınların varlığının organik bir bağı vardı. TİP'i farklı kılan önemli hususlardan birinin sendikacılar tarafından kurulmuş olmasına rağmen yönetici çekirdeğinin aydınlara kayarak partinin sosyalistleşmesi TİP'in bir çeşit sendika olarak kalmasını engellemiş ve ona siyasi parti niteliği katmıştır.³⁴⁶

TİP'in 1960'lara kadar Türkiye'de tek sosyalist "geleneği oluşturan Komintern ve TKP çizgisinden bir miras devralmaması"³⁴⁷ onu orijinal kılan diğer husus olsa da parti içinde bu geleneğe mensup kişilerin bulunması TİP'in parti içi ittifaklarından biridir bir bakıma. Hatta TİP'in önemli isimlerinden Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Nihat Sargın, Adnan-Nazife Cemgil, Ruhi Su, zamanında TKP üyeleriydiler.^{348*} Parti ileri gelenleri geçmişini ne kadar gizlese de TKP ile "saygılı" bir ilişki halindeydiler. Fakat bu ilişki "eski tüfeklerin" bir kısmı ile iyi düzeydeydi. 1951 tevkifatından sonra TKP'de de bölünmeler mevcuttu. Dış Büro'dan Zeki Baştımar ve İsmail Bilen ile Mihri Belli ve Reşat Fuat Baraner arasında bir temsil savaşı meydana gelmişti. Belki de bu sebepten

³⁴⁴ A.g.e, s. 103

³⁴⁵ A.g.e, s. 106

³⁴⁶ A.g.e, s. 156

³⁴⁷ Şener, *Üç Tarzı Siyaset*, s. 249

³⁴⁸ Yurtsever, *a.g.e*, s. 63-64

* 1960'lı yıllarda özellikle Aybar ve Boran'ın TKP üyesi oldukları bilinmiyor, bilenler tarafından ise dillendirilmiyordu. ; Yurtsever, *a.g.e*, s. 62

TKP Dış Bürosu, MDD muhalefetine karşı TİP yönetimini desteklemiştir.³⁴⁹ TİP ile TKP arasındaki bu resmi olmayan ilişki Yurtsever'in tabiriyle “ideolojik, siyasal hısımlıktı.” Hem ideolojideki “insan kaynağı” hem de Kemalizm ile ilişki bu hısımlığı güçlendiriyordu fakat TKP ile ilişkinin daha da ilerlemesi TİP adına olumlu sonuçlar vermezdi. Gerek komünizme karşı devletin tutumu gerek de ana akım partilerin ve kollarının TİP’e yaptıkları komünist yaftası partinin adımlarını daha dikkatli atmasına vesile olmuş olabilir. TİP’in kuruluşundaki orijinallik de bu dikkatten kaynaklanabilir.

Sendikacıların önderliğinde işçilerin partisi olma iddiasıyla kurulan TİP’e Aybar’ın başkanlığından sonra bir aydın akışı başlamıştı. İşçi-aydın bileşenin uzak da olsa bir noktadan “eski tüfeklerin” de dahil olması TİP’i sol bir platform haline getiriyordu. Parti içi ittifaklara bir eklem de Malatya Kongresi’nden sonra olmuştur. Artık “Doğulular” da partinin geleceğini tayin edebilecek bir konuma bu kongreden sonra ulaşmışlardır. Bu durum zaten tartışılmakta olan partinin sınıfsal niteliğini iyice karmaşıklaştırmıştır. Aydınoğlu’nun bu durum hakkındaki tespiti TİP’in “zümre eğilimini yok edecek bir ortam yaratmaktan çok bunları daha da şiddetlendiren bir gelişme göstermesi” yönündedir.³⁵⁰ Fakat bu durum TİP’i tıpkı Yön gibi bir platform haline de getirmiştir.

Partinin aslında başından beri homojen bir yapıya sahip olması bölünmelere ve kan kaybına yol açtı.³⁵¹ 1968 yılına gelindiğinde parti içi demokrasinin tam anlamıyla sağlanamamasının da etkisiyle hem parti yöneticilerinde hem de tabanda çatlaklar meydana gelecek “*aynı çatı altında ama zayıf bir temel üzerinde kurulmuş olan bu koalisyon*” ... sonunda dağılacaktı.”³⁵²

TİP, kuruluşundan 12 Mart’a kadar geçen sürede söylemlerini ve eylemlerini titizlikle belirlemiştir. Meşruluk kaygısı ile anayasaya yürekten inancın bir sonucu bu titizliğin sebebidir. 24.10.1963 tarihli genelge bu durumun örneklerindedir. Genel başkan Aybar’ın açıkladığı genelgeye göre TİP, “*Atatürk devrimlerine ve 27 Mayıs’a yürekten bağlıdır.*”³⁵³ Bu vurgunun haricinde sosyal adalet ve demokrasi özleminin de yeri

³⁴⁹ Yurtseven, *a.g.e*, s. 64-65

³⁵⁰ Aydınoğlu, *a.g.e*, s.86

³⁵¹ Şener, *a.g.e*, s. 250

³⁵² *A.g.e*, s.250

³⁵³ Sargın, *a.g.e*, s. 888

tartışmaya kapalıdır. TİP politikasının ana çizgisi olarak belirlenen genelgeye bütün parti mensupları tarafından sadık kalınması istenmiştir.

3.1.1. Tüzük, Örgüt, Kongreler

Kurucu sendikacıların politik hayata geçişinin aceleyle ve tecrübesizce olmasından dolayı Türkiye İşçi Partisi'nin ilk tüzüğü özgün değildir. Partinin ilk tüzüğü, Demokrat İşçi Partisi'nin tüzüğünün bazı değişiklikler dışında aynıdır.^{354*} TİP'in ilk tüzüğü 1961 yılında acele ile hazırlandığı belli olan toplam 8 sayfalık bir kitapçık şeklindedir. 1961 tüzüğünde toplamda 24 madde vardır. Partinin “maksadının” açıklandığı ikinci maddeye göre TİP, “*programda yazılı esasları gerçekleştirmek ve (...) Türk vatandaşlarını tam bir rahata kavuşturmak*” amacıyla kurulmuştur. 1961 tüzüğünde işçi sınıfına dair özel bir maddenin bulunması parti yönetiminde bu sınıfın ağırlıkta olmasının istendiğini göstermektedir. 1961 tüzüğünün 9. maddesine göre; “*parti meclisi en az 120 kişiden kurulur. (...) bunların en az yarısının işçi olması şarttır.*”³⁵⁵ İlk etapta hem bu maddenin varlığı hem de kurucuların tamamının işçi-sendikacı olması aydınlara karşı mesafeli yaklaşımın göstergesidir. Aybar'a göre ilk etapta izlenen bu politika ve işçi sınıfının öneminin vurgulanması tabandan gelen bir hareketin oluşumunda ve bu politikanın kullanımında çok önemlidir.³⁵⁶ Nitekim TİP, yaklaşık on yıllık kısa ömrü boyunca bu önemi daima vurgulayacaktı.

Türkiye İşçi Partisi'nin esas tüzüğü 1962 yılında partinin bir nitelik kazanmasıyla oluşturulmuştur. Bu tüzük incelendiğinde hem bazı hassasiyetler hem de partinin kendini açıklama içinde hissettiği anlaşılır. Tüzüğün giriş kısmına Atatürk'ün 1921 tarihinde yaptığı bir konuşmanın konulması ve bağımsızlık ile emek ilişkisinin en başta bu zemin üzerinden yükseltilmesi partinin, Atatürk hususundaki hassasiyetine işaretir.

³⁵⁴ A.g.e, s.67

* Türkiye İşçi Partisi'nin ilk tüzüğü Demokrat İşçi Partisi (26.09.1950-10.10.1950) kurucularından Orhan Arsal'ın yardımıyla hazırlanmıştır. Bu sebepten iki tüzük arasındaki benzerlikler şaşırtıcı değildir. ; Derleyen: Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.93

³⁵⁵ “*Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1961, s. 3 ; Bu madde daha sonraki tüzüklerde yer alacak meşhur 53. maddedir.

³⁵⁶ Aybar, *TİP Tarihi*, s.169

Atatürk'ün söylemi olan “*biz hayatını, bağımsızlığını korumak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız*” ibaresiyle kabul edilen durumun yine Atatürk'ün söylemi ile çaresi aranmakta ve bu söylem TİP'in siyasal yaşam da parolası haline gelmektedir; “*Ne olduğumuzu bilelim (...) çalışmak zorunda olan bir halkız!*”³⁵⁷

Partinin karakter ve amacını belirleyen 2. ve 3. maddeyi Aybar'ın yazmış olması TİP'in Aybar'ın partisi olarak görülmesinin ilk işareti olmakla birlikte bir hassasiyetin de ifadesiydi. 2. maddeye göre Türkiye İşçi Partisi, “*Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış (...) siyasi teşkilattir.*”³⁵⁸ İşçi sınıfı öncülüğünün önüne “demokratik” ibaresinin getirilmesi partinin sınırlarını çizmekteydi bir bakıma. Yine bu maddede TİP'in yurt ve dünya olaylarını Türk işçisi ve emekçisi açısından değerlendireceği, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı olarak emekçi halk yığınlarının haklarının savunulacağı ve emekten yana olan bu yığınların din, dil, ırk, mezhep, kadın-erkek ayrımı gözetmeden partiye gelebileceği belirtilmiştir.³⁵⁹

Esasında 1961 Anayasası'nın belirlediği sınırlar, TİP'i daha önceki sol partiler gibi bir çerçeveye hapseden yasalar olmaktan ziyade 1960'lar Türkiye'sinde kurulan ilk sosyalist partinin dayanağı idi. Partinin amacını belirleyen tüzüğün 3. maddesine göre TİP, programını “kanunların tanıdığı hak ve hürriyetler” çerçevesinde çiziyordu.³⁶⁰ Üçüncü madde, partinin amacını açıkladıktan sonra şöyle bitiyordu; “*Halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen T.İ.P., halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir.*”³⁶¹

TİP, Türkiye'nin ileri bir toplum haline gelmesi ile “halk yığınlarının” ülke işlerinde karar sahibi olmasının birbiriyle ilişkili olduğu kanısındadır. Bu sebepten TİP, Türkiye'nin kalkınması ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması için öncelikle “işçi sınıfını ve bütün emekçi halk yığınlarını” bilinçlendirip örgütlemeyi amaç edinir.³⁶² TİP'e göre İşçi ve emekçi sınıfların örgütlenmesini sağlamak aynı zamanda demokratik rejimin sürekli aksamasına neden olan ekonomik kalkınmayı ve gelişmeyi engelleyen

³⁵⁷ “*Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1964, s.3

³⁵⁸ TÜZÜK, 2. Madde, s.4

³⁵⁹ TÜZÜK

³⁶⁰ Tüzük, 3. Madde, s.4

³⁶¹ Tüzük, 3. Madde, s.6

³⁶² Tüzük, 3. Madde, s.5

büyük sermayedarların ve büyük toprak sahiplerinin nüfuzlarını kırmak demektir.³⁶³ Böylelikle “sanayileşmeye öncelik veren plânlı, emekten yana” devletçiliğin uygulanması mümkün olacak ve “emekçi halk yığınlarının iştiraki” ile siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırılacaktır.³⁶⁴ Türkiye İşçi Partisi bu amaçla; “ekonomide kilit taşı vazifesi gören” büyük üretim araçlarını devletleştirmek, kurulmamış sanayi kollarını devlet eliyle kurup devlet eliyle işletmek, topraksız veya az topraklı köylüyü topraklandırmak, ekonomik ve kültürel ilerlemenin neticesinde kafa işçiliği ile kol işçiliği arasındaki ayrımı kaldırmak, bütün yurttaşların kendini geliştirmesine imkan vermek, herkesi iş-güç sahibi etmek, emeğe göre gelir ilkesini hakim kılmak amacındadır. TİP bu amaçlarını gerçekleştirirken “ulusal bağımsızlığı her şeyin üzerinde tutarak” dış politikada barışçı bir tutumu belirlemeyi de tüzüğün amaç maddesine koyar. “İnsanın insan tarafından sömürülmesi sistemine son verip” Türkiye’yi tam bağımsız, tam demokratik bir ülke haline getirmek Yön’ün olduğu gibi TİP’in de temel amacıdır.

Türk vatandaşı, reşit ve siyasi partilere girme haklarına sahip olan herkesin üye olabileceği TİP’te üye adaylarının aidat ödemeyi taahhüt etmeleri ve başka bir siyasi partiye üye olmamaları gerekmektedir.³⁶⁵ Partiden istifa etmek ise üyelikten çıkmak için yeterlidir.³⁶⁶

Tüzüğün 9. maddesine göre partinin organları ve teşkilat kademeleri;

- a. Büyük Kongre
- b. Genel Yönetim Kurulu
- c. Merkez Yürütme Kurulu
- d. Merkez Haysiyet Divanı
- e. İl ve İlçe Kongreleri
- f. İl ve İlçe Kurulları
- g. İl Haysiyet Divanı
- h. Köy ve Mahallelerdeki Parti Görevlileri

³⁶³ Tüzük, 3. Madde, s.5

³⁶⁴ Tüzük, 3. Madde, s.5

³⁶⁵ Tüzük, 4. Madde, s.6

³⁶⁶ Tüzük, 8. Madde, s.8

- i. Türkiye Büyük Millet Meclisi Grupları
- j. İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis Grupları
- k. Gençlik ve Kadın Kolları

10. maddeye göre Büyük Kongre, partinin en yüksek organıdır. Kararlar burada ilan olunur ve Büyük Kongre seçilmiş ve tabii delegelerden kurulur. 11.maddede Büyük Kongrenin görev ve yetkileri belirlenmiştir; bu maddeye partiyi ve işçi sınıfını ilgilendiren –neredeyse- bütün konular hakkında Büyük Kongre yetkilidir.³⁶⁷ 12. maddeye göre ise Büyük Kongre iki yılda bir toplanır.³⁶⁸ Tüzüğün 52. maddesine göre ise; parti organları birbirine kademeli olarak bağlıdır. Bir üst organın aldığı kararlar bütün alt organları bağlamaktadır. 1962 yılında hazırlanan tüzük ile 1964 tüzüğü arasında bazı farklar vardır; bunlardan ilki partinin merkezi ile ilgilidir. 1962 yılında partinin merkezi “şimdilik İstanbul’dadır.”³⁶⁹ “Genel Yönetim Kurulu kararı ile Ankara’ya götürülebilir” ibaresi 1964 yılında hazırlanan tüzükte “Genel Merkez Ankara’ya nakledilmiştir” şeklindedir.³⁷⁰ Değişen diğer bir madde ise partinin kapanması durumunda mal varlığının nereye devrolunacağı ile ilgilidir. 1962 tüzüğünün 58. maddesinde; partinin feshi halinde parti malları ve mevcudu”nun Türk-İş’e devredilmesi belirtiliyordu.³⁷¹ 1964 tüzüğünde ise fesih durumunda malların devredilmesi; “kongre tarafından tayin edilen, kamu yararına derneklerden birine veya Hazineye” olarak ön görülür.³⁷²

Bu çalışma kapsamında incelenen son tüzük 1969 yılında kabul edilmiştir. Bu tüzük; 9-10 Şubat 1964’te İzmir’de toplanan I. Büyük Kongre’de, GYK’nın 12.02.1966 günü olağanüstü yaptığı yeni Siyasi Partiler Kanunu içerikli toplantıda, 30 Eylül 1966’da Ankara’da toplanan I. Olağanüstü Kongre’de, 9-12 Kasım’da Ankara’da toplanan III. Olağan Kongre’de ve 28-29 Aralık 1968’de Ankra’da toplanan II. Olağanüstü Kongre’de alınan kararların, değişikliklerin ve düzenlemelerin son halidir.³⁷³

³⁶⁷ *Tüzük*, 11. Madde, s. 9

³⁶⁸ *Tüzük*, 12. Madde, s. 10

³⁶⁹ “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü” Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1962, s. 5

³⁷⁰ *Tüzük*, 1964, s. 4

³⁷¹ *Tüzük*, 58. Madde, s. 33

³⁷² *Tüzük*, 1964, Madde 60, s.30

³⁷³ “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1969

Daha önceki tüzüklerde partinin tanımı yapılırken “kanun yoluyla iktidara yürüyen siyasi bir teşkilattır” ibaresi kullanılıyordu.1969 yılı itibariyle tüzüğün ikinci maddesi TİP’i şöyle tarif etmektedir; “kanun yönünden iktidara yürüyen demokratik, bağımsız, *sosyalist* bir örgüttür.”³⁷⁴

Daha önceki tüzüklerden farklı olan başka bir husus da işçi sınıfı öncülüğünün tarif şeklidir. 1969 tüzüğünün ikinci maddesinde TİP, “işçi sınıfının ve onun *tarihi ve bilime* dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmıştır.”³⁷⁵

1969’a gelindiğinde tüzükte değişenler kadar değişmeyenlerde önemliydi. Tüzüğün üçüncü maddesinde TİP’in amacı, “*Anayasa ve kanunların tanıdığı* hak ve hürriyetlere dayanarak, programında açıklanan esasları gerçekleştirmektir.”³⁷⁶

Tüzüğün en çok tartışılan maddesi ise “partinin bütün organlarında görevli bulunanların yarısının” işçi veya sendikacı kimselerden oluşmasını ön gören 53. maddeydi. Bu maddeye göre kol emekçileri kafa emekçilerinin yanında korunmak ve böylelikle partinin bir aydın partisi olması engellenmek istenmiştir.

Türkiye İşçi Partisi’nin ilk ciddi programı partinin 1964 şubatında İzmir’de gerçekleştirdiği 1. Büyük Kongre’den sonra kabul edilir. Toplamda 166 sayfadan oluşan parti programı üç bölüm etrafında değerlendirilebilir. TİP ideologları, programın ilk kısmında Türkiye’nin maddi, sosyal ve politik yapısını değerlendirir. Türkiye’nin maddi yapısı, “doğal kaynaklar, iş gücü niteliği ve birikmiş sermaye” üzerinden yorumlanır.³⁷⁷ Bu bölümde ekonomik verilere dayalı bir anlatım yapıldıktan sonra Türkiye’nin geri kalmış bir ülke olduğu fakat geri kalmış diğer ülkelerle kıyaslandığında hem nüfus hem de gelir bakımından ileri olduğu için “köklü reformlarla” birlikte kendi kendine kalkınabilecek güçte olduğu sonucuna varılır.³⁷⁸

TİP, Türkiye’nin sosyal ve politik yapısına sınıflar üzerinde bir değerlendirme yapar. TİP’e göre Türkiye üç temel sınıftan oluşmaktadır; hakim sınıflar, orta sınıflar ve Türk işçi sınıfı ile topraksız köylüler. Toprak sahiplerini, tüccarları, sanayicileri ve sermaye

³⁷⁴ *Tüzük*, 1969 s. 3. Vurgu: M.A.A

³⁷⁵ *Tüzük*, 1969, s. 3. Vurgu; M.A.A

³⁷⁶ *Tüzük*, 1969, s. 3. Vurgu; M.A.A

³⁷⁷ “*Türkiye İşçi Partisi Programı*”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1964, s. 17-28

³⁷⁸ *TİP Programı*, s. 27

çevrelerini hakim sınıflar kategorisinde tutan TİP, memurları, serbest meslek sahiplerini, zanaatkarları, ve küçük toprak sahipleri ile küçük tüccarları orta sınıf olarak değerlendirir. Programın esas hitap ettiği kesim ise sanayi ve tarım işçileri ile topraksız köylülerdir.³⁷⁹

Türkiye'nin maddi, sosyal ve politik değerlendirmenin yapıldığı TİP programında “Kalkınmanın Yolu” ikinci temel bölümdür.³⁸⁰ TİP ideologları bu bölümde Türkiye'nin yapısına uygun kalkınma modelini sundukları kanısındadırlar. Programda Atatürk ilkelerine dayalı ve barışçıl bir politika vurgusu vardır. Kalkınma metodundaki başka bir vurgu ise politikaların bilime dayalı gerçekleştirme iddiasıdır. Programa göre, “emekçi halkın doğrudan doğruya katılıp yönettiği” bir devletçilik modeli Türkiye'nin kalkınmasındaki anahtardır. TİP'in kabul ettiği ekonomik modeli kısaca tarif eden kavram ise “kapitalist olmayan kalkınma yoludur.”³⁸¹

“Vatandaşa Neler Getireceğiz” başlıklı üçüncü ana bölüm, 1965 seçimleri yaklaşırken TİP'in vaatlerinin bir kitapçıkta toplanmış halidir. Ekonomi, adalet, demokrasi, eğitim ve kültür alanlarında TİP'in nasıl bir pozisyon alacağı bu bölümde aktarılmıştır. Programın yaklaşık 70 sayfasını kapsayan bu bölümde ağırlık ekonomik hallerdedir. Tarımda toprak reformu, sanayide emekten yana bir devletçilik ve planlama üzerinde durulurken³⁸² işçi sınıfı için sendikal haklar, toplu sözleşme, grev, sosyal güvenlik gibi hususlara da geniş sayılabilecek bir yer ayrılmıştır.³⁸³

Programın “giriş” bölümünden önce tıpkı tüzükte olduğu gibi “Atatürk Diyor ki” bölümüne yer verilmiştir. Giriş kısmında yer alan “*halkımızın yüzyıllardır süregelen yoksulluğu, ancak emekçi halkımızın iktidara geçerek gerekli köklü reformların gerçekleştirilmesi sonunda ortadan kalkacaktır*” ifadesi programın genel bir değerlendirmesidir. Programda anlatılmak istenen köklü reformlardır. TİP'e göre bunu gerçekleştirmenin koşulu “emekten yana olanların” hızlı bir şekilde örgütlenecek politik

³⁷⁹ TİP Program, s. 28-61

³⁸⁰ TİP Program, s. 61-85

³⁸¹ TİP Program, s. 64

³⁸² TİP Program, s. 85-94

³⁸³ TİP Program, s. 129-136

bir güç olmasına bağlıdır. Aslında TİP'in kendine yüklediği misyon da tam olarak burada başlamaktadır; zira TİP, "bu tarihi görevi" yerine getirmekle yükümlüdür.³⁸⁴

TİP'in programında tıpkı tüzüğünde olduğu gibi işçi sınıfının "demokratik öncülüğü" kabul edilir. Fakat bir manifestoyu andıran programda işçi sınıfının öncülüğü, "onun tarihi ve bilime dayanan" yönleriyle pekiştirilmiştir.³⁸⁵ Programda vurgulanan diğer bir noktada anayasaya bağlılıktır. TİP, hem anayasayı "tastamam" uygulayacağını temin ediyor³⁸⁶ hem de anayasanın gerçekten uygulanmasını kendi varlıklarının teminatı ile ilişkilendiriyordu. Çünkü TİP'e göre anayasa, temel hak ve hürriyetlerin korunmasında en önemli belge niteliğindedir.³⁸⁷

Partinin programında belirlenen "temel dava" ise, Türkiye'nin, "*mümkün olan en büyük hızla, demokratik düzen, sosyal adalet ve bağımsızlık içinde hızla ilerlemesidir.*"³⁸⁸

Genel başkanlık yaptığı sürece zaten partinin de programını kendi yazan Aybar, TİP'in politikalarını tek başına belirledi demek yanlış olmaz. Tüzüğün verdiği yetkiler ile kişisel karizması sayesinde Aybar, örgüte de tam olarak hakimdi.³⁸⁹ Bu hakimiyet 1968 yılına kadar da hiç tartışılmamıştı.

Sendikacıların bu handikabı sadece tüzükte göstermez kendini. TİP bir yıl içinde önce İzmir ve İzmit'te ardında da Ankara, Adana, Gaziantep, İçel ve Kayseri'de örgütlenmiş de 15 il ve bütün ilçelerinde örgütlenme şartını yerine getiremediği için 1961 seçimlerine katılamamıştır.³⁹⁰ Örgütlerin yetersizliği, kamuoyunda dikkatleri çekmemesi, başkan Avni Erakalın'ın istifa ederek YTP'ye geçmesini üzerine bir de Çalışanlar Partisi gelince parti kurucuları büyük sıkıntılara girmiş ve partiyi canlandırmak için büyük bir atılım yapmaları gerektiğinin farkına varmışlardı.

TİP, Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa seçilmesiyle nitelik değiştirmiş ve kamuoyunun da dikkatini çekmeye başlamıştır. Aybar'ın gelişiyile birlikte tüzük, program ve örgüt çalışmaları hız kazanmıştı. 1963 yılının sonlarına doğru parti 13 ilde

³⁸⁴ *TİP Program*, s. 13

³⁸⁵ *TİP Program*, s. 14

³⁸⁶ *TİP Program*, s. 15

³⁸⁷ *TİP Program*, s. 60

³⁸⁸ *TİP Program*, s. 19

³⁸⁹ Şener, *a.g.e.*, s. 255

³⁹⁰ *A.g.e.*, s. 253

örgütlenmişti.³⁹¹ “Naylon örgütler” olarak nitelendirilen bu girişimler, TİP’in seçimlere katılabilmek için zorunlu ve göstermelik faaliyetlerdi.³⁹² Fakat örgütlerin zoraki olması TİP’in gelişimine olumsuz etkide bulunmuştur. Fakat bu örgütlenme biçimi emekçi kitlelere ulaşması açısından partinin işini de kolaylaştırıyordu. Partinin en önemli gördüğü iş, üye sayısını çoğaltmaktı.³⁹³ 1962 yılında kabul edilen bu amacın 1969’a gelindiğinde göreceli bir başarıya ulaştığı görünmektedir; TİP, bu yıla geldiğinde 67 ilde örgütlenmişti.³⁹⁴ TİP’in doğal sınırlarına ise Mayıs 1968’de ulaştığı söylenebilir. Partinin hem siyasal arenadaki hem de örgütlenmedeki başarısı verilere yansımıştır. Doğu Perinçek’in parti üyelerinin kayıt fişlerinden ulaştığı sonuca göre TİP’in, 1968 Mayıs’ında 12.695 kayıtlı üyesi bulunmaktadır.³⁹⁵

TİP her ne kadar Mehmet Ali Aybar’ın deyimiyle tabandan kurulan bir siyasi teşkilat olsa da tıpkı Türkiye’deki diğer partiler gibi “merkeziyetçi” bir yapıya sahipti. Aşağıdan yukarıya doğru kurulan ve gerçek demokrasinin de bu şekilde işleyeceğini savunan bir partini yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmesi bir paradoks daha yaratıyordu. “tarihte ilk defa emekçi halkın kurduğu bir parti olan TİP” vurgusu yine vurgunun yapıldığı tüzüğün 52. maddesinde parti organlarının birbirine kademeli olarak bağlı olduğunu ve üst organların aldığı kararların diğer alt organları bağlayacağı yazıyordu.³⁹⁶ Parti içi muhalefetin güçlenmesiyle daha da güçlenen merkeziyetçi tutum Ünsal’ın tespitine göre 1966 tarihinde ilçe örgütlerinin birbirlerini ziyaret etmesini dahi yasaklıyordu.³⁹⁷ Bu durum, merkezin merkezinde bulunan genel başkan Aybar’ın denetlenmesini zorlaştırıyorken genel başkan ile partinin özdeşleşmesine sebep oluyordu.

1968 yılı Ünsal’a göre TİP’in en güçlü olduğu yıldır.³⁹⁸ Ünsal’ın aktardığına göre partide o yıl 12.695 kayıtlı üye bulunmaktaydı. Kayıtlı üyelere 4112’si işçi, 1174’ü tarım işçisi 72’si de sendikacıydı.³⁹⁹ Bu sayılara karşın eski asker-memur sayısı 60, öğrenci

³⁹¹ Bu iller; İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Gaziantep, Bursa, Diyarbakır, Malatya, Adana, Bilecik, Urfa, Bolu, Eskişehir, Kırklareli. Sadun Aren, *a.g.e*, s. 92

³⁹² Ünsal, *a.g.e*, s. 233

³⁹³ *A.g.e*, s.235, ; “TİP ve İşçi Sınıfı Partisi”, *Ant*, Sayı 6, 6 Ekim 1970

³⁹⁴ *A.g.e*, s.236

³⁹⁵ Doğu Perinçek, “Türkiye İşçi Partisi Üyelerinin Sınıfsal Yapısı”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı 3, Ocak 1969

³⁹⁶ Ünsal, *a.g.e*, s. 219

³⁹⁷ *A.g.e*, s. 219

³⁹⁸ *A.g.e*, s. 390

³⁹⁹ *A.g.e*, s. 390

603, öğretim mensupları 32, avukat-doktor-sanatçı sayısı ise 507 idi. “Kol emekçilerinin” aydın zümreden çok daha fazla olduğu TİP bünyesinde veriler işçi ağırlıklı bir parti görünümündeydi.⁴⁰⁰ Fakat genel yapıya bakıldığında TİP’in gerçek bir işçi partisi olduğunu söylemek zordur. Ünsal’a göre parti daha çok “küçük burjuva ve emekçiler koalisyonu” olarak karşımıza çıkmaktaydı.⁴⁰¹ Bu çıkarım ise Türkiye’nin soyo-ekonomik yapısının yarattığı nesnel süreçle alakalıydı; işçilerin siyasal bilince yeteri kadar ulaşmadığı bir dönemde TİP’in aydın partisi olması kaçınılmazdı.

TİP kurucuları ve GYK üyelerinin meslek dağılımlarına bakıldığında ise herhangi bir işçinin 1964 yılına kadar GYK’da yer almadığı görülür. 1964-1970 arasında dört büyük kongrede işçilerin sayısı 1964’te 5, 1966’da 4, 1968’de 7, 1970’te 10 şeklindedir. Bu yıl aralığında toplamda 41 GYK üyesi bulunan partide memur, avukat, doktor, mimar, gazeteci-yazar, eski öğretmen, öğretim üyesi, matbaacı-editör mesleklerinden her yılda toplamda 18 kişi GYK’ya seçilmiştir.⁴⁰² Bu verilerin TİP’in 53 maddesine rağmen bu şekilde olduğunu vurgulamakta yarar vardır. MYK’da ise Aralık 1968’e kadar hiçbir işçi yer almamıştır. Ancak bu tarihte MYK’ya ilk defa 2 işçi seçilmiştir. 1970 yılında Boran’ın genel başkanlığında ise 4 işçi MYK’ya seçilmiştir. MYK’da işçiler 1968’de %15,4’lük ve 1970’te %30,7’lik oranı kaplamışlardır.⁴⁰³ TİP’in kimin partisi yahut partinin yetkin isimlerinin hangi sınıftan olduğunu anlamak için daha çarpıcı örnek 1965 yılında TİP sıralarından milletvekili olanların meslek dağılımlarına bakmak olacaktır. 1965 seçimlerinden sonra TİP meclise 14 milletvekili göndermeyi başarmıştır. Bu sayı, bağımsız olarak seçilen İstanbul milletvekili Çetin Altan’ın TİP’e katılmasıyla 15’e ulaşacaktır. Öncelikle bu 15 milletvekili arasında herhangi bir işçinin olmadığını belirtmek gerekir. Vekillerinin meslek dağılımına bakıldığında ise; dört avukat, üç sendikacı, birer de sosyolog, öğretim görevlisi, doktor, gazeteci, iktisatçı, emekli subay, emekli öğretmen ve matbaacı görülür.⁴⁰⁴ 1965 seçimleri öncesinde kullanılan “Nasırlı Eller Meclise” sloganı ile seçim sonuçları kıyaslandığında bir paradoks daha görülür.

⁴⁰⁰ A.g.e s. 390-391

⁴⁰¹ A.g.e, s. 392

⁴⁰² A.g.e, s. 414

⁴⁰³ A.g.e, s. 415

⁴⁰⁴ A.g.e, s. 428

Fakat Ünsal bu durumu da yerinde formüle etmiştir; “işçi milletvekili değil, İşçi Partili Milletvekili.”⁴⁰⁵

1961-1971 arasında Türkiye İşçi Partisi’nin ikisi olağanüstü, dördü olağan olmak üzere toplam da altı büyük kongresi olmuştur. TİP, kendini, 9-10 Şubat 1964 tarihinde gerçekleştirilen Birinci Büyük Kongre’de* “Türk işçi sınıfının ve onun öncülüğünde toplanmış, emeğiyle yaşayan bütün yurttaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatı” olarak nitelendirmiştir. Bu kongrede partinin on yıl boyunca devam edecek olan belli başlı bazı politikaları da resmiyete dökülmüştür. Bağımsız dış politika, kapitalist olmayan kalkınma yolu, toprak reformunun gerekliliği, büyük toprakların devletleştirilmesi gibi partinin karakterini niteleyen kararlar bu kongrede alınmıştır.⁴⁰⁶

TİP’in Birinci Büyük Kongresi partiden ilk ciddi kopuşlar açısından da önemlidir. Bu kongrede, partinin aydın hegemonyasına girmesini engellemek ve “işçi partisi” niteliğini korumak için uygulanan 53. madde tartışmaların ve kopuşun temelini oluşturuyordu. Bu maddeye göre parti organlarına seçilecek kişilerin en az yarısının işçi olması ön görülüyordu. Bu sebepten de çift sandıklı seçim usulü belirlenmişti; uygulamaya göre, seçilecek isimler için biri işçi olmayanlar diğeri de işçiler için iki liste belirlenecekti. Partiye mensup aydınlar bunun “uvriyerist” bir tutum ve amacın işçilerden ziyade sendikacıları korumak olduğunu düşünüyorlardı. Nitekim bazı aydınlar bu durumun antidemokratik olduğunu düşünerek parti başkanlığına başvurmuş, genel merkez ise bunun bir disiplinsizlik olduğuna karar vererek başta Doğan Özgüden olmak üzere toplam yirmi iki kişiyi disiplin kuruluna sevk etmiştir. Bu olaydan sonra aydınların bazıları partiden istifa ederken bazıları da ihraç edilmiştir.⁴⁰⁷

20-24 Kasım 1966’da Malatya’da toplanan II. Büyük Olağan Kongre’de⁴⁰⁸ alınan önemli kararlardan biri parti merkezinin İstanbul’dan Ankara’ya taşınmasıydı. TİP

⁴⁰⁵ A.g.e, s. 432

* Siyasi partilerin seçimlere katılabilme şartlarından biri de partilerin büyük kongrelerini toplamış olmalarıydı. Kongrenin toplanma amaçlarından biri de budur.

⁴⁰⁶ “TİP I. Büyük Kongre Kararları”, TÜSTAV Arşivi Nebil Varuy Koleksiyonu

⁴⁰⁷ Günay Dumrul Uygur, “Türkiye İşçi Partisi 1961-1971”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.100. ; Aren, a.g.e, s. 96

⁴⁰⁸ II. Büyük Olağan Kongre’de TİP’in meşruiyet savaşını kazanmasına dair iki kırılma açıklanmıştır; bunlardan ilki partinin I. Büyük Olağan Kongresi’nin gerçekleştirmiş olması ikincisi ise parlamentodaki temsiliyettir. “II. Büyük Kongreye Sunulan Çalışma Raporu” TÜSTAV ARŞİVİ, s.46 Aktaran: Güray Dumrul Uygur, “Türkiye İşçi Partisi”, s.102

yöneticileri Meclis'te artık grupları olduğu için bu kararın yerinde olduğunu düşünürken parti içi muhalefet işçi ve emekçilerin örgütlenmesi kenara itilerek parlamenter çalışmalara öncelik verildiği düşüncesi ile partinin “pasifliğini” eleştiriyordu.⁴⁰⁹ Öte yandan Yöncülerin TİP ile başlattığı tartışmalar partinin üst kademesi tarafınca cevapsız bırakılmış fakat sosyalizmin hangi aşama ile yapılacağı tartışmaları TİP tabanında ilgi görmüş ve Milli Demokratik Devrim tezini kabul eden parti mensupları seslerini bu kongrede duyurmaya çalışmışlardı.⁴¹⁰ Bu atmosfere “eski tüfeklerden” Hikmet Kıvılcımlı'nın parti üyeliği için yaptığı başvurunun reddedilmesi kongrede tartışma ortamını alevlendirmişti.^{411*} Nitekim bu kongreden sonra Milli Demokratik Devrim tezini savunan isimler tasfiye edilmiş, TİP'de ikinci büyük kongresinde de kan kaybetmiştir.

TİP tarihinde 1968 yılını “sonun başlangıcı” yapan olaylardan biri de partinin bu yılın 9-12 Kasım tarihlerinde yaptığı III. Büyük Olağan Kongresi'dir. Parti yönetimi daha önce yaptığı iki büyük kongrede de muhalefet ile karşılaşmış ve çözümü muhaliflerin tasfiyesinde bulmuştu. Aybar yönetimi bu kez kolayca tasfiye edemeyeceği bir muhalefet bloğu ile karşılaşmıştı. Aren-Boran grubu adıyla anılacak bu blok genel başkan Aybar'ın “güler yüzlü ya da hürriyetçi sosyalizm” formüllerine tepkiyle yaklaşıyor, sosyalizmin bilimsel sınırlarının aşılmamasını savunuyordu. Yine bu grup, Aybar'ın parti üzerindeki kişisel yönetiminden rahatsız oluyordu.⁴¹² Nitekim muhalif kanattan beş isim⁴¹³ bir önerge hazırlayarak MYK'ya sunmuştu. Fakat başından sonuna tartışma ile geçen kongrenin* galibi Aybar olmuştu. Muhalefetten GYK'ya sadece Sadun Aren ile Şaban Erik girebilmişti. Fakat Aren-Boran grubu gerekli çoğunluğu sağlamayı başararak 28-29 Aralık 1968'de II. Olağanüstü Kongre'yi toplamayı başarabilmişti. Üstelik bu kez, kongre sonunda muhalefetten GYK'ya 11 kişi

⁴⁰⁹ Şener, *a.g.e.*, s. 259

⁴¹⁰ Tartışmalar için bkz. Sargın *a.g.e.*, s. 404-426

⁴¹¹ Sadun Aren'e göre, Hikmet Kıvılcımlı'nın kaydının yapılması için çok imzalı bir önerge verilmesi parti içi muhalefetin dışı vurumuydu. Aren, *a.g.e.*, s. 108

* Kıvılcımlı'nın üyeliğe kabul edilmek istenmemesinin nedeni, “eski tüfeklerden” uzak durmanın yanı sıra partinin 1965 seçimlerinde gösterdiği başarının ardından Aybar'ın partiyi içeriden fethedecekler kaygısıdır. Nihat Sargın *a.g.e.*, s. 409

⁴¹² Aren, *a.g.e.*, s. 127

⁴¹³ Bu isimler; Behice Boran, Nihat Sargın, Sadun Aren, Şaban Erik, Minetullah Haydaroğlu.

*Bu kongrede “Üçüncü Yolcular” adında yeni bir muhalif grup daha ortaya çıkmıştır.

seçilmişti.⁴¹⁴ Fakat bu kongreyi daha önemli kılan husus Aybar muhalefetinin güç kazanması değildi. Alınan karara göre tüzüğün ikinci maddesi değiştirilerek parti ilk defa “sosyalist” olarak tanımlanmıştı.⁴¹⁵

II. Olağanüstü Büyük Kongre’den sonra TİP, 1969 seçimlerine giden süreçte iki ana kola ayrılmıştı. Aybar liderliğinde çalışmalarını sürdüren genel merkez için tek hedef bu seçimlerde başarıya ulaşmaktı. 1969 seçimlerinde başarının gelmesi halinde hem TİP’in gücü artacak hem de parti içi muhalefet susturulacaktı. Fakat seçim sonuçları Aybar için tam bir hayal kırıklığı olmuştu. 1965 seçimlerinden sonra 15 milletvekili ile parlamentoya giren TİP, 1969 seçimlerinden sonra yalnızca iki vekil çıkarabilmişti. Bütün planlarını seçim başarısı üzerine kuran Aybar, bu başarısızlığın ardından 15 Kasım 1969’da toplanan GYK’da hem genel başkanlıktan hem de MYK’dan istifa etti.

Aren-Boran muhalefeti, II. Olağanüstü Kongre’den sonra 1 Mayıs 1969 tarihinden itibaren çıkardıkları *Emek* adlı dergide hem Aybar ve çevresine hem de MDD’cilere karşı başlattıkları teorik tartışmalardan galip çıkmaya çalışıyorlardı. Aybar’ın istifasından sonra parti içi dengeler Emek grubu lehine işlemeye başlamıştı. Aybar’ın istifasından sonra Mehmet Ali Aslan genel başkanlığa seçilse de bu serüven kısa olmuştur. Aslan’dan sonra muhalif kanadın önde gelen isimlerinden Şaban Yıldız’ın genel başkan seçilmesi üzerine MYK’da Emek grubu ağır basmıştır. Bunun üzerine Mehmet Ali Aybar, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Aksoy GYK’dan istifa etmiştir.*

29-31 Ekim 1970’te toplanan IV. Büyük Olağan Kongre’de Emek grubu artık muhalefet değildi. Şaban Yıldız’ın genel başkanlığında toplanan kongrede Türkiye’nin altmış yıldır Milli Demokratik Devrim sürecinde olduğu artık aşamanın “sosyalist” devrim olduğu kararı alınmıştır. (Karar No: 1)⁴¹⁶ Bu kongrede alınan önemli kararlardan biri de partinin 12 Mart’tan sonra kapatılmasına gerekçe gösterilecek altıncı karardır. Bu karara göre; TİP, “Türkiye’nin Doğusu’nda Kürt halkının yaşamakta olduğunu” ve “Doğu sorununu” bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın “şoven-milliyetçi” bir

⁴¹⁴ Günay Dumrul Uygur, “Türkiye İşçi Partisi”, s. 105

⁴¹⁵ “TİP II. Olağanüstü Büyük Kongre Kararları”, TÜSTAV Arşivi

* Daha sonra Aybar, Kemal ve Aksoy istifalarını geri aldıkları gerekçesiyle yapılacak MYK’ya katılmak istemişler fakat yapılan oylama sonucunda GYK’dan çıkarılmışlardır. Gülay Dumrul Uygur, *a.g.e.*, s. 107

⁴¹⁶ Sargın, *a.g.e.*, s.794

tutum olduğunu kabul eder.⁴¹⁷ Yine bu kongrede partinin genel başkanlığına Behice Boran seçilmiştir. TİP'in, Aybar'dan sonra nasıl bir dönüşüm geçireceği, Boran'ın genel başkanlığı süresince partiye nasıl bir soluk getireceği soruları açık bir şekilde cevaplanamaz çünkü Boran'ın genel başkan olmasından yaklaşık 5 ay sonra 12 Mart muhtırası verilecek bundan da kısa bir süre sonra TİP kapatılacaktı.*

TİP'in gelişimi üç ana eksen etrafında değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Mehmet Ali Aybar'ın partinin genel başkanı seçilmesidir. Aybar'ın genel başkanlığı TİP'in siyasi bir parti olması yolunda dönüm noktasıdır. Aybar'la beraber TİP, hem programını ve tüzüğünü ciddi olarak belirlemiş hem de aydınların ilgi odağı olarak bir çekim merkezi haline gelmiştir.⁴¹⁸ TİP'in gelişmesindeki ikinci ana etken atmışlı yıllarda Türkiye'nin kapitalist gelişiminin hızlı ilerlemesiyle ilişkilidir. Kapitalist gelişme ile doğru orantılı olarak Türk işçi sınıfının niteliği ve niceliği gelişmiştir. Böylelikle TİP'in işçi sınıfından beklentileri politikaları doğru orantıda seyretmiştir. TİP'in gelişiminde rol oynayan önemli etkenlerden diğeri de partiye yapılan saldırılardır. TİP'in neredeyse her toplantısında saldırıya uğraması partinin gündemde kalmasına yol açmıştır. Fakat TİP'in örgütlenmesi ve ülke çapında sesini duyurması açısından en elverişli ortam 1965 seçimleri olmuştur. Parti, seçime katılabilmek için örgütlenmeye önem vermiş ve seçime katılacağı kesinleşince mitingler, ziyaretler ve radyo konuşmaları yoluyla sesini geniş alanlarda duyurabilme imkanı bulmuştur. Sosyalist bir partinin ilk kez TBMM'de temsil edilmesi TİP'in bir yandan meşruluk dayanaklarından biri haline gelirken diğer yandan altmışlı yılların radikalizmine rağmen anayasaya ve demokrasiye bağlılıklarını kuvvetlendirmiştir.

⁴¹⁷ A.g.e, s.796

* TİP'e, 11 Haziran 1971 tarihinde Siyasi Partiler Kanunu'nun; siyasi partilerin ülke bütünlüğünü bozucu amaç gütmeyeceklerini belirten 87. ve Türkiye Cumhuriyeti üzerinde milli, dini, kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremeyeceklerini belirten 89. maddelerine aykırı harekette bulunduğu gerekçesiyle kapatılma davası açılmıştır. TİP, 40 gün süren dava sonunda Anayasa'nın 57. maddesine aykırı davrandığı gerekçesiyle 20 Temmuz 1971 günü kapatılmıştır. Behice Boran, "*İki Açıldan İşçi Partisi Davası- İfade ve Savunma*", İstanbul Bilim Yayınları, İstanbul, 1975

⁴¹⁸ Ayrıca; Aybar'ın genel başkan olmasından kısa bir süre sonra Türkiye Sosyalist Partisi de TİP'e katılmıştır. Aren, a.g.e, s. 90

3.1.2. TİP'ten Doğanlar

3.1.3. Yayın Organları

1960'lar Türkiye'sinde sol bir partinin matbuatın gelişimine ayak uyduramaması kendi adına felaket olurdu. Okuma-yazma oranının arttığı, sosyalist ve Marksist çevirilerin yapıldığı, gündemin dergiler etrafında belirlendiği altmışlı yıllarda TİP, bu durumun ne kadar içindeydi? Bu durum tartışmaya açık olsa da partinin yaşamı boyunca görüşlerini aktarmaya çalıştığı süreli yayınları hep mevcuttu. Bunlardan ilki 1963-1965 arasında yayın hayatına haftalık devam eden *Sosyal Adalet* dergisidir. Genellikle çeşitli makale ve çevirilerin bulunduğu derginin tirajı 3-5 bin civarındaydı.⁴¹⁹ Ankaralı gençlerin "Yaşasın Emekçi Yaşasın Türkiye" sloganıyla 15 günde bir çıkardıkları *Dönüşüm* dergisi 1965-1967 arasında 12 defa okuyucusuna ulaşmıştır.⁴²⁰ Kasım 1967'de Genel Sekreter Nihat Sargın öncülüğünde çıkarılan *TİP Haberleri* partinin resmi görüşünü yansıtıyordu. 15 günde bir çıkan dergide herhangi bir yorum ya da makale yoktu. Günlük gazete niteliğinde parti propagandası yapıyordu. 1969'dan düzensiz yayınlanmaya başlayan dergi kısa bir süre sonra da kapanmıştı.⁴²¹ Şubat 1971 ile Haziran 1971 arasında 15 günde bir çıkan *Parti Gazetesi* ve Hasan Hüseyin Korkmazgil'in sahibi olduğu Aybar taraftarlarınca desteklenen *Forum*, Aralık-Ocak 1969'da muhalif *Tüm* ve nihayet 1 Mayıs 1969'da yayın hayatına başlayan *Emek* dergisi partiyle organik bağları olan süreli yayınlardır.⁴²² Ankara'da Genel Sekreter Şaban Erik tarafından çıkarılan Emek, parti içi muhalefetin önemli bir hamlesiydi. Emek, teorik tartışmalara en fazla yoğunlaşan dergi olmasından dolayı ayrıca önemlidir. Dergide, işçi sınıfının öncülüğü, Türkiye'deki devrim aşaması ve sosyalizm sorunları sıkça işlenir. Öte yandan hem Aybar'a muhalefet hem de MDD'cilerin teorik saldırılarına cevap vererek TİP'i kurumsal bir düzleme oturtmaya çalışır.*

⁴¹⁹ Ünsal, *a.g.e.*, s. 248 ; Sargın, *a.g.e.*, s. 435

⁴²⁰ Şener, *a.g.e.*, s. 260

⁴²¹ Ünsal, *a.g.e.*, s. 249 ; Sargın, *a.g.e.*, s. 432

⁴²² Ünsal, *a.g.e.*, s. 250

* Ünsal'a göre Emek Dergisi, 1975'te kurulacak ikinci TİP'in düşünsel çekirdeğini oluşturacaktı. Ünsal, *a.g.e.*, s. 250

Türkiye İşçi Partisi gerek maddi olanaksızlıklara gerek de fiili saldırılara rağmen bir şekilde de olsa yayın organlarına sahip olmuştur. Fakat bu dergilerde Yön ya da 1950'ler muhalefetinin odağı Forum gibi kuramsal tartışmalara hakim yayınlar değildir. Zaten böyle olması beklenemez de. Çünkü mecliste varlığını sürdürmeye çalışan bir partinin yayın organları, derinlemesine tartışmalar yapmaktan ziyade günlük politikaya yönelmişler ve tam olarak propaganda aracına dönmüşlerdir. Bu durum aslında TİP için bir dezavantaj oluşturur. Örnekle açıklamak gerekirse Yön'ün de Sosyal Adalet'inde okuyucuları işçiler veya köylüler değildir. Okuyucular genellikle nitelikli yazılar okumaya aç aydınlar ve öğrencilerdir. Sosyal Adalet ya da TİP'in diğer yayın organları ise nitelikten uzak propaganda araçlarıdır. Böyle olunca da kim yazarsa yazsın bu dergiler, Yön, Ant, Türk Solu gibi dergilerin yarattığı etkilere hiçbir zaman yaklaşamamış bu ise TİP'in kendini anlatması bakımından aleyhinde işlemiştir.

3.1.4. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, TİP'in kuruluş tarihinden tam 6 yıl sonra, 13 Şubat 1967'de kurulmuştur. Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Türk Maden-İş'in bir araya gelmesiyle kurulan DİSK'in, kurucularının aynı zamanda TİP'in kurucuları olmasından dolayı Türkiye tarihinde ilk defa parti ile sendikanın bir bağı oluşmuştur. TİP programları ile DİSK programları karşılaştırıldığında neredeyse hiçbir farkın olmadığı görülür.*Fakat asıl önemlisi DİSK'in TİP'ten bağımsız örgüt gücü⁴²³, düzenlediği mitingler, yürüyüşler, yaptığı grevlerdir. Bu gelişmeler ve DİSK'in ilerleyen yıllardaki mevcudiyeti göz önünde bulundurulduğunda Türk işçi sınıfı için önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

DİSK'in kurulması, Sendika-Parti-Sendika döngüsü ile sendikacıların aradıklarını nerden bulacaklarına dair ipucu verir. Sendikacıları parti kurmaya iten sebep sosyalizm ya da Marksizm'e uygulama alanı yaratma isteklerinden ziyade salt işçi hareketinin

*Sadun Aren'e göre DİSK kurucuları, TİP'in fikirlerinin işçiler arasında yayılmasında kolaylık göstermemişlerdir. Aren'e göre bunun sebebi, yöneticilerin kendilerini güvenceye almak için sosyalist akımlardan uzak tutma fikridir. Aren, *a.g.e*, s. 112

⁴²³ DİSK 1968 başında 11 sendikaya bağlı 67 bin üyeye ulaşmıştı. Ünsal, *a.g.e*, s. 265

siyasal düzlemde temsil edilmesinden ibaretti. Bu da Türk işçisine Amerikan sendikacılığından ayrı bir sendikalaşma fırsatı vermesinden ötürü önemlidir.

3.1.5. Fikir Kulüpleri Federasyonu

1956 yılında Ankara SBF’de kurulan Fikir Kulüpleri, 27 Mayıs’tan sonra üniversite gençliğinin sola yönelişi ile doğru orantılı bir şekilde sosyalistleşmiştir. Öğrencilerin on yıl içinde değişen talepleri; Menderes istifa ve ordu gençlik el ele sloganlarının yerini ordu-işçi el ele sloganları almıştır. Gençliğin reform talepleri sadece slogan boyutunda da değildi artık; siyasal bir kuvvet haline gelmişti.

Bu Fikir Kulüpleri de Ankara dışında da açılmaya başlamış ve 1965 yılına gelindiğinde birleşerek FKF’yi oluşturmuştu. “Emekçi halkı siyasal bakımdan örgütlemeyi ve eğitmeyi” amaç edinen FKF, Ankara, İstanbul, Ege ve Karadeniz Teknik Üniversitelerinde 2500 üyeye ulaşmıştı.⁴²⁴ Bu kuvveti altmışlar Türkiye’sinde yanına çekmek herhangi bir oluşum için –ister parlamenter ister devrim yoluyla olsun- çok önemliydi. Ünsal’a göre ilk günlerinde TİP’in “yan kuruluşu” olan FKF, 1968 yılına kadar bu partinin hakimiyetinde kalmıştır.⁴²⁵

3.1.6. Anti-Empeyalist Mücadele: “Ne Rusya, ne Amerika... Bağımsız Türkiye!”⁴²⁶

II. Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan Soğuk Savaş dönemi ve Sovyet tehditleri Türkiye’yi Batı bloğunun bir zinciri haline getirmişti. Akabinde Truman ve Marshall planları ile Türkiye ve Amerika sıkı bir müttefik olmuşlardı. DP iktidarı ile birlikte bu dostluk pekişmiş, kapitalist ekonomik gelişmeler ve dış yardımlar artmış, “her mahallede bir milyoner” yaratılmaya çalışılmış ve Türkiye’nin “küçük bir Amerika” olması istenmişti. Türk Hükümeti’nin Kore’ye asker çıkarmasıyla NATO üyeliği sağlanmış ve Amerika ile Türkiye ilişkileri tartışılmaz bir hal almıştı. Öyle ki 27 Mayıs

⁴²⁴ Ünsal, *a.g.e* s. 273

⁴²⁵ *A.g.e*, s. 279

⁴²⁶ *TİP.li’nin El Kitabı*”, TİP Bilim ve Araştırma Kurulu, Ankara, 1969, s. 34

müdahalesinden sonra okunan bildiride NATO'ya ve CENTO'ya bağlılıklar bildirilmiş, dış ilişkilerin aynen devam edeceği ifade edilmişti. Fakat 1960'lı yıllarda dünyada artan anti-Amerikancı tutum ve milliyetçiliğin yükselişi, Amerika'nın Vietnam'ı işgaline tepkiler, Kıbrıs olayları sonunda İnönü'nün çıkışı, artan radikalizmin bağımsızlıkla organik ilişkisi Amerika'nın konumunu sarsıyordu. Bağımsızlık vurgusunun revaçta olduğu bir dünyada; NATO'nun varlığının, ABD ile yapılan ikili anlaşmaların, Türkiye'deki Amerikan üstlerinin Türkiye'de tepki çekmemesi düşünülemezdi.

TİP'in bu noktadaki önemi Türkiye'de ilk defa bir siyasi partinin bu denli anti-Amerikancı tutum sergilemesiyle alakalıydı. Üstelik bu siyasi parti parlamentodaydı.* Daha önce bir siyasi partinin meclis kürsüsünden Amerika'yı eleştirdiği görülmemiştir. TİP'in bu tutumunun sol çevreleri etkilemediği düşünülemezdi.

Türkiye İşçi Partisi, anti-emperyalist mücadeleyi sadece meclis kürsünde yapmamıştır.* Parti, var olduğu her alanda bu tutumunu sergilemeye devam etmiştir. Tüzükte, programında ya da parlamento kürsüsünde TİP'in tavrı nettir; Türkiye'de reformlar yapılmak isteniyorsa önce her alanda bağımsızlığa gerçekten kavuşulması lazımdır. TİP'e göre; *"Milli Kurtuluş Savaşımızı zafere ulaştırdıktan 43 yıl sonra istiklâlimizi, bağımsızlığımızı tekrar kazanmak zorundayız."*⁴²⁷ TİP'e göre Türkiye'nin bağımsızlığının en büyük tehdidi Amerika'dır. *"Yardım bahanesiyle gelen Amerika yurdumuza adım adım yerleşmiştir."*⁴²⁸ TİP'e göre Amerikan üsleri bunun en açık örneğidir; buralar Türkiye sınırları içersinde olmasına rağmen, Amerikan bayrağının dalgalandığı yerler haline gelmiştir. Bu üslere Türk bir hakimin, komutanın ya da polis memurunun dahi giremediğini vurgulayan TİP'e göre Türkiye bağımsızlığını tam olarak

* Örneğin, TİP'in parlamentoda sık sık dile getirdiği konulardan biri Amerika ile yapılan ikili anlaşmalardı. TİP'e göre bu anlaşmalar egemenlik haklarıyla asla bağdaşmıyordu. Turhan Salman, *"Türkiye İşçi Partisi Parlamentoda (1966-1967)"*, TÜSTAV, İstanbul, 2004, s. 154. ; TİP'in sıkça eleştirdiği başka bir husus da Amerikan yardımlarıydı. TİP İstanbul milletvekili Çetin Altan'a göre bunlara yardım denemezdi çünkü hepsinin bir şartı vardı. Bu şartlar ise bağımsızlığı zedeleyiciydi. Turhan Salman, *"Türkiye İşçi Partisi Parlamentoda (1967-1969)"*, TÜSTAV, İstanbul, 2004, s. 158-159

* Örneğin, Mehmet Ali Aybar, 10 Temmuz 1966'da Mersin'de Amerikalılara karşı "pasif direnme" kampanyası başlatmıştır. Aybar, halkı, resmi ilişkiler dışında Amerika ile her türlü ilişkiyi kesmeye davet ediyordu. Aren, *a.g.e.*, s. 114. ; TİP genel başkanı daha sonra İstanbul'da yaptığı bir konuşmada Amerika'yı düşman ilan etmiş ve NATO'dan bir an evvel çıkmanın önemini vurgulamıştır. Sadun Aren, *a.g.e.*, s. 114. ; *"TİP Haberleri"*, 1 Aralık 1967, Sayı 2, s. 3

⁴²⁷ *"Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi"*, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1965, s. 3

⁴²⁸ *Seçim Bildirisi*, s.3

sağlayabilmiş değildir. Tam da bu sebeplerden “emekçi yurttaşın birinci vazifesi yurdu yabancı hâkimiyetinden kurtarmaktır.”⁴²⁹

3.1.7. Doğu Sorunu

Doğu sorununun ilk kez Yön sayfalarında dile getirildiğine “Yön-Devrim” bölümünde değinilmişti. Bu konuya ilk kez Yöncüler değinse de TİP, bu konuya ilk defa ciddi bir şekilde eğilen bir siyasi parti olarak konunun hacmini genişletmiştir. “Doğu kalkınması, Türkiye İşçi Partisi'nin memleket kalkınmasını gerçekleştirirken hemen ve titizlikle” üzerinde durulacak bir konu olarak açıklanmıştır.⁴³⁰ TİP'e göre “doğu ve güneydoğu illerimiz, büyük vatandaş ve memur gözünde bir mahrumiyet bölgesidir.”⁴³¹ TİP'in görevi anayasayı eksiksiz yerine getirmektir; anayasanın 12. maddesi yurttaşlar arasında dil, din, ırk, sınıf ve zümre farkının gözetilmeyeceğini belirtir.⁴³²

Türkiye İşçi Partisi, Doğu sorununa sadece ekonomik yönden yaklaşmanın yetersiz olacağını iddia eder. Partiye göre sorunun kaynağı etniktir. “Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayrıma uğramaktadırlar.”⁴³³ TİP'e göre bu sebepten Doğu sorunun gerçekten bir çözüme kavuşması için konunun etnik özüne inmek gerekir.

Öte yandan TİP, Doğulu sosyalistleri parti bünyesinde bulundurmuş, bu bölgedeki illere bir dizi miting düzenleyerek kamuoyunun dikkatini çekmiştir. “Doğulular” da TİP içinde önemli bir yer teşkil etmiştir.

3.2. SOSYALİZM ANLAYIŞI

Mehmet Ali Aybar'a göre Türkiye hasta bir ülkedir. Çünkü tarımda geridir, yer altı servetlerini iyi kullanamaz ve yabancı tekelinin eline düşmüştür. Ayrıca milli gelir haksız ve adaletsiz bölüştürülmektedir. Bu hastalığın adı ise kapitalizmdir. Aybar'a göre

⁴²⁹ Seçim Bildirisi, s. 4

⁴³⁰ Aren, a.g.e, s. 70

⁴³¹ “1969 Seçim Bildirisi”, s. 16

⁴³² A.g.m, s. 16

⁴³³ Aren, a.g.e, s. 70

ilk hedef “Türkiye’yi bir an önce kapitalizmin çıkmazından kurtarmak” daha sonra da “kapitalist olmayan kalkınma yolundan sosyalizme götürmektir.”⁴³⁴ Nitekim TİP’e göre kapitalizm bir hastalıksa tedavi ise “halkın eli ile sosyalizmdir.”⁴³⁵ Peki, Türkiye’de kurulan ilk işçi partisinin sosyalizmden kastı neydi? 1960’lı yıllar dünyasının radikal ortamında 10 yıllık ömrü boyunca bu partiyi diğer sol/sosyalist oluşumlardan farklı kılan anlayışlar nelerdi? Bahsedilen sosyalizm hangi yolla ve kimin öncülüğünde inşa edilecekti?

Aybar’a göre sosyalizm “ekonomi sisteminden ibaret değildir.”⁴³⁶ Ona göre sosyalizm “ahlak anlayışını, hayat felsefesini” içine alan bir bütün ve “sömürüye son veren ve insanı gerçekten özgürlüğe kavuşturan toplum düzeninin adıdır.”⁴³⁷ Felsefik, ekonomik ve sosyal bir sistemi kapsayan⁴³⁸ bu anlayışta “her işin ölçüsü insan ve emektir.”⁴³⁹ Emek ise toplumun “en yüce değeridir.”⁴⁴⁰ Bu sebepten TİP, kabul ettikleri sosyalizmin, “insanın insan tarafından sömürülmesini” ortadan kaldıracak bir anlayış olarak ifade eder.⁴⁴¹

Aybar’a göre TİP’in sosyalizmini Marksist-Leninist çizgiden ayıran bazı özellikler vardı; çoğulcu demokrasiyi kabul etmesi, işçi öncülüğünü kabul etse de iktidara devrimle değil seçimlerle gelmeyi amaçlaması, hiçbir Enternasyonal’e bağlı olmaması, millilik vurgusu partiyi bu çizgiden ayıran unsurlardı.⁴⁴² Aybar, TİP’in programının Marksist bir program olduğunu söylese de Marksizme eleştirel bir gözle baktıklarını da kabul ediyordu. “TİP, proletarya diktatörlüğüne dayanan bir parti değildi” diyen Aybar’a göre işçi sınıfının öncülüğü demokratik olacaktı. Bu durum sömürü düzenine kalıcı olarak son vermek için önemliydi.⁴⁴³

⁴³⁴ “Biricik Kurtuluş Yolu SOSYALİZM”, *TİP Haberleri*, 1 Ekim 1968, Sayı 21-22, s. 4

⁴³⁵ Aybar’ın Genel Yönetim Kurulu’nda yaptığı konuşmadan. ; *TİP Haberleri*, Sayı 1, s. 2

⁴³⁶ Aybar, *Bağımsızlık*, s. 661

⁴³⁷ Aybar, *a.g.e.*, s. 639

⁴³⁸ “T.İ.P Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar’la Bir Konuşma”, *Sosyal Adalet*, Eylül 1965, Sayı 18, s. 16

⁴³⁹ Aybar, *a.g.e.*, s. 587

⁴⁴⁰ “*Seçim Bildirisi*”, s. 16

⁴⁴¹ Kenan Somer, “Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi”, *Sosyal Adalet*, Mayıs 1965, Sayı 14, s. 12

⁴⁴² Ünsal, *a.g.e.*, s. 147

⁴⁴³ Uğur Mumcu, “*Aybar İle Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*”, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 41-42

TİP'in ilk tüzük ve programına bakıldığında sosyalist ya da sınıf bilincine sahip bir parti olduğu anlaşılmaz.⁴⁴⁴ Tüzük ve programda “sosyalist” kelimesine yer verilmediği gibi “sınıf” kelimesine de yer verilmez. Programda öne çıkan temalar, Atatürk devrimleri, sosyal devlet ilkesi, insan hakları, anayasa ve demokrasi vurgusudur. Ünsal'a göre parti programında ve tüzüğünde “sosyalist” kelimesine yer verilmese de o günkü şartlarda sol bir çizgiyi yansıtıyordu.^{445*} Programda Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde durulmuş, ekonomide plan, toprak reformu, emeğe göre gelir, anti-emperyalist mücadele gibi eşitlik-kalkınma-bağımsızlık vurguları yapılmıştır. Fakat TİP'in sosyalist niteliğini kazanması yine de bir sürece bağımlı olmuştur. TİP'in hem programında hem tüzüğünde 1968 yılına kadar “sosyalizm” kelimesinden bilinçli olarak kaçınılmıştır. Partinin bunun yerine formüle ettiği kelime “toplumculuktur.”⁴⁴⁶

TİP'in kuruluş dinamikleri partinin “sosyal adaletçi”, “reformcu”, “demokratik” olmasına sebep oldu. “Sosyalist” nitelik TİP'e daha sonra yerleşecekti. Dördüncü Büyük Kongre'den sonra alınan kararlar partiyi Marksist-Leninist bir çizgiye oturtmuştu.⁴⁴⁷ Bu kongrede Türkiye'nin önündeki devrim aşamasının sosyalist devrim olduğuna bu sebepten Milli Demokratik Devrim tezinin geçerli olmadığı kararlaştırılmıştı. Partinin 4. Kongresinde “sosyalist devrim” temel strateji olarak kabul edilir.

TİP'in sosyalist devrim stratejisini kabul etmesi ancak bazı aşamalardan sonra olabilmisti. İlk olarak Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesi Behice Boran'ın belirttiği gibi partiyi “sosyalistleşme sürecine” sokmuştu.⁴⁴⁸ Aybar'ın genel başkan olmasıyla beraber partiye transfer olan aydınlar ve bazı “tabuların yıkılması” işçi partisi ile aydın sosyalizminden doğan bir paradoksu oluştursa da mecliste temsil edilecek ilk sosyalist partinin biraz tesadüfi biraz da var olan ihtiyacı karşılayarak sosyalist temelin oluşumunda önemli rol oynamıştı.

⁴⁴⁴ Şener, *Üç Tarzı Siyaset*, s. 252

⁴⁴⁵ Ünsal, *a.g.e.*, s. 3

* Dimitir Şişmanov'a göre de Türkiye İşçi Partisi, “programının temel ilkeleri, amaçları, kitlelerinin niteliği açısından, Türkiye'deki diğer legal siyasi örgüt ve akımlara oranla, işçi ve sosyalist parti olma özelliğine en fazla yaklaşan kuruluştur.” Dimitir Şişmanov, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi*, s. 234

⁴⁴⁶ Ünsal, *a.g.e.*, s. 142

⁴⁴⁷ Atılğan, *Behice Boran*, s. 201

⁴⁴⁸ Behice Boran, “Türkiye İşçi Partisi 1960-1971”, *Yürüyüş*, 20 Temmuz 1976, Sayı 67, s. 8-11

Türkiye İşçi Partisi III. Olağan Büyük Kongresi'nde alınan kararlara göre, “sosyalizmin kapitalizmden sonraki aşamanın üretim tarzı olarak kapitalist üretim ilişkilerinden özde ve biçimde farklı üretim ilişkileri olarak; olayları incelemekte, tahlilde ve senteze varmada kullandığı biçimsel metot bakımından bir tane olduğunu fakat toplumların çelişkilerinin birbirinin tıpatıp aynı olmadığından sosyalizmin toplumlara göre farklı olabilmesi” ifade edilmiştir.⁴⁴⁹

İkinci Olağanüstü Kongreden sonra partinin karakterini belirleyen 2. maddesine “sosyalist” ibaresi eklenmiş ve böylelikle bu nitelik resmi olarak vurgulanmıştır. Sosyalist nitelik daha önce herhangi bir programda ya da tüzükte belirtilmemiştir. İlk defa Malatya Kongresi'nde 5 numaralı kararda yer alan sosyalist kelimesi, ikinci olağanüstü kongreden sonra tüzüğe de girmiştir.⁴⁵⁰ Ayrıca III. Olağan Büyük Kongre'de Türkiye'de sosyalizmi inşa etmek için sosyalizmin genel kanunlarına uygun olarak Türkiye'ye özgü bir yol izlemenin zorunlu olduğuna değinilmiştir. Türkiye sosyalizminin ise “işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların eliyle aşağıdan yukarı doğru” kurulması kabul edilmiştir.⁴⁵¹ Bu vurgu, TİP'in gerçek demokrasinin tabandan gelen bir halk hareketi ile sağlanabileceği düşüncesiyle altmışlı yıllar boyunca sık sık tekrarlanacaktır. Partiyi kimlerin kurduğunun üzerinde durulmasının diğer bir sebebi de TİP'in o zamana kadar kurulmuş sosyalist partilerle hiçbir ilişkisinin olmadığını açıklamaktır.⁴⁵² Bu sebepten olsa gerek TİP'in TKP kökenli “eski tüfekler” ile –mahkemede aklanmış olsalar da- arasında mesafe koymaya çalışması da doğaldı. Fakat TİP yönetimi bu eski solcuları partiye kabul etmek istemese de partinin varlığı eski tüfekler için de bir çekim merkezi haline gelmiştir. TKP kökenli bazı isimler partiye üye olmuş hatta yeni programın hazırlanmasında görev almışlar⁴⁵³ GYK ve MHD üyeliklerine de seçilmişlerdir.⁴⁵⁴ Fakat 1960'ların ortalarından itibaren MDD'cilik ile özdeşen bazıları partiden tasfiye edilmiştir.

⁴⁴⁹ *TİP Haberleri*, 1 Ocak 1969, Sayı 25, s. 3

⁴⁵⁰ Aren, *a.g.e.*, s.133, ; Tüzük, ; Malatya Kongresi Karar No:5

⁴⁵¹ *TİP Haberleri*, 1 Ocak 1969, Sayı 25, s. 18

⁴⁵² Aren, *a.g.e.*, s. 57

⁴⁵³ Örneğin eski tüfeklerden Muvaffak Şeref, TİP üyesi olmuş, yeni programın hazırlığına katılmış ve GYK üyeliğine seçilmişti. Artun Ünsal, *a.g.e.*, s. 158

⁴⁵⁴ Ünsal, *a.g.e.*, s. 158

Artun Ünsal TİP'in verdiği meşruluk savaşımını “savunma çabaları” olarak niteler. Ünsal'a göre partinin her şeyden önce yıkıcı bir art niyeti olamadığı üzerinde durulmuştur.⁴⁵⁵ TİP'in parlamenter tutumunda bu durum önemli bir yer kapsıyordu.* Diğer bir savunma refleksi ise komünizm ve Rusya ile herhangi bir bağlantının olmaması üzerineydi. Böylelikle sosyalizm anlayışının “yerli” ve “milli” bir şekilde Türkiye'nin tarihi şartlarına uygun olarak gerçekleştirileceği savunuluyordu. Partinin hareket alanını anayasa çerçevesine oturtması kendini kabul ettirebilmesi için başka bir önemli etkendi.

Devlet Başkanı Cevdet Sunay'ın “anayasa sosyalizme kapalıdır” çıkışından sonra TİP yoğun olarak bu konunun üzerinde durması meşruluğu sağlama konusundaki zorunlu hassasiyetten kaynaklanıyordu. Bu yüzden partinin yayın organı TİP Haberleri'nde anayasanın sosyalizme açık olduğu üzerine demeçler verilmişti. Örneğin Behice Boran, anayasanın 4 ve 12. maddelerinde Türk toplumunun sosyal sınıflardan meydana geldiği ve hiçbir sınıfa imtiyaz tanınmayacağı şeklindeki ibareleri hatırlatarak anayasaya aykırı bir durumun olmadığını açıklamaya çalışmıştı. Boran'a göre ayrıca, anayasanın ikinci maddesinde belirtildiği gibi Türkiye *sosyal* bir hukuk devletiydi.⁴⁵⁶ Genel Sekreter Rıza Kuas'a göre de TİP'in varlığı ile gerçek demokrasi yerleşmiş gerçek demokrasilerde ise her sınıf ve her siyasi düşünce temsil edilebilmektedir.⁴⁵⁷ Sadun Aren'e göre de anayasa sosyalizme açıktır. Aren'e göre “sosyalizmi reddeden bir demokrasi olamaz, sosyalizme kapıları kapalı bir parlamento düşünülemez.”⁴⁵⁸ Aybar'a göre de anayasa “bilime de, sosyalizme de, bilimsel sosyalizme de açıktı.” Anayasanın halkı sömüren sisteme karşı olduğunu söyleyen Aybar, “sadece cumhuriyet şeklinin değiştirilmesi yasaktır.” Bunun dışında anayasa bütün fikirlere açıktır.⁴⁵⁹ TİP, anayasanın sosyalizme kapalı olduğu görüşünü savunanların demokrasi düzenini tehlikeye düşürdüğünün ifade eder.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ A.g.e, s. 184

* Bu konu sonraki bölümde işlenmiştir.

⁴⁵⁶ TİP Haberleri, Sayı 2, s. 7

⁴⁵⁷ Rıza Kuas, “Anayasa Sosyalizme Açıktır”, TİP Haberleri, Sayı 3, s. 5

⁴⁵⁸ TİP Haberleri, Sayı 4, s. 5

⁴⁵⁹ TİP Haberleri, Sayı 5, s. 1

⁴⁶⁰ TİP Haberleri, 9 Mart 1968, Sayı 10, s. 5

TİP'in demokrasi ile eklemlenmiş sosyalizm anlayışında* anayasa, bu iki kavramı birbirine bağlayan kavramlardan ve yardımcı araçlardan biriydi. Parti, anayasayı ihlal etmek bir tarafa, buna uymayanların karşısında olduğu iddiasını sık sık yinelemişti. Hatta anayasanın gerçekten uygulanmadığı için demokrasinin Türkiye'de işlevsiz kaldığını belirtiyor ve bunun gerçekten uygulanabilmesi için kendine görev yükliyordu. Çünkü TİP'e göre anayasa gerçekten uygulandığı takdirde gerçek demokrasi uygulanacak bunun doğal sonucu olarak da sosyalizme kapılar açılacaktı.

TİP, meşru bir sosyalizm inşası yapmak isterken sosyalizm ile komünizm arasındaki ayrıma da değinmek zorundaydı. *Sosyal Adalet* dergisinde yayınlanan bir yazıya göre, “sosyalizm ilkesi herkese emeğine göre” iken komünizm ise “herkese ihtiyacına göredir.” Türkiye İşçi Partisi'nin 1969 yılında yayınladığı “TİP'.li'nin El Kitabı” adlı çalışmada da sosyalizm ile komünizm arasındaki farkı vurgulanıyordu; buna göre komünizm, işçilerle köylülerin birleşerek iktidarı zorla ele geçirmeleri ve diğer sınıfları tasfiye ederek işçi sınıfı diktatörlüğü kurmaktır.⁴⁶¹ Bu temel farklar ifade edildikten sonra vurgulanmak istenen asıl husus, komünizmin uygulanabilmesi için “yasak” gerekliliği idi. TİP'e göre yasak ise cebir ve totaliterizmi doğururdu. Komünizm de ise zorbalık eğilimi olduğuna göre⁴⁶² TİP'in inşa etmek istediği rejimle bunun hiçbir ilişkisi yoktu. TİP'in, aşağıdan yukarı demokratik bir hareketle kurmak istediği sosyalizm, komünizm gibi bir baskı rejimi olmadığı için anayasaya aykırı değildi.

TİP'in sosyalizm anlayışını meşru ve farklı kılan etmenlerden biri de yerlilik vurgusuydu. Program ve tüzüğün başında yer alan “Atatürk Diyor ki” bölümünde Atatürk'ün 1 Aralık 1921 tarihli konuşmasının yeni programda yer almasının sebebi büyük ölçüde emperyalizme karşı savaşın ve Milli Mücadele ruhunun yansıtmak istenmesidir. Ayrıca Aybar'a göre sosyalizmin emekçi sınıflar tarafından benimsenmesi için yerli ve bağımsız olması şarttı.⁴⁶³ Bu durum aynı zamanda anti-emperyalist tavrın bir yansımasıydı. Fakat millilik ve bağımsızlık vurgusunun sadece Amerika üzerinden işlenmiyor oluşu esas farklılıktı; “Ne Amerika, ne Rusya, ne de Çin, yalnız Türkiye”

* Emek dergisinde bu durum açıkça şöyle ifade ediliyordu; “Bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi sosyalist mücadele içinde birleştirilmiş durumdadır.” M. Kutay, “Sosyalist Mücadelenin Özü”, *Emek*, 9 Şubat 1970, Sayı 21, s. 9

⁴⁶¹ *TİP.li'nin El Kitabı*, TİP Bilim ve Araştırma Kurulu, Ankara, 1969, s. 61. Vurgu: M.A.A

⁴⁶² Kenan Somer, “Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi”, *Sosyal Adalet*, Mayıs 1965, Sayı 14, s.14

⁴⁶³ *TİP Haberleri*, 1 Ekim, Sayı 21-22, s.18, ; *TİP Haberleri*, 1-16 Şubat 1969, Sayı 27-28, s.18

tutumu TİP'in "Türkiye'ye özgü sosyalizm" politikasının bir sloganıydı. Sosyalizmin Türkiye şartlarıyla uygulanması gerektiğini savunan partinin Sosyalist Enternasyonellerle arasında önemli bir mesafenin olması da kaçınılmazdı. ⁴⁶⁴ Enternasyonellerle aradaki mesafenin diğer bir nedeni de Türkiye'deki "anti-komünist atmosferdir."⁴⁶⁵ Aslında hem millilik olgusu hem de uluslar arası sosyalist kuruluşlarla olan mesafe TİP'in meşruluğu açısından önemliydi.

Aybar'ın Türkiye'ye özgü ya da "güler yüzlü" bir sosyalizm formülü bulması sadece meşruluğu tesis etmek için değildir. TİP genel başkanının hümanist kişiliği partinin bu yönde şekillenmesinde etkilidir. Fakat bu durum ilerleyen yıllarda, parti içindeki "Ortodoks Marksistler" tarafından bir "sapma" olarak anılacaktı.⁴⁶⁶

Aybar'a göre sosyalizm tek olsa da toplumların ekonomik, teknolojik gelişme serüvenler ve sosyal ve ideolojik yapıları farklı olduğundan sosyalizme ulaşma yolları da farklıdır.⁴⁶⁷ Bu farklar da her toplumun kendi tarihi şartlarının oluşturan etmenlerdir. Söz gelimi Sovyetlerde Küba'da ya da Çin'de sosyalizmin farklı koşullarda gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye'ye özgü şartlar, Batıda çelişki burjuva ile proleterya arasındadır. Türkiye'de çelişki Amerikan emperyalizmi, ağalar ve komprodorlarla emekçi sınıfı arasındadır.⁴⁶⁸ Bu sebepten "Türkiye'de de pek tabii farklı gerçekleşecektir."⁴⁶⁹

Aybar'ın "güler yüzlü sosyalizm" anlayışı partide birey kavramının ön plana çıkmasına da sebep oluyordu. Çünkü Aybar, sosyalizmi ekonomiden ibaret görmüyordu. Sosyalizmin bir ahlak anlayışı ve hayat felsefesi olduğunu düşünüyordu.⁴⁷⁰ Parti içi muhalefete göre bu durum yanlış değildi fakat programın daha çok bireyi ele alması "bilimsel sosyalizmle" bağdaşmıyordu.⁴⁷¹ TİP'in programı genel başkanının şahsi düşüncesiyle doğru orantılıydı. Bu durum da parti çizgisinin ne kadar net olduğu

⁴⁶⁴ Ünsal, *a.g.e.*, s. 255

⁴⁶⁵ Aydınöglu, *a.g.e.*, s. 125

⁴⁶⁶ Ünsal, *a.g.e.*, s. 257

⁴⁶⁷ *TİP Haberleri*, 1-16 Şubat 1969, Sayı 27-28, s. 3

⁴⁶⁸ *TİP Haberleri*, 23 Şubat 1968, Sayı 9, s. 2

⁴⁶⁹ *TİP Haberleri*, 1 Ekim, Sayı 21-22, s. 6

⁴⁷⁰ Aybar, "TİP Tarihi", s. ; Artun Ünsal, *a.g.e.*, s.148

⁴⁷¹ Ünsal, *a.g.e.*, s.148, ; "Türkiye İşçi Partisi Programının Düşünce Yapısı", *Emek*, 16 Haziran 1969, Sayı 10.

tartışmaya açılıyordu. “Güler yüzlü sosyalizm”, “Türkiye’nin kendisine özgü tarihsel şartları” gibi yuvarlak ifadeler partinin sosyalizm anlayışını matlaştırıyordu.⁴⁷²

Çekoslovakya’nın Sovyetler tarafından işgal edilmesi parti içindeki teori tartışmalarına yeni bir boyut kazandırıyor. İlk etapta Aybar ile Emek grubunun Çekoslovakya’nın işgaline karşı takındıkları tavır benzerdi aslında. İki grup da hiçbir ülkenin başka bir ülkenin iç işlerine karışmaması taraftarıydı. Fakat bu olaydan sonra genel başkan Aybar’ın “Hürriyetçi Sosyalizm” formülünü geliştirmesi parti içi görüş ayrılığının kaynağıydı. Aybar’ın “insan sosyalizm için değil, sosyalizm insan içindir”⁴⁷³ ideolojisinde bireyin önemi artarken TİP’in bir sınıf partisi olduğu unutuluyordu.⁴⁷⁴ Emek grubu ise partinin niteliğini değiştiren bu tutum geçersizdi ve onlara “tek bir sosyalizm vardı.”⁴⁷⁵ Özgürlük kavramının da bu sosyalizmin içinde olduğunu savunan muhalefet grubu, Aybar’ın “sağa saptığını” iddia ediyor aynı zamanda genel başkanın “bireysel” ve “keyfi” bir yönetim tarzı benimsediği ifade ediliyordu.⁴⁷⁶

Aybar, Beşiktaş İlçe Kongresi’nde yaptığı bir konuşmada “*her toplumun sosyalizm şartlarına en uygun biçimde ve tam bir bağımsızlık içinde gerçekleştirilmesi şarttır. Hiçbir gerekçe bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin iç işlerine karışmasını maruz göstermez*” diyerek Çekoslovakya olaylarını endişeyle izlediklerini belirtmişti. Aybar’ın “Ne Amerika Ne Rusya tek çıkar yol kayıtsız şartsız bağımsızlıktır”⁴⁷⁷ sloganını ve özellikle Çekoslovakya olaylarından sonra birey ve insan sevgisi söylemleri, yerlilik vurgusuyla harmanlanan farklı bir sosyalizm anlayışını ortaya çıkarıyordu. Bu da TİP’in Türkiye’ye özgü sosyalizm vurgusunu kuvvetlendirmişti. Aybar çevresine göre Türkiye’de sosyalizm despotluğa karşıdır ve Sovyetlerle herhangi bir tarihi ilişkisi bulunmadığı için yerli olacaktır.⁴⁷⁸ Türkiye’de sosyalizmde devlet

⁴⁷² Ünsal, *a.g.e.*, s. 151

⁴⁷³ *TİP Haberleri*, 23 Şubat 1968, Sayı 9, s. 2

⁴⁷⁴ Ünsal, *a.g.e.*, s.300

⁴⁷⁵ Sadun Aren’in III. Büyük Kongrede konuşmasından. Aktaran: Artun Ünsal, *a.g.e.*, s. 301, ; *Ant*, 19 Kasım 1968, 11.

⁴⁷⁶ Ünsal, *a.g.e.*, s. 301

⁴⁷⁷ *TİP Haberleri*, 1 Ağustos 1968, Sayı 20, s. 2-3

⁴⁷⁸ *TİP Haberleri*, 1 Ekim, Sayı 21-22, s. 20

yönetimi emekçi sınıfların ağırlığında olması da proletarya diktatörlüğü demek değildir. TİP iktidarında “demokratik müesseseler tastamam uygulanacaktır.”⁴⁷⁹

Aybar’ın bu formüllerini sosyalizme yeni bir yorum getirmek olarak yorumlayan Aren, genel başkanını Nihat Sargın ile birlikte uyardıklarını belirtir.⁴⁸⁰ Fakat Aybar’ın bu görüşlerini, partideki hiçbir yetkiliyle istişareye girmeden partiye mal ettiğini ve böylelikle parti ile Aybar’ın eş anlama geldiğini vurgular. Aybar’ın başından beri partide kişisel bir yönetim kurduğunu iddia eden Aren, sosyalizm tartışmalarının hassasiyetinden kaynaklanan bu duruma karşın muhalefetin harekete geçtiğini yazar. Nitekim teori tartışmalarının neticesinde TİP’de 5’li tahrir* diye anılacak muhalefet iyice somutlaşmıştır.⁴⁸¹ Beşli muhalefetin verdiği bildiride değinilen ilk husus, partideki kişisel yönetimden kaynaklanan hoşnutsuzluğun gittikçe arttığıdır. Diğer konu ise “sosyalizmin nitelikleri” konusunda yaşanan tereddüttür.⁴⁸²

Emek grubuna göre, sosyalizm tektir ve bilimseldir. Bilimsel sosyalizme göre ise “insan topluluklarının tarihsel gelişim dinamiği, bu toplulukların sahip oldukları üretim güçleri ile aynı toplulukların kendi iç işlerinde kurdukları üretim ilişkilerinin zıtlaşmasında aranmalıdır.

Bilimsel sosyalizmin savunduğu en temel prensip, başta işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçi sınıfların toplumun her kesiminde iktidarı ele alma gereğidir.⁴⁸³ Bu sebepten Emek grubuna göre sosyalist parti, işçi sınıfının öncü kolu, en bilinçli kesimi, politik iktidarı ele geçirme ve elde tutma aracıdır. Bu sebepten partinin niteliği çok önemlidir. Emek’e göre, sosyalizm tarihi defalarca göstermiştir ki, sosyalist bir parti teoriye sahip çıkmazsa “eninde sonunda sosyalizme karşı konumlanır.” Parti bu yüzden bilimsel sosyalizme sahip çıkmalıdır. TİP’in güç kaybı da bununla alakalıdır; “sosyalist hareket

⁴⁷⁹ *TİP Haberleri*, 1 Ekim, Sayı 21-22, s. 20

⁴⁸⁰ Aren, *a.g.e.*, s. 127

* Aren’e göre Emek hareketinin oluşum sebebi Aybar ve bazı arkadaşlarının partiyi bilimsel sosyalizmden uzaklaştırma çabalarını önlemektir. Sadun Aren, “Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti”, *Emek*, 30 Haziran 1969, Sayı 5, s. 3

⁴⁸¹ Merkez Yürütme Kuruluna öneri veren beş isim; Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Şaban Yıldız ve Minnetullah Haydaroglu.

⁴⁸² Aren, *a.g.e.*, s. 128

⁴⁸³ Cem Eroğul, “Türkiye İşçi Partisi’nin Düşünce Yapısı”, *Emek*, 2 Haziran 1969, sayı 3, s. 8-9

içinde ezberci kuyrukçularla revizyonist oy avcılarının” partiyi saptırma çabaları yoğunlaşmıştır.⁴⁸⁴

Behice Boran’a göre 1969 yılı itibariyle oluşan bazı ana çizgiler bilimsel sosyalizmden uzaklaştığını gösterir. Bunlardan ilki işçi ve emekçi kitleleri eğitip örgütlemenin zor olacağını düşünmek veya halkın cahil olduğunu söyleyerek kestirmeden, yukarıdan gelen bir hareketle sosyalizmi inşa etmek isteyenlerin içinde bulunduğu hata durumudur. Diğerleri Milli Demokratik Devrim safhasında olduklarını düşünerek işçi-emekçi sınıfı küçümseyip aslında burjuva özelliklerini yansıtip şiddet hareketleriyle burjuva anarşizmi yaratanlardır. Bilimsel sosyalizmden sapma durumu TİP’te ise oy toplama⁴⁸⁵ kaygısı sonucunda örgütlenmenin ihmalidir.⁴⁸⁶

Emek grubuna göre Aybar’ın söylemleri bilimsel sosyalizmle çelişen tutumları partinin sosyalistler için bir merkez olmasını önlüyordu. TİP, 1965 yılına kadar Türkiye’de sosyalizmin merkezi olmuş fakat parti örgütlenmeye ve bilinçli kadrolar yetiştirmeye değer vermediği için sosyalist akım dağınık bir hal almıştır.⁴⁸⁷ Emek grubuna göre bunun sebebi Aybar’ın kişisel tutumunu partiye mal etmesi ve bilimsel sosyalizmden uzaklaşmasıydı. Partinin bundan sonra ağırlığını sosyalist eğitim ve örgütlenmeye vermesi gerekiyordu. Fakat parti yönetimi bunu yapamamış ve bunun sonunda sosyalist harekette bölünmeler yaşanmıştır.⁴⁸⁸

Boran, Aybar’ı, TİP’i bir lider partisine dönüştürmekle ve partide örgütlenmeyi bırakarak kitlelere seslenmeyi tercih etmekle eleştirmişti.⁴⁸⁹ Bu sebepten Boran’a göre TİP’e zarar verebilecek iki tehlikeden biri; burjuvazi demokrasisine ayak uydurup göstermelik bir işçi sınıfı partisi tehlikesi yaratan Aybarcılık, diğeri de “devrimci lafazanlık maskesi altında işçi sınıfını maceraya sürükleyen” MDD’cilikti.⁴⁹⁰ Boran’a göre sosyalizm mücadelesi ne MDD’cilik ile ne kestirme yolla ne de halkın

⁴⁸⁴ “Sosyalist Partide Teorik Eğitim Sorunu”, *Emek*, 1 Mayıs 1969, s. 6

⁴⁸⁵ Sadun Aren’e göre Aybar’ın yeni arayışları “oy kazanma” düşüncesiyle ilgilidir. Aren’e göre bu arayışlar hem partinin eksenini kaydırmış hem de Aybar’a “pahalya mal olmuştu.” Aren, *a.g.e.*, s.126

⁴⁸⁶ Behice Boran, “Sosyalist Harekette Küçük Burjuva Etkenler”, *Emek*, 19 Mayıs 1969, Sayı 2, s. 6

⁴⁸⁷ “Sosyalist Partide Teorik Eğitim Sorunu”, *Emek*, 1 Mayıs 1969, s. 9

⁴⁸⁸ “Sosyalistler İş Başına”, *Emek*, 6 Ekim 1969, Sayı 12, s. 4

⁴⁸⁹ Atılğan, “*Behice Boran*”, s.198

⁴⁹⁰ Atılğan, *a.g.e.*, s. 201

sağduyusunu bekleyen Aybarcılıkla olabilirdi.⁴⁹¹ Sosyalist mücadele iyi ve bilinçli örgütlenmeyle alakalıydı. diyen Emek grubuna göre, sosyalizmle hiçbir ilgisi olmayan Aybar ve arkadaşlarının partiyi elinde tutması mümkün değildir.⁴⁹²

Türkiye tarihinde bir partinin sosyalizmi bu kadar dillendirmesi hatta onu amaçladığı resmi politikası haline getirmesi bir ilkti. Daha önce hiçbir sol partinin uzun soluklu bir siyasal yaşama sahip olamaması 1960'lı yıllarda TİP'in serüvenini farklı ve cazip kılıyordu. Bir taraftan bir darbe ile demokrasiye müdahale edilmiş diğer taraftan yeni bir anayasa ile göreceli bir özgürlük ortamına sahne olmuş 1960'lar Türkiye'sinde TİP'in, 1961'den 1971'e kadar reformculuk-toplumculuk ve sosyalizm arasında sıkışmış olsa da bu 10 yılın sonuna doğru sosyalist niteliklerinin arttığı bir gerçektir. Aybar'ın genel başkanlığının sorgulanmasına kadar genel başkanın tutumu ile partinin tutumu eş değerd. Aybar öncülüğünde ılımlı, güler yüzlü ve yerli sosyalizm modeli ile seçimleri hedef belirleyen partinin radikalizme ayak uydur[a]maması onu gerçekten sosyalist güç merkezinin dışına itmişti. Altmışların ortalarından itibaren gençlerin partiyi terk etmesi, radikallerin teorik eleştirileri karşısındaki suskunluk ve nihayetinde 1969 seçimlerinde alınan başarısız sonuç TİP'in bir şeyleri yanlış yaptığının göstergesiydi.

Emek grubuna göre ise başarısızlığın asıl sebebi partinin bilimsel sosyalizmden sapmasıydı. Aybar'ın demokrasi ile eklemlenmiş sosyalizm anlayışına karşı çıkan Emek grubu için 1969 seçim sonuçları parti içi iktidarın kapısını açan bir olay haline gelmişti. Aybar'ın istifası sosyalizm anlayışının da yenildiğini simgeliyordu bir bakıma. Emek grubunun sosyalizm anlayışının partiye nasıl sirayet edeceği ancak 1975'te TİP'in ikinci kuruluşundan sonra anlaşılabilirdi. Çünkü Türkiye İşçi Partisi, Boran'ın genel başkan olmasından kısa bir süre sonra sıkıyönetim mahkemesi tarafından kapatılacaktı.

3.2.1. Öncü:

Mehmet Ali Aybar'ın güler yüzlü sosyalizm anlayışı ile Behice Boran'ın bilimsel sosyalizme bağlılığı TİP'in öncü konusundaki görüşlerini netleştirmiştir. Partinin en

⁴⁹¹ A.g.e, s. 199

⁴⁹² "Türkiye İşçi Partisi Sahipsiz Değildir", *Emek*, 22 Eylül 1969, Sayı 11, s. 8-9

önemli iki figürüne göre de tepeden inme bir anlayışla sosyalizmin inşa edilmesi mümkün değildi. Türkiye’de sosyalizm rejiminin işlenmesi ancak tabandan gelen bir hareketle ve işçi-emekçi sınıfın öncülüğü ile sağlanabilirdi. Bu görüş altmışlı yıllar boyunca partiye yön veren iki ismin ortak paydasıydı.

TİP ideologlarına göre sosyalizmi tabandan gelen bir hareketle inşa etmek hem Türkiye’nin hem de bu rejimin tarihi şartlarının bir gereğidir. Tepeden inme bir hareket sosyalizmin ne bilimine ne de tarihi serüvenine uyuyordu. Öyle ki halklar, kendi yapmadığı devrimi yadsımaya ve onu kabul etmemeye meyilliydi.

Türkiye’nin yakın tarihinde ise siyasal iktidar esas itibariyle küçük burjuva kökenli asker-sivil aydınların elinde olmuştu. Fakat bu kişiler ekonomik ve sosyal temelli olmadığından dolayı iktidarı büyük burjuvaziye kaptırmışlardır. 27 Mayıs hareketi de buna örnektir; bu hareketten sonra “restorasyon” sayılabilecek küçük değişiklikler yapılmış fakat daha sonra iktidardan uzaklaşanlar tekrar iktidara gelmişlerdir. Ayrıca küçük burjuvazinin herhangi bir unsuru kararlı ya da tutarlı davranış içinde olamıyordu. Bu sebepten, emekçi sınıfların yanında yer alabilecekleri gibi sermaye sınıflarının yanında da yer alabilirler. Küçük burjuva kökenli kişiler yukarıdan gelebilecek baskıların da etkisinde kalabilirler.⁴⁹³ Bu sebepten reformların uygulanmaması, gelişmenin gösterilmemesi ve halkın göz ardı edilmesi kaçınılmazdı.

Behice Boran, milli burjuvazinin önderliğinde Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaştığını fakat daha sonraki safhada burjuvazinin Türkiye’yi kalkındıramadığını iddia eder. Nitekim bu durum burjuvazinin misyonunu tamamladığını gösterir. TİP’e Osmanlı’dan arta kalan “ceberut devlet” mekanizmasının devam etmesi⁴⁹⁴ “bir şeyler eksik” kılıyordu. CHP kadroları halktan kopuktu. Cumhuriyet Türkiye’si her aşamada yetersizlikle karşılaşıyordu.⁴⁹⁵ Burjuvanın yarattığı sistem de eksik olan ise sosyalizmdi. Fakat Boran’a göre Türkiye’nin şimdi içine girdiği safha –milli güçlerle beraber- “işçi sınıfının ve onun partisinin” öncülüğünde ilerleyecekti.⁴⁹⁶

⁴⁹³ *Emek*, 1 Mayıs 1969, s. 13

⁴⁹⁴ Ünsal, *a.g.e.*, s. 329

⁴⁹⁵ Demirtaş Ceyhun, “Bir Şeyler Eksik”, *Eylem*, 16 Aralık 1965, s.12-14. Aktaran: Artun Ünsal, *a.g.e.*, s. 330

⁴⁹⁶ *TİP Haberleri*, Sayı 3, s. 11

Aybar'ın ısrarcı olduğu fikir ise gerçek bir demokrasinin “aşağıdan yukarı bir yığın hareketi” sonunda gerçekleşeceğiydi. “Emekçi halk yığınlarının” bu hareketi işçi sınıfının öncülüğü ile demokratik bir biçimde gerçekleşecekti. TİP tüzüğünde de ısrarla vurgulanan bu husus partinin misyonlarından ve karakteristik özelliklerinden bir tanesiydi.

1960'lar Türkiye'sinde sol oluşumların çoğunun iktidar stratejisi ordudan gelen bir müdahale ile silahlı devrim arasında gidip gelmekteydi. TİP'in bu on yılda benimsediği demokratik tavır onu diğer sol fraksiyonlardan ayıran yegane durumdu. Söz gelimi, Bayram Gazetesi'nin siyasi parti liderleriyle yaptığı bir söyleşide Aybar, “ordunun politika dışı tutulması konusunda ne düşünüyorsunuz” şeklinde yöneltilen soruya “*tepeden inme anti-demokratik yöntemlerle Türkiye kalkındırılmaz. (...) askeri veya sivil bir dikta yolundan bir kalkınma metodu ile çağdaş uygarlık seviyesine çıkmamız mümkün değildir*” diye cevaplar.⁴⁹⁷ Aybar'ın 1988 yılında yayınlanan *TİP Tarihi* adlı çalışmasında da görüşleri hala aynıydı;

*“Türkiye İşçi Partisi hiçbir zaman darbe yanlısı olmamıştı. Evet, 27 Mayıs'tan sonra belirlenen umutlara ve 1961 Anayasası'na içtenlikle sahip çıkmıştık. Ama bu, daha öteye gitmezdi. Çünkü biz sosyalistlik ve sosyalizmin darbe ile tepeden inme kurulamayacağını biliyorduk. (...) Silahlı Kuvvetler'in politikaya yön vermeye çalışmasına oldum olası karşıydık. ... Demokrasi ve sosyalizm ancak aşağıdan yukarı, yani bu sistemlere halkın sahip çıkmasıyla kurulur. Başka bir yol, bir kestirme yol yoktur.”*⁴⁹⁸

Aybar 1960'lı yıllarda 27 Mayıs'ı bir ihtilal olarak görüp sahip çıksa da onun demokrasiye indirilmiş bir darbe olduğunu da yadsımaz. Türkiye'nin ilk sivil iktidarına müdahale eden bu hareket -ne kadar ilerici tarafları olsa da- “tepeden inme otoriter ve totaliter rejimlerin hiçbir derde deva olmadığı” bir göstergesiydi.⁴⁹⁹ TİP'e göre 27 Mayıs hareketini darbe değil de ihtilal yapan durum bu hareketin ilerici hamlelerle desteklenmesiydi. Fakat tepeden inme bir hareketten her zaman ilerici bir etkisi

⁴⁹⁷ *TİP Haberleri*, Sayı 5, s. 2

⁴⁹⁸ Aybar, *TİP Tarihi*, s. 321

⁴⁹⁹ *A.g.e*, s.70

beklenmezdi. Diğer taraftan Sosyal Adalet'te yayınlanan bir yazıya göre, 27 Mayıs müdahalesini ayrıcalıklı kılan en önemli hususlardan biri de “kansız” gerçekleşmesiydi. Fakat bu da bir istisnaydı ve artık gelebilecek herhangi bir müdahalenin kansız sonuçlanması imkansızdı. Tepeden gelebilecek kanlı bir müdahale ile halk arasındaki ayrılığın derinleşeceğini düşünen TİP, tam da bu sebepten “devrimci yolun demokrasiden geçmesini zorunlu” görüyordu.⁵⁰⁰

Tip'e göre Türkiye'nin içinde bulunduğu safha devrimci yolun işçi sınıfının demokratik öncülüğünde gerçekleşmesi için uygun hale gelmişti. Çünkü Behice Boran'a göre Türkiye, Batılı devletler kadar olmasa da yine de bir ölçüde sanayileşmeyi başarabilmişti. Aynı doğrultuda Türk işçi sınıfı da Batıdaki gibi nitelik ve nicelik bakımından yeterli gelişme seviyesi gösteremese de Türkiye'de küçük esnaf, zanaatkar ve köylülerden iyi durumdaydı.⁵⁰¹ Çünkü işçi sınıfı, ücretlerini arttırmak, çalışma saatlerini ve saatlerini düzeltmek için işveren ile mücadeleye girişebilir, bu mücadelede toplu halde olduklarından örgütlenmeleri daha kolay olurdu. Bu sebepten de işçiler, mücadeleye ve sosyalizme en müsait sınıfa mensuplardır.⁵⁰² İşçilerin bu mücadelesi, grev, toplu sözleşme, sendikacılık gibi sosyalizme giden yolun basamaklarını oluşturur.⁵⁰³ Boran'a göre bütün bunlar stratejide işçi öncülüğünü kabul etmek için yeterlidir. Kaldı ki bilimsel sosyalizm de bunu gerektirir; sosyalist teoriye göre işçi sınıfının öncülüğü tarihsel bir görevdir.⁵⁰⁴ Boran'a göre Türk işçi sınıfı, “burjuva partilerinden ayrı olarak” TİP'i kurmuş ve öncülüğünü fiili olarak da göstermiştir. Boran'a göre bu sebepten işçi sınıfının öncülüğü teorik olarak tartışmaya kapanmıştır.⁵⁰⁵ Türkiye'de gelişen sanayinin daha da gelişeceğini iddia eden Boran bu doğrultuda işçi sınıfının bilincinin artacağına ve bu sınıfın politik bir güç haline geleceği inancındadır.⁵⁰⁶

⁵⁰⁰ *Sosyal Adalet*, 16 Nisan 1963, Sayı 7, s.3

⁵⁰¹ Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Yordam Kitap, İstanbul, 2021, s. 241

⁵⁰² *A.g.e.*, s. 242

⁵⁰³ *A.g.e.*, s. 244

⁵⁰⁴ *A.g.e.*, s. 245

⁵⁰⁵ *A.g.e.*, s. 245

⁵⁰⁶ *A.g.e.*, s. 251

TİP'e göre Türk işçi sınıfını politik güce dönüştürecek uzun bir geçmiş vardır; 1816-1845 arasında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için ilk fabrikalar kurulmuştur.⁵⁰⁷ 1845'ten sonra yabancı ve gayrimüslim sermayedarlar İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, İzmit ve Tarsus gibi şehirlerde "hızla artan sanayi işçisi toplulukları meydana gelmiştir."⁵⁰⁸ Bilinen ilk toplu işçi hareketi ise 1872 yılında İstanbul tersane işçilerinin grevi ile gerçekleşmiştir.⁵⁰⁹ Yine 1870'li yıllarda ilk işçi dernekleri kurulmuştur. Nitekim 1910 yılında da Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulmuştur. TİP için bu gelişmeler işçi sınıfının direnişi ve teşkilatlanması açısından önemli unsurlardır çünkü "işçiler bir kere teşkilatlandıktan sonra onları kendi gelecek ve menfaatlerini arayıp bulmaktan alıkoymak ve sınıf bilincine ulaşılarak toplumun ilerlemesindeki, demokrasinin yerleşmesindeki tarihi görevi yerine getirmelerine uzun süre engel olmak kimsenin elinde değildir."⁵¹⁰

27 Mayıs'tan bu yana ise işçi sınıfı çok daha bilinçlidir TİP'e göre. 1961 yılının aralık ayında yapılan Saraçhane Mitingi* bu durumun önemli bir göstergesidir. Bu mitinge yaklaşık 150 bin işçinin katılması, Ankara yapı işçilerinin yürüyüşü, grev haklarının artması gibi hususlar, TİP tarafınca işçi sınıfının "politik bilincin eşine varması" anlamına gelmektedir.⁵¹¹ İşçi sınıfının politik bilince hızla kavuşma çabasını gösteren en önemli olay ise Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşudur.⁵¹² Zira TİP, Türkiye'deki diğer partiler gibi "tepeden inme" bir şekilde değil, bizzat emekçi halkın gayretiyle kurulmuştur.⁵¹³ Bu durumda işçiler, "halkın öz partisini kurmakla (...) demokratik öncülüğünü fiilen ispat etmiştir."⁵¹⁴

⁵⁰⁷ TİP Program, s.43

⁵⁰⁸ TİP Program, s.43

⁵⁰⁹ TİP Program, s.44

⁵¹⁰ TİP Program, s.49

* Dimitir Şişmanov'un belirttiğine göre Saraçhane Mitingi, Türk işçi hareketi tarihinin en büyük mitingiydi. Bu mitinge 29 ilden 5000 sendika temsilcisi de katılmıştı. İstanbul'da yürüyen işçiler, işsizliğe, hayat pahalılığına, sosyal adaletin gerçekleşmesine, demokratik hak ve özgürlüklere karşı radikaller önemlerin alınması ve iş koşullarının düzeltilmesi ile ücretlerin artırılması konusunda taleplerini dile getirmişlerdir. Dimitir Şişmanov, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-19659)*, Belge Yayınları, İstanbul 1978, s. 194

⁵¹¹ TİP Program, s. 50

⁵¹² TİP Program, s. 50

⁵¹³ TİP Program, s. 50

⁵¹⁴ TİP Program, s. 51

TİP'in işçi öncülüğü konusundaki fikirleri bir ölçüde parti ideologlarının gelişim evresiyle ilgili olsa da 1960'lı yıllar Türkiye'si de sosyo-ekonomik yönden bu hususu olanaklı kılıyordu. Örneğin işçi sayısındaki artış çarpıcıydı. Ünsal'ın aktardığına göre; Türkiye'de İş Kanunu'ndan yararlanan işçi sayısı 1937'de 180 bin, 1950'de 374 bin, 1960'ta ise 839 bindir. Bu kanuna dahil olmayan işçilerin de hesaba katıldığında sanayi işçisi 1 milyon civarındadır. Yaklaşık 1 milyon da tarım işçisine sahip olan Türkiye'de sendikalı işçilerin oranı 1950'de %20 iken 1960'ta %34'tür.⁵¹⁵

1960'lı yıllar işçi hareketi için önemli kılan başka bir husus da "çalışma hayatını düzenleyen iki yasanın" yürürlüğe girmesiydi. 15 Temmuz 1963'te TBMM'de kabul edilen Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu 24 Ağustos'ta yürürlüğe girmişti. Öyle ki Sendikalar Kanunu kapsamında artık, işçi ve işverenlere serbestçe örgütlenme hakkı tanınıyordu. Emeği ile geçinen herkesi işçi tanımına alan yasaya göre grev, lokavt, toplu sözleşme yapma, sendika kurma, ulusal ya da uluslararası kuruluşlara temsilci gönderme gibi hakları tanıyordu.⁵¹⁶ Nitekim işçi hareketlerine devlet nezdinde tanınana göreceli serbestlik TİP açısından bir eşğin daha aşıldığı şeklinde karşılanıyordu.

Yön hareketi gibi Türkiye'nin ikinci bir "Milli Kurtuluş Mücadelesi" içinde olduğunu düşünen⁵¹⁷ TİP'e göre, kurtuluş yolu ise halkın örgütlenerek sosyalizme açık anayasaya sahip çıkması mücadelenin en önemli adımlarından biridir. Aybar'a göre ise bu safha gittikçe sosyalizm lehine genişlemektedir. Sosyalizme açık ilerici bir anayasa, işçi partisinin kurulması, daha sonra da "sosyalist bir örgüt olan" DİSK'in kuruluşu bunun en açık örneğidir. TİP ile sosyalizm artık "köylere girmiştir." DİSK'e mensup işçilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Ayrıca sosyalist gençlerle beraber bu mücadele her gün güç kazanmaktadır diyen Aybar'a göre, Türkiye ve emekçi sınıfı kurtaracak biricik yol sosyalizmdir.⁵¹⁸ TİP'e göre Türkiye, "demokratik yoldan sosyalizmi kurmanın ilk misâlini verecektir."⁵¹⁹

⁵¹⁵ Ünsal, *a.g.e.*, s.62

⁵¹⁶ *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*, s.72

⁵¹⁷ *TİP Haberleri*, Sayı 2, s. 3

⁵¹⁸ "Genel Başkan Aybar'ın Partililere Yeni Yıl Mesajı", *TİP Haberleri*, Sayı 4, s. 1-7

⁵¹⁹ *TİP Haberleri*, Sayı 4, s. 5

TİP'in demokrasiye ve sosyalizme yaklaşımı partinin bir tartışma platformuna dönüşmesine sebep olmuştur. Partide öncülük konusu aydın mı işçi mi sorusu ekseninde tartışılırken devrimin sosyalist mi yoksa milli demokratik mi olacağı mücadele biçiminin ana temasını oluşturuyordu.

1964 İzmir Kongresi'nde 53. Maddeden doğan “kafa işçileri” ile “kol işçileri” tartışması partiden yaşanan ilk kopuşun da sebebiydi. Bütün yönetim organlarının yüzde 51'inin işçilerden oluşmasını ön gören bu madde* partinin öncü konusundaki tutumuna netlik kazandırsa da bazı aydınlarca demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmişti.⁵²⁰ Partili aydınlar bu uygulamanın işçilerden ziyade sendikacıların lehine olduğunu iddia ederek 53. maddenin gözden geçirilmesini istemişler ancak talepleri karşılık bulmayınca bir kısmı istifa etmiş bir kısmı da partiden ihraç edilmişti.⁵²¹

Behice Boran'a göre “aydınlar ancak bilerek ya da bilmeden temsilciliğini ve sözcülüğünü ederek toplum hayatında bir rol oynar.” Bu sebepten bir fikre kapılmanın o fikrin karşılık geldiği toplumsal sınıfın aydını olmaya yetmeyeceğini belirtir.⁵²² Boran, sosyalizmden yana görülen aydınların pek çoğunun işçi sınıfı ile “kader birliği” yapmamasını sosyalizmin bilimiyle bağdaştırmaz.⁵²³ Bir kitle hareketi için 53. maddenin gerekliliğini vurgulayan Boran'a göre aydınların partiye hâkim olması ve partinin emekçi sınıflardan kopması neticesini doğurabilirdi.”⁵²⁴ Boran'a göre aydınlar, sosyalizmin ne olduğunu işçilerden daha iyi bilebilirlerdi fakat bu birikimi kendi başlarına toplumsal bir hareket haline getiremezlerdi. Çünkü Boran'a göre, aydınlar bir sosyal sınıf değildir; iktisadi ve politik kuvvetleri yoktur.⁵²⁵ Bu sebepten aydınlarla halk kütleleri kaynaşmadıkça ve halkın bilinçlendirilip örgütlenmemesi durumunda kestirmeden iktidara gelecek bir kadro halkın yararına olmayacaktır.⁵²⁶ Aydınlarla düşen görev, tarih, iktisat, teori alanlarında işçileri bilinçlendirmektir. Hiçbir sınıf iktidara tek

* İşçi ağırlığını korumak ve aydın baskısını önlemek için yazılan bu maddeye göre parti üyeleri iki kategoriye ayrılıyordu. Böylelikle yönetim kurullarında işçilerin yüzde elli oranda bulunması şartı konmuş oluyordu.

⁵²⁰ Çetin Yetkin, *Soldaki Bölünmeler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, s. 171

⁵²¹ Uygur, *a.g.e.*, s. 100

⁵²² Atılgan, “Behice Boran”, s. 270

⁵²³ Behice Boran, “Sosyalist Kültür Derneği Tartışması”, *Vatan*, 22 Ağustos 1962

⁵²⁴ Behice Boran, *Sosyalizm Sorunları*, s. 129

⁵²⁵ Boran, “Sosyalist Kültür Derneği Tartışması”

⁵²⁶ Behice Boran, “Kestirme Yol Yoktur”, *Sosyal Adalet*, Şubat 1965, Sayı 11, s. 3

başına gelemez.⁵²⁷ Sosyalist mücadelede görev alacak aydınlar, burjuvaziden kopmuş, işçi sınıfı ile kader birliği yapanlardır.⁵²⁸

Aybar'a göre de aydınlar dünyanın herhangi bir yerinde devrimci harekete katılmışlardır ve bu hareketlerin içinde önemli görevler almışlardır. Fakat sosyalizm, işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıflar tarafından kurulur.* Aydınlar ise bu zümrenin içinde olduğu takdirde sosyalizmin kuruluşunda yararlı olurlar.⁵²⁹

Sol ideoloji ile işçiler arasında bir bağın bulunmaması ve sol oluşumların genelde aydınlar çevresinde gelişmesi bu ideolojinin sınırlı kalmasına sebep olmuştu. Ünsal'ın ifadesiyle "sınıfsal bir dinamikten" yoksun olan bu partiler "dar birer aydın partisi" özelliğini taşımaktaydı.⁵³⁰ TİP'in 12 sendikacı tarafından kurulması bir de bu sebepten önem arz etmekteydi. Birinci kongreden sonra işçi varlığını somutlaştıran 53. maddeyle beraber partinin sınıfsal niteliği de somutlaşmıştı. On yıl boyunca fikirlerini işçi sınıfının demokratik öncülüğü ile sabitleştiren TİP, Boran'a göre bunu yapabilmiş tek örgüttür.⁵³¹

TİP'i Yön'den ve dönemin diğer sol akımlarından ayıran özelliklerin başat olanı işçi öncülüğünü kabul ederek iktidara demokratik yöntemlerle gelme arzusu idi. TİP'e göre cebir ve şiddet hem sosyalizm davasına hem de bağımsızlık davasına zarar verirdi⁵³² ve bu yüzden düzeni ancak emekçi sınıflar değiştirebilirdi.⁵³³ Aybar'ın ifadesiyle Avcıoğlu ve çevresi ise "kestirmeden iktidara gelmeyi tasarlayan askerci soldur."⁵³⁴ Avcıoğlu'nu "gecikmiş bir Tanzimatçı" olarak gören Aybar, onun TİP olgusunu kavrayamadığını işçi

⁵²⁷ M. Kutay, "Sosyalist Mücadelenin Özü", *Emek*, 9 Şubat 1970, Sayı 21, s. 8-9

⁵²⁸ Boran, *Sosyalizm Sorunları*, s. 266

* Sadun Aren'in iddiasına göre Aybar, köylülerin partiye daha çok ilgi gösterdiği düşüncesiyle işçi sınıfının öncülüğünden köylü öncülüğü stratejisine geçmek istemiştir. Fakat parti tarafından bu görüş sıcak karşılanmayınca Aybar da ısrar etmemiştir. Aren, a.g.e, s.217

⁵²⁹ Aybar, *Bağımsızlık*, s. 487-488

⁵³⁰ Ünsal, a.g.e, s. 45-46

⁵³¹ Boran, *Sosyalizm Sorunları*, s. 129

⁵³² *TİP Haberleri*, 1-16 Şubat 1969, Sayı 27-28, s. 18

⁵³³ *TİP Haberleri*, 1 Ekim, Sayı 21-22, s. 7

⁵³⁴ Mehmet Ali Aybar, "*TİP Tarihi*", s. 488

ve emekçileri sürekli küçümsediğini belirtir.⁵³⁵ Bu yüzden TİP'e göre Yön, küçük burjuva etkenlerden biriydi.⁵³⁶

Aybar'a göre sosyalizmin tepeden gelen bir müdahale ile kurulabileceği düşüncesi yanlıştır. Çünkü ona göre her olay bir sürecin ve bir birikimin sonunda gerçekleşir. Bundan dolayı sosyalizmin bir anda kurulması “tatlı bir hayal olmaktan öteye geçmez.”⁵³⁷ Tepeden gelen bir hareketin bir dezavantajı daha vardı Aybar'a göre; böyle bir hareketin anti-demokratik olacağından halk tarafından desteklenmesi beklenemezdi.⁵³⁸ Zira “sosyalizm halkın ekonomik sistemi, halkın dünya görüşü” olduğuna göre ancak emekçi halk kütelleri tarafından aşağıdan yukarı kurulabilir.⁵³⁹ TİP'e göre aşağıdan yukarı kurulacak sosyalizmin öncüsü ise işçi sınıfı ve onun partisidir. Parti işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve politik haklarını, hürriyetlerini ve menfaatlerini korumakta ve işçi sınıfını temsil etmektedir.⁵⁴⁰

Dünyada halksız kurulmuş tek bir sosyalist ülke örneğinin gösterilemeyeceğini ifade eden Aybar'a göre Türk halkının rızası olmadan da Türkiye'de sosyalizmi kurmak ve yaşatmak mümkün değildir.⁵⁴¹ Ona göre halk, tepeden inme bir iktidarı kabul etmeyeceği için “halksız sosyalizm denemelerinin başarısızlığa uğraması ve giderek faşist bir karakter olması mukadderdir.”⁵⁴² Bu yüzden partinin 1969 tüzüğünde de belirtildiği gibi amaç; “İşçi sınıfını ve bütün emekçi halk yığınlarını eğitip aydınlatarak, ulusal kalkınma ve ilerlemenin bilinçli kuvveti haline” getirmektir.⁵⁴³

TİP işçi öncülüğünü savunurken bunun sosyalizmin zorunlu bir maddesi gibi görüyordu. TİP'e göre önce aydınların iktidarı sonra da halkın ikna edileceği bir sistem sosyalizmin niteliği ile bağdaşmıyordu. Aybar'a göre halktan kopuk bir kadronun iktidara gelmesi hiçbir sorunu çözmeyeceği gibi reformlara da engeldi.⁵⁴⁴ Bu görüşün

⁵³⁵ A.g.e, s.490

⁵³⁶ Behice Boran, “Türkiye İşçi Partisi 9 Yaşında”, *Emek*, 2 Mart 1970, Sayı 22, s. 9

⁵³⁷ Aybar, *Bağımsızlık*, s. 659

⁵³⁸ Aybar, a.g.e, s. 82

⁵³⁹ Aybar, a.g.e, s. 486

⁵⁴⁰ *TİP Programı*, s. 53

⁵⁴¹ “T.İ.P Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'la Bir Konuşma”, *Sosyal Adalet*, Eylül 1965, Sayı 18, s. 16

⁵⁴² Aybar'ın 28 Ağustos 1966 Fatih İlçe Kongresinde yaptığı konuşmadan. Aktaran: Çetin Yetkin, a.g.e, s.126-127

⁵⁴³ *Tüzük*, 1969, s.4

⁵⁴⁴ Ünsal, a.g.e, s. 329, ; *Ant*, 17 Nisan 1969, s. 10

çerçevesinde TİP'in tek seçeneği kalıyordu; yığınları harekete geçirerek seçim mekanizmasına güvenmek.⁵⁴⁵

Aybar'ın düşüncesine dayanarak; sosyalizm insan içindir; insanlar sosyalizm için değil.⁵⁴⁶Bu yüzden demokrasi ile sosyalizm birbirine sınıksız bağlıdır ve ikisi de halk tarafından kurulur. Paşaların buyruğu ile kurulan demokrasi gerçek işleyişinde uzaklaşır ve zamanla faşizme dönüşür. 141 ve 142. maddelerin hala yürürlükte olması da bunun ispatıdır.⁵⁴⁷ Sosyalizmin tabandan oluşması için ise emekçi halkın uyanması ve politik bir güç haline gelmesi gerekmektedir. Bunun için “demokratik cumhuriyet” işçi sınıfının politik mücadelesi için en elverişli ortamdır. Bu sebepten TİP, Türkiye’de demokratik ortamın gelişmesi için “mücadele etmiş” ve “elindeki imkanları sonuna kadar kullanmıştır.”⁵⁴⁸

Behice Boran, Türkiye’de 1960 sonrası sosyalist hareketinde “TİP dışında ve ondan bağımsız” önemli bir sosyalist fikir akımının olmadığını iddia eder.⁵⁴⁹ Bu yüzden işçileri parlamentoda temsil edebilecek tek kuvvetin sosyalist bir parti olduğu düşüncesi mevcuttur.⁵⁵⁰ TİP'in sosyalizmin inşası aşamasında öncüsü işçi sınıfı iken aracı parlamento ve seçimlerdir. TİP'in demokrasi ile iç içe geçmiş sosyalizm anlayışına göre emekçi halk, iktidara demokratik yollardan gelirken yine seçimlerle iktidardan ayrılması gerekmektedir.⁵⁵¹ Aslında TİP'in demokrasiye bakışını önemli kılan husus da buradadır; özellikle altmışların ikinci yarısından itibaren artan radikal ortamda sosyalist bir partinin demokratik tavrı Türkiye’de demokrasinin yerleşmesine ve solun yasal zeminde siyaset yapmasına katkıda bulunmuştur.

⁵⁴⁵ A.g.e, s. 329

⁵⁴⁶ Aybar, *TİP Tarihi*, s. 334

⁵⁴⁷ A.g.e, s. 439

⁵⁴⁸ Behice Boran, “Türkiye İşçi Partisi 9 Yaşında”

⁵⁴⁹ Boran, “*Sosyalizm Sorunları*”, s. 253

⁵⁵⁰ Yaşar Gürbüz, “Partiler ve İşçiler”, *Sosyal Adalet*, Ağustos 1965, Sayı 17, s. 37

⁵⁵¹ *TİP.li'nin El Kitabı*, s. 61

3.3. DEMOKRASİYE BAKIŞ

Atatürkçülük, 27 Mayıs, kalkınma, eşitlik, milliyetçilik gibi kavramlar 1960'lar solunu bir çatı altında toplamaya yetmese de çoğu oluşumun ortak söylemleriydi. 1960'lar solunun ana akımlarına bakıldığında TİP'in diğerlerinden farklı olduğu görülür. Türkiye İşçi Partisi'ni farklı kılan durum sadece işçi öncülüğüne dayanan bir iktidar arayışı değildi, TİP aynı zamanda “demokrasi” vurgusuyla da farklılaşıyordu. Tepeden inmeciliğe karşı olarak demokrasiyi Kemalist ilkelerle eklemeyip on yıllık varlığı süresince parlamenter mücadeleyi benimseyecek olan TİP'in, bir yandan da meşruiyetini dayandırdığı bu mücadele biçimi, diğer yandan partinin varlığı boyunca karşılaşacağı belki de her şeyin en büyük sebebi olacaktı.

Ergun Aydınöğlu'na göre TİP'in parlamentarizmi benimsemesinin bazı önemli etkenleri vardır. Partinin meşruiyet kavgasını göreceli de olsa çabuk kazanması, kurumlarda ve parlamentoda temsili, 60'ların ikinci yarısından nispeten daha durgun olan ilk yarısında kurulması gibi faktörler TİP'in parlamentarizmi kolay benimsemesinin etkenleridir. Öte yandan TİP'i diğer akımlardan ayıran en büyük farklardan biri de yasal bir siyasi parti olmasıydı. 141 ve 142'nin olduğu bir yerde elbette söylemlerine dikkat etmeyen⁵⁵² sosyalist bir parti kolaylıkla kapatılabilirdi. Nitekim TİP'in parlamentarizmi benimsemesini partinin kendi tutumu dışında mecburi kılan etkenler de vardı. Fakat bu strateji, özellikle 1968'den sonra yaşanan hızlı ve kaotik bir ortamda “siyasi gaf” niteliğindeydi.⁵⁵³ Yine de TİP liderleri 1969'da “başa gürseceğine”, 1974'te ise seçimler yoluyla iktidar olacaklarına inanmaktaydı.⁵⁵⁴

Gökhan Atılğan'ın belirttiğine göre TİP'in kuruluşu amaçlarından biri parlamentoya işçi kökenli milletvekili sokmaktı. TİP'i kuran sendikacılara göre işçi sorunları yeterince gündeme gelmiyor işçiler de parlamentoda temsil edilmiyordu. Var olan siyasi partiler de işçilere ilgi göstermiyorlardı. Kurucular bu sebeplerden bir siyasi parti aracılığıyla “Türkiye'de ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için” parlamentoda temsil edilebilecek bir parti kurmuşlardı. Böylece bizzat işçiler parlamentoya girebilecekti.⁵⁵⁵

⁵⁵² Mustafa Şener, *a.g.e*, s. 251

⁵⁵³ Aydınöğlu, *a.g.e*, s. 92

⁵⁵⁴ *A.g.e*, s.92

⁵⁵⁵ Atılğan, *Behice Boran*, s. 181

Zira TİP'e göre bir iktidarın emekçi karaktere sahip olabilmesi için emekçileri parlamentoya gönderebilmesi gerekiyordu.

Öte taraftan uzun yıllar parti ile bir anılan Mehmet Ali Aybar'ın "demokrasi ve birey" vurgularıyla "aşağıdan yukarı" gerçekleşebilecek bir hareketin destekçisi olması ve genel başkanının kişisel tutumu da TİP'in demokratik tavrında belirleyici olmuştur. "Biz Türkiye'de demokrasinin kurulmasını, işlerlik kazanması istiyorduk. Bu uygarlık davamızın ayrılmaz bir parçasıydı. Biz bunun için savaşıyorduk"⁵⁵⁶ diyen Aybar, Türkiye'de demokrasinin "gerçekten" inşa edilmesini amaçlarken genel başkanı olduğu partinin de parlamenter bir tutum belirlemede önemli rol oynuyordu.

TİP, demokratik rejime zoraki geçildiğini ve 1960'lara gelindiğinde demokrasinin hala uygulanamadığı düşüncesindedir. Türkiye'de uygulanan demokrasiyi bir tarafında ağaların diğer tarafında beylerin oturduğu tahterevalliye benzeten TİP, demokrasiye felsefe ve ahlak sorunu olarak yaklaşmış ve insanı yücelten bu rejimin gerçekten uygulanabilmesini amaçlamıştır.^{557*}

Aybar'a göre demokrasinin Türkiye'de uygulanamamasının en büyük sebeplerinden biri halkın böyle bir geleneğinin olmamasıydı.⁵⁵⁸ Türkiye'de demokrasinin "Osmanlı'dan arta kalmış, yönetici bürokrat sınıfın buyruğu ile" inşa edilmeye çalışılması halk ile işleme istenen rejim arasında kopukluklara sebep olmuştu. "Tepeden inme, ceberut Osmanlı yönetiminin yoğurduğu" bu kişiler otoriter gelenekten geldiklerinden kurduğu partiler ile sistemin de bu minvalde gelişmesi çok doğaldı. Zira geldikleri otoriter gelenekte muhalefete yer yoktu. Demokrasi ise muhalefetin yasal güvence altında olduğu rejimdi Aybar'a göre. Bu durumun yarattığı paradoks ise demokrasinin

⁵⁵⁶ Aybar, *TİP Tarihi*, s. 181

⁵⁵⁷ A.g.e, s. 439

* Aybar'ın kaleme almış olduğu TİP Tarihi, "Bey Takımının Demokrasisi" adlı bölümle başlar. Dönemin birçok solcusu gibi Aybar da Türkiye'de gerçek demokrasinin işlemediğini vurgular. "Paşalar-Beyler" sınıfının demokrasiyi kendi çıkarları için kullandıkları düşüncesi de ortaktır. Fakat Aybar'ı ve TİP'i diğerlerinden ayıran husus tepeden gelen herhangi bir müdahaleye yaklaşımda ortaya çıkar. Aybar'a göre tepeden gelen bir müdahale demokrasinin felsefesine zarar verir. Nitekim Aybar, altmışlı yıllarda 27 Mayıs darbesine sahip çıksa da bunu "demokrasi denemesini noktalayan" bir olay olarak değerlendirir. Aybar, *TİP Tarihi*, s. 36, ; Çünkü DP'nin iktidara gelişini karşı devrim olarak adlandırmak "ucuz bir iddiadır." Zira işçi ve köylü kitleleri ilk defa siyaset sahnesinde DP ile birlikte belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", *Emek*, 28 Temmuz 1969, Sayı 7, s. 8

⁵⁵⁸ Aybar, a.g.e, s. 230

Türkiye’de “gerçek” niteliğini kaybetmesine yol açmaktaydı. Yine Aybar’ın yazdıklarından çıkarımla demokrasilerde devlet karşısında sivil halkın dokunulmazlıkları ve özgürlükleri bulunur. Fakat Devlet-i Aliye geleneğinde kişiler o kadar önemli değildir. Bu otoriter gelenek, demokrasinin bir getirisi olan “*karşı olma hakkını*”⁵⁵⁹ reddettiği gibi halkı da demokratik geleneklerden uzaklaştırır. Oysa Aybar’a göre “gerçek” demokrasi, hem akılcılığın hem de halkçılığın gereğidir. Çünkü muhalefetin rejimi olan demokraside doğruyu bulmak için karşı çıkmak akılcılıkla alakalıdır. Resmi topluma karşı sivil toplumun mücadelesi ise halkçılıktır. Bunun doğal gereği ise demokrasinin bir buyruk olarak değil, mücadele ile aşağıdan yukarıya doğru inşa edilmesidir. Aybar’a göre demokrasi ancak tabandan geldiğinde kalıcı olabilirdi.⁵⁶⁰ Demokrasinin Batı’da kalıcı olmasının sebebi de bu iken Türkiye’de “*oldum olası çıkmazdadır, hep pamuk ipliğine bağlıdır.*”⁵⁶¹

Aybar, tepeden inmeciliği güçlü devlet saplantısı ile ilişkilendirir. Buna göre devleti yönetenler devletin kendisi ile özdeşliğinden güvencelerini burada bulurlar. Bu güvence zamanla “eli sopalı jandarma” ile halka karşı kullanılır. Herhangi bir karşı olmada ise “devletin bekası” vurgulanır ve demokrasi zarar görür. Aslında bu durum, “halkın yaşantısını yukardan aşağı zorla değiştirmek, yani bir ahlak anlayışını topluma zorla mal etmek” demektir. TİP’e göre bu mümkün olabilse bile çok “ıstıraplı bir iştir”.⁵⁶² Bu duruma karşılık TİP’in önerisi, meselelerin ancak halk tarafından çözülebileceği şeklindedir. “Demokrasiye inanışın, anayasaya saygının temel sebebi de budur.”⁵⁶³ Bunun için TİP, “sonuna kadar parlamento rejiminden ve bu rejimi yerleştirmeye çalışanlardan yana” olacaktır.⁵⁶⁴ TİP’e göre demokrasiyi yerleştirmek ise “kılı kırk yarmak kadar zor bir iş değildir.” Demokrasi zaten anayasanın gerçekleşmesini emrettiği bir rejimdir. Bu yüzden anayasayı eksiksiz uygulamak önemlidir.⁵⁶⁵

Demokrasi denemesinin birinci devresi 1946-1960 arasında tek parti iktidarı ile tek parti muhalefeti arasında geçtiğini ifade eden TİP’e göre, 27 Mayıs’tan sonra ise yeni bir

⁵⁵⁹ A.g.e, s. 62

⁵⁶⁰ A.g.e, s. 39

⁵⁶¹ A.g.e, s. 46

⁵⁶² *Sosyal Adalet*, 19 Mart 1963, Sayı 1, s. 8

⁵⁶³ *Sosyal Adalet*, 19 Mart 1963, Sayı 1, s.3

⁵⁶⁴ A.g.m, s. 3

⁵⁶⁵ *Sosyal Adalet*, 30 Nisan 1963, Sayı 7, s. 3

devir açılmış yeni anayasa ile de bu devrin ilk adımı atılmıştı. Artık hem yeni anayasa güvence sağlıyor hem de TİP'in kuruluşu gerçek demokrasilerde olacak seçenek anlayışını kuvvetlendiriyordu.⁵⁶⁶ Çünkü diğer partiler birbirinin tekrarı niteliğindekiydi.⁵⁶⁷ Nitekim anayasanın gerçekten uygulandığı takdirde gerçek demokrasiye de kavuşulacağı sık sık dile getiriliyordu.⁵⁶⁸ TİP ayrıca, 1961 Anayasası'nın "tamamen emekçi halkın yanında" olduğunu düşünüyordu. Tam da bu sebepten anayasanın korunmasını ve eksiksiz uygulanmasını savunuyordu.⁵⁶⁹ Bu noktada partinin kendine biçtiği rol ise, "*gerçek demokrasinin teminatı ve Anayasa'nın*" koruyuculuğuydu.⁵⁷⁰ Aybar'a göre sosyalizme giden yolda en büyük güç kaynağı da 1961 Anayasasıydı. Aybar, bu anayasayı "halkçı, halkçı olduğu için devrimci, devrimci olduğu için de sosyalizme açık" buluyordu. Yine bu anayasa Atatürk devrimlerine sahip çıkıyor, laik ve sosyal bir devlet öngörüyor, vicdan ve düşünce hürriyetini tanıyordu. Ayrıca işçi ve emekçinin lehineydi.⁵⁷¹

Mehmet Ali Aybar, "*Anayasayı ve demokrasiyi içtenlikle savunuyorduk. Ve aynı içtenlik ve açıklıkla hükümetin karşısındaydık*" derken TİP'in altmışlar Türkiye'sindeki misyonunu açıklıyordu bir bakıma. TİP'in anayasa ve demokrasi üzerindeki ısrarı dönemin koşullarına zıt gibi görünür fakat meşru olmak ve mecliste varlığın sürdürmek isteyen bir parti için anayasayı ve demokrasiyi savunmaktan başka çare de yoktur. 141. ve 142. maddeler hala yürürlükte.^{*} Zaten sosyalist bir oluşum için yeteri kadar tehlike arz eden böyle bir durum mevcut iken yeni hükümetlerin de anti-demokratik tavırları ve sola karşı yeni tedbirleri TİP'in atacağı adımları da belirler. Esasen "aynı içtenlikle hükümetin karşısında olma" durumu da buradan gelir. TİP'in meclis hayatı süresince izlediği politikalardan biri -tıpkı kendisine yapıldığı gibi- diğer partilerin anayasayı çiğnediği ve anti-demokratik tutumlar içinde olduğu vurgusudur. Diğer

⁵⁶⁶ "Olaylara Bakış", *Sosyal Adalet*, Temmuz 1965, Sayı 16, s. 6

⁵⁶⁷ Hasan Hüseyin Korkmazgil, "T.İ.P ve Gerçekler", *Sosyal Adalet*, Eylül 1965, Sayı 18, s. 30

⁵⁶⁸ Suat Aksoy, "Anayasa Düzeni ve Türkiye İşçi Partisi", *Sosyal Adalet*, Ağustos 1965, Sayı 17, s. 25

⁵⁶⁹ *Sosyal Adalet*, Ağustos 1965, s. 8

⁵⁷⁰ Suat Aksoy, "Anayasa Düzeni ve Türkiye İşçi Partisi", *Sosyal Adalet*, Ağustos 1965, Sayı 17, s. 25

⁵⁷¹ Turhan Salman, "*T.İ.P Parlamentoda (1963-1966)*", TÜSTAV, İstanbul, 2004, s. 83-84

* TİP'e göre Türkiye'de demokrasinin gerçekten işlememesinin sebeplerinden biri de 141 ve 142. maddelerdi. Zira demokrasilerde "fikir suçu" kavramına rastlanmaz, fikirler zararlı ya da zararsız diye ayrılmazdı. *Emek*, 22 Eylül 1969, Sayı 11, s. 7

partilerin anayasaya aykırı hareket ettiğini iddia eden bir partinin kendi programı yasalara uygun olmak zorundaydı. Yeni anayasada ise artık sola yer vardı. Bu sebepten “sol serbestçe örgütlenme ve çalışma olanağına kavuşmadıkça, demokrasi bir aldatmadan öteye geçemez” ve anayasa da çiğnenmiş olurdu.⁵⁷² “Milli irade ve demokrasi” TİP’e göre ancak anayasanın ilkelerine ve Atatürk’ün devrimlerine dayanarak gerçekleştirilebilirdi. Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar ise demokrasinin sözde kalmasına sebep olmaktaydı. Çünkü “halkın uyanmasını” istemeyenlerin kendi çıkarları için savundukları demokrasi ancak sözde olabilir.⁵⁷³ Fakat Türkiye İşçi Partisi, artık “demokrasinin yozlaşmasına izin vermeyecektir.” TİP iktidara geldiğinde demokrasiyi, politik, sosyal ve ekonomik tüm yönleriyle uygulayacaktır.⁵⁷⁴

TİP’in anayasaya bu denli bağlı olmasının bir sebebi de Türkiye’deki sol partilerin akıbetidir. Aybar’a göre daha önce de sol partilerin kurulmasına izin verilmiş fakat bu partilerin halkla teması sürekli engellenmiştir. “TİP’in de başına aynı şey gelebilirdi” diyen Aybar, anayasayı bir “kalkan” gibi kullandıklarını ifade eder.⁵⁷⁵

Anayasayı kalkan olarak kullanan TİP’e göre demokrasinin kalkanı da partinin varlığıydı. Türkiye İşçi Partisi altmışlı yıllar boyunca demokrasi ile partiyi özdeşleştirmiş hatta demokrasinin TİP sayesinde rayına oturduğunu iddia etmiştir. Aybar’a göre TİP’in varlığı ve demokrasi yolundaki *bilinçli* ve *yürekli* mücadelesi ile Türkiye’de demokrasi meşrutiyetten beri ilk defa gerçek anlamını bulmuş, rayına oturmuştu. Aybar’a göre demokrasi, TİP kurulana kadar “egemen sınıfların halkın sırtında oynadıkları bir tahterevalliden ibaret kalmıştır.”⁵⁷⁶

TİP’e göre demokrasi bir denge rejimidir. Bu yüzden bütün fikir hareketlerine olanak sağlamak demokratik yapının bir görevidir.⁵⁷⁷ “Karşı olma” veya “muhalefet” gibi kavramlar gerçek demokrasinin gereksinimlerindendi. Demokrasilerde başka bir denge unsuru da “sağ” ve “sol” fikirlerdi. 1960’lı yıllar Türkiye’de TİP, varlığı ise bu dengenin sol tarafına konumlanmıştı. TİP’e göre artık tahterevallinin sağ ile solunun

⁵⁷² Aybar, “TİP Tarihi”, s. 172

⁵⁷³ Seçim Bildirisi, s. 22

⁵⁷⁴ Seçim Bildirisi, s. 22

⁵⁷⁵ Aybar, a.g.e, s. 210

⁵⁷⁶ “Türkiye İşçi Partisi’nin 7. Yıl Dönümü Dolayısıyla Genel Başkan AYBAR’ın Mesajı”, TİP Haberleri, 16 Şubat 1968, Sayı 7, s. 1

⁵⁷⁷ Sosyal Adalet, Mayıs 1965, Sayı 14, s. 1-2

eşit olmaya başlamasından dolayı demokrasi de işlemeye başlamıştır. Bu sebepten TİP’i kabul etmemek demokrasiyi, doğal olarak da anayasayı inkar etmektir. Meşruluk çabasını bu düzleme oturtmaya çalışan TİP, bizzat kendi varlığının demokrasiyi tamamladığını düşündüğünden, onu inkar etmesi beklenemezdi. TİP’in ortaya çıkışı sol partilere müsemma göstermeyen yüzeysel demokrasinin de niteliğini değiştirmiş ve demokrasi yeni bir boyut kazanmıştır.⁵⁷⁸

TİP, demokrasinin gerçek anlamına kavuşmasındaki müstesna etkisini halka dayanan tek siyasi örgüt olmasıyla ilişkilendirir; bu sebepten diğer partilerden farklıdır. Örneğin AP, halkı dört yılda bir seçim sonuçlarını tayin eden bir hakem olarak görür. CHP ise, devrimlerin devrimci bir kadro tarafında yapıldığına halkın ise yapılanları ya kabul ettiğine ya da reddettiğine inanır. TİP ise halkın her türlü yönetimde söz sahibi olmasını ister. TİP’e göre demokrasi de zaten budur; “halk adına değil, halkın kendisidir.”⁵⁷⁹ Bu fark Türkiye’de demokrasinin gerçekten işlemesi adına önemli bir adımdır.

Aybar’a göre, tahterevallinin iki ucundaki ağalar ve beyler, çıkarları zarar görmesin diye solu baskı altında tutarak Türkiye’yi Amerika’nın ileri bir karakolu haline getirmişti.⁵⁸⁰ Tam da bu yüzden demokrasi gerçek niteliğinden uzaklaşmıştı. Bu sebepten TİP’e göre, demokrasi, Türkiye’nin bağımsızlıkla beraber en önemli iki sorunundan biri olarak görülmekteydi. Aybar’a göre gerçek bir halk yönetimi ile demokrasi sağlanabilseydi ekonomik, politik, kültürel bağımsızlık da kaybedilmezdi. Gerçek demokrasinin işlemesi içinde bağımsız olmak gerekiyordu. Bağımsızlığın tam anlamıyla sağlanabilmesi için de gerçek bir demokrasinin inşa edilmesi gerekiyordu. Nitekim “TİP bu devrimin peşindeydi.”⁵⁸¹ Bu sebepten demokrasinin uygulanması ve yaygınlaşması TİP’in ilk ve temel hedefidir.⁵⁸²

Fethi Naci’ye göre, reformların yapılabilmesi ve sosyal ve kültürel ilerlemenin sağlanabilmesi için demokrasiden yana olanların birleşmesi gerekmektedir.⁵⁸³ “*Emeğiyle yaşayan yurttaşlarımız güçlü bir politik kuvvet olarak teşkilatlanmadıkça*

⁵⁷⁸ Ünsal, *a.g.e.*, s. 5

⁵⁷⁹ *TİP Haberleri*, 1-16 Temmuz 1969, Sayı 37-38, s. 2

⁵⁸⁰ Aybar, *TİP Tarihi*, s. 439

⁵⁸¹ *A.g.e.*, s. 210

⁵⁸² *A.g.e.*, s. 228

⁵⁸³ Fethi Naci, “Bölünmek Değil Birleşmek”, *Sosyal Adalet*, 19 Mart 1963, Sayı 1, s. 12

(...) *demokrasimiz tehlikeye girecektir.*"⁵⁸⁴ TİP, teşkilatlanma ya da örgütlenme çağrılarını yaparken bunun "*demokratik*" yollardan gerçekleşmesinin önemini de sık sık vurgular.⁵⁸⁵ Zaten demokrasi, "işçi sınıfımızın ve emekçi halk yığınlarının politik bir kuvvet olarak serbestçe teşkilatlanmasını sağlayacak rejimin adıdır"⁵⁸⁶ TİP'e göre, tıpkı gerçek reformların yapılabilmesinin şartı olduğu gibi sahici bir bağımsızlığın şartına demokrasinin işlemesine bağlıdır.⁵⁸⁷ Ayrıca, "demokrasi, bağımsızlık* davasını olduğu kadar ekonomik ve sosyal ilerleme davalarını da çözebilecek yegane rejimin adıdır."⁵⁸⁸ TİP'e göre bahsedilen reformların yapılabilmesi ve aşağıdan bir hareketle halkın yukarı uzanabilmesini sağlayabilecek bir merdiven vardır; seçimler:

*"Türkiye İşçi Partisi iktidara demokratik seçim yolu ile gelir, insanın insan tarafından sömürülmesini reddederek, temel insan hak ve hürriyetlerine bağlı ve saygılı olarak iktidarda kalır ve seçimle iktidardan gider."*⁵⁸⁹

1960'lar Türkiye'sinde sol hareketlerin demokrasiye bakışını etkileyen önemli olaylar seçimlerdir. Özellikle genel seçimler, bu hareketlerin demokrasiye yaklaşımlarında belirleyici olmuştur. 27 Mayıs 1960 ile 12 Mart 1971 arasında Türkiye milletvekillerini belirlemek için üç defa sandık başına gitmiştir. Bu dönemde yapılan ilk genel seçim 27 Mayıs müdahalesinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmıştır. Türkiye'de koalisyon devrini başlatan bu seçimlerin sonuçları sol oluşumlar üzerinde olumlu bir etki bırakmasa da yeni hükümetlerin İnönü öncülüğünde kurulması on yıllık Demokrat Parti iktidarının ardından yeni döneme umutla bakılmasına sebep olmuştur. Sol oluşumlar için esas kırılma noktası ise 1965 genel seçimleridir. Bir taraftan DP'nin mirasçısı AP'nin tek başına iktidara gelmesi diğer taraftan Türkiye tarihinde ilk defa sosyalist bir partinin meclise girmesi bu seçimleri hangi tarafının ağır basacağı belli

⁵⁸⁴ "İntikamcılar Rejimi Zorluyor", *Sosyal Adalet*, 26 Mart 1963, Sayı 2, s. 4

⁵⁸⁵ Behice Boran, "İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları", *Sosyal Adalet*, 26 Mart 1963 Sayı 2, s. 10

⁵⁸⁶ *Sosyal Adalet*, 30 Nisan 1963, Sayı 7, s. 3

⁵⁸⁷ Selahattin Hilav, Fethi Naci, "Az Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizme Giden Yol", *Sosyal Adalet*, 16 Nisan 1963, Sayı 5, s. 10

* Yaşar Kemal'e göre Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi "yurt yine düşmandan kurtarılacaktır." Fakat bu sefer savaş ile değil, "tek bir oy ile." Yaşar Kemal'in 26 Eylül 1965 tarihli radyo konuşmasından. Attila Aşut, Gökhan Atılğan, *Türkiye İşçi Partisi Radyoda: Proletaryanın Büyüklü Kutusu*, Yordam Kitap, İstanbul, 2021, s. 173

⁵⁸⁸ *Sosyal Adalet*, 30 Nisan 1963, Sayı 7, s. 3

⁵⁸⁹ *TİP Program*, s. 69

olmayan tahterevalliye dönüştürmüştür. Sol oluşumların bir tarafı TİP'in meclise girmesini tarihi bir fırsat olarak görüyor ve bunun en iyi şekilde değerlendirilmesini istiyordu. Diğer taraf ise 27 Mayıs'a rağmen DP geleneğinin tekrar iktidara geldiğini belirtip "genel oyu" sorguluyordu. Bu çalışmanın iki ucundan biri olan Yön-Devrim Hareketi, 1965 seçimlerinden sonra çok partili demokrasiyi olumlu anmayıp iktidarı devrim ile arayacak iken diğer uçta bulunan Türkiye İşçi Partisi bu seçimlerin ardından ilk defa meclise girebilen sosyalist bir parti olmanın başarısı ile gözünü 1969 seçimlerine dikecekti.

Türkiye İşçi Partisi'nin demokratik tavrı meşruluk sağlama çabası ve özellikle 1965 genel seçimlerinde elde edilen başarı sonrası perçinlenecekti. TİP'in meşruiyetini sağlamak için gösterdiği hassasiyet anayasa ve demokratik düzene bağlılıktan geçiyordu. Altmışlı yıllar boyunca bu durumdan ödün vermeyen partinin parlamentoya girip bir nevi kendini kabul ettirmesi izledikleri politikanın TİP önderlerine doğru yolda olduklarını düşündürmüş olabilir. Bu sebepten TİP'in katıldığı seçimlere göz atmakta fayda vardır.

Türkiye İşçi Partisi 1961-1971 yılları arasında iki yerel, iki senato iki de milletvekilliği olmak üzere toplam 6 seçime katılabiştir. 1961 genel seçimlerine ve 7 Haziran 1964 kısmi senato seçimlerine yeterli örgüte ulaşamadığı için katılamamıştır. TİP'in katıldığı ilk seçimler 1963 yerel seçimleri olmuş parti yaklaşık 38.000 oy alabmiştir. Nebil Varuy'a göre partinin bu seçimlere girmesindeki amacı kendini tanıtmak ve meşruluğunu sağlamaktı.⁵⁹⁰ TİP bu seçimlerde "oyunu kendine ver" sloganını kullanarak diğer partilerden farklı olduğunu vurgulamaya çalışmıştı.

TİP'e göre diğer siyasi partiler "oyunu bana ver" diyordu. TİP ise bu sloganıyla "*toplumun ezici çoğunluğunu temsil eden emekçi halkı ancak kendi bağrından çıkardığı emekçilerin ve onlarla kader birliği içindeki aydınların temsil edebileceğini ima ediyordu.*"⁵⁹¹ TİP'in bu propagandasına göre ise halkın oyunu TİP'e vermesi aslında kendisine vermesi demektir. Bu husus önemliydi çünkü TİP'e giden oylar meclise halkı sokacak ve demokrasi de böyle gerçekleşecektir.⁵⁹²

⁵⁹⁰ Varuy, *a.g.e*, s. 157

⁵⁹¹ Attila Aşut, Gökhan Atılğan, *a.g.e*, s. 93

⁵⁹² TİP Genel Merkezi, 21 Ekim 1963 gün ve 281 sayılı Genelge. Aktaran: Nebil Varuy, s.104

1963 yerel seçimlerinde 9 il ve bunlara bağlı 31 ilçede seçime katılan TİP'in oy oranı %0.4'tür. Fakat seçimlere sadece dokuz ilde katılabildiği için bu veri gerçeği pek yansıtmaz. Bunun yerine aynı seçimlerdeki İstanbul performansını göz önüne almak 1965 seçimleri için daha gerçekçidir. TİP, İstanbul'da 16 ilçede seçime katılmış ve %2,9'luk bir oy oranına sahip olmuştur.⁵⁹³ Fakat bu seçimlerin etkisi alınan oy oranından daha farklı olmuştur. İlk defa radyoda propaganda yapma fırsatı bulan parti için radyo konuşmaları kendini tanıtmak açısından o yıllarda eşsiz bir fırsattı.⁵⁹⁴ TİP, toplam 35.507 oy almıştır. 1965 Seçimleri'ne giden yolda bu sonuç TİP için hem bir basamak olarak görülmüş hem de sevinçle karşılanmıştır.⁵⁹⁵

Parti raporunda bu seçimde alınan oyların işçi kesiminden ziyade memurlardan ve aydınlardan geldiği kabul edilir. Fakat bu durum çok tabidir. Çünkü TİP'i, elbette ilk olarak toplumun en uyanık ve en bilinçli kesimi fark etmiştir.⁵⁹⁶ Katıldığı ilk seçimde önemli bir başarı sağlayan TİP, parti misyonunun "az bilinçli" veya "bilinçsiz" kitleler tarafından zamanla anlaşılacağı inancındadır. Bu inancın doğal sonucu ise, TİP'in esas amacını teşkil ediyordu; bu da 1965 genel seçimlerinden "bir avuç" milletvekili ile parlamentoya girmektir.

TİP'e göre demokrasi, "*halkın halk için, halk tarafından yönetilmesi demektir.*" Bu sebepten "emekçilerin Büyük Meclise girmesi" şarttır. Çetin Altan'a göre zaten meclis, "*halk dertlerinin halk ağzıyla söyleneceği yerdir.*"⁵⁹⁷ Altan'a göre halk derdini söyleyebilsin ki devletin uzmanları da halkın sorunlarına çözüm olsun. Altan'a göre gerçek demokrasinin ön koşullarından biri halkın mecliste temsil edilmesiydi. Bu da ancak TİP'in parlamentoya katılımı ile mümkün olabilecekti.⁵⁹⁸ Bu sebepten "*seçimlerde mücadele edenler, aslında politik partiler değil, onların temsil ettikleri sosyal sınıflardı.*"⁵⁹⁹

⁵⁹³ Şener, *a.g.e.*, s. 258

⁵⁹⁴ TİP mensupları bu seçimlerde, 3-16 Kasım tarihleri arasında radyoda 15 kez konuşma yapmıştır. Bkz. Attila Aşut, Gökhan Atılğan, *a.g.e.*, s. 93

⁵⁹⁵ Sargın, *a.g.e.*, s. 889

⁵⁹⁶ *A.g.e.*, s. 262

⁵⁹⁷ Çetin Altan'ın radyo konuşmasından. 1 Ekim 1965, Attila Aşut, Gökhan Atılğan, *a.g.e.*, s.193

⁵⁹⁸ "*Seçim Bildirisi*", s. 21

⁵⁹⁹ Behice Boran, "İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları", *Sosyal Adalet*, 26 Mart 1963, Sayı 2, s. 10

1965 Seçimleri Türk solunun her oluşumu için önemlidir. Zira solda birçok oluşum için bu seçimler hayal kırıklığı yaratmıştır. Çünkü Demokrat Parti'nin ardılı olarak düşünülen AP, yüzde 53,29 alarak tek aşına iktidar olmayı başarmıştı.^{600*} Bu durum başta Yön Hareketi olmak üzere sol akımlarda “genel oy ile iktidara gelmeyi ummanın kötü bir romantizm” olduğu vurgulanırken “sosyalizmin romantik döneminin de mutlaka kapanması gerekiyordu.”⁶⁰¹ Öte yandan Türkiye İşçi Partisi'nde ise seçim sonuçları hem sevinçle karşılanmış hem de demokrasiye olan inancı tazelemiştir. Zira bu seçimlerde 276.101 oy alan TİP, parlamentoya 15 milletvekili (%3.3) ile katılım sağlamıştır.* TİP'e göre parlamentoya girmek demokrasinin gerçekten işlemesi için önemliydi. Çetin Altan'ın dediği gibi “*kapitalist hükümetin artık sadece kapitalist muhalifi olmayacaktı.*”⁶⁰² Türkiye tarihinde bir sosyalist partinin ilk kez mecliste grup oluşturabilmesi TİP'in amaçladığı “gerçek” demokrasi için önemli bir adımdı. TİP'in seçim raporuna göre bu sonuçlar, “*topluma mal olmaya başlayışın en büyük ifadesidir.*”⁶⁰³ TİP Genel Merkezi'nin seçimlerden sonra açıkladığı bildiride “*Büyük Meclise tarihimizde emekçi halkın ilk toplumcu temsilcileri*” katılmıştır vurgusu yapılır. Nitekim TİP, bu durumun “*gururu ve sorumluluğu*” içindedir.⁶⁰⁴

Genel başkan Aybar'a göre TİP'in bu başarısı tarihte bir ilkti; İngiliz İşçi Partisi parlamentoya yalnızca bir milletvekili sokabilmiş Alman Sosyal Demokrat Partisi ise kuruluşundan ancak 20 yıl sonra bir milyon oyu geçebilmişti.⁶⁰⁵ Behice Boran'ın 1965 seçimlerinden hemen sonra yaptığı değerlendirmeye göre ise, bu seçimleri önemli kılan husus AP'nin tek başına iktidara gelmesi değil, TİP'in 15 vekil ile meclise girebilmesiydi. Boran'a göre TİP'in aldığı 270 bin oy, sosyalizmin artık aydınlar

⁶⁰⁰ Ahmad, *Açıklamalı Kronoloji*, s. 373

* Yön Dergisi'nin seçimlerden hemen sonra yayınlanan 133. sayısı “*Kır At İktidarda*” başlığı ile çıkmıştır.

⁶⁰¹ “Seçim Sonuçları Washington'u Sevindirdi... Sosyalizmin Romantik Dönemi Mutlaka Kapanmalıdır”, *Yön*, 1965, Sayı 133, s. 4-5

* TİP'in parlamentoda temsili ilk olarak Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi listesinden Ankara senatörü seçilen Avukat Niyazi Ağırnaslı'nın 12 Şubat 1963 tarihinde partisinden ayrılarak TİP'e katılmasıyla mümkün olmuştu. Turhan Salman, “*TİP Parlamentoda 1963-1966*”, TÜSTAV, İstanbul 2004, s. 17

⁶⁰² *Akşam*, 13.10.1965, ; Nihat Sargın, *a.g.e*, s. 921

⁶⁰³ Sargın, *a.g.e*, s. 262

⁶⁰⁴ “*Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu Bildirisi*”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, 1965, s. 1-2

⁶⁰⁵ TİP Genel Merkezi'nin Aybar imzalı 25 Ekim 1965 tarihli Genelgesi. Aktaran: Nebil Varuy, “*Olaylar-Belgeler-Yorumlar*”, s. 166

arasında bir fikir olmaktan çıkıp halka ulaştığının bir göstergesiydi.⁶⁰⁶ TİP milletvekillerinden Şaban Erik de TİP'in meclise girmesiyle gerçek demokrasinin başladığını söylüyordu. Türkiye'de ilk defa toplumcu bir partinin parlamentoya girdiğini ifade eden Ali Karcı, TİP'in bütün vatandaşların partisi olduğunu ifade etmekteydi.⁶⁰⁷ TİP tarafında genel görüş 10 Ekim seçimlerin tarihi bir başarı olarak sonuçlanmasındı. TİP bu seçimleri “solun zaferi” olarak tanımlanmış çünkü ilk defa sosyalist bir parti meclise girebilmişti.⁶⁰⁸

1965 seçimlerinin TİP adına önemi 15 milletvekili ile meclise girmekten ibaret değildir. TİP, seçim boyunca yaptığı kampanya ve propagandalarla gündemi belirleyerek dikkatleri çekmiştir. Politik hayatının en büyük başarısını bu seçimlerde elde eden TİP, radikalizmin daha tam anlamıyla artmadığı bu yıllarda solun siyasi toplanma merkezi olmuştur. Seçim öncesinde bir avuç milletvekili ile meclise girmeyi amaçladıklarını vurgulayan Aybar'a göre artık partinin hedefleri de değişmişti. Seçim sonuçlarının ardından Aybar, Türkiye'ye özgü hürriyetçi sosyalizmin TİP tarafından gerçekleştirileceğini ifade etmişti.

Öte yandan TİP'in meclise girmesi partinin etkinliğini arttırmaktan ziyade niteliğini değiştirmiştir. TİP adına seçim sonuçlarının pozitif tarafları kayda değerdi; meşruluğun pekişmesi, gelir kaynaklarının artması, ilk kez sosyalist bir partinin parlamentoda temsil edilmesinin yarattığı etki TİP üzerindeki olumlu gelişmelere örnek gösterilebilirdi. Fakat bu noktadan sonra ortaya çıkan parlamentoya bağımlılık ve “seçilmiş olanlar söylemi” partinin halkla arasına bir set çektiği fikri de kabul edilebilir. Ayrıca “işçilerin ve emekçilerin kurduğu parti” söylemin de zarar gördüğü belirtilmelidir. Çünkü 1965 yılında seçilen TİP milletvekillerininin 12'si aydın iken sadece 3'ü sendikacıydı.⁶⁰⁹ Bu durum Aybar'ın sürekli yinelediği “eli nasırlılar meclise” sloganıyla uyuşmuyordu.⁶¹⁰ Sadun Aren'in aktardığına göre TİP'in 51 ilde gösterdiği 382 adayın 216'sı işçi-emekçi

⁶⁰⁶ “Türkiye İşçi Partisi Millet Vekillerine Sorular”, *Sosyal Adalet*, Kasım 1965, Sayı 20, s.26

⁶⁰⁷ *A.g.m*, s.27-30

⁶⁰⁸ Suat Aksoy, “Türkiye İşçi Partisi'nin Zaferi”, *Sosyal Adalet*, Kasım 1965, s. 45

⁶⁰⁹ Aren, *a.g.e*, s.105

⁶¹⁰ *A.g.e*, s.105

idi.⁶¹¹ Aday gösterilenlerin emekçi ağırlıkta olmasına rağmen seçilenlerin aydın olması TİP'in "öncü" konusundaki yorumlarıyla da ters düşmekteydi bir bakıma.

1965 seçimlerinde yakalanan başarının getirdiği bir diğer durum da TİP'in izlediği politikaların sınırlanmasına sebep olmuştur. Sadun Aren'e göre parti önderleri meclise girdikten sonra tabanın onlara karşı düşünceleri değişmiştir. Parti önderleri artık "sosyalizmin özverili savaşıları" olarak değil maaşını alan ve vekilliği ya da senatörlüğün getirdiği olanaklardan yararlanan kimseler olarak görülmeye başlanmıştır. Aren'e göre bu durum parti içi muhalefetin kendini belli etmesine de sebep olmuştur.⁶¹²

Tanıl Bora'ya göre 1965'te 15 milletvekili ile mecliste temsil hakkı kazanan TİP'in etkisi ve cazibesi genişlese de bu durumun bir de yan etkisi ortaya çıkıyordu; parti üst kademesinin meclise girmesi tabanda örgütlenmenin ihmal edilmesine sebep olmuştu. Özellikle Aybar'ın yol haritasıyla meclis faaliyetlerine önem verilmiş ve bu durum partinin halk içindeki devinimin azalmasına yol açmıştı. Hatta Aybar'ın bazı politikaları "örgütleri seçim aleti yapma" olarak değerlendirilmişti. Meclise girdikten sonra daha da titiz hareket eden TİP, yeni üyeleri mutlaka iki eski üyenin referans vermesi sonucunda kabul etmiştir. Bu da partiye üye akışını zorlaştırmıştı.⁶¹³ Ayrıca partinin yönetici gücü meclis grubunun eline geçmiş ve hareket merkezi parlamento olarak belirlenmişti. Bu durumun sonucunda ise TİP'in yasal mücadeleye bakışındaki tavır ısrarlı hale gelmiş ve "odağa kürsü performansının" yerleştirilmiştir.⁶¹⁴

Kürsü performansını ve meclise girmenin önemini kavrayan partinin "popülist" politikalara yatkınlığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu durum TİP'in hem söylemsel hem de teorik programını etkileyecekti. Örneğin, kırsal kesimlerden daha fazla oy aldığı için Aybar, partinin işçi sınıfından çok köylülere dönmeyi düşünmüş⁶¹⁵ ve buna paralel gelecek seçimlere hazırlık maksadıyla TİP'in 31 Mayıs-1 Haziran 1969 günlerinde yaptığı toplantılardan sonra partinin çark-başaklı ambleminin kasketli ve köylüyü andıran bir erkek silüetine dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Partinin açıklamasına göre

⁶¹¹ A.g.e, s.105

⁶¹² A.g.e, s.105

⁶¹³ Varuy, a.g.e, s. 168-169

⁶¹⁴ Bora, *Cereyanlar*, s. 619

⁶¹⁵ Şener, a.g.e, s. 258

yeni amblemin “işçiyi, köylüyü, tüm çalışanları temsil eden bir emekçi resmidir.”⁶¹⁶ Böylelikle köylerden daha fazla oy alma amacıyla yeni amblemin daha kapsayıcı olduğu düşünülmüştür. Oyları arttırmak için yapılan hamlelerden biri de “Elbistan’da” birinci sıradan aday gösterilen kişinin bir toprak ağası olmasıydı.⁶¹⁷ Aren’e göre bu durumlar, hem partililer hem de sempatanları tarafından olumsuz karşılanmıştır.

Kendi içinde Emek Grubu-Aybar ve MDD mücadelesi veren TİP, dışarıdan Yön’ün yıpratıcı eleştirilerine maruz kalıyor bir yandan da saldırılar* ve parlamento tartışmalarıyla gittikçe yıpranıyordu. Bu durum hem partinin mücadele ettiği cephelerin artmasına hem de güç kaybetmesine sebep oluyordu. Emek grubu çıkardıkları dergide MDD ile teorik tartışmalar yürütürken Aybar öncülüğünde diğer grup 1969 seçimlerine hazırlanıyordu.*

Aybar’a göre faşist bir ortamda bile sosyalist bir parti gücünü, meşruluğunu tabandan almalı insana sevgili ve saygılı olduğunu asla unutmamalıdır. Çünkü sosyalizm insan içindir, insan sosyalizm için değil.⁶¹⁸ “Stalin’in korkunç despotluğu” ve “Sovyet rejiminin otoriter ve totaliter bir rejim oluşu insanlık için, sosyalizm için gerçekten

⁶¹⁶ *TİP Haberleri*, 1-16 Haziran 1969, Sayı 35-36, s. 1

⁶¹⁷ Aren, *a.g.e.*, s. 135

* Prof. Muammer Aksoy’un yaptığı bir araştırmaya göre TİP, kuruluşundan 1961-1970 arasında basına yansıyan 46 fiili saldırıya uğramıştı. *Emek*, 2 Mart 1970, Sayı 22, s.9, ; TİP ise gerek mecliste gerek de meclis dışında uğradığı saldırıları anayasaya ve demokrasiye yapılmış saldırılar olarak yorumluyordu. *TİP Haberleri*, 16 Nisan 1968, Sayı 12, s.9

* Türkiye İşçi Partisi 10 Ekim 1965 genel seçimleri ile 12 Ekim 1969 genel seçimleri arasında geçen sürede iki defa da kısmi senato seçimlerine katılmıştır. TİP, katılımın düşük olduğu 5 Haziran 1966 senato seçimlerinde oy oranını arttırarak senatoya 1 temsilci gönderebilmiştir. 2 Haziran 1968 kısmi senato seçimleri öncesinde ise partinin resmi yayın organı *TİP Haberleri*’nin 13. sayısı özel bir kapakla çıkmıştı; çark-başaklı TİP ambleminin üstünde büyük harflerle “Ezildiğin Yeter Davran Artık Gün Seçim Günüdür” yazıyordu. Bu durum partinin seçimlere ne denli önem verdiğinin bir örneğiydi. TİP, bu seçimde milli bakiye sistemine dayanan seçim kanununun değişmesinden dolayı oylarını arttırmasına rağmen senatör çıkaramamıştı. Fakat seçim sonuçlarının ardından aynı dergide bu kez de “Oyunu Arttıran Tek Parti TİP” başlığı dikkat çekiyordu. Genel başkan Aybar’ın yaptığı değerlendirme de olumlu yöndeydi; 1965 seçimlerine göre AP 376,427 oy, CHP ise 36,417 oy eksik almıştı. TİP ise oylarını 3,7’den 5,25’e çıkarmış ve 199,084 oy daha fazla almıştı. TİP’e göre katılımın düşük olmasına rağmen alınan sonuçlar sevindiriciydi. AP oylarındaki düşüş halkın artık bu partiye “yeter” dediğinin göstergesiydi. Bu yüzden umutsuzluğu kapılmaya gerek yoktu; Türkiye İşçi Partisi emin adımlarla iktidara yürüyordu. 2 Haziran seçimleri TİP için güç şartlarda gerçekleşse de oy oranını arttıran tek parti olması “halk yararına temelden reformların yapılması için” halkın da farkında olduğunun göstergesiydi. “Genel Yönetim Kurulu Bildirisi”, *TİP Haberleri*, 1 Temmuz 1968, Sayı 17, s.1

⁶¹⁸ *TİP Haberleri*, 1 Ekim 1968, Sayı 21-22, s. 5

büyük bahtsızlıktır.”⁶¹⁹ Fakat TİP’e göre Türkiye sosyalizmi, “insana sevgi ve saygılı hareket etmektedir.” Bundan dolayı TİP’in iktidara geldikten sonra kuracağı rejim “mutlaka demokratik olacaktır.”⁶²⁰ Bu noktada Aybar üzerinden TİP, sol radikaller tarafından “faşizme zemin hazırlamama bahanesiyle” eylemcilikten kaçındığı için sıkça eleştirildi.⁶²¹ Ülkede artan radikalizm ile TİP’in sergilediği “pasif” tavır doğu orantılıydı. Öyle ki İTÜ baskını sırasında öldürülen parti üyesi Vedat Demircioğlu’na dahi yeterince sahip çıkılmayışı gençliğin TİP’i terk etmesini hızlandırdı.⁶²² Radikalizm ile parlamenter mücadele arasındaki tezat 1968’de yükselen gerilim ile ayyuka çıkıyor TİP için ise Mehmet Ali Aybar’ın dediği gibi “sonun başlangıcı oluyordu.”

Şiddet ve dinamizmin oluşturduğu radikal ortam TİP’in programını alt üst ediyordu bir bakıma. TİP ise demokratik tavrını hitap ettiği kitleye kabul ettirme üzerine bir temel politika belirliyordu. Partinin önde gelen isimleri sosyalist hareketin tekrar odak noktası olmak için 1969 seçimleri bir fırsat olarak değerlendiriyor ve bu sebepten devrimin demokratik yollardan gerçekleşeceğini iddia ederek sosyalistleri güç birliğine çağırıyordu.

Behice Boran, Türkiye’de sosyalistlerin seçimlerle iş başına gelebileceğinden şüphe edenlere “ihtilalci-devrimci şartların” tam olarak oluşup oluşmadığını sorar. Demokratik yollardan iktidara gelmeyi küçümseyip devrimci yöntemi benimsemek Boran’a göre “gevezelikten öte bir şey olmaz.”⁶²³ Fakat Boran için sorun şu an için (1968) iktidara gelmek ya da gelmemek değildir; “sosyalistlerin görevi ve ödevi işçi-emekçi sınıfları bilinçlendirip örgütleyerek politik bir güç haline getirmeğe çalışmaktır.”⁶²⁴ Fakat Boran’a göre, iktidarı seçimlerle amaçlamak devrimci olmaktan vazgeçmek değildir. Zira, “devrimciliğin iktidara geliş şekliyle zorunlu bir bağı yoktur.”⁶²⁵ Devrimcilik ekonomik düzenin niteliğini ve üretim ilişkilerini değiştirmektir diyen Boran’a göre bu değişim iktidara seçim yoluyla gelindikten sonra da yapılabilir.⁶²⁶ Seçim yolunu

⁶¹⁹ A.g.m, s. 5

⁶²⁰ A.g.m, s. 5

⁶²¹ Tanıl Bora, *Cereyanlar*, s. 622

⁶²² Şener, a.g.e, s. 261

⁶²³ Boran, “*Sosyalizm Sorunları*”, s. 338-339

⁶²⁴ A.g.e, s. 341

⁶²⁵ Boran, a.g.e, s. 343

⁶²⁶ A.g.e, s. 343

benimsemek ise “oy avcılığı yapmak” demek değildir.⁶²⁷ İşçi-emekçi kitleler eğitilmesi sonunda gelecek olan “bilinçli oylar” TİP için iktidarın anahtarıdır.⁶²⁸ Çünkü Türkiye İşçi Partisi ancak bilinçli kitlelerin oylarıyla iktidara gelirse öngördüğü köklü reformları yapabilecektir.⁶²⁹

Yıldız Teknik Üniversitesi öğrencilerinin “Türk Devrim Stratejisi Ne Olmalıdır?” konulu açık oturuma katılan Behice Boran, İlhan Selçuk’un “Devrimciler iktidara devrimle gelir; bu bilimsel bir gerçektir. Anayasa çevresinde devrim gerçekleştirmeye kalkarsak devrimci değil, reformcu oluruz” sözlerini eleştirir. Boran’a göre Selçuk’un anlayışı yalnızca bir silahlı harekete dayanmaktadır. Halbuki “bilimsel sosyalizmin olduğu ilk zamanlarda dahi silahlı bir devrim mutlak bir zorunluluk değildir.”⁶³⁰ Boran’a göre devrim sosyal yapının değişmesi demektir ve yalnızca silahlı mücadele ile gerçekleşmesi gibi bir zorunluluğu yoktur. Devrimin üretim ve mülkiyet ilişkilerine ve iktidarların sınıf anlayışlarına bağlı olduğuna göre demokratik mücadele ve seçimler yoluyla da yapılabilir.⁶³¹

Sadun Aren’e göre, “parlamentar mücadeleyi kabul etmenin sosyalist hareketi ve örgütü mevcut burjuva düzeninin bir parçası haline getirmek ve böylece onu ehliileştirmek ve kısırlaştırmak gibi bir tehlikesi” bulunmaktadır. Bu sebepten sosyalist partinin iyi örgütlenmesi şarttır ve sapmanın olmaması için asıl önemli olan “bilinçli oylardır.” Aksi takdirde parlamentar mücadelenin tuzaklarına düşülebilir diyen Aren’e göre bu sebepten sosyalizmin biliminden şaşmamalıdır ve seçimler ile parlamento imkanları işçi ve emekçi sınıfların örgütlenmesi için kullanılmalıdır. Ancak böyle olursa parlamentar yol devrimci olabilir.⁶³² Fakat Türkiye’de devrimci bir ortamın mevcut olmamasından dolayı 1969 itibarıyla “parlamentar mücadele sosyalist hareket için doğru bir eylem yoludur.” Bu sebepten “parlamentar mücadeleyi küçümsemek ucuz bir devrimcilik olur.”⁶³³ Öte taraftan Türkiye’de 1969 seçimleri öncesinde “Anayasa çerçevesi içinde ve seçimler yoluyla iktidarı kazanabilmek için imkân ve ihtimal vardır” TİP’e göre.

⁶²⁷ A.g.e, s. 343

⁶²⁸ A.g.e, s. 142

⁶²⁹ A.g.e, s. 143

⁶³⁰ *TİP Haberleri*, 1 Şubat 1968, Sayı 6, s. 7

⁶³¹ Behice Boran, “Hedef İktidarı Almaktır”, *TİP Haberleri*, 1 Şubat 1968, Sayı 6, s. 7

⁶³² Sadun Aren, “Seçimlerde Çalışmak Görevdir”, *Emek*, 25 Ağustos 1969, Sayı 9, s. 2-3

⁶³³ A.g.m, s. 3

Sosyalistler de bu imkanı sonuna kadar kullanmalıdır.⁶³⁴ Emek derginde yayınlanan bir yazıya göre, “partinin gücünü yitirmeden devam etmesi ve sosyalist mücadelenin temel aracı görevini yerine getirebilmesi” ancak seçim başarısıyla mümkündür. TİP’in memleketin tek sosyalist partisi olduğu vurgusunun yapıldığı yazıda partinin başarısı için tüm sosyalistler göreve çağrılıyordu. Çünkü “partinin başarısı sosyalist hareketin gücünü arttıracaktı.”⁶³⁵

TİP Diyarbakır milletvekili Tarık Ziya Ekinci’ye göre demokrasi, sermayeci sınıflarla emekçi sınıflar arasında ve tarihi gelişimi boyunca emekçi sınıflardan yana oluşan bir denge rejimidir.⁶³⁶ TİP’e göre emekçi sınıflar bu dengenin bir kefesinde olmak istiyorlarsa politik bir güç olmaları ve bunun için de örgütlenmeleri gerekmektedir. Bu noktada ise emekçi bir partiye ihtiyaç vardır; işçi ve emekçi sınıfını örgütleyecek bu parti, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan TİP’tir.

1969 Türkiye’inde artan radikalizme rağmen TİP, hala düzenin demokratik yollardan değişeceğine inanıyordu. TİP’e göre bu yol uzun gibi görünse de en kısa ve en geçerli yoldur. Bu metodun üzerinde ısrarla durulmasının sebebi ise “halkın bilinçlenmedikçe reformlara mesafeli yaklaşacağıydı.”⁶³⁷ Aslında bu düşüncenin zeminini oluşturan gelişme 1965 seçimlerinde alınan sonuçlardı. TİP’in katıldığı ilk seçimlerde parlamentoya girmesi demokrasiye ve genel oya güveni arttırmıştı. Aybar başta olmak üzere birçok isim seçimler yoluyla iktidara gelebileceği kanısına kapılmıştı. Aybar’a göre TİP kök salmış işçi ve emekçi partiye ısınmıştı. Bu sebepten TİP genel başkanı 1969 genel seçimlerinden çok umutluydu; öyle ki, Trabzon İl Kongresi’nde yayınladığı mesajda TİP’in “1969’da başa güreşeceğini” söylüyordu. TİP’in kısa zamanda büyük gelişme gösterdiğini vurgulayan Aybar, partinin iktidara yürüdüğünü iddia ediyordu. Aybar, partinin “en uzak köylerde bile” biricik kurtuluş yolu olarak görülüğünü iddia ediyordu.⁶³⁸ Ayrıca, TİP’e göre 1969 seçimleri partinin sağladığı gelişmeyi ve emekçi sınıflar ile aydın sosyalistlerin şevklerini arttıracak bir olaydı. Ayrıca seçimler TİP’in yeniden sosyalist hareketin öncüsü olmak için fırsatı. Ayrıca TİP, 1965 seçimlerindeki başarısı ve 1966 ile 1968 ara seçimleriyle beraber meşruluğunu sağlam bir zemine

⁶³⁴ Behice Boran, “Seçimler, Sosyalizm ve Parti”, *Emek*, 25 Ağustos 1969, Sayı 9, s. 6

⁶³⁵ “Sosyalistler İş Başına”, *Emek*, 6 Ekim 1969, Sayı 12, s. 2

⁶³⁶ *TİP Haberleri*, 1-16 Şubat 1969, Sayı 27-28, s. 11

⁶³⁷ *TİP Haberleri*, 1-16 Temmuz 1969, Sayı 37-38, s. 8

⁶³⁸ *TİP Haberleri*, 16 Nisan 1968, Sayı 12, s. 1

oturtabilmişti. Artık 1969 seçimleri ile beraber “ciddi bir iktidar mücadelesine başlamak mümkün olacaktı”⁶³⁹

Fakat 1969 genel seçim sonuçları parti için tam bir hayal kırıklığıydı. TİP seçim sonuçlarında 2.56 oranında blok oyununu korumasına rağmen ancak 2 milletvekili çıkarabilmiştir.⁶⁴⁰ Fakat yine de TİP’in 1969 seçimlerindeki başarısızlığının tek sebebi seçim kanununun değiştirilmesi değildir; parti, 1965’ten itibaren katıldığı seçimlerden en düşük oy oranına 1969 yılında sahip olmuştur. Ayrıca 1965 ile 1969 seçimleri kıyaslandığında TİP’in sonrakinde yaklaşık 30 bin daha az oy aldığı görülür. Başarısızlık da buradan kaynaklanmaktadır; TİP dört yılda oylarının sayısını arttıramadığı gibi düşüşüne de engel olamamıştır.

Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir konu da; 1965 yılına göre 1969 yılında 1 milyondan fazla yeni seçmen olmasına rağmen 1969’da sandığa giden seçmenlerin sayısı 1965 yılında sandığa gidenlerin sayısından yaklaşık 650 bin kişi daha azdır. Bu veriler, altmışların ortalarından itibaren artan radikalizmin seçmenler üzerindeki etkisini göstermektedir. Seçmen sayısının artmasına rağmen seçime katılımın daha az olması – ki böylesine politik bir ortamda- demokrasiye ve genel oya karşı alınan bir tavır olarak da yorumlanabilir.

Seçimden alınan sonuçlar zayıflamakta olan Aybar ve güçlenmekte olan parti içi muhalefetin geleceği için de belirleyici olmuş, muhalefet kendi teorik yaklaşımının doğru olduğunu seçim sonuçlarından hareketle anlatmaya başlamıştı. Parti içi muhalif kanada göre bilimsel sosyalizmden uzaklaşmak, örgütlenmeye gereken önemin verilmemesi TİP’i, hakim sınıflar partileri karşısında iyi bir alternatif olmaktan çıkarmıştı. Emek’e göre yenilginin gerçek sebeplerinden biri de buydu. Seçim sonuçlarını yalnızca milli bakiye sisteminin kaldırılmasına bağlamak geçerli bir açıklama değildi. Aynı sistemin geçerli olduğu 1968 mahalli seçimlerinde alınan oy 248,152 iken 1969 seçimlerinde 243,631’e düşmüştü. Üstelik 1968 seçimlerinde 58 ilde yarışılırken 1969’da TİP, 67 ilde seçimlere katılmıştı. Ayrıca büyük şehirlerdeki oy kaybı da dikkat çekiciydi; 1965 genel seçimlerinde İstanbul’da 49,222 oy alınırken

⁶³⁹ Adil Özkol, “Propaganda ve Sosyalist Bilinç”, *Emek*, 19 Mayıs 1969, Sayı 2, s. 4

⁶⁴⁰ Aren, *a.g.e.*, s. 102-103

1969'da 34,633'e düşmüş aynı durum Ankara'da 1965'te 20,264 oy alınırken 1969'da 12,264 şeklinde kendini göstermişti.⁶⁴¹

Sadun Aren'e göre 12 Ekim seçimlerin asıl yenilgisi partinin 15 vekilden 2 vekile yaşadığı düşüş değildir. Aren'e göre bu durum milli bakiye sisteminin değiştirilmesiyle alakalıydı. Esas yenilgi ise partinin aldığı oyların hem sayı hem de oran olarak düşmüş olmasıydı.⁶⁴² Aren bu kaybın sebebini partinin sosyalist niteliğini kaybetmesiyle ilişkilendirir. Bu noktada TİP, hem program hem de teşkilat bakımından sınıfta kalmıştır. Aren'e göre bu durumun sebebi ise Aybar ve ekibinin bilimsel sosyalizmi reddetmesiyle alakalıydı. Seçim süresi boyunca teoride sapmanın birçok örneği pratikte görülmüştü; “bir toprak ağasının sırf oy getireceği düşüncesiyle bir ilde liste başı yapılması” ya da “radyoda dini istismar eden” söylemlerde bulunulması bu durumun açık örnekleriydi.⁶⁴³ Parti bir çıkmaza girmişti ve bu durumdan kurtulması için bilimsel sosyalizmi reddeden Aybar'ın partiden uzaklaştırılması gerekiyordu.⁶⁴⁴

Aybar'a muhalefetin içinde yer alan dönemin şöhret isimlerinden Çetin Altan, sosyalizm mücadelesinin sadece halkı bilinçlendirmeye çalışıp onlardan oy toplamaktan ibaret olmadığını ve bu tutumun “oportünizme dayanan beylik bir burjuva politikacılığı” olduğunu ifade eder.⁶⁴⁵ “Emekçi kardeşim oyunu bana ver” ya da “kurtulmak istiyorsan bizi meclise gönder” türünden nutuklar Altan'a göre, sosyalist birikimi sağlamaktan çok, sosyalist birikimin sırtından siyasi bir pozisyon yaratma çabasıyla ilgilidir ki buna da sosyalist yoldan sapma denebilir.⁶⁴⁶ Altan'a göre bu sapma başlangıçta oy toplamak için meşru gibi görünse de sonradan sosyalist ile burjuva arasındaki farkın yok olmasına sebep olur. Altan, bu noktada TİP yöneticilerinin “tüm uyarılara rağmen” sosyalist hareketi bir eyleme oturtturamadıklarını ve “oyunu bize ver” demekten öteye gidemediklerini ifade eder. “Beş on kişiyi milletvekili yapmaktan öteye geçemeyecek bu gayret” Altan'a göre kişisel ihtirasın bir sonucudur.⁶⁴⁷

⁶⁴¹ *Emek*, 3 Kasım 1969, Sayı 14, s. 8

⁶⁴² Sadun Aren, “Seçim Yenilgisi ve Ötesi”, *Emek*, 20 Ekim 1969, Sayı 13, s. 2

⁶⁴³ *A.g.m.*, s. 2

⁶⁴⁴ *Emek*, 3 Kasım 1969, Sayı 14, s. 3

⁶⁴⁵ Çetin Altan, “Sosyalizm mi? Mosyalizm mi?”, *Emek*, 1 Mayıs 1969, Sayı 1, s. 4

⁶⁴⁶ *A.g.m.*, s. 4

⁶⁴⁷ *A.g.m.*, s. 4

Emek dergisinden Hüseyin Ergun, seçimlerin burjuva partileri ile sosyalist partiler açısından farklı anlamları olduğunu ifade eder. Ergun'a göre burjuva partileri için seçimler, "sömürü ve baskı politikalarını, halk yığınlarına, iktidarda ise onaylatmak muhalefette ise benimsetmek" için bir fırsattır. Burjuva partiler bu durumda oy alabildiği kadar başarılıdır. Sosyalist partiler için ise seçimlerde oy almak birinci planda olmamalıdır. Ergun'a göre asıl önemli olan işçi-emekçi sınıfın örgütlenmesidir. Çünkü bilinçsiz oylar geçicidir ve düzeni değiştirmek için yetmez. Sosyalist parti örgütünü bilinçlendirip güçlü tutmalıdır. Aksi durum "oy avcılığıdır."⁶⁴⁸

Boran'a göre sosyalizmin "güler yüzlü" olanı ya da olmayanı yoktu. Ona göre sosyalizm tekti.⁶⁴⁹ Boran'a göre Aybar, 1968 senato seçimlerinden sonra partinin oylarının tıkanıldığını düşünmüştü ve bu tıkanıklığı açmak için yeni formüller arıyordu. Fakat bu durum Boran'a göre Aybar'ın "oy toplama hesaplarına gereğinden fazla önem vermesi" demektir. Bu da sosyalist bir parti için "oy avcılığı" anlamına geliyordu.⁶⁵⁰

Aybar ise seçimlerinden sonra Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda seçim sonuçlarını sakın karşılıyordu;

*"Bu seçimde 35 bin oy kaybedilmiş o kadar önemli bir mesele değil. Bir milletin tarihinde ve dört senede 35 bin oy! (...) Bunlar tarihi gelişmeler içinde geçici duraklamalardır. Bakarsınız dört sene sonraki seçimde birdenbire bir şahlaniş olur, birdenbire bir fırlama olur ve bugün 35 bin gerilemiş olan Türkiye İşçi Partisi'nin oyları 1 milyon 500 bine çıkar, 2 milyona çıkar. (...) dünyadaki konjonktür ve onun memleketimize yansımaları göz önünde tutulursa, kötümser olmak için hiçbir sebep yok."*⁶⁵¹

"Parlamente rejim, egemen sınıfların menfaatine uygun bir biçimde işler." Fakat bir devrim ortamı bulunmadığı sürece sömürülen sınıfların bilinçlendirilmesi ve örgütlenmesine en elverişli olanakları da parlamentarizm sağlar. Bu yüzden sosyalist düşünürler parlamentarizmi hiçbir zaman küçümsemezler.^{652*} Emek grubunun genel

⁶⁴⁸ Hüseyin Ergun, "Seçim ve Sosyalistler", *Emek*, 14 Temmuz 1969, Sayı 6, s. 16

⁶⁴⁹ Uğur Mumcu, "*Bir Uzun yürüyüş*", Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 59

⁶⁵⁰ *A.g.e.*, s. 60

⁶⁵¹ *Milliyet*, 28-31 Ekim 1969

⁶⁵² Taner Timur, "Siyasi Partilerimiz ve Gericilerimiz", *Emek*, 17 Kasım 1969, Sayı 15, s. 4

görüşünü yansıtan bu anlatımdan çıkarımla; bu grup için ilk ve tek seçenek parlamento değildir denebilir.* Emek grubu için parlamenter yol o anın şartlarına uygunsu değerlendirilir.* Bu sebepten demokrasi, sosyalist mücadelenin sadece bir parçasıdır. Mehmet Ali Aybar içinse demokratik yol, mücadelenin tamamıdır. Bu sebepten Aybar, zannımca parti içi veya parti dışı bütün stratejilerini 1969 seçimlerinde alınacak başarı üzerine inşa etmişti. Alınabilecek başarıyla birlikte hem parlamenter mücadelenin önemi tekrar görülecek hem de parti içi muhalefeti de susturulabilecekti.⁶⁵³ Fakat alınan sonuçların ardından Aybar, 15 Kasım 1969'da genel başkanlıktan istifa etmek durumunda kalmıştır.

* Boran'a göre seçimleri ve parlamenter mücadeleyi küçümsememek fakat her türlü mücadeleye de hazır olmak lazımdı. Behice Boran, "Partimiz Önündeki Görevleri Başaracak Güçtedir", *Emek*, 28 Temmuz 1969, Sayı 7, s.21-30; ; Gökhan Atılğan, "*Behice Boran*", s. 201

* Emek dergisinin 1969 seçimlerinden sonra "Seçim HerŞey Değildir" manşeti ile çıkıyordu. *Emek*, 20 Ekim 1969, Sayı 13

* Emek grubuna göre TIP'in alacağı her oy çok önemliydi ama daha önemlisi oy almak için taviz vermemekti. Boran'a göre anayasanın sosyalizme açık olması oy yoluyla iktidara gelmeyi kolay kılmıyordu. Çünkü öteki partiler anayasaya uymayabilirdi. Bu sebepten TIP'in ciddi ve bilinçli örgütlere ihtiyacı vardı. Bu noktada çözüm ise sosyalist potansiyelin sosyalist güce dönüşmesiyle alakalıydı. Nitekim Emek grubuna göre sosyalist mücadele, "sosyalist iktidarın kurulması için harcanan çabaların tümüdür." Bu çaba, "parlamenter kavgadan kırsal gerilla eylemlerine kadar her türlü hareketi kapsamaktadır." Fakat nasıl bir hareket benimsenecekse de başarının gelmesi için öncelik işçi sınıfının bilinçli ve örgütlü olmasına bağlıdır. Bu mücadelenin temel aracı ise "siyasal iktidara yönelmiş işçi sınıfı partisidir." Adil Özkol, "Propaganda ve Sosyalist Bilinç", *Emek*, 19 Mayıs 1969, Sayı 2, s. 4; ; Şaban Erik, "Ters Yönde Politikaya Giden Sendikacılar", *Emek*, 22 Eylül 1969, Sayı 11, s. 4; ; M. Kutay, "Sosyalist Mücadelenin Özü", *Emek*, 9 Şubat 1970, Sayı 21, s. 8

⁶⁵³ Aren, *a.g.e.*, s. 136

Seçimlerde TİP Oyları

	1963	1965	1966	1968	1968	1969
	Yerel	M. Vekili	Senato	Senato	Yerel	M. Vekili
Kayıtlı Seçmen	13085006	13679753	5466284	5420255	14629914	14788552
Oy Kullanan Seçmen	10155925	9748678	3072393	3595976	9618128	9516035
TİP Oyları	37898	116375	116375	157062	248152	243631
Oran (%)	0.37	2.83	3.79	4.37	2.58	2.56

Not: Yerel seçimler il genel meclisine aittir. Senato seçimleri kısmidir.

Kaynak: *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 1971, s.143-146 ; Aktaran: Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, s.103

TİP'in ülkenin kaotik ortamına eylemsel olarak kayıtsız kalmasını ve buna gösterilen tepkileri partinin 1969 Seçimleri'nde yakalayabileceği başarı unutturabilirdi. Fakat 1968 yılında yapılan kısmi Senato seçimleri 1969'da büyük bir başarının imkansız olduğunu gösterdi. Partinin oy oranı 1965 seçimlerine göre artmış fakat beklentilerin çok altında kalmıştı. Üstelik 1969 seçimlerinde milli bakiye sisteminin devre dışı kalması ile "başta güreşmek" umudu kalmamıştı. Bütün planlarını parlamenter başarıya bağlayarak radikalizme direnen TİP için bu sonuçlar gerçekten de sonun başlangıcıydı.

Aybar'ın ise parlamenter mücadeleye verdiği önem hem partiye hem de kişisel karizmasına zarar veriyordu. 1969 seçimlerine doğru partinin çark başlıklı ambleminin bir köylüyü andıran insan silueti ile değiştirilmesi TİP'in işçi sınıfından çok köylülere yönelmesi olarak yorumlanıyordu. Bu hamlelerin üstüne 1969 seçimlerinden de başarı çıkmayınca Aybar'ın sonu gelmiş parti için ise "sonun başlangıcı" olmuştur.

Aslında TİP'e göre demokrasi, sosyalizmin bir aracıydı. İzlenecek yolun "ihtilalci" olamayacağına göre, sosyalizmin inşası çoğulcu demokrasi ile gerçekleştirilecekti.⁶⁵⁴ Bu noktada demokrasinin aracı ise parlamentoydu; TİP, parlamentoyu demokrasinin bir aracı ve vazgeçilmez bir parçası sayıyordu. Emekçi halkın parlamentodan yararlanarak kendi çıkarına uyan kanunları TİP aracılığı ile çıkarabileceğine inanıyordu. Partinin iktidara gelmesi için aşağıdan yukarı bir hareketin gerçekleşmesi yani hedefe giden yolun parlamentodan geçmesi önemliydi. TİP ancak o zaman emekçi halktan yana olan kanunları kolayca çıkartabilecekti."⁶⁵⁵ Çünkü Tarık Ziya Ekinci'nin de belirttiği gibi, "diktatöryal idareler" sosyalizmi uygulayamazdı. Sosyalizme inşası ise "ancak demokratik düzen içinde çok partili hayatın bütün vecibelerine uymak suretiyle" gerçekleşebilirdi.⁶⁵⁶ Çünkü "sermaye kuvvetleri karşısında emeği temsil eden kuvvetlerin kurduğu bir denge rejimi"⁶⁵⁷ olan demokrasi halk eliyle inşa edilmediği takdirde kuvvetli bir rejim görüntüsü vermezdi. Boran'ın iddiası da bu yöneydi; milli bağımsızlıklarını aydın ve küçük burjuva öncülüğünde kazanan ve demokrasiyi bu kimselerin öncülüğünde kurmaya çalışan az gelişmiş ülkelerde politik rejimler istikrarsızdı. Ayrıca bu ülkelerde yönetim askeri rejime kayma eğilimindedir.⁶⁵⁸ Türkiye'de de durum biraz daha farklı olsa da çok partili rejim sınırlı, ağır aksak yürütülebilmektedir. Bu sebepten de gerçek anlamıyla bir demokrasiden söz edilememektedir.

Türkiye İşçi Partisi'ne göre demokrasinin tabandan inşa edilmesi gerekliliğinin asıl sebebi onun sadece politik bir kavramdan ibaret olmamasıyla alakalıydı. TİP'e göre, "sosyal hayatın ve kurumların tümü demokrasi kavramının kapsamına giriyordu." Demokrasi ancak toplumun bütününe kapsadığı zaman "*biçimde kalan bir rejim olmaktan çıka[bilir], ekonomik ve sosyal bir öz kazanarak tam anlamıyla*

⁶⁵⁴ Sadun Aren, *Yön*, 6 Şubat 1963, Sayı 60

⁶⁵⁵ *TİP'linin El Kitabı*, s. 66

⁶⁵⁶ Tarık Ziya Ekinci, "Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınma Yolu", *Sosyal Adalet*, 18 Haziran 1963, Sayı 14

⁶⁵⁷ "*TİP Program*", s. 49

⁶⁵⁸ Boran, "*Sosyalizm Sorunları*", s. 236

gerçekleşir[di].”⁶⁵⁹ TİP’e göre demokrasi aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişime zemin hazırlayan bir unsurdur.⁶⁶⁰

*“Türkiye İşçi Partisi’nin demokrasi anlayışına göre, demokrasi sadece politik hayata ve düzene özgü bir rejim değildir. Sosyal hayatın ve kurumların tümü demokrasi kavramının kapsamına girer. Demokrasi toplumun bütününe kapsadığı zaman, ancak biçimde kalan bir rejim olmaktan çıkar, ekonomik ve sosyal bir öz kazanarak tam anlamda gerçekleşir.”*⁶⁶¹

Ayrıca TİP’in anlayışındaki sosyalizm ile ülkede eksik olduğun düşündükleri “gerçek” demokrasi arasında neredeyse hiç fark yoktur. TİP’in sosyalizmine göre iktidarlar seçimle iş başına gelir, seçimle gider. Herhangi bir sınıfın diktatörlüğüne yer olmadığına göre seçimler bu sebepten önemliydi. Zaten sosyalizmin de “emekçi halkın kendi kendini yönetmesi olduğu düşünülürse sonucu yine gerçek demokrasi belirleyecekti.”⁶⁶²

TİP’e göre sosyalizm ile demokrasi arasındaki sıkı bağ halkın söz sahibi olmasıyla alakalıydı. O halde demokrasiyi yerleştirmeden sosyalizmin inşa edilmeyeceği gibi sosyalizm olmadan da “demokrasiyi yürütmek kabil değildi.”⁶⁶³ Bu durum demokrasinin tarihi gelişimi ile ilgiliydi. TİP ise, Türkiye’nin tarihi şartlarına uyararak sosyalizmi demokratik yollardan inşa edecekti.⁶⁶⁴

Aybar’a göre sosyalizm, sömürüye son veren ve insanı gerçekten özgürlüğe kavuşturan toplum düzeninin adıdır. Toplumların bilimsel gelişim aşamalarında sosyalizmin kapitalizmden sonra geldiğini ifade eden Aybar, Türkiye’de henüz sosyalizmden söz edilemeyeceğini vurgular. O halde Türkiye’de sosyalizmin inşası için önce TİP’in

⁶⁵⁹ *TİP Program*, s. 69

⁶⁶⁰ *TİP Program*, s. 70

⁶⁶¹ Aybar, *TİP Tarihi*, s. 457

⁶⁶² *TİP.li’nin El Kitabı*”, TİP Bilim ve Araştırma Kurulu, Ankara, 1969, s. 60

⁶⁶³ *TİP Haberleri*, 9 Mart 1968, Sayı 10, s. 16

⁶⁶⁴ *TİP Haberleri*, 1-16 Temmuz 1969, Sayı 37-38, s. 8-9

iktidara gelmesi ardından da kapitalist düzene son vermesi gerekmektedir.⁶⁶⁵ İktidara gelmek için ise seçimlerin kazanılması şarttır.

Parlamento, tabandan gelen bir hareket ve demokrasi kavramlarının tamamlayıcısı ise seçimlerdi. Ancak halkın kendi isteği ile esas amaç olan sosyalizme ulaşılabilirdi. Bu sebepten de seçimlerde başarı şarttı. TİP demokratik tavrı o an da parti adına olumlu sonuçlar vermemişti. Türk solu hakkında yapılan bir çalışmada “... yarattığı etkiye paralel bir örgütlenmeyi gerçekleştirmekte yetersiz kalan TİP, bu etkiyi yalnızca parlamenter mücadele yollarında bir oy deposu yaratmak için kullanabildi”⁶⁶⁶ iddiasındaydı. Bir diğer çalışma da ise TİP’in parlamenter stratejisi, “partinin kuruluşundaki olumluluğu olmamışa çevirmek”⁶⁶⁷ olarak yorumlanıyordu. Fakat TİP’in demokratik tavrı, sol ile yasal mücadele arasında köprü olurken bu durumun doğal sonucu olarak “demokrasiyi” de güçlendiriyordu.

⁶⁶⁵ TİP Haberleri, 23 Şubat 1968, Sayı 9, s. 2

⁶⁶⁶ İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, *Türkiye Solumun Eleştirel Tarihi*, s. 264

⁶⁶⁷ Aydioğlu, a.g.e, s.88

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1960'lı yıllar Türkiye'sin dönemin en etkin iki sol akımı olan Yön Devrim Hareketi'nin ve Türkiye İşçi Partisi'nin demokrasiye yaklaşımları birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar iki akımın sosyalizm anlayışlarından, iktidar stratejilerinden ve “devrimin” kimle ve nasıl yapılacağından kaynaklanan ayrılıklardan meydana gelmiştir.⁶⁶⁸ Çünkü iki akım için de demokrasi-öncü-sosyalizm kavramlarının organik bir bağı vardır.

Yön'ün sosyalizm anlayışındaki hızlı kalkınma mottosu iktidara hızlı ulaşmaktan geçiyordu. Türkiye'de iktidara ulaşmak ise genel oyla mümkün değildi Yöncüler adına. Bu sebepten aracısız bir yöntem olan tepeden inme modeli Yöncüler için en cazip yoldu. Bu stratejinin ise demokrasiye zarar vermemesi olanaksızdı. TİP'in sosyalizm anlayışındaki bütüncül yaklaşımı ve bu yönetim şeklinin bir hayat tarzı, yaşam felsefesi olarak görülmesi ise tepeden inme anlayışı reddederek halkın eliyle kazanılmış bir iktidarı öngörmekteydi. Ancak tabandan gelen bir hareketle sosyalizmin inşa edileceğini savunan TİP'e göre iktidar stratejisinin tamamen demokratik olması gerekmekteydi. Bu sebepten TİP'e göre gerçek demokrasinin çalışır olması gerekti. Yön'e göre ise demokrasiyi ancak sosyalizm işletebilirdi.

Yön-Devrim Hareketi için demokrasi kalkınmanın bir parçasıydı. Fakat Türkiye, kalkınmayı sağlayabilecek bir gerçek bir demokrasiye sahip değildi. Genel oya dayalı parlamenter sistem sürekli tutucu güçleri iş başına getirdiği için gerçek demokrasiye ulaşmanın metodu farklı olmalıydı. Bu sebepten demokrasiye karşı üretilen anti tezlerde seçim önemli bir yer tutar. Çünkü Yön çevresine göre solun genel oyla iktidara gelme şansı yoktur. Bu sebepten Yöncüler, Türkiye'de işleyen demokrasinin karşı bir devrim olduğunu iddia etmişlerdir. Bu durum *Yön* sayfalarında aşamalı bir şekilde gerçekleşse de *Devrim'in* ilk sayısından itibaren iktidar ile arasındaki demokratik hayatı küçümseyerek yıpratmaya çalışmışlardır. “Cici demokrasi” ifadesi bunun açık örneklerinden biridir.

İki dergi arasındaki bileşen farkı Yöncülerin iktidar stratejisinin bir gereği idi aslında. Nitekim Yön, aydınların ortak platformu olarak anılırken yeni müttefiklerle birlikte

⁶⁶⁸ Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'ın *Yön Bildirisi*'ne imza atmaması bu hususta önem taşır.

Devrim, ihtilalcilerin ortak platformu olmuştur. Ordu, Yön sayfalarında bir güvence iken Devrim sayfalarında silah haline gelmiştir. Keza Yöncüler sayfalarında siyasilere yön vermek istemiş fakat bunu başaramadıklarını görünce yön verme stratejisi zinde kuvvetleri tehdit unsuru olarak kullanmaktan geçmiştir. Devrim’de ise amaç artık yön vermek değil, bizzat zinde kuvvetleri hatta bu kuvvetlerle beraber kendilerini de iktidarda görmek olmuştur. Bunu için ordu sık sık işlenmiş asker kişilerle bir temas hatta cunta kurulmuştur.

Orduyu kışkırtmak, bir cuntanın içinde yer almak, oyların büyük bir kısmını alarak iktidara gelen seçilmiş bir partiyi meşru görmemek Yön-Devrim Hareketi’nin demokrasiye olan bakışındaki esneklikten kaynaklıdır bir bakıma. Örneğin, 27 Mayıs askeri müdahalesini bir ihtilal olarak değerlendiren Yön-Devrim Hareketi, Yunanistan’da gerçekleşen askeri müdahaleyi sağ kanattan geldiği için darbe olarak yorumlar.

Bu esneklik ise 1960’ların kaotik ortamında hükümete ya da rejime yön verme fırsatıyla doğru orantılıdır. Başlarda Türkiye’ye yön verme iddiasında bulunan hareketin, 1965 Seçimleri’nde yaşadığı hayal kırıklığı ve artık yön verilebilecek bir iktidarın olmaması ile 68 kuşağının dinamizminin arka arkaya gelmesi Yöncülerin metot değiştirmesine, değişen metotla birlikte de iktidarda bizzat kendilerini görmek istemelerine vesile olmuş olabilir. Yine bu dönemde Nasır gibi bir örneğin ve Talat Aydemir’in girişimlerinin neredeyse amacına ulaşacak olması tepeden inme bir hareketin başarı ile sonuçlanabileceği noktasında Yöncüleri cesaretlendirmiş olabilir.

Yukarda da verildiği gibi, dönemin Başbakan’ı Süleyman Demirel, Devrim’i 27 Mayıs öncesi Akis Dergisi’ne benzetmektedir. Sınır uçlarına temas etme ve kışkırtma hususunda bu iki derginin birbirine benzediği doğrudur. Fakat Devrim’in niteliğini anlamak için yeterli değildir. Zira Devrim, 27 Mayıs öncesi Forum Dergisi’ne daha çok benzemektedir. Hatta Forum’un 27 Mayıs sonrasında anayasa komisyonunda ve kurucu mecliste büyük bir etkiye sahip olması Yön-Devrim Hareketi’nin 9 Mart sonrası planları için bir rol model olmuş olabilir. Yön-Devrim Hareketi, hem 27 Mayıs’ın hem de Forum’un eksik yanlarını güçlendirerek yeni dönemde daha etkin bir rol oynamak istemiştir.

Yön-Devrim Hareketi'nin demokrasiye yaklaşımını en iyi yansıtacak hususlardan biri de parlamentoya bakıştır. Yön-Devrim Hareketi, parlamentoyu kısır tartışmalardan ibaret bir yer olarak tanımlar. Bunun sebebi ise, “sen-ben” kavgasına tutuşan partilerin sayısıdır. Nitekim Yön-Devrim Hareketi, hem dergilerin sayfalarında hem de katkıda bulunduğu 9 Mart anayasası taslağında tek parti yönetimini benimser. Fakat Kemal Karpat'ın dediği gibi; demokrasi sağlam bir muhalefet ister.⁶⁶⁹

Yön ile TİP arasındaki diğer bir önemli ayrım istedikleri demokrasinin orijini ile alakalıdır. Yön, Batı demokrasisinin felsefe ve işleyiş gereği Türkiye'ye uygun olmadığını düşünür. Bunun sebebi Türkiye'de genel oyun bir sınıf mücadelesi ile kazanılmış olmamasıdır. TİP'in aradığı demokrasi ise “İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'daki gibi her türlü düşüncenin serbestçe açıklanmasını” sağlayabilecek bir demokrasiden yanadır.⁶⁷⁰

Genel oyla parlamentoya giren TİP'in tutumu ise seçim yoluyla iktidara ulaşılacağı yönündedir. TİP'in bu tutumunda siyasal Partiler yasasının da önemli bir yeri vardır; nitekim Yön'ü bu şekilde bağlı kılan yasa olmadığından derginin hareket alanı TİP'e göre daha geniştir. TİP ise yasalara uymama gerekçesiyle her an kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirdi

Türkiye İşçi Partisi'nin varlığına kadar geçen sürede kurulan sol partilerin ya kısa ömürlü ya da yasa dışı olması genel bir kabuldür. Türkiye İşçi Partisi ise Türkiye'deki sosyalist partilerin en büyüğü ve en uzun ömürlü olanıdır.⁶⁷¹ TİP'in 10 yıllık yaşamı çok kısa gibi görülebilir fakat Türkiye tarihinde kurulan diğer sosyalist partilerin ömürlerine bakıldığında “TİP, kurulan yasal partiler arasında en uzun ömürlüsüydü.”

TİP'in bugüne kadar yapılan en iyi tanımı belki de Artun Ünsal'ın “Umuttan Yalnızlığa” vurgusudur. Zira TİP, ilk kez solun meşru ve göz önünde bir oluşum olmasına bu denli katkıda bulunan ve örgütlerinin yasallığın verdiği güvence ile inşa eden bir parti olmasından dolayı kitleleri heyecanlandırmış ayrıca ciddi bir desteğe de sahip olmuştur. Fakat heyecanlı kitlelerin isteklerine cevap veremeyince yalnızlaşmıştır. Umuttan yalnızlığa dönüştürülen kırılma anı 68 radikalizmi olmuştur. Bu tarihe kadar TİP

⁶⁶⁹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017

⁶⁷⁰ Aybar, “*TİP Tarihi*”, s. 382

⁶⁷¹ Landau, *a.g.e.*, s. 175

adına işlerin yolunda gitmesi, 68'den sonra ise rüzgarın tersine esmesi TİP'in demokrasi ile yasalara bağlı kalması ile alakalıdır.

İşçilerin haklarını savunma ve işçilerin parlamentoda seslerini duyurma parolasıyla kurulan TİP, hızla sosyalist bir siyaset benimsedi. Bu dönüşüm sendikacılardan aydınlara uzanan TİP'in hikayesinde kısa sürede önemli yer tutan bir durumdur. 1964'te 1. Kongrede “toplumculuk” söyleminden “sosyalizme” geçiş hem aydınların etkisi hem de artan radikalizmin bir tezahürüdür. Bu radikalizm döneminde TİP'in benimsediği “kanun yoluyla” iktidara gelmek yahut sosyalizmi anayasa maddeleriyle gerçekleştirme istekleri, partiyi diğer sol oluşumlardan ayıran en önemli hususlar olmakla birlikte kuvvetli bir tezadın etkisini gösterme sebebidir aynı zamanda.

Altmışların ortalarından itibaren artan radikalizm ve öğrenci hareketleri TİP'in o ana kadar izlediği politikasını zora sokmuştu. TİP mecliste yasalardan ve demokrasiye bağlılıktan söz ederken gençler arasında devrim planları yapıyordu. Üstelik bu devrim planları “parlamento dışı muhalefet” sloganı ile de meşrulaştırılmıştı. Ayrıca 1967'de Ant ve Türk Solu gibi “tepeden inmeciliği” benimseyen iki derginin kurulması TİP'in verdiği savaşımın farklı cephelere yayılmasına sebep oldu. Nitekim bu durum, düzenli ve etkili bir yayın organına sahip olamayan TİP'in hanesine bir eksi daha yazdı. Bu durum, TİP'te kendinden bağımsız bir paradoksun oluşmasına neden olmuştu. TİP, ya 6-7 yıldır özenle inşa ettiği demokrasi ve yasa vurgusundan vazgeçip radikalizme kulak verilecekti ya da meclis kürsüsünden demokrasinin önemini vurgulayacaktı. Uzun yıllar sonra meşruiyetini sağlamış üstelik 15 milletvekili ile mecliste yer almış bir sol partinin “pasif” olmaktan başka çaresi yoktu.

Fakat TİP'i çekici kılan yanlardan birisi de meşru olmasıdır. Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar sol oluşumların kapatılma, tutuklanma, sürgün gibi olaylarla karşılaşması. “Cumhuriyetin ikinci döneminde” TİP'i bir çekim merkezi haline getirmiştir. Yasaklı solun yasal siyaset yapması için resmi bir işçi partisi hem eski solcular hem de yeni solcular adına önemli bir fırsattı. Üstelik Talat Aydemir'in ikinci darbe girişiminden sonra Yön'ün kapatılması “TİP Tartışmaları'nın” da galibini belirler bir bakıma. Yön'ün kapatılmasıyla “sosyalizme varış” yollarından biri de kapatılmıştır. Böylelikle

TİP, “*solcu entelijansiya için tek politik odak noktası*” olmuştur.⁶⁷² Bu açıdan bakıldığında ise 1965 Seçimleri’ne solun en güçlü oluşumu olarak katılan TİP’in seçim sonuçlarından sonra daha da güçlendiği görülür.

Türk solu cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar iktidarı arzulamış ve ona yaklaşmıştı. Fakat başta Yön-Devrim Hareketi olmak üzere sol oluşumlar, iktidara genel oyla gelinemeyeceğini iddia ediyorlardı. Bu sebepten demokrasiye karşı takınılan tavır sadece dönemin radikalizminden kaynaklanmamaktadır. Bizzat iktidara gelmek arzusu, demokrasi ile sol arasındaki köprülerin atılmasına sebep olmuştur. Peki, TİP neden dönemine göre aksi davranmıştır? Bir kere meşruluk kaygısı ve sol partilerin tasfiye edilmesi geleneği TİP’in çok titiz davranmasını gerektirmekteydi. Bu sebepten zaten demokrasi hususundaki bir aykırılık TİP’e pahalıya patlayabilirdi. Fakat TİP’in demokratik tavrı sadece titizliğinden kaynaklanmamaktaydı. 1965 seçimlerinde sosyalist bir partinin temsil edilmesi Türk solu tarihi için kayda değer bir başarı olmakla beraber TİP özelinde baş döndürücü etki yaratmıştır. Parlamentoya girince hem meşruluk kaygısı artmış hem de seçim yoluyla bir şeylerin başarılabilceği düşünülmüştür. Bu sebepten TİP, demokrasi ile arasındaki köprüyü atmamış, hatta onu bizzat iktidara giden bir vasıta olarak görmüştür. Nitekim 12 Mart darbesinden sonra birçok sosyalistin darbeyi desteklemesi tesadüf değildi. Çünkü bu durum 10 yılın birikimiydi. Öte taraftan TİP’in darbeyi desteklememesi de tesadüf değildi çünkü bu da 10 yılın birikimiydi.⁶⁷³

Yön-Devrim Hareketi ile Türkiye İşçi Partisi’nin on yıllık birikiminden 70’ler, 80’ler, 90’lar hatta günümüz Türkiye’sine birtakım miraslar kalmıştır. İlk olarak bu akımlar, Türkiye’de sosyalizm tartışmalarını meşru bir zemine oturtmuştur. Hem altmışlı yıllarda hem de devam eden sürede önce solun meşruiyetinin sağlamlaşmasında daha sonra da sol siyasetin yasal ve güncel zeminlerde gerçekleşmesinde önemli rol oynamışlardır.

Bu noktada Yön ile TİP’in etkisi birbirinden farklılık gösterir. Sözgelimi Yön Hareketi’nin müstesna etkilerinden biri, bir matbu etrafında şekillenen siyasetin öncüsü olmasıdır. Nitekim 60’lar ve 70’ler solunun örgütlenme çabalarındaki ilk adım bir dergi çıkarmak olmuştur. Öte yandan Yönün ihtilalci/antidemokratik girişiminin bıraktığı

⁶⁷² Aydınoglu, *a.g.e.*, s.70

⁶⁷³ Atılğan, *a.g.e.*, s. 203

miras ise farklı pencerelerden değerlendirilebilir. Yön-Devrim Hareketi'nin ihtilalci söylemlerinden şekillenen “ulusal sol” perspektif, yaklaşık 30 yıl sonra “tutucu güçlere” “*balance*” ayarı vermek iddiasıyla tekrar ortaya çıkmıştır. Nitekim Yön-Devrim Hareketi 28 Şubat süresinde sık sık gündeme gelmiştir. Bu süreçte medyanın tutumu da tıpkı 12 Mart sürecinde olduğu gibi “ordudan yanaydı.” İlhan Selçuk'un belirttiği gibi, “Türkiye askersiz yapamaz mıydı?” “Avcıoğlu haklı mıydı?” Bu sorunun cevabı 2020'ler Türkiye'sinde “milli iradenin önünde hiçbir kuvvetin duramayacağı” şeklinde cevaplansa da sivil-asker birlikteliğinde yapılan girişimler etkisini bu dönemde de göstermektedir. 15 Temmuz darbe girişimi ile *Zaman* gazetesi arasındaki organik bağ, 9 Mart ile Devrim arasındaki ilişkiyi andırır. Öte yandan genel oyun sürekli “tutucu güçleri iş başına getirdiği” düşüncesi Yöncüler, ulusal ve radikal solcular için hala geçerlidir. Zira Mayıs 2023 seçim sonuçları neticesinde Türkiye'nin en muhafazakar parlamentosu oluşmuştur.

Öte yandan 9 Mart başarısızlığı da bir miras olarak değerlendirilebilir. Tıpkı Aydemir'in darbe girişimlerinden sonra ihtilalci yolun kapanması gibi 9 Mart'tan sonra da bazı solcular için ihtilalci yol kapanmış olabilir. Bu elbette bir sürece bağımlı gerçekleşmiştir. Radikalizmden parlamentoya geçiş sürecinde 2000'lerin başında *Yön*'ün isim babası Mümtaz Soysal öncülüğünde kurulan Bağımsız Cumhuriyet Partisi, *Devrim* yazı işleri müdürlerinden Uluç Gürkan'ın 1991-2002 arasında üç dönem milletvekilliği yapması, dönemin en radikal isimlerinden olan Ertuğrul Kürkçü'nün parlamentoya girmesi, Doğu Perinçek'in cumhurbaşkanlığı adaylıkları, *Devrim*'in diğer yazı işleri müdürü Hasan Cemal'in milletvekili adaylığı gibi hususlar sebebi ne olursa olsun demokratik yapıyı güçlendirmiştir.

Nüfusu ve seçmenin arttığı altmışlı yıllar Türkiye'sinde 1969 seçimlerinde sandığa gidenlerin sayısındaki düşüş özellikle Türkiye solunun demokrasiyi bir çare olarak görmemesiyle yakından alakalıdır. Bu durum TİP için, “başa gürleşmek” iddiasının sadece bir yanığı değil aynı zamanda kamuoyu yoklamasındaki eksiklik ve de dönemini yeterince analiz edememekten geldiği gerçeğini değiştirmemektedir. Fakat TİP için bu durum o anlık bir yanığı iken Türk demokrasi tarihi için olumlu bir adımdır. TİP'in demokratik tavrı onun gelecekteki sol partilere bıraktığı bir miras, solun yasal mücadelesi için bir zemin olmuştur.

Örgütleşmeden partileşmeye geçişin köprüsü olan Türkiye İşçi Partisi'nin altmışlı yıllar boyunca takındığı demokratik tavır hem kendisinin hem de kendinden sonra kurulan sol partiler için bir rol model olmuştur. Nitekim TİP, 12 Mart Darbesi'ne ve bu darbeden sonra 1961 Anayasa'sının "özgürlükçü" maddelerinin kısıtlanmasına rağmen 1975'te tekrar siyasal hayata dönerek demokratik çerçevede mücadelesini sürdürmüştür. Bu durum TİP'in demokratik tavrından kalan bir miras ve bir gelenektir. Zira TİP, meclise katılım sağladığı 1965 seçimlerinden 58 yıl sonra da demokratik mücadelesine meclise dört vekil göndererek devam etmiştir.

TİP'in ilk kez 1965 yılında parlamentoya katılması dönemin siyaset algısını değiştirmiştir. Bağımsızlık ve sosyalizm ile eklemlenmiş demokrasi algısı Türk demokrasi tarihinde yeni bir sayfanın açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca TİP'in etkisi, CHP'nin gelenekselliğinden koparak yeni bir geleneğe sahip olmasına neden olmuştur. CHP'de "ortanın solu" politikası, özellikle 2000'lerde yükselişe geçen parti içi "ulusalcı sol" tavrın oluşmasında bir başlangıçtır. Hatta TİP'in CHP üzerindeki bu etkisi, Ecevit öncülünde kurulan Demokratik Sol Parti'de dahi gözlemlenmektedir. Bunun dışında sol hareketlerin küçük ve yasa dışı örgütlerinin birer siyasal partiye dönüşmesinde TİP etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira TİP'in ısrar ettiği yasal mücadele yolunda İşçi Çiftçi Partisi (1967-1968), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (1974-1993), Vatan Partisi (1975-1981), Türkiye Emekçi Partisi (1975-1980), Sosyalist Devrim Partisi (1975-1981), Türkiye İşçi Köylü Partisi (1978-1981) gibi partiler kurulmuş ve böylelikle siyasal hayatın içinde yer edinmeye çalışan sol, çeşitliliğe katkı vererek Türk demokrasisini güçlendirmiştir.

KAYNAKÇA

- “At Sırtındaki Adam: Ordunun Politikadaki Rolü”, Aktaran: Mete Tunçay, *Yön*, Sayı 51, 5 Aralık 1962
- “Az Gelişmiş Ülkelerde Parlamentoculuk”, *Devrim*, Sayı 5, 18 Kasım 1969
- “Bildiri”, *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961
- “Biricik Kurtuluş Yolu SOSYALİZM”, *TİP Haberleri*, 1 Ekim 1968, Sayı 21-22
- “C.H.P”, *Yön*, Sayı 16, 4 Nisan 1962
- “Cici Demokrasi, Parti Bolluğunda Boğulacak”, *Devrim*, Sayı 47, 7, 8 Eylül 1970
- “Değişen Toplumlarda İlerici Kuvvet: Ordu”, *Yön*, Sayı 43, 10 Ekim 1962
- “Demokrasi”, *Yön*, Sayı 27, 20 Haziran 1962
- “Demokrasi”, *Yön*, Sayı 6, 24 Ocak 1962
- “Devrim Stratejisi”, *Devrim*, Sayı 57, 17 Kasım 1970
- “Genel Yönetim Kurulu Bildirisi”, *TİP Haberleri*, 1 Temmuz 1968, Sayı 17
- “II. Cumhuriyette Partiler”, *Yön*, Sayı 89, 11 Aralık 1964
- “İnönü’nün Çilesi”, *Yön*, Sayı 4, 10 Ocak 1962
- “İntikamcılar Rejimi Zorluyor”, *Sosyal Adalet*, Sayı 2, 26 Mart 1963
- “İşçi ve Gençlik İçin Faşizm Çoktan Geldi!”, *Devrim*, Sayı 57, 17 Kasım 1970
- “Olaylara Bakış”, *Sosyal Adalet*, Temmuz 1965, Sayı 16
- “Ordu Üst Kademesinde Değişikliğin Anlamı”, *Devrim*, Sayı 46, 1 Eylül 1970
- “Parlamento Vitrinli Faşizme Doğru”, *Devrim*, Sayı 64, 5 Ocak 1971
- “Seçim Kampanyası Başladı”, *Yön*, Sayı 130, 24 Eylül 1965
- “Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi... Sosyalizmin Romantik Dönemi Mutlaka Kapanmalıdır”, *Yön*, Sayı 133, 1965
- “Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi...”, *Yön*, Sayı 133, 15 Ekim 1965
- “Seçimler ve Yön”, *Yön*, Sayı 128, 10 Eylül 1965

- “Seçimlerden Sonra Türkiye”, *Yön*, Sayı 167, 10 Haziran 1966
- “Sosyalist Partide Teorik Eğitim Sorunu”, *Emek*, 1 Mayıs 1969
- “Sosyalistler İş Başına”, *Emek*, Sayı 12, 6 Ekim 1969
- “T.İ.P Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar’la Bir Konuşma”, *Sosyal Adalet*, Sayı 18, Eylül 1965
- “TİP ve İşçi Sınıfı Partisi”, *Ant*, Sayı 6, 6 Ekim 1970
- “Türk Milliyetçilerine Sesleniş”, *Yön*, Sayı 110, s.9, 7 Mayıs 1965
- “Türkiye İşçi Partisi Millet Vekillerine Sorular”, *Sosyal Adalet*, Sayı 20, Kasım 1965
- “Türkiye İşçi Partisi Programı”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1964
- “Türkiye İşçi Partisi Programının Düşünce Yapısı”, *Emek*, Sayı 10, 16 Haziran 1969
- “Türkiye İşçi Partisi Sahipsiz Değildir”, *Emek*, Sayı 11, 22 Eylül 1969
- “Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1965
- “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1961
- “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü” Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1962
- “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1964
- “Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü”, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1969
- “Türkiye İşçi Partisi’nin 7. Yıl Dönümü Dolayısıyla Genel Başkan AYBAR’ın Mesajı”, *TİP Haberleri*, Sayı 7, 16 Şubat 1968
- “Türkiye Nasıl Kalkınabilir: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Bir Kalkınma Modeli”, *Devrim*, Sayı 48, 15 Eylül 1970
- Ahmad, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021
- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 1996
- Akçam, Dursun, “Sarı Demokrasi”, *Devrim*, Sayı 17, 10 Şubat 1970
- Akdere, İlhan ve Karadeniz, Zeynep, *Türk Solunun Eleştirel Tarihi-1*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1994

- Aksoy, Muammer, “Ecevit Takımının Askerî Darbe Fobisi”, *Devrim*, Sayı 43, 11 Ağustos 1970
- Aksoy, Suat, “Türkiye İşçi Partisi’nin Zaferi”, *Sosyal Adalet*, Kasım 1965
- Altan, Çetin, “Eski Sakız”, *Yön*, Sayı 2, 27 Aralık 1961
- Altan, Çetin, “Gerçeği Görmek, Görebilmek”, *Yön*, Sayı 3, 3 Ocak 1962
- Altan, Çetin, “Sosyalizm mi? Mosyalizm mi?”, *Emek*, Sayı 1, 1 Mayıs 1969
- Aren, Sadun, “Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti”, *Emek*, Sayı 5, 30 Haziran 1969
- Aren, Sadun, *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993
- Aren, Sadun, “Seçim Yenilgisi ve Ötesi”, *Emek*, Sayı 13, 20 Ekim 1969
- Aren, Sadun, “Seçimlerde Çalışmak Görevdir”, *Emek*, Sayı 9, 25 Ağustos 1969
- Aşçıoğlu, Adil, “İşçi Sınıfımızın İlgisizliği”, *Yön*, Sayı 214, 5 Mayıs 1967
- Aşut, Attila ve Atılğan, Gökhan, *Türkiye İşçi Partisi Radyoda: Proletaryanın Büyülü Kutusu*, Yordam Kitap, İstanbul, 2021
- Atılğan, Gökhan, “1960-1971 Sanayi Kapitalizminin Şafağında”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*, Haz. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, Yordam Kitap, İstanbul, 2019
- Atılğan, Gökhan, *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2019
- Atılğan, Gökhan, *Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, Yordam Kitap, İstanbul, 2018
- Avcıoğlu, Doğan, “Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs”, *Yön*, Sayı 23, 23 Mayıs 1962
- Avcıoğlu, Doğan, “Atatürk Diyor Ki”, *Devrim*, Sayı 72, 9 Mart 1971
- Avcıoğlu, Doğan, “Bekleyiş”, *Devrim*, Sayı 71, 2 Mart 1971
- Avcıoğlu, Doğan, “Bildiri”, *Devrim*, Sayı 67, 26 Ocak 1971
- Avcıoğlu, Doğan, “Bir Hatırlatma”, *Yön*, Sayı 107, 16 Nisan 1965
- Avcıoğlu, Doğan, “Bir İntikal Devresi”, *Yön*, Sayı 58, 23 Ocak 1963
- Avcıoğlu, Doğan, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, Sayı 185, 14 Ekim 1966

- Avcioğlu, Doğan, “Bu Sese Kulak Veriniz...”, *Devrim*, Sayı 25, 7 Nisan 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Cepheler Beliriyor”, *Yön*, Sayı 44, 17 Ekim 1962
- Avcioğlu, Doğan, “CHP Kurultayı”, *Devrim*, Sayı 37, 30 Haziran 1970
- Avcioğlu, Doğan, “CHP’de Sola Açılış”, *Yön*, Sayı 187, 28 Ekim 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Cici Demokrasi Üzerine...”, *Devrim*, Sayı 26, 14 Nisan 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Cumhuriyetin 42. Yılında”, *Yön*, Sayı 135, 29 Ekim 1965
- Avcioğlu, Doğan, “Çatıdaki Kavga”, *Yön*, Sayı 154, 11 Mart 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Çelişme”, *Devrim*, Sayı 2, 28 Ekim 1969
- Avcioğlu, Doğan, “Dar Kapı”, *Devrim*, Sayı 58, s.1, 24 Kasım 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Demokrasi Düşmanları”, *Yön*, Sayı 16, 4 Nisan 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Devekuşu Politikası”, *Yön*, Sayı 56, 9 Ocak 1963
- Avcioğlu, Doğan, “Dikta”, *Devrim*, Sayı 12, 6 Ocak 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Durum”, *Yön*, Sayı 163, 13 Mayıs 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Efendilerimiz”, *Yön*, Sayı 3, 3 Ocak 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Eski ve Yeni Türkiye”, *Yön*, Sayı 42, 3 Ekim 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Faşizm Geliyormuş...”, *Devrim*, Sayı 23, 24 Mart 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Faşizme Dikkat”, *Yön*, Sayı 41, 26 Eylül 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu” *Yön*, Sayı 111, 14 Mayıs 1965
- Avcioğlu, Doğan, “Hükümet Ne Yapıyor?”, *Yön*, Sayı 20, 2 Mayıs 1962
- Avcioğlu, Doğan, “İflâs”, *Devrim*, Sayı 57, 17 Kasım 1970
- Avcioğlu, Doğan, “İflâsın Eşiğinde...”, *Devrim*, Sayı 31, 19 Mayıs 1970
- Avcioğlu, Doğan, “İktidar Boşluğu”, *Devrim*, Sayı 54, 27 Ekim 1970
- Avcioğlu, Doğan, “İnanç Buhranı”, *Yön*, Sayı 11, 28 Şubat 1962

- Avcioğlu, Doğan, “İnönü’den Beklediğimiz”, *Yön*, Sayı 9, 14 Şubat 1962
- Avcioğlu, Doğan, “İnönü’nün Konuşmaları”, *Yön*, Sayı 6, 24 Ocak 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Kalkınma Programı II. A’dan Z’ye Kadar Reform”, *Yön*, Sayı 13, 14 Mart 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Kalkınma Programı II.: A’dan Z’ye Kadar Reform”, *Yön*, Sayı 13, 7 Mart 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Kemer Sıkalım”, *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961
- Avcioğlu, Doğan, “Ne Kadar Yol Aldık?”, *Yön*, Sayı 55, 2 Ocak 1963
- Avcioğlu, Doğan, “Niçin Sosyalizm”, *Yön*, Sayı 7, 31 Ocak 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Ordu ve Ecevit”, *Devrim*, Sayı 43, 11 Ağustos 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Ortanın Solu”, *Yön*, Sayı 122, 30 Temmuz 1965
- Avcioğlu, Doğan, “Parlamentoculuk”, *Yön*, Sayı 158, 3 Nisan 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Paşa’nın Çıkmazı”, *Devrim*, Sayı 10, 23 Aralık 1969
- Avcioğlu, Doğan, “Rejim Buhranı”, *Yön*, Sayı, 10, 21 Şubat 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Rejimin Geleceği”, *Yön*, Sayı 167, 10 Haziran 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Rejimin Güçlükleri”, *Yön*, Sayı 19, 13 Nisan 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Son Söz”, *Yön*, Sayı 222, 30 Haziran 1967
- Avcioğlu, Doğan, “Sosyalizm Anlayışımız”, *Yön*, Sayı 36, 22 Ağustos 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Sosyalizmden Önce Atatükçülük”, *Yön*, Sayı 69, 10 Nisan 1963
- Avcioğlu, Doğan, “Soyut’tanSomut’a”, *Devrim*, Sayı 66, 19 Ocak 1971
- Avcioğlu, Doğan, “Şili’de Sandıksal Sosyalizm”, *Devrim*, Sayı 48, 15 Eylül 1970
- Avcioğlu, Doğan, “Takke Düştü”, *Devrim*, Sayı 1, 21 Ekim 1969
- Avcioğlu, Doğan, “Tepesi Üstü Duran Ağaç”, *Yön*, Sayı 68, 3 Nisan 1963
- Avcioğlu, Doğan, “TİP’e Dair..”, *Yön*, Sayı 168, 17 Haziran 1966
- Avcioğlu, Doğan, “Türkiye İşçi Partisine Dair”, *Yön*, Sayı 50, 28 Kasım 1962

- Avcioğlu, Doğan, “Ümitsizlik”, *Yön*, Sayı 52, 12 Aralık 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Yapıcı Milliyetçilik”, *Yön*, Sayı 4, 10 Ocak 1962
- Avcioğlu, Doğan, “Yeni Dönem”, *Yön*, Sayı 134, 22 Ekim 1965
- Avcioğlu, Doğan, “Yunan Cuntası ve Türkiye”, *Devrim*, Sayı 45, 25 Ağustos 1970
- Avcioğlu, Doğan, Yön, “Huzur”, Sayı 2, 27 Aralık 1961
- Aydemir, Şevket Süreyya, ”Türk Sosyalizminin İlkeleri”, *Yön*, Sayı 56, 9 Ocak 1963
- Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020
- Aydinoğlu, Ergun, *Eleştirel Bir Tarih Denemesi: Türk Solu 1960-1971*, Belge Yayınları, İstanbul, 1992
- Belge, Murat, *Türkiye İşçi Partisi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983
- Berkes, Niyazi, “200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?: D.P. ve Demokraaaasiii!..”, *Yön*, Sayı 67, 27 Mart 1963
- Boran, Behice, “Hedef İktidarı Almaktır”, *TİP Haberleri*, Sayı 6, 1 Şubat 1968
- Boran, Behice, “Kestirme Yol Yoktur”, *Sosyal Adalet*, Sayı 11, Şubat 1965
- Boran, Behice, “Seçimler, Sosyalizm ve Parti”, *Emek*, Sayı 9, 25 Ağustos 1969
- Boran, Behice, “Sosyalist Harekette Küçük Burjuva Etkenler”, *Emek*, Sayı 2, 19 Mayıs 1969
- Boran, Behice, “Türkiye İşçi Partisi 1960-1971”, *Yürüyüş*, Sayı 67, 20 Temmuz 1976
- Boran, Behice, “Türkiye İşçi Partisi 9 Yaşında”, *Emek*, Sayı 22, 2 Mart 1970
- Boran, Behice, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Yordam Kitap, İstanbul, 2021
- Boran, Behice, *İki Açıdan İşçi Partisi Davası- İfade ve Savunma*, İstanbul Bilim Yayınları, İstanbul, 1975
- Boran, Behice, “İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları”, *Sosyal Adalet*, Sayı 2, 26 Mart 1963
- Boran, Behice, “Sosyalist Kültür Derneği Tartışması”, *Vatan*, 22 Ağustos 1962
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, İmge Kitapevi, Ankara, 2019

- Bosuter, Kudret, “Rejimin Dengesizlikleri”, *Yön*, Sayı 10, 21 Şubat 1962
- Cemal, Hasan, “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?: 23 Nisan 1920’nin Ellinci Yılında”, *Devrim*, Sayı 28, 28 Nisan 1970
- Cemal, Hasan, “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?”, *Devrim*, Sayı 2, 28 Ekim 1969
- Cemal, Hasan, “Gerici Basında Ne Var Ne Yok?”, *Devrim*, Sayı 59, 1 Aralık 1970
- Cemal, Hasan, *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım*, Doğan Kitap, İstanbul, 1998
- Cengiz, Ertan, “Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci”, *Emek*, Sayı 7, 28 Temmuz 1969
- Ceyhun, Demirtaş, “Bir Şeyler Eksik”, *Eylem*, 16 Aralık 1965
- Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)*, (Edit. Bedirhan Toprak), Yapı Kredi Yayınları, Cilt II, İstanbul, 2003
- Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)*, (Edit. Bedirhan Toprak), Yapı Kredi Yayınları, Cilt III, İstanbul, 2003
- Demirci, Mustafa, “TİP, İşçi Sınıfı ve CHP”, *Yön*, Sayı 181, 16 Eylül 1966
- DPT, *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl 1963-1967)*, Ankara, 1963
- Ekinci, Tarık Ziya, “Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınma Yolu”, *Sosyal Adalet*, Sayı 14, 18 Haziran 1963
- Emre, Yunus, *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019
- Erdoğan, Vahap, “TİP Nereye Gidiyor?”, *Yön*, Sayı 190, 11 Kasım 1966
- Ergun, Hüseyin, “Seçim ve Sosyalistler”, *Emek*, Sayı 6, 14 Temmuz 1969
- Erik, Şaban, “Ters Yönde Politikaya Giden Sendikacılar”, *Emek*, Sayı 11, 22 Eylül 1969
- Eroğul, Cem, “Türkiye İşçi Partisi’nin Düşünce Yapısı”, *Emek*, sayı 3, 2 Haziran 1969
- Erten, A. Bağış, “Türkiye’de 68”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol içinde*, Edit. Murat Gültekingil İletişim Yayınları, İstanbul, 2018
- Eyüboğlu, Cemal Reşit, “Devletçilik Mi? Kapitalist Soygunculuk Mu?”, *Devrim*, Sayı 16, 3 Şubat 1970
- Findley, Carter V., *Modern Türkiye Tarihi*, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019

- Güneş, Turan, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Demokrat Parti Neydi?...” *Yön*, Sayı 4, s.15, 10 Ocak 1962
- Gürbüz, Yaşar, “Partiler ve İşçiler”, *Sosyal Adalet*, Sayı 17, Ağustos 1965
- Gürkan, Uluç, “Cici Demokrasinin Gençlik Korkusu”, *Devrim*, Sayı 59, 1 Aralık 1970
- Ilıcak, Nazlı, “Süleyman Demirel ile Söyleşi”, *Tercüman*, 21 Mart 1986
- İsmail Nafiz Alkan, “Sayın İnönü!... İsmet Paşayı Tanır Mısınız?”, *Yön*, Sayı 49, 21 Kasım 1962
- Karan, Muzaffer, “Sahte Demokrasileri Yaratan Kötü Politikacılar”, *Devrim*, Sayı 29, 5 Mayıs 1970
- Karpat, Kemal H., “*Türk Demokrasi Tarihi*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017
- Kaya, Kemal, “TİP Tartışmaları: Sosyalistler Ne Yapmalıdırlar?”, *Yön*, Sayı 172, 15 Temmuz 1966
- Kaynar, Mete Kaan, “Türkiye’nin Altmışlı Yılları Üzerine Bazı Notlar, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017
- Kaynar, Mete Kaan, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007
- Kemal , Mehmed, “Politika ve Ötesi: Ögünürken Geçmişe Bakmalı!..”, *Yön*, Sayı 112, 21 Mayıs 1965
- Kemal, Mehmet, “Politika ve Ötesi: Güzel Günlere Doğru”, *Yön*, Sayı 130, 24 Eylül 1965
- Kemal, Yaşar, “Demokrasi Korkusu”, *Yön*, Sayı 105, 2 Nisan 1965
- Kışlalı, Ahmet Taner, “Türkiye’de Rejim Krizi ve Nedenleri”, *Yön*, Sayı 171, 8 Temmuz 1966
- Kıvılcımlı, Hikmet, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2008
- Koca, Bayram, “Altmışlı Yıllarda Anti-komünizm: Truman Doktrini’nden Komünizmle Mücadele Derneklerine”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* içinde, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017
- Kuas, Rıza, “Anayasa Sosyalizme Açıktır”, *TİP Haberleri*, Sayı 3
- Kutay, M., “Sosyalist Mücadelenin Özü”, *Emek*, Sayı 21, 9 Şubat 1970

- Küçük, Yalçın, “Türkiye’de Planlama Kavramının Gelişimi Üzerine”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1981 özel sayısı
- Küçük, Yalçın, *Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988
- Küçükömer, İdris, “Türkiye’de Hukuk Hakim Sınıfların Bir Aracı Mıdır?”, *Yön*, Sayı 96, 29 Ocak 1965
- Landau, Jacob, *Türkiye’de Aşırı Akımlar: 1960 sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*, Çev. Erdiñç Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara, 1978
- Mumcu, Uğur, “*Aybar İle Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık*”, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994
- Mumcu, Uğur, “Çok Partili Düzensizlik”, *Devrim*, Sayı 51, 6 Ekim 1970
- Mumcu, Uğur, “Demokrasinin Faturası”, *Devrim*, Sayı 24, 31 Mart 1970
- Mumcu, Uğur, “Devrimciler Elele”, *Devrim*, Sayı 50, 29 Eylül 1970
- Mumcu, Uğur, “Düzenin Perde Arkası”, *Devrim*, Sayı 41, 28 Temmuz 1970
- Mumcu, Uğur, “Ecevit’in Devrimciliği”, *Devrim*, Sayı 39, 14 Temmuz 1970
- Mumcu, Uğur, “Gerici Parlamentoculuk”, *Devrim*, Sayı 20, 3 Mart 1970
- Mumcu, Uğur, “Kardan Adamlar”, *Devrim*, Sayı 44, 18 Ağustos 1970
- Mumcu, Uğur, “*Bir Uzun yürüyüş*”, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995
- Naci, Fethi, “Bölünmek Değil Birleşmek”, *Sosyal Adalet*, Sayı 1, 19 Mart 1963
- Naci, Fethi, “Gerçek Saygısı: Halka Anlatmak”, *Yön*, Sayı 139, 26 Kasım 1965
- Naci, Fethi, “Gerçek Saygısı: Halklaşan Seçmen”, *Yön*, Sayı 131, 1 Ekim 1965
- Naci, Fethi, “Gerçek Saygısı: Öbür Gün...”, *Yön*, Sayı 132, 8 Ekim 1965
- Naci, Fethi, “Gerçek Saygısı: Seçimlerden Sonra”, *Yön*, Sayı 133, 15 Ekim 1965
- Naci, Fethi, “Gerçek Saygısı: Seçme Özgürlüğü ve T.İ.P.”, *Yön*, Sayı 128, 10 Eylül 1965
- Ozankaya, Özer, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, AÜSBFY, Ankara 1966

- Özdemir, Hikmet, “Siyasi Tarih 1960-1980”, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000
- Özdemir, Hikmet, *Kalkınmada Bir Strateji arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986
- Özkol, Adil, “Propaganda ve Sosyalist Bilinç”, *Emek*, Sayı 2, 19 Mayıs 1969
- Öztürk, Mustafa ve Altuntepe, Nihat, “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yaşar University*, 31.11.2008
- Pamuk, Şevket, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020
- Perinçek, Doğu, “Türkiye İşçi Partisi Üyelerinin Sınıfsal Yapısı”, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı 3, Ocak 1969
- Salman, Turhan, “*TİP Parlamentoda 1963-1966*”, TÜSTAV, İstanbul, 2004
- Salman, Turhan, “*Türkiye İşçi Partisi Parlamentoda (1966-1967)*”, TÜSTAV, İstanbul, 2004
- Salman, Turhan, “*T.İ.P Parlamentoda (1963-1966)*”, TÜSTAV, İstanbul, 2004
- Sargın, Nihat, “*TİP’li Yıllar (1961-1971)*”, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020
- Selçuk, İlhan, “Atı Alan...”, *Yön*, Sayı 152, 25 Şubat 1966
- Selçuk, İlhan, “Bir Arpa Boyu”, *Yön*, Sayı 75, 23 Mayıs 1963
- Selçuk, İlhan, “Çıkmazdayız”, *Yön*, Sayı 13, 14 Mart 1962
- Selçuk, İlhan, “Devrimciliği Yitirince”, *Yön*, Sayı 133, 15 Ekim 1965
- Selçuk, İlhan, “Görünen Köye Doğru”, *Yön*, Sayı 127, 3 Eylül 1965
- Selçuk, İlhan, “Halk Partisinin Sorunu...”, *Yön*, Sayı 117, 25 Haziran 1965
- Selçuk, İlhan, “Ham Hayallerin Sahipleri”, *Yön*, Sayı 119, 9 Temmuz 1965
- Selçuk, İlhan, “İsmet Paşa, Rejimi ve Ötesi”, *Yön*, Sayı 138, 19 Kasım 1965
- Selçuk, İlhan, “Müesseseleşme Yolunda”, *Yön*, Sayı 64, 6 Mart 1963
- Selçuk, İlhan, “Ordu ve Politika”, *Yön*, Sayı 144, 31 Aralık 1965
- Selçuk, İlhan, “Özgürlük Reformu ve AP!...”, *Yön*, Sayı 156, 25 Mart 1966

- Selçuk, İlhan, “Sağduyu”, *Yön*, Sayı 11, 28 Şubat 1962
- Selçuk, İlhan, “Siyasi Çıkmaz, İktisadi Çıkmaz”, *Yön*, Sayı 21, 9 Mayıs 1962
- Selçuk, İlhan, “Türkiye’de Demokrasi Geriliyor Mu?..”, *Yön*, Sayı 26, 13 Haziran 1962
- Selçuk, İlhan, “Türkiye’de Ordu”, *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962
- Selçuk, İlhan, “Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken”, *Yön*, Sayı 222, 30 Haziran 1967
- Sertel, Yıldız, “*Türkiye’de İlerici Akımlar*”, Ant Yayınları, İstanbul, 1969
- Seyhan, Dünder, “Çıkmazdaki Bunalımın Gerçek Sorumlusu?”, *Devrim*, Sayı 16, 3 Şubat 1970
- Somer, Kenan, “Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi”, *Sosyal Adalet*, Sayı 14, Mayıs 1965
- Soysal, İlhami, “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu”, *Yön*, Sayı 43, 10 Ekim 1962
- Soysal, Mümtaz, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, *Yön*, Sayı 12, 7 Mart 1962
- Soysal, Mümtaz, “Yargıçlar ve Toplum...”, *Yön*, Sayı 39, 12 Eylül 1962
- Soysal, Mümtaz, “A.P.’nin Öğrettikleri”, *Yön*, 51, 5 Aralık 1962
- Soysal, Mümtaz, “Atatürkten Sonraki İnönü”, *Yön*, Sayı 48, 14 Kasım 1962
- Soysal, Mümtaz, “Atatürkten Sonraki İnönü”, *Yön*, Sayı 48, 14 Kasım 1962
- Soysal, Mümtaz, “Başkalık”, *Yön*, Sayı 123, 6 Ağustos 1965
- Soysal, Mümtaz, “Çıktık Açık Alınla...”, *Yön*, Sayı 83, 30 Ekim 1964
- Soysal, Mümtaz, “Demokrasi Anlayışımız”, *Yön*, Sayı 30, 11 Temmuz 1962
- Soysal, Mümtaz, “Göl Kıyısında”, *Yön*, Sayı 26, 13 Haziran 1962
- Soysal, Mümtaz, “Hayal Perdesi” *Yön*, Sayı 89, 11 Aralık 1964
- Soysal, Mümtaz, “İkinci Yılın Eşiğinde”, *Yön*, Sayı 53, 19 Aralık 1962
- Soysal, Mümtaz, “Köyde Sosyalizm”, *Yön*, Sayı 38, 5 Eylül 1962
- Soysal, Mümtaz, “Nakarar”, *Yön*, Sayı 72, 1 Mayıs 1963
- Soysal, Mümtaz, “Temeldeki Kavgalar: Sosyalizmin Sınırları”, *Yön*, Sayı 7, 31 Ocak 1962

- Soysal, Mümtaz, “Temeldeki Kavgalar...: Bu Rejim Nasıl Yaşar?”, *Yön*, Sayı 12, 7 Mart 1962
- Soysal, Mümtaz, “Temeldeki Kavgalar...: Yanlış Reçete”, *Yön*, Sayı 11, 28 Şubat 1962
- Soysal, Mümtaz, “Teşhiste Yanılma”, *Yön*, Sayı 10, 21 Şubat 1962
- Soysal, Mümtaz, “Türkiye Gerçek Demokrasiye Doğru Yavaş Yavaş İlerlerken Çok Komik Bir Şey Oldu”, *Yön*, Sayı, 116, 11 Haziran 1965
- Soysal, Mümtaz, “Uyanış Saati”, *Yön*, Sayı 17, 11 Nisan 1962
- Soysal, Mümtaz, Aldatış”, *Yön*, Sayı 87, 27 Kasım 1964
- Şahbaz, Hüseyin, “1940-2020 Dönemlerinde Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri Açısından Tunceli İlinin Ülkedeki Yeri”, *ETÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 13, 3 Ekim 2021
- Şener, Mustafa, “Yön ve Millî Demokratik Devrim Hareketleri”, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017
- Şener, Mustafa, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, Yordam Kitap, İstanbul, 2015
- Şişmanov, Dimitir, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965)*, Belge Yayınları, İstanbul, 1978
- Tanju, Sadun, “Sosyalist Cemil Sait ve Ortanın Solunda Ecevit”, *Yön*, Sayı 187, 28 Ekim 1966
- Tanyol, Cahit, “Sömürge Demokrasilerinin Nitelikleri”, *Yön*, Sayı 174, 29 Temmuz 1966
- Taray, Cemal Hüsnü, “Kim Sorumlu?”, *Yön*, Sayı 75, 23 Mayıs 1963
- Timur, Taner, “Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy”, *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962
- Timur, Taner, “Demokrasi ve Demokrasi...”, *Yön*, Sayı 25, 25 Mayıs 1962
- Timur, Taner, “Demokrasi ve Demokrasi...”, *Yön*, Sayı 25, 6 Haziran 1962
- Timur, Taner, “Hürriyet... Fakat Kimin İçin?..”, *Yön*, Sayı 19, 25 Nisan 1962
- Timur, Taner, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Çarpışan Tezler”, *Yön*, Sayı 6, 24 Ocak 1962
- Timur, Taner, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Felsefesiz Türkiye”, *Yön*, Sayı 11, 28 Şubat 1962

- Timur, Taner, “Rejimin Gizli Hatalıkları: Çarpışan Tezler”, *Yön*, Sayı 6, 24 Ocak 1962
- Timur, Taner, “Ümit Kaynağımız”, *Yön*, Sayı 14, 21 Mart 1962
- Timur, Taner, “Siyasi Partilerimiz ve Gerici Parlamentarizm”, *Emek*, Sayı 15, 17 Kasım 1969
- TİP 1969 Seçim Bildirisi*, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara, 1969
- TİP.li'nin El Kitabı*, TİP Bilim ve Araştırma Kurulu, Ankara, 1969
- Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1960-1973*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2020
- Toker, Metin, *Solda ve Sağda Vuruşanlar: Türkiyede İki Yönlü İhtilâl Ortamının Anatomisi*, Akis Yayınları, Ankara, 1971
- Tüfekçi, E., “Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı?”, *Yön*, Sayı 175, 5 Ağustos 1966
- Türkkaya, Ataöv, “Türk Sosyalizmine Doğru”, *Yön*, Sayı 12, 7 Mart 1962
- Uygur, Günay Dumrul, *Türkiye İşçi Partisi 1961-1971*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020
- Yanık, Aybars ve Bora, Tanıl, “Altmışlı Yıllarda Türkiye'nin Siyasî Düşünce Hayatı”, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017
- Yetkin, Çetin, *Soldaki Bölünmeler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998
- Yurtsever, Haluk, *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*, Yordam Kitap, İstanbul, 2016
- Zürcher, E. Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev: Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017

EK 1: ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 13/06/2023

Tez Başlığı : 1960'lar Türkiye Solunda Demokrasi Tartışmaları: Bir Dergi Bir Parti

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 153 sayfalık kısmına ilişkin, 07/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

13/06/2023

Adı Soyadı: Mehmet Ali Aslan
Öğrenci No: N20135792
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Programı: Tarih

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT

Date: 13/06/2023

Thesis Title : Democracy Debates on the Left of Turkey in the 1960s: One Magazine, One Party

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 07/07/2023 for the total of 153 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 15%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

13/06/2023

Name Surname: Mehmet Ali Aslan

Student No: N20135792

Department: History Departmen

Program: History

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

 Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar

EK 2: ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:13/06/2023

Tez Başlığı : 1960'lar Türkiye Solunda Demokrasi Tartışmaları: Bir Dergi, Bir Parti

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

13/06/2023

Adı Soyadı: Mehmet Ali Aslan

Öğrenci No: N20135792

Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı

Programı: Tarih

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.**DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI**

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 13/06/2023

Thesis Title: Democracy Debates on the Left of Turkey in the 1960s: One Magazine, One Party

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

13/06/2023

Name Surname: Mehmet Ali Aslan

Student No: N20135792

Department: History Departmen

Program: History

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar